

การศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำใน ตำบลเขาย้อย
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

บทคัดย่อ

ของ

นางสาวเกษลินี ไชติกเสถียร

21 ก.ย. 2548

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2548

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๒๕๕๑

เกษสิณี โชติกเสถียร (2548). การศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำใน
ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม :
ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ , รองศาสตราจารย์วราภรณ์ ตั้งเจริญ.

ปรินญาณิพนธ์ เรื่อง การศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศิลปหัตถกรรมทั้งด้านรูปแบบ กลวิธี และลวดลาย
ตลอดจนการศึกษาความสัมพันธ์ของศิลปหัตถกรรมกับวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำด้านกระบวนการคิดและ
ความเชื่อ

จากการศึกษาพบว่า งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในการดำรงชีวิต
ประกอบอาชีพและพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรมที่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติ
ผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์ ความเชื่อและกระบวนการคิดที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

จากสภาพสังคมชาวไทยทรงดำเป็นอดีตเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม ที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติและวิถี
ชีวิตดำเนินไปจากการต้องปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและความเชื่อทางพุทธ จึงเกิดรูปแบบของวัฒนธรรม
ขนบธรรมเนียมประเพณี ผลิตประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องมือ อาหารการกิน บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้าง
ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความคิด ฝีมือ ความเรียบง่าย ประโยชน์ใช้สอยและความงามบนพื้นฐานของ
ธรรมชาติแวดล้อม สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อหัตถกรรมพื้นบ้านจึงมีความหมายต่อการ
ดำรงชีวิต และมีคุณค่าต่อการบำรุงขวัญ เป็นศิลปกรรมที่มีการศึกษาและสืบสานที่เป็นไปในเชิงวัฒนธรรม

ด้านวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ พบว่าชาวไทยทรงดำมีประเพณีและวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการ
ดำรงชีวิตของคนในพื้นที่นี้ เพราะมีความเชื่อในเรื่องผี และขนบธรรมเนียมประเพณี ชาวไทยทรงดำในอำเภอ
เขาย้อยยังมีการแสดงถึงประเพณีอันก่อน พิธีการเสน ฯลฯ เพื่อเป็นการเคารพต่อบรรพบุรุษและนับถือผี
เพื่อให้ผีดูแลและรักษาทำให้การดำรงชีวิตอยู่อย่างดีมีความสุข ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งการทำพิธีกรรมจะมีขึ้น
ตอนมีการเตรียมและยังเป็นการรวมเอาประเพณีของไทยเขาไปไว้ด้วย ด้านระบบรัฐศาสตร์จะมี
ความสัมพันธ์ที่คนในท้องถิ่นแต่ละคน แต่ละหน่วยงานจะเข้าใจและทราบบทบาทหน้าที่ของตนเองหรือของกลุ่ม
ที่มีการแบ่งงานและหน้าที่กันในการเตรียมและไม่มีมีการแย่งชิงในการปฏิบัติก่อให้เกิดความสามัคคีของชุมชน

ด้านวิทยาศาสตร์จะมีความสัมพันธ์ในลักษณะการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่รู้จักนำเอาวัสดุ
ในธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นชิ้นงานที่ใช้สอยได้และดำรงชีวิตในปัจจุบันได้และผสมผสานพร้อมปรับให้เข้ากับ
ธรรมชาติให้มีความคงอยู่ในเชิงนิเวศน์ ตลอดจนการดำเนินการทำเป็นขั้นตอนและระบบ

ด้านระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยทรงดำมีส่วนช่วยเสริมสร้าง
รายได้ให้เกิดแก่ชุมชนในการนำเสนอรูปแบบต่างๆในการประยุกต์ชิ้นงานให้ทันสมัย และให้กับประชาชนที่
เกี่ยวข้อง และเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ

นอกจากนี้ศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำมีอิทธิพลความคิดความรู้สึกของชาวจังหวัด
เพชรบุรี โดยส่วนร่วมมีการสื่อสัญลักษณ์อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ โดยมีการนำเอาพิธีการละเล่น
วัฒนธรรมและประเพณี มาแสดงภายในจังหวัดและสถานที่ต่างๆ เพื่อดึงดูดให้ประชาชนในจังหวัดอื่นๆ มา
เที่ยวชมหมู่บ้านชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย

ในการรับรู้ของคนโดยทั่วไปจะเข้าใจว่า ศิลปะหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำแสดงให้เห็นถึงความมีเอกลักษณ์ของตนเองด้านภาษา การแต่งกายและความเชื่อเกี่ยวกับผี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความ ลึกลับ เพื่อให้ผู้ที่เชื่อและทำพิธีที่ถูกต้อง อยู่ดีมีความสุขพ้นจากเคราะห์ร้ายไม่เจ็บป่วย และอีกด้านหนึ่งจัดทำ ให้เห็นว่าการดำเนินการจัดทำว่าเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมใจ ความพร้อม เปรียง ความสมัครสามัคคีและภาคภูมิใจของชาวไทยทรงดำตำบลเขาย้อย ตลอดจนพี่น้องชาวไทยทรงดำที่ ได้สืบสานประเพณีวัฒนธรรมต่อกันมาให้ปรากฏแก่ชาวโลกสืบต่อไป

THE STUDY OF THAI SRONG DAM'S CRAFT AND WAYS OF LIFE IN KAO YOI
AMPHOUR KAO YOI' PETCHABURI PROVINCE

AN ABSTRACT

BY

KADSINEE CHOTIGASATIAN

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Art Major
at Srinakharinwirot University

May 2005

Kesinee Chotikasatian (2005). *The Study of Thai Srong Dam's Craft and Ways of Life in Kao Yoi Amphour Kao Yoi, Petchaburi* Master thesis, M.Ed. (Art Education).
Art Magor, Human faculty, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Prof. Dr. Wiroon Tungcharoen, Assoc.Prof. Wanarat Tungcharoen.

The purpose of Thai Srong Dam's Craft and Ways of Life is to analyze craft in all aspects of patterns including the relation of Thai Srong Dam's craft and ways of life in thinking process and beliefs.

The finding reveals that local Thai Srong Dam's craft used in their existence career and rituals are wisdom of craft based on the combination of thinking process descended to new generation until now.

The past of Thai Srong Dam's agricultural society and adjusting ways of life to the natural surrounding and the beliefs of Buddhism bring about the culture. Tradition and the products of utensil, food, houses and buildings derived from thinking process, skills, simplicity of life, utilization and the beauty of natural surrounding, society, tradition. The belief of local craft is meaningful to life and worth to be encouraged. It is also a craft that is investigated and passed down to the generation in term of culture.

In Thai Srong Dam's way of life, it is found that they have their own tradition and culture which play an important role in Thai life of loyality because of the beliefs of ghost and tradition. Thai Srong Dam in Kao Yoi performs the In Gon and Kan Sane ceremony to play homage to Thai ancestors and protect them from devils and illness by means of ritual ceremony and the way of life performance. In administration aspect, there must have the relationship among local people. Each agent should be aware of their roles and duties. They should share their responsibilities and do not fight for the power. Which result in community harmony.

In science aspect, the local wisdom of villagers is taken to invent a piece of work made from natural materials and utilized in daily life by adjusting to the surroundings and sustaining the ecosystem systematically.

In economic aspect, Thai Srong Dam's culture and ways of life are part of community income and help support the presentation and application of work up to date. It helps inform visitors about the Thai Srong Dam's way of life.

Besides, Thai Srong Dam's Craft and way of life influence the thoughts of Petchaburi's people through informing the unique of Thai Srong Dam and performing the Thai Srong Dam's way of life and folk games within the province and for some occasions to attract visitors.

In people's perception, *Thai Srong Dam's way of life* represents the unique of their own language, costume, the beliefs of ghost and the mysterious rituals which convince people perform the proper ritual, stay away from bad luck and illness. In other hand, it represents the unique of unity, harmony and the *pride of Thai Srong Dam in Kao Yoi including all Thai Srong Dam people* who retain tradition to inform people all over the world.

การศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำใน ตำบลเขาย้อย
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ปริญญาโท
ของ
นางสาวเกษสินี โชติกเสถียร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2548

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญญาบัตร

เรื่อง

การศึกษาศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

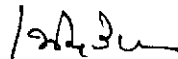
ของ

นางสาวเกษสินี โชติกเสถียร

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)

วันที่ 20 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2548

คณะกรรมการสอบปริญญาบัตร

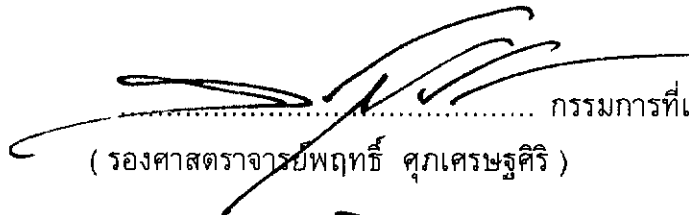
..... ประธาน

(ศาสตราจารย์ ดร. วิรุณ ตั้งเจริญ)

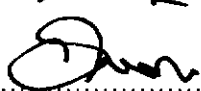
..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์พฤษดิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษางานศิลปะหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำใน ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาของท่าน ศาสตราจารย์ ดร. วิรุณ ตั้งเจริญ ประธานกรรมการ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ กรรมการที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ที่มีบทบาทสำคัญในด้านให้แนวความคิดให้คำที่ปรึกษาชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องในการทำวิจัยและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการบริหารหลักสูตรศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ชาวบ้านตำบลเขาย้อยทุกคนที่ได้ชี้แนะแนวทางและให้ข้อมูลตลอดทั้งให้กำลังใจในการทำปริญญานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบคุณ คุณณัฐภูมิ ปิ่นพัฒนพงศ์ และพี่ๆ เพื่อนๆ ปริญญาโท ภาคพิเศษ วิชาเอกศิลปศึกษา ในรุ่นต่างๆ คน ที่เป็นกำลังใจ และให้ความช่วยเหลือ แนะนำ และให้แง่คิดต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยในทุกๆด้าน

ขอขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ น้องชาย และเพื่อนๆ ที่ให้การสนับสนุนในการศึกษา ช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจในการทำปริญญานิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วง

เกษสินี โชติกเสถียร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	2
ความสำคัญของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	3
ตัวแปรที่ศึกษา.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	3
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของจังหวัดเพชรบุรี	5
ความหมายของไทยทรงดำในหนังสือสารานุกรมไทย.....	10
ประวัติความเป็นมาของชาวไทยทรงดำ.....	10
วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ.....	13
ความหมายของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ.....	33
ประเภทของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ.....	38
สภาพงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในปัจจุบัน.....	45
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	46
การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	46
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	46
การเก็บรวบรวมข้อมูล	47
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	47
4 การวิเคราะห์ข้อมูล	48
การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล.....	48
ศิลปหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในการประกอบอาชีพ.....	48
ศิลปหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ด้านอุปโภคบริโภค.....	65
ศิลปหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.....	104
เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการจักสาน.....	113

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	118
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	122
อภิปรายผล.....	123
ข้อเสนอแนะ.....	125
บรรณานุกรม.....	126
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	134

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่หมู่บ้านตำบลเขาย้อยจากที่ว่าการอำเภอเขาย้อย.....	48
2 ภาพสาวชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย.....	49
3 ไซเปิด จากบ้านนางแพง เกิดดี.....	49
4 ไซเปิด จากบ้านนายอุทัย อาจเอื้อม.....	50
5 ลักษณะโครงสร้างของไซเปิดและลวดลายการสาน.....	50
6 กะสา จากบ้านนางลอย เสียงแจ้ว.....	51
7 กะสา จากบ้านนางแพง เกิดดี	51
8 ภาพโครงสร้างของกะสา.....	52
9 กะสาในปัจจุบัน จากร้านจักสานตำบลเขาย้อย.....	52
10 กะหมวง จากบ้านนายนอบ ด่วนศิริ	53
11 ลักษณะรูปด้านบนของช่องหรือกะหมวงโดยใช้ขอบลายขัด.....	53
12 ลักษณะโครงสร้างและลวดลายการสาน.....	54
13 ภาพกะหมวงหรือช่องในปัจจุบัน.....	54
14 กะด้า จากบ้านนางสาวสายวัน อินทธีราช.....	55
15 กะด้า ใส่เขียนจากบ้านนายอุทัย อาจเอื้อม.....	55
16 ลักษณะโครงสร้างและลวดลายการสาน.....	56
17 ลักษณะของกะด้าหรือตะกร้าใส่เหยื่อในปัจจุบัน จากร้านจักสาน ตำบลเขาย้อย.....	56
18 ซ่อน จากบ้านนายเฉลียว พันเยาว์.....	57
19 ลักษณะด้านหน้าของไซที่พับขอบโดยมีงาแซงอยู่ด้านในกันการหนีของปลา.....	57
20 ลักษณะโครงสร้างของไซและลวดลายการสาน.....	58
21 ซ่อนหรือไซในปัจจุบัน จากร้านจักสาน ตำบลเขาย้อย.....	58
22 ตุ่ม จากบ้านนางแพง เกิดดี.....	59
23 ตุ่ม จากบ้านนางสุนีย์ อ่องวงศ์.....	59
24 ลักษณะโครงสร้างและลวดลายการสาน.....	60
25 ตุ่มหรืออีจู้ในปัจจุบัน จากร้านจักสาน ตำบลเขาย้อย.....	60
26 คันไถ จากบ้านนายหอม ยอดแก้ว.....	61
27 คราดและแอด จากบ้านนางแพง เกิดดี.....	61
28 ลักษณะโครงสร้างของคันไถ.....	62
29 กระโหะ จากบ้านนายฉลุย แสนสวัสดิ์.....	62
30 ลักษณะโครงสร้างของกระโหะ.....	63
31 กระโหะหรือคันโพงในปัจจุบัน จากร้านจักสาน ตำบลเขาย้อย.....	63
32 สั่ว จากบ้านนายอุทัย อาจเอื้อม	64
33 แสดงลักษณะของสั่วที่ทำจากไม้ปลายทำงานหลัก.....	64
34 ลักษณะโครงสร้างของสั่ว.....	64
35 ผ้าซินลายแดงโม จากบ้านนางสายวัน อินทธีราช.....	65
36 ลักษณะของผ้าซินลายแดงโมและวิธีการนุ่ง.....	66
37 เสื้อไท จากบ้านนางสมศรี สาตร์พันธ์.....	67

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
38 ลักษณะของเสื่อไทและกระดุม.....	68
39 เสื่อก้อมหญิง จากบ้านนางสุนีย์ อ่องวงศ์.....	68
40 เสื่อก้อมหญิง จากบ้านนางสมศรี ศาสตร์พันธ์.....	69
41 เสื่อก้อมหญิงในปัจจุบัน จากบ้านนางสมศรี ศาสตร์พันธ์.....	69
42 เสื่ออีชาย จากบ้านนายเฉลียว พันเยาว์.....	70
43 ลักษณะของเสื่ออีชายด้านในและลวดลายใช้ในพิธี.....	70
44 ลักษณะของเสื่ออีชาย.....	71
45 แสดงลักษณะของเสื่ออีหญิงด้านนอกและลวดลายที่ใช้.....	72
46 แสดงลักษณะของเสื่ออีหญิงด้านในและลวดลายที่ใช้.....	72
47 ลักษณะของเสื่ออีหญิง.....	73
48 กระเป๋าคาดเอว จากบ้านนายฉลวย แสนสวัสดิ์.....	74
49 แสดงลักษณะของลวดลายกระเป๋าคาดเอว.....	74
50 ลักษณะของกระเป๋าคาดเอว.....	75
51 หยั้น จากบ้านนางแพ่ง เกิดดี	76
52 แสดงลักษณะของลวดลายที่ใช้.....	76
53 ลักษณะของหยั้นหรือมุ้ง.....	77
54 ลายหน้าหมอน จากศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำโรงเรียนเขาย้อยวิทยาคม ตำบลเขาย้อย.....	78
55 แสดงลักษณะลวดลายฝีมือของชาวไทยทรงดำ.....	78
56 แสดงลักษณะของลายดอกเต้าที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน.....	79
57 แสดงลักษณะลวดลายดอกพรมที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน.....	79
58 แสดงลักษณะลวดลายขาบัวที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน.....	80
59 แสดงลักษณะลวดลายดอกแปดที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน.....	80
60 แสดงลักษณะลวดลายดอกมะลิที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน.....	81
61 แสดงลักษณะลวดลายดอกพิกุลไม่สนกระจกและสนกระจกที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน.....	81
62 แสดงลักษณะลวดลายดาวลอยที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน.....	82
63 กระบุง จากบ้านนางแพ่ง เกิดดี.....	83
64 แสดงลักษณะการใช้งานของกระบุง.....	83
65 ลักษณะของกระบุง.....	84
66 ชำหลอด จากบ้านนางสุนีย์ อ่องวงศ์.....	84
67 ลักษณะชำหลอดและลวดลายที่ใช้.....	85
68 ขมุก จากบ้านนางแพ่ง เกิดดี.....	86
69 แสดงลักษณะของการสานสามและสองมิติพับขอบ.....	86
70 ลักษณะขมุกและลวดลายที่ใช้.....	87
71 กระเหล็บ จากบ้านนางสมศรี ศาสตร์พันธ์.....	87
72 กระเหล็บ จากบ้านนางแพ่ง เกิดดี	88
73 ลักษณะกระเหล็บและลวดลายที่ใช้.....	88
74 วี จากบ้านนายอุทัย คุ่มน้อย.....	89

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
75 ลักษณะวีและลวดลายที่ใช้.....	90
76 ไม้ จากบ้านนายหอม ยอดแก้ว.....	90
77 ลักษณะไม้และลวดลายที่ใช้.....	91
78 ตะกร้า จากบ้านนางเล็ก พันเยาว์.....	92
79 แสดงลักษณะด้านบนของตะกร้า.....	92
80 ลักษณะตะกร้าของลวดลายที่ใช้.....	93
81 หาบเข่ง จากบ้านนางสาวปราณี เกิดดี.....	93
82 ลักษณะหาบเข่งและลวดลายที่ใช้.....	94
83 ลักษณะหาบเข่งในปัจจุบัน.....	94
84 ก่องข้าว จากบ้านนายอุทัย คุ่มน้อย.....	95
85 ก่องข้าว จากบ้านนายตำแหน่ง กลางแถม.....	95
86 แสดงลักษณะโครงสร้างของก่องข้าวที่ทำจากการสานไม้ไผ่.....	96
87 ตะเขียง จากบ้านนางพาณี แห่งหน.....	96
88 แสดงลักษณะของตะเขียงอีกแบบและลวดลายที่ใช้สาน.....	97
89 แสดงลักษณะโครงสร้างของตะเขียงและลวดลายที่ใช้.....	97
90 ชั้นหมาก จากบ้านนางลอย เสียงแจ้ว.....	98
91 แสดงลักษณะโครงสร้างของชั้นหมากที่ทำจากไม้.....	98
92 แหลม้อน จากบ้านนางสุนีย์ อ่องวงศ์	99
93 แสดงลักษณะโครงสร้างของแหลม้อนที่ทำจากไม้ไผ่.....	99
94 ครกกระเดื่องโบราณ จากบ้านนางแพ่ง เกิดดี.....	100
95 แสดงลักษณะโครงสร้างของครกกระเดื่องที่ทำจากไม้.....	100
96 ไผ่หนึ่ง จากบ้านนายนอบ ตัวนศิริ.....	101
97 แสดงลักษณะโครงสร้างของไผ่หนึ่งที่ทำจากไม้.....	101
98 หึ่งปานข้าว จากศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาวไทยทรงดำโรงเรียนเขาย้อยวิทยาคม ตำบลเขาย้อย.....	102
99 แสดงลักษณะโครงสร้างของหึ่งปานข้าว.....	102
100 ตลบม้อน จากบ้านสุนีย์ อ่องวงศ์.....	103
101 แสดงลักษณะโครงสร้างของตลบม้อนที่ทำจากไม้ไผ่.....	103
102 ปานเผื่อน จากบ้านนายเฉลียว พันเยาว์	104
103 แสดงลักษณะโครงสร้างของปานเผื่อนหรือปานขวัญและลวดลายที่ใช้.....	105
104 ใต้ จากศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาวไทยทรงดำโรงเรียนเขาย้อยวิทยาคม ตำบลเขาย้อย.....	105
105 แสดงลักษณะโครงสร้างของใต้และลวดลายที่ใช้.....	106
106 เรือนแก้ว จากป่าแควหมู่บ้านเขาย้อย.....	107
107 แสดงลักษณะของการทำเรือนแก้ว.....	107
108 แสดงลักษณะโครงสร้างของเรือนแก้วและลวดลายที่ใช้.....	108
109 แสดงลักษณะของเสาหลวง.....	108
110 เสาหงส์ จากป่าแควหมู่บ้านเขาย้อย.....	109
111 แสดงลักษณะโครงสร้างหงษ์ลวดลายที่ใช้.....	109

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
112 ปานเสน จากบ้านนางลำยวน อินทร์ราช.....	110
113 แสดงลักษณะโครงสร้างปานเสนและลวดลายที่ใช้.....	111
114 ไม้ถู จากบ้านนายนอบ ด่วนศิริ.....	111
115 ไม้มอ จากบ้านนายตำแหน่ง กลางแต้ม.....	112
116 หมอเส้น จากบ้านนางแพง เกิดดี.....	112
117 แสดงลักษณะของหมอเส้นอีกแบบ.....	112
118 แสดงลักษณะของเครื่องมือเครื่องใช้ในการจักสาน.....	113

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

คำว่าศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนี้สามารถแยกออกได้ 3 คำว่า ศิลปหัตถกรรม และพื้นบ้าน เมื่อนำคำ 3 คำนี้มารวมกันจึงหมายถึง ศิลปหัตถกรรมที่เกิดขึ้นจากฝีมือช่างของคนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง การประดิษฐ์สร้างสรรค์เป็นไปตามเทคนิคและรูปแบบที่ถ่ายทอดกันในครอบครัวโดยตรงจาก พ่อ แม่ ปู่ย่า ตา ยาย โดยมีจุดประสงค์หลักคือ ทำขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ . 2527 : 26)

ศิลปกรรมพื้นบ้าน หมายถึงความสำเร็จของชาวบ้านที่มีคุณค่าทางศิลปหัตถกรรม จะเป็นแบบจารีตนิยมหรือในแนวผสมผสานกับสมัยใหม่ มีลักษณะสมบูรณ์สืบทอดกันต่อกันมาหลายอายุคน ส่วนใหญ่จะเป็นผลงานทางเครื่องมือเครื่องใช้ในการยังชีพ และจรรโลงใจทางพระพุทธศาสนา งานศิลปพื้นบ้านจึงเน้นหนักในทางประโยชน์ใช้สอยเป็นจุดใหญ่ ความงามจึงแสดงออกมาจากความเรียบง่าย (วิโรจน์ ศรีสุโร . 2528 : 1)

ศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง ผลงานศิลปะที่ใช้วัสดุพื้นถิ่น (Folk Materials) ในการประดิษฐ์สร้าง ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความคิด ฝีมือ ความเรียบง่าย ประโยชน์ใช้สอยและความงามบนพื้นฐานของธรรมชาติแวดล้อม สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อศิลปะพื้นบ้านจึงมีความหมายต่อการดำรงชีวิต และมีคุณค่าต่อการบำรุงขวัญ เป็นศิลปกรรมที่มีการศึกษาและสืบสานที่เป็นไปในเชิงวัฒนธรรม (มโน พิสุทธิรัตนานนท์ . 2539 : 4)

ศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง ศิลปะพื้นบ้านหรือศิลปะชาวบ้าน เป็นวัฒนธรรมด้านวัตถุสร้างขึ้นโดยชาวบ้าน ที่ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างสิ่งของ เครื่องใช้ สิ่งก่อสร้าง งานศิลปะ ออกมาให้เห็นเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นของตน ซึ่งชาวบ้านเหล่านี้มิได้ผ่านการศึกษามาอย่างเป็นระบบ หากแต่เป็นการสืบทอดมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ที่ถ่ายทอดเรียนรู้โดยอาศัยการถ่ายทอดปากเปล่าและการเลียนแบบประกอบกันไป การสร้างงานศิลปะพื้นบ้านทำขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นด้านประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ประเพณี ความเชื่อ ของกลุ่มชนในท้องถิ่นนั้นๆ (นวลลออ ทินานนท์ . 2543 : 4)

* สรุปแล้วงานศิลปะพื้นบ้าน เป็นผลงานศิลปะที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านหรือคนในกลุ่มชน เพื่อตอบสนองการดำรงชีพ ที่ถ่ายทอดกันโดยมีจุดประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากการประดิษฐ์สร้างที่ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างลักษณะเฉพาะเพื่อใช้สอยในวิถีชีวิตของกลุ่มชนนั้นๆ

ชาวไทยทรงดำเข้ามาในเมืองไทยครั้งแรกนั้น ตั้งหลักฐานกันอย่างเหนียวแน่นมั่นคงที่หมู่บ้านหนองปร่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นบริเวณป่าที่ดอน ระยะเวลาชาวไทยโซ่งกลุ่มนี้ได้กระจัดกระจายออกไปตามจังหวัดต่างๆ เช่น จังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดพิจิตร ฯลฯ

การเคลื่อนย้ายถิ่นของชาวไทยทรงดำ มักมุ่งหน้าเดินทางไปทางทิศเหนือเสมอไม่ลงใต้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวไทยดำรู้ว่าถิ่นเดิมของตนเอง คือเมืองแกลง (ตอนเหนือของเวียดนาม) ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือ จึงมีความคิดที่อยากจะเดินทางกลับถิ่นเดิมของตนเอง เพราะการมาอยู่ในประเทศไทยเป็นการถูกกวาดต้อนลงมาชาวไทยโซ่ง “ผู้ใดทรงดำรุ่นเก่า” มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเดินทางกลับไปถิ่นฐานบ้านเกิดของตน คือเมืองแกลง แคว้นสิบสองจุไท จึงพยายามเดินทางขึ้นไปทางเมืองเหนือ เมื่อถึงฤดูฝนก็พัก ณ ที่ใดที่หนึ่งทำนาเพื่อหาเสบียงไว้สำหรับเดินทางต่อไป เดินทางเรื่อยไปจนกระทั่งคนแก่ได้ตายจากไปในระหว่างทาง

เดินทาง และลูกหลานไม่สามารถเดินทางได้ จึงตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ตามทางเป็นแห่ง ๆ ไป ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวไทยทรงดำมีอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันชาวไทยทรงดำในประเทศไทยทั้งหมด ต่างก็ไม่มีความคิดจะเดินทางกลับบ้านเกิดอีกต่อไปแล้ว ทั้งนี้เพราะ เขาเหล่านั้นเกิดในประเทศไทยและสำนึกในความเป็นไทย แต่ยังคงรักษาประเพณีบางอย่างที่เหลืออยู่ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึง ประวัติความเป็นมา เช่นการตายจะมีการบอกทางสำหรับคนตาย หรือชี้แนะทางให้วิญญาณของผู้ตายเดินทางไปยังเมืองแดง (อาวูช เงินชุกลิน . 2544:3)

อุปนิสัยของชาวไทยทรงดำมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รักสงบ ประหยัด ใช้ชีวิตที่เรียบง่าย เสื้อผ้า เครื่องมือต่าง ๆ การจักสานด้วยตนเอง การแต่งกายของชาวลาโวซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เช่นเดียวกับงานหัตถกรรมชาวไทยซึ่งมีฝีมือในการจักสาน ซึ่งการจักสานทำเครื่องใช้ไม้สอยด้วยตัวเองและเครื่องใช้สอยบ้างชนิดนับเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำเช่น กระหลับ ซึ่งใช้ความปราณีตในการสานด้วยความละเอียดปราณีตเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

งานศิลปหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำไม่ว่าจะเป็นการทอ เครื่องใช้ไม้สอยที่ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การสร้างสรรค์งานฝีมือเพื่อให้ทันยุคทันสมัย เช่น นาลายหน้าหมอนมาตกแต่งเป็นกระเป่า เสื้อ หรือหมวก เป็นต้น นอกจากนี้ชาวไทยทรงดำนับว่าเป็นผู้ที่ยังคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดต่อกัน ซึ่งหากไม่ส่งเสริมหรือไม่ให้การสนับสนุนในการสร้างสรรค์ ความเป็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ ประเทศไทยคงต้องสูญเสียงานฝีมือเหล่านี้ไปอย่างน่าเสียดายและคงยังสายเกินไปที่จะอนุรักษ์ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้มีความรู้ความเข้าใจในศิลปหัตถกรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอยในวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ

การวิจัยเพื่อเปรียบเทียบศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำนับเป็นการสร้างกระบวนการวิเคราะห์ศิลปหัตถกรรมที่มีความแตกต่างกันตามแนววิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำจังหวัดเพชรบุรี

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำจังหวัดเพชรบุรี โดยศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการใช้สอยชิ้นงานหัตถกรรม ความเชื่อในการสร้างงาน ประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำจังหวัดเพชรบุรี ที่มีความสัมพันธ์กับงานศิลปหัตถกรรม

ความสำคัญของการวิจัย

1. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ และสามารถนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ
2. ได้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำจังหวัดเพชรบุรี และความสัมพันธ์ที่มีต่อวิถีการดำรงชีวิต ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของท้องถิ่น สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ก่อให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของความรู้ท้องถิ่น
3. ได้องค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมและศิลปะพื้นบ้านของกลุ่มชาวไทยทรงดำในจังหวัดเพชรบุรี และสามารถนำเอาองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 7 หมู่บ้าน

1. หมู่ 1 บ้านห้วยกระแทก
2. หมู่ 2 บ้านเขาย้อยบน
3. หมู่ 3 บ้านห้วย
4. หมู่ 4 บ้านห้วยตลาด
5. หมู่ 5 บ้านเขาย้อย
6. หมู่ 6 บ้านน้อย
7. หมู่ 7 บ้านบางสามแพรก

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ช่างงานหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเครื่องใช้ที่ใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งผลิตในครัวเรือนในกลุ่มชาวไทยทรงดำหมู่บ้านในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ศิลปงานหัตถกรรมที่ใช้ในวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำประเภท ประโยชน์ใช้สอยที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ประเภทที่ใช้ในด้านอุปโภคบริโภค และประเภทที่ใช้สอยใน พิธีกรรมความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อนำมาเปรียบเทียบของชิ้นงานแต่ละประเภทในสมัยอดีต และวิเคราะห์ รูปแบบ กลวิธีในการสร้างชิ้นงานของชาวไทยทรงดำในหมู่บ้านของตำบลเขาย้อยที่มีลักษณะเด่นชัดในจังหวัดเพชรบุรี

ตัวแปรที่ศึกษา

งานศิลปหัตถกรรมที่ใช้ในวิถีชีวิตประเภทชิ้นงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในการประกอบอาชีพชิ้นงานประเภทสร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในการอุปโภคบริโภค และชิ้นงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในด้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี ของชาวไทยทรงดำที่มีลักษณะเด่นชัดในหมู่บ้านที่ชาวไทยทรงดำอยู่หลายครัวเรือน ในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เพื่อนำมาเปรียบเทียบและวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ไทยทรงดำ , ไทดำ (ลาวโซ่ง) หมายถึง กลุ่มชนในดินแดนที่เรียกว่า แคว้นสิบสองจุไทยซึ่งอยู่บริเวณตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ติดกับตอนใต้ของประเทศอันซึ่งถูกนำเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยเหตุผลทางการเมืองสมัย ร.1 และ ร.3 และเดินทางเข้ามาในประเทศไทยทุกครั้งมักผ่านประเทศลาว ผ่านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเมื่อมาอยู่ในภาคกลาง คนไทยจึงมักเรียกว่า ลาว ดังนั้น คำว่าลาวโซ่งจึงหมายถึงไทยโซ่งกลุ่มแรกๆที่เกิดขึ้นนอกเมืองไทย

2. งานศิลปกรรมพื้นบ้าน หมายถึง การสร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ โดยภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำและฝีมือในการนำวัสดุท้องถิ่น ทำขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน ประเพณี การละเล่น พิธีกรรมต่างๆ จากภูมิปัญญา

3. ภูมิปัญญา หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อ ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ชาวไทยทรงดำได้ทำขึ้นมาเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ในท้องถิ่น และในครัวเรือน ในรูปแบบต่างๆ

4. รูปแบบงานหัตถกรรม หมายถึง รูปร่าง รูปทรง โครงสร้าง ของงานที่สร้างสรรค์ของชาวไทยทรงดำ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยลำดับหัวข้อดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของจังหวัดเพชรบุรี
2. ความหมายของไทยทรงดำในหนังสือสารานุกรมไทย
3. ประวัติความเป็นมาของชาวไทยทรงดำ
4. วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ
5. ความหมายของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
6. ประเภทของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
7. สภาพงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในปัจจุบัน

จังหวัดเพชรบุรี (สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี . 2545 : 9-15)

1. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของจังหวัดเพชรบุรี

เพชรบุรีเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสำคัญทั้งทางด้านการเมืองเศรษฐกิจและศิลปวัฒนธรรมมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานทางโบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลาจารึกทั้งของไทยและของขอมตลอดจนบันทึกของหลวงจีนที่เดินทางผ่านเมืองเพชรบุรี นักโบราณคดีบางคนสันนิษฐานว่าเพชรบุรีน่าจะตรงกับชื่อเมือง "ศรีขยัษฐบุรี" ในศิลาจารึกประสาธพระขรรค์ที่พบในเมืองพระนคร ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พ.ศ.1735 เมืองเพชรบุรี สร้างขึ้นในยุคสมัยใดไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด แต่มีข้อความเกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองนี้ในตำนานเมืองเพชรบุรี ฉบับราชบุรี พ.ศ.2468 (พนม พงไพบูลย์ . 2542 :15)

จากหลักฐานทางโบราณวัตถุและโบราณคดีที่พบในบริเวณเมืองเพชรบุรี นักโบราณคดีเชื่อว่า เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองหนึ่งในยุคสุวรรณภูมิ ของอาณาจักรฟูนันในพุทธศตวรรษที่ 6-12 ดินแดนเหล่านี้น่าจะมีกษัตริย์ปกครองเมืองที่มีหลักฐานดังกล่าวนี้มี 5 เมือง คือ นครไชยศรี ราชบุรี กาญจนบุรี ตะนาวศรี และเพชรบุรี ดินแดนเหล่านี้ตามจดหมายเหตุจีน เรียกว่า ตุนสูน บางช่วง บางสมัยก็เป็นรัฐอิสระ บางสมัยก็เป็นแบบนครรัฐ เมืองเพชรบุรี คงมีความเจริญสืบมาจนถึงสมัยของอาณาจักรทวารวดี ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 11-16 อาณาจักรนี้มีกล่าวไว้ในจดหมายเหตุจีน และจดหมายเหตุการเดินทางของหลวงจีน เรียกอาณาจักรนี้ว่า โตะ โล โป ตี้ ซึ่งรวมเมือง ราชบุรี เพชรบุรี คุบัว พงตึก นครปฐม กำแพงแสน ลพบุรี นครสวรรค์ ลำพูน ฯลฯ นักโบราณคดีเชื่อกันว่าชนชาติที่อาศัยอยู่ในแถบนี้เป็นชนชาติมอญ และสันนิษฐานว่าเมืองหลวงของอาณาจักร อาจอยู่ที่นครปฐม หรือเมืองอู่ทอง เพราะทั้งสองแห่งได้พบโบราณสถานขนาดใหญ่ปรากฏอยู่

จากตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ได้กล่าวถึงเรื่องราวการสร้างเมืองเพชรบุรีสอดคล้องกับ บันทึกของลาลูแบร์ ว่าพระพนมทะเล มหะสวัสดิทราธิราช เป็นผู้สร้างเมืองเพชรบุรี โดยได้นำคนจำนวน สามหมื่น สามพันคน ช้างพังพลายห้าร้อยเชือก ม้าเจ็ดร้อยตัวมาสร้างพระราชวังขึ้น และต่อมาได้โปรดให้พระโอรสของพระองค์ทรงพระนามว่า พระพนมวังไปสร้างเมืองนครดอนพระโดยพระราชทานคนเจ็ดร้อยคน แขนห้าร้อยคน ช้างสามร้อยเชือก ม้าสองร้อยตัว เพื่อไปสร้างเมืองและพระราชทาน จากตำนานเรื่องนี้แสดงว่า เมืองเพชรบุรี

เจริญรุ่งเรืองและเป็นเมืองสำคัญที่มีอำนาจมากเมืองหนึ่ง พระโอรสของกษัตริย์เมืองนี้ได้ไปสร้างเมืองศิริธรรมนคร หรือนครศิริธรรมราชและสร้างพระบรมธาตุเมืองนครด้วย

จากคำให้การของชาวกรุงเก่า ได้กล่าวว่าพระอินทราชา เป็นผู้สร้างเมืองเพชรบุรีขึ้น พระราชโอรสของพระองค์ทรงพระนามว่า พระเจ้าอู่ทองได้ครองสมบัติต่อมาและมีไมตรีกับพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เจ้าเมืองศิริธรรมนคร ต่อมาเมืองเพชรบุรีเกิดข้าวยากหมากแพง ราษฎรอดอยากเกิดโรคภัยไข้เจ็บพระเจ้าอู่ทองจึงทรงหาที่ตั้งเมืองใหม่ ณ ตำบลหนองโสน แล้วทรงตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า “กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดี ศรีอยุธยา มหาติลภบารัตนราชธานีบุรีรมย์” และทรงสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นพระเจ้ารามธิบดีสุริยประทุมสุริยวงศ์ เรื่องเมืองเพชรบุรีนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ข้อคิดเห็นว่า เดิมเมื่อประมาณพันปีเศษมาแล้วเมืองเพชรบุรีมีกษัตริย์ปกครองเช่นเดียวกับเมืองนครศิริธรรมราช

ในสมัยสุโขทัย เพชรบุรีคงจะอ่อนกำลังลงและเป็นเมืองประเทศราชของอาณาจักรสุโขทัย ดังมีข้อความปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงว่า “เมืองตะวันออกจรดสระหลวง สองแควลุ่มมลาย สคา เท่าฝั่งโขงถึงเวียงจัน เวียงคำ เป็นที่แล้วเบื้องหัวนอนรอดคนที พระบาง แพรกสุวรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศิริธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว”

ปัจจุบันเพชรบุรี เป็นจังหวัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ สิ่งก่อสร้างตลอดจนวัดวาอารามที่เก่าแก่ และมีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะฝีมือช่างเพชรบุรี ซึ่งปรากฏหลักฐานแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของเพชรบุรีในอดีตที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันได้อย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นจังหวัดที่มีสภาพธรรมชาติและภูมิประเทศที่สวยงาม มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และได้รับการยกย่องในเรื่องขนมหวาน จากน้ำตาลโตนด อันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบัน

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดเพชรบุรีตั้งอยู่ระหว่างละติจูด 12 32' 45" เหนือถึง 13' 20' 50" เหนือลองจิจูด 99' 6' 8" ตะวันออก 100 6' ตะวันออก เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามระยะทางถนนประมาณ 120 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี และอำเภออัมพวาและอำเภอเมืองจังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอไทย และอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับสหภาพพม่า

เพชรบุรีมีพื้นที่ประมาณ 6,356,918 ตารางกิโลเมตร จังหวัดเพชรบุรีแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 8 อำเภอ ได้แก่

1. อำเภอท่าช้าง
2. อำเภอเขาย้อย
3. อำเภอชะอำ
4. อำเภอบ้านลาด
5. อำเภอบ้านแหลม

6. อำเภอเมืองเพชรบุรี
7. อำเภอหนองหญ้าปล้อง
8. อำเภอแก่งกระจาน

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นที่ราบสูง มีภูเขาและป่าไม้ทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มไปจรดชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ด้านทิศตะวันตกเป็นทิวเขาสลับซับซ้อน มีภูเขาดนนชงชัยกั้นเขตแดนไทยกับสหภาพพม่า มีระยะทางยาวมากถึง 120 กิโลเมตร พื้นที่ค่อยๆ ลาดต่ำลงสู่ทะเลด้านตะวันออก ทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มจนจดทะเลในอ่าวไทยด้านตะวันตกมีฝั่งทะเลตลอดแนวเป็นระยะทางประมาณ 82 กิโลเมตร ทางทิศเหนือ ใต้ ตะวันตก และตอนกลางมีภูเขาใหญ่น้อยทั่วไปตามที่ราบทั่วไปมีต้นตาลอยู่มากมาย

ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากมีที่ตั้งระหว่างภูเขาและทะเล อากาศจึงอบอุ่นเย็นสบาย ฤดูร้อนไม่ร้อนจัด ฤดูหนาวไม่หนาวจัด อุณหภูมิไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก

อุณหภูมิ จังหวัดเพชรบุรีเป็นจังหวัดชายทะเลมีพื้นที่ทางด้านตะวันออกติดต่อกับทะเลอ่าวไทยตลอดแนวทำให้มีลักษณะอากาศอบอุ่น ไม่ร้อนจัด และไม่หนาวจัดจากสถิติอุณหภูมิเฉลี่ยในช่วง 10 ปี (พ.ศ.2528-2537) อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยจะอยู่ในเดือนเมษายน-พฤษภาคม ประมาณ 33-34 องศาเซลเซียส เฉลี่ยอุณหภูมิต่ำสุดอยู่ในเดือนธันวาคม-มกราคม ประมาณ 18-20 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 28 องศาเซลเซียส

ปริมาณน้ำฝน โดยปกติจังหวัดเพชรบุรีไม่มีปัญหาในด้านฝนทิ้งช่วง หรือปริมาณฝนน้อยเกินไป เพราะตั้งอยู่ในทิศทางที่สามารถรับมรสุมได้ทั้ง 2 ด้าน

การเดินทาง

-ทางรถยนต์ หากขับรถไปเอง ไปได้ 2 ทาง คือเส้นทางแรกจากกรุงเทพฯ ผ่านนครปฐม-ราชบุรี-เพชรบุรี ระยะทาง 166 กิโลเมตร เส้นทางที่สองไปตามทางหลวงหมายเลข 35 สายธนบุรีปากท่อ ผ่านสมุทรสาคร-สมุทรสงคราม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 4 เข้าเพชรบุรี ระยะทางรวม 121 กิโลเมตร

การท่องเที่ยวและบริการ

ปัจจุบันจังหวัดเพชรบุรีได้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้เจริญก้าวหน้าเป็นลำดับ โดยเฉพาะด้านการบริการท่องเที่ยว นับได้ว่ามีความสำคัญต่อจังหวัดเพิ่มมากขึ้น ทำให้ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้รู้จักเพชรบุรีในฐานะเมืองท่องเที่ยวระดับประเทศ เพราะจังหวัดเพชรบุรีมีสถานที่ท่องเที่ยวสวยงามเป็นธรรมชาติและภูมิประเทศสวยงามทางด้านตะวันออกติดชายทะเลอ่าวไทยเป็นระยะทางยาวกว่า 80 กิโลเมตร ตอนกลางเป็นที่ราบลุ่มน้ำ ทางด้านตะวันตกเป็นเทือกเขาสูงและป่าทึบติดชายแดนพม่า ระยะทางยาวถึง 120 กิโลเมตร ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกันหลายลักษณะนี้เอง จึงทำให้เพชรบุรีมีสถานที่ท่องเที่ยวมากมายทุกลักษณะที่สมบูรณ์เ็นแบบกว่าทุกจังหวัด มีทั้งพระราชวังโบราณ ทะเลน้ำเค็ม ทะเลน้ำจืด ถ้ำหินงอก หินย้อย ภูเขา น้ำตก ป่าที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำสาธาร ฯลฯ เรียกได้ว่ามี "ศักยภาพ" ทางด้านการท่องเที่ยวสูงมาก สถานที่ท่องเที่ยวมีมาก สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ คือ

ประเภทธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เขาพระเนินท่ง น้ำตกทอทิพย์ เป็นต้น
ประเภทศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ พระนครคีรี (เขาวัง) พระราชวังพระรามราชนิเวศน์ พระราชวังมฤคทายวัน เป็นต้น

ประเภทชายหาด ได้แก่ ชายหาดชะอำ ชายหาดปึกเตียน หาดเจ้าสำราญ เป็นต้น

สถานที่ท่องเที่ยวแบ่งตามอำเภอ

1. อำเภอเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครคีรี (เขาวัง) เขابันไดอิฐ ถ้ำเขาหลวง วัดกำแพงแลง วัดมหาธาตุวรวิหาร วัดใหญ่สุวรรณาราม หาดเจ้าสำราญ พระรามราชนิเวศน์ วัดพลับพลาชัย (หนังใหญ่)
2. อำเภอชะอำ หุบกะพง หาดชะอำ พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน
3. อำเภอเขาย้อย ถ้ำเขาย้อย เขาวัง วัดกุฎี (บางเค็ม)
4. อำเภอท่ายาง หาดปึกเตียน เขื่อนเพชร
5. อำเภอบ้านแหลม แหลมหลวง วัดเขาตะเครา แหล่งกำเนิดหอยบางขุนไทร
6. อำเภอแก่งกระจาน เขื่อนแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เขาเตาหม้อ เขาพระเนินท่ง น้ำตกทอทิพย์
7. อำเภอหนองหญ้าปล้อง พระตำหนักสมเด็จพระสังฆราชวังฟูไทร น้ำตกลิ้นช้าง น้ำตกพุร้อน

การคมนาคมขนส่ง

ถนน : จังหวัดเพชรบุรีมีถนนสายสำคัญหมายสายได้แก่

-ถนนเพชรเกษม

-ถนนสายเพชรบุรี-หาดเจ้าสำราญ

-ถนนบนคันคลองส่งน้ำสายใหญ่ 3 (ท่ายาง-ปึกเตียน)

-ถนนบนคันคียน)

-ถนนบนคันค 2 (สายหนองจอก)

-ถนนคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย (เขาตะเครา-แก่งกระจาน)

-ถนนกันน้ำเค็ม (จากชะอำ หาดเจ้าสำราญ-บ้านแหลม)ซึ่งถนนสายนี้เชื่อมต่อกับถนนธนบุรี-ปากท่อทางคลองโคก ในอนาคตอันใกล้เมื่อมีการพัฒนาถนนเลียบริมชายฝั่งทะเลเส้นนี้แล้ว จะย่นระยะทางการเดินทางระหว่างกรุงเทพฯ-เพชรบุรี ประมาณ 45 กิโลเมตร ถนนดังกล่าวจะมีหน่วยงานแต่ละหน่วยงานรับผิดชอบ อาทิ กรมทางหลวง กรมชลประทาน รพช. กรมโยธาธิการ องค์การบริหารฯ สุขาภิบาลและนพค.13 เป็นต้น

อำเภอเขาย้อย (สุหนัถ์ อุดมเวช . 2528: 32)

อำเภอเขาย้อยเป็นอำเภอที่อยู่ทางเหนือสุดของจังหวัดเพชรบุรี จากการสำรวจทิศเหนือของอำเภอเขาย้อยติดต่อกับอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเมือง และอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดสมุทรสงคราม อำเภอบ้านแหลม และอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

อำเภอเขาย้อยแบ่งเขตการปกครองเป็น 10 ตำบลคือ

1. ตำบลหนองชุมพลเหนือ
2. ตำบลหนองชุมพลใต้
3. ตำบลบางเค็ม
4. ตำบลสระพัง
5. ตำบลเขาย้อย
6. ตำบลทับค้าง
7. ตำบลหนองปรุง
8. ตำบลหนองปลาไหล
9. ตำบลห้วยโรง
10. ตำบลห้วยท่าช้าง

ในด้านการคมนาคม อำเภอเขาย้อยติดต่อกับตัวจังหวัดโดยทางถนนเพชรเกษม อำเภอเขาย้อยอยู่ห่างจากจังหวัดเพชรบุรีประมาณ 22 กิโลเมตร ปัจจุบันผู้ที่เดินทางจากกรุงเทพฯ ไปเพชรบุรีและภาคใต้ของประเทศไทยโดยทางรถยนต์จะต้องผ่านตัวอำเภอเขาย้อย ทางรถไฟสายใต้ก็ผ่านเขตตำบลห้วยโรงตำบลบางเค็ม ตำบลเขาย้อย และตำบลหนองปลาไหล สำหรับการคมนาคมระหว่างตำบลในอำเภอนี้ก็มีถนนเข้าถึงทุกตำบลตามอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเพชรบุรีปัจจุบัน จะพบลาวโซ่งอยู่ตามตำบลหมู่บ้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

อำเภอเมือง มีอยู่แถบหนองพลับ เวียงคอย สะพานยี่หน ตำบลวังตะโก หนองปรุง และทุ่งเพื่อ

อำเภอบ้านแหลม มีอยู่ที่ตำบลบางครก

อำเภอบ้านลาด มีอยู่ที่บ้านกรวย ตำบลห้วยซ้อง บ้านหนองโสน

อำเภอท่ายาง มีอยู่ที่ท่าคอย แม่ประจันต์ ท่าไร่ เขากระจิว

กิ่งอำเภอหนองหญ้าปล้อง มีไทดำและลาวเวียงปะปนกันอยู่ โดยมีมากที่ตำบลหนองหญ้าปล้อง คือที่บ้านจะโปรง บ้านหนองหญ้าปล้อง บ้านหนองไผ่ บ้านท่าตะคร้อ บ้านสามเรือน ส่วนตำบลยางน้ำกลัดเหนือและตำบลยางน้ำกลัดใต้เป็นกระเหรี่ยงทั้งสิ้น

อำเภอชะอำ ไม่มีไทดำอยู่เลย

อำเภอเขาย้อย มีไทดำอยู่มากที่สุด โดยแยกเป็นรายละแวกของแต่ละตำบลได้ดังต่อไปนี้

1. ตำบลหนองชุมพลเหนือ มีอยู่ที่บ้านลุ่มแฝก บ้านหัวเขาจีน บ้านหนองแก บ้านโป่งกระต่าย และบ้านหนองกระพริอ
2. ตำบลหนองชุมพลใต้ มีอยู่ที่บ้านเนิน บ้านหนองโพ บ้านหนองตู บ้านหนองชด
3. ตำบลบางเค็ม มีอยู่มาก โดยเฉพาะที่บ้านเนินตาล
4. ตำบลสระพัง ไม่มีไทดำอยู่เลย มีลาวเวียงอยู่ทั้งตำบล
5. ตำบลเขาย้อย มีอยู่ที่บ้านวัง บ้านดินขัว บ้านห้วยกระแทก
6. ตำบลทับค้าง มีอยู่บ้านหนองแหน บ้านดอนทราย บ้านกลาง บ้านท่าหอย
7. ตำบลหนองปรุง มีอยู่ทั้งตำบล เช่นที่บ้านเจียงแล บ้านหนองยวน บ้านหนองท่อม บ้านวัด บ้านหนองเหลื่อม บ้านผือคอก บ้านหนองส้ม บ้านหนองแซ่ บ้านหัวดอนทราย บ้านก้อ
8. ตำบลหนองปลาไหล ส่วนมากเป็นลาวพวน มีไทดำอยู่บ้างเล็กน้อยที่เขาสมบั้ง
9. ตำบลห้วยโรงไม่มีลาวโซ่งอยู่เลย
10. ตำบลห้วยท่าช้างมีคนลาวโซ่งอยู่ทั้งตำบล คือ ที่บ้านน้ำบ่อ บ้านบ่อฮัวะ บ้านใหญ่ บ้านน้อย

3. ประวัติความเป็นมาของชาวไทยทรงดำ

คนไทยโซ่ง เป็นคำเรียกชื่อของ ชาวไทยกลุ่มที่มีเชื้อสายมาจาก "ลาวซ่ง" เพี้ยนมาจากเสียงเรียกชื่อของคำว่า "ส้วง" ซ่ง หรือซวง นั้นเข้าใจว่าเป็นคำเรียกชื่อของทางเกงสีดำของชายที่ใช้ถุง เพราะทางเกงภาษาโซ่งเรียกว่า "ส้วงก้อม" หมายถึงทางเกงขาสั้นสามส่วน "ส้วงฮี" หมายถึงทางเกงขายาวสีดำใช้ถุงในพิธีต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีเสนเรือน และพิธีศพ เป็นต้น (จิรัฐ เจริญราษฎร์ . 2542 : 69)

ไทดำสร้างบ้านแปลงเมืองกระจายอยู่ทั่วไปในเขตลุ่มแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง ในบริเวณตั้งแต่มณฑล กวางสี ยูนนาน ตังเกี๋ย และแคว้นสิบสองจุไทย มีเมืองสำคัญ ได้แก่ เมืองแดง เมืองควาย (เมืองกาย) เมืองดุง เมืองม่วย เมืองโมะ เมืองหลัก เมืองซาว ฯลฯ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองแดง ปกครองตนเองอย่างอิสระ เมืองแดงปัจจุบันคือเตียนเบียนฟูในประเทศเวียดนาม บริเวณบ้านเมืองไทดำจัดเป็นที่สูงสลับลุ่มแม่น้ำ มีระดับตั้งแต่ 200-2500 เมตรจากระดับน้ำทะเล ปัจจุบันประชาชนที่ตั้งหลักแหล่งในบริเวณนี้มีด้วยกันหลายเผ่าพันธุ์ ได้แก่พวก อาข่า ม่าน แม้ว ขมุ ลาเบต โลโล ไทยดำ และเทง ลักษณะเช่นนี้ยังคงสะท้อนให้เห็นว่า แต่โบราณนั้นก็คงมีชนหลายเผ่าพันธุ์อยู่ร่วมกันดังเช่นเห็นในปัจจุบัน (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ . 2534 : 132)

ถิ่นฐานเดิมของชาวลาวโซ่งที่สิบสองจุไทยหรือเมืองแดง ซึ่งอยู่ตอนเหนือของประเทศเวียดนามกับชายแดนประเทศจีน และมณฑลยูนนาน กวางสี และตังเกี๋ยตอนใต้ ชนเหล่านี้เรียกตนเองว่า ผู้ไทย หรือไทดำ ลาวโซ่งเป็นชนชาติไทยสาขาไทดำ เดิมมีถิ่นฐานอยู่ที่แคว้นสิบสองจุไทยในประเทศลาว ขณะนั้นเมืองลาวแบ่งออกเป็นอาณาจักรหลวงพระบางอาณาจักรเวียงจันทร์ และจำปาศักดิ์ แต่ละอาณาจักรมีเจ้าเมืองปกครองอย่างอิสระ ไม่ขึ้นต่อกันมีอาณาเขตแผ่ขยายออกไปครอบคลุมเมืองเล็ก เมืองน้อย สภาพของเมืองลาวหาความสงบไม่ได้มักแก่งแย่งช่วงชิงอำนาจกันและกัน จึงมักถูกแทรกแซงจากอาณาจักรใกล้เคียง เช่น พม่า และไทยอยู่เป็นประจำ โดยมุ่งหวังจะครอบครองหัวเมืองลาว (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ . 2534 : 172)

สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีราว พ.ศ.2322 โปรดเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกทัพไปตีเมืองลาว ตีไม้เมืองทัน เมืองม่วย ซึ่งเป็นเมืองของไทยดำ หรือลาวโซ่ง ได้ให้ไทดำไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรีเป็นแห่งแรก ในปี พ.ศ.2335 สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เจ้าเมืองเวียงจันทร์ได้ยกทัพไปตีเมืองพวนและเมืองแดงได้กวาดต้อนครอบครัวลาวโซ่งลงมาที่กรุงเทพฯ และได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หนองปรัง เพชรบุรี (ธิดา ชมภูนิช. 2539 : 27)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หลังจากไทยสามารถมีอำนาจเหนือเมืองลาวได้ตั้งแต่สมัยธนบุรี ต่อมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระองค์ทรงมีนโยบายให้เมืองเวียงจันทร์เป็นศูนย์กลางการควบคุมหัวเมืองลาวทั้งหลาย จึงแต่งตั้งให้เจ้านันทเสน ราชบุตรองค์โตของเจ้าสิริบุญสาร เป็นเจ้าเมืองเวียงจันทร์ ในปี พ.ศ.2335 เมืองพวน เมืองแดง เอาใจออกห่างจะไปขึ้นกับญวน ซึ่งอยู่ใกล้กัน เจ้านันทเสนจึงยกทัพไปตีได้ และกวาดต้อนลาวพวน ลาวโซ่ง ส่งลงมายังกรุงเทพฯ เพื่อเป็นบรรณาการ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก็โปรดให้ลาวโซ่งไปอยู่เมืองเพชรบุรีตามพวกที่มาอยู่ก่อนแล้ว ส่วนลาวพวนให้ไปอยู่ที่กรุงเทพฯ จำนวนลาวโซ่งและลาวพวนที่ถูกเทครัวมาคราวนี้ มีมากถึง 4,000 คนเศษ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยุคนี้เกิดสงครามครั้งสำคัญระหว่างไทยกับลาว เรียกว่า "สงครามกบฏเจ้าอนุวงศ์" โดยที่เจ้าอนุวงศ์เพียรพยายามที่จะแยกลาวเป็นอิสระจากไทย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ตั้งส่งกองทัพไปปราบถึง 4 กองทัพ โดยมีกรมพระราชวังบวรฯ เป็นแม่ทัพหลวงสามารถตีเมืองจันทร์และหัวเมืองรายทางที่ขึ้นกับเวียงจันทร์ได้อย่างราบคาบ (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ . 2534 : 173)

ประมาณ พ.ศ. 2379 เจ้าเมืองหลวงพระบางถึงแก่พิราลัย เมืองต่างๆ แข็งเมือง เจ้าอุปราชแห่งหลวงพระบางจึงไปปราบแล้วกวาดต้อนลาวโฉบเข้ามาถวายที่กรุงเทพฯ อีก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าอยู่หัวโปรดให้ลาวโฉบเหล่านี้ไปอยู่รวมกันที่เพชรบุรี (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ . 1999 : 113)

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ (2534 : 173) อ้างอิงจาก ประชุมพงศาวดารเล่ม 4 พงศาวดารหลวงพระบาง 2507 : 353 กล่าวว่

เพื่อขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นภายหลัง ตัวเจ้าอนุวงศ์ได้ขยับย้ายทรัพย์สินลงเรือหนีไปฝั่งเมืองญวนก่อนเสียเมืองขณะเมืองกองทัพ ไทยกำลังทำศึกสงครามปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์นั้น ญวนถือโอกาสยึดหัวเมืองลาวต่างๆ ที่อยู่ใกล้เขตแดนของตน เช่น หัวพันทั้งห้าทั้งหก ประกอบด้วยเมืองเหียม เมืองเชียงคอง เมืองซำเหนือเมืองซำใต้ เมืองไสย และเมืองซอน ซึ่งอยู่ในเขตสิบสองจุไทยและเมืองพวน เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จึงโปรดให้เจ้าพระยาธรรมราชาธิบดีเป็นแม่ทัพคุมกองทัพไปตีเมืองแกลง และหัวพันทั้งห้าทั้งหก ในปี พ.ศ.2376 – 2378 กองทัพไทยได้รับชัยชนะพร้อมทั้งได้ท้าวชาวลาวพวนและลาวโฉบ ลงมากรุงเทพฯ อีกดังปรากฏในพระราชพงศาวดารเมืองหลวงพระบางว่า “ครั้งศึกราช 1179 ปีมะแม สัปตศก (พ.ศ.2378) พระยาธรรมราชาเป็นแม่ทัพคุมพลทหารขึ้นไปตั้งอยู่เมืองหลวงพระบาง แล้วแต่งตั้งเจ้าราชภัย อุปราชท้าวพระยาคุมกองทัพขึ้นไปตีเมืองพวน แต่ให้เจ้าอุ่นแก้ว น้องเจ้าอุปราช เจ้าสัญญาบุตรเจ้า อุปราชนาคที่ 7 เจ้าแก่นคำ บุตรเจ้าทอนำกองที่ 2 ขึ้นไปตีเมืองแกลง จับได้ลาวพวน ลาวทรงดำ ส่งมา ณ กรุงเทพฯ...” หลังจากปราบหัวเมืองต่างๆ ได้แล้ว ทางกรุงเทพฯ ได้มอบให้อยู่ในความดูแลของเมืองหลวงพระบาง ในปี พ.ศ.2379 เมืองหิมา เมืองคอง เมืองควร กระดังกระเดื่องต่อเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงแก้วเมืองหลวงพระบาง จึงแต่งตั้งท้าวพระยา ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองเหล่านั้น และให้เจ้าพระยาตรมทานามนำลาวโฉบลงมามอบต่อกรุงเทพฯ

ต่อมาในปี พ.ศ.2381 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีอำนาจอธิปไตยเหนือเมืองแกลง จึงให้พระยาธรรมราชาเป็นแม่ทัพไปจัดราชการที่เมืองแกลงเนื่องจากเจ้าลาวเกิดวิวาทกัน ต่อมาท่านแม่ทัพได้นำเอาพวกไทยดำในเมืองแกลง และเมืองสิบสองจุไทย มาพร้อมกับกองทัพเป็นจำนวนมาก แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรี (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 28)

พ.ศ.2328 จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมร และญวนก็ได้บันทึกไว้ว่า เมืองหลวงพระบางส่งตัวลาวทรงดำที่กวาดต้อนมาได้จากเมืองแกลงจำนวนร้อยคนเศษลงมาถวายที่กรุงเทพฯ (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ . 2534 : 174)

ในปี พ.ศ. 2428 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้พระยาสุรศักดิ์มนตรียกทัพไปปราบกบฏฮ่อในเขตสิบสองจุไทย เมื่อปราบฮ่อได้แล้วก็ยกทัพกลับในปี พ.ศ.2430 พร้อมกับอพยพครอบครัวไทดำมาไว้ที่เพชรบุรีด้วย ซึ่งเป็นไทดำรุ่นสุดท้ายที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ . 2542 : 115)

กลุ่มจากนั้นได้สืบเชื้อสายวงศ์ตระกูลที่นั่นจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ สมัยรัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้มีการตั้งนามสกุลขึ้น ชาวไทยโฉบจึงนิยมใช้คำว่า เพชร นำหน้าชื่อนามสกุล เช่น นายเพียงเพชรแอน, นายแอ เพชรยวน, นายไพศาล เพชรรุณ เพราะอพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 27)

ไทยทรงดำที่ได้เข้าตั้งถิ่นฐานครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินโปรดฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี ที่บ้านท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม เป็นเพราะภูมิประเทศแถบนี้เป็นที่ลุ่มใกล้ทะเล มีสภาพที่ไม่เหมาะสำหรับการดำรงชีวิตของชาวไทยทรงดำ จึงได้พากันอพยพขึ้นมาอยู่บริเวณสะพานยี่หอ อำเภอเมือง และบริเวณใกล้เคียง ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯ ให้ชาวไทยทรงดำที่อพยพมาใหม่ซึ่งมีจำนวนมากให้อยู่บริเวณหนองปรัง หรือหนองเลาเดิม อำเภอเขาย้อย ด้วยทรง

พิจารณาสภาพภูมิประเทศแถบนี้คล้ายคลึงกับบ้านเมืองเดิมของไทยทรงดำ คือ เป็นที่ราบลุ่มที่สูงมีห้วยน้ำลำธาร และป่าเขาหลายแห่ง เป็นสภาพเหมาะต่อการดำรงชีวิตของลาวโซ่งได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสามารถปรับตัวเข้ากับที่อยู่ใหม่ได้ไม่ยากนัก เนื่องจากชาวไทยทรงดำมิใช่เป็นเจ้าของที่ดินที่เดิมการจับจองที่สำหรับอยู่อาศัย และทำมาหากินจึงค่อนข้างจำกัด จำเป็นต้องโยกย้ายอยู่เนื่อง ๆ เพราะมีประชากรเพิ่มขึ้นที่ดินทำกินจึงไม่เพียงพอ พบว่าในระยะเวลา 100 ปีที่ผ่านมา ชาวลาวโซ่งเริ่มพากันอพยพออกจากพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ไปตั้งหลักแหล่งในจังหวัดใกล้เคียงและขยายพื้นที่ไกลออกไป (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ . 2534 : 175)

ไทยทรงดำที่อพยพจากจังหวัดเพชรบุรีไปจังหวัดราชบุรีนั้นได้ตั้งถิ่นฐานอยู่หลายอำเภอ คือในอำเภอจอมบึงที่หมู่บ้านตลาดควาย อำเภอดำเนินสะดวก ที่ดอนคลัง บัวงาม และโคกดับเปิด อำเภอปากท่อ ที่เขาภูเขาทอง และอำเภอบางแพที่ดอนคา

ไทยทรงดำที่ในจังหวัดนครปฐมนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่หลายอำเภอ คือชาวบ้านในอำเภอบางเลน ตำบลไม้หูช้าง ตำบลบางปลา ตำบลบางเลน ตำบลดอนมะนาว ตำบลสะพานนา อำเภอบางแพ อำเภอเมือง อำเภอดอนตูม ตำบลตากแดด อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ไทยทรงดำในจังหวัดเพชรบุรีนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มากที่สุดส่วนอำเภอต่างมีชาวไทยดำอยู่ในบางตำบล

นอกจากนี้ยังพบไทยทรงดำอยู่อาศัยกระจัดกระจายอยู่หลายจังหวัดในประเทศไทย เช่น สุพรรณบุรี นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิษณุโลก สุโขทัย พิจิตร เป็นต้น

4. วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ

ชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยโซ่ง พบว่า ชาวไทยโซ่งนั้นเป็นกลุ่มชนที่มีความสามารถในการทำสิ่งของเครื่องใช้เองเป็นส่วนใหญ่ ไม่ต้องพึ่งสินค้าในท้องตลาดโดยไม่จำเป็นยังเป็นอยู่ในอดีตด้วยแล้ว ชาวไทดำมีความสร้างสรรค์นำธรรมชาติประยุกต์ใช้ขึ้นเอง จะเห็นได้ว่าชาวลาโซ่งจะมีความสัมพันธ์กับไม้ไผ่ เช่นนำเอาไม้ไผ่มาสานต่อกันเป็นชิ้นงานต่างๆ หลังจากเหลือในการสร้างบ้านหรือเศษผ้าที่เหลือจากการตัดเป็นเสื้อฮี หรือการทอก็จะนำมาทำเป็นลายหน้าหมอนในลวดลายต่างๆ ที่ประยุกต์ให้สวยงามได้ และนำเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาวไทยทรงดำ กะเหล็บซึ่งเป็นเครื่องจักสานที่ไม่เหมือนใคร

ชาวไทยทรงดำมีนิสัยในการรักษาวัฒนธรรมประเพณี อย่างเหนียวแน่นและนานกว่าชาวลาวกกลุ่มอื่นๆ ซึ่งมีเชื้อสายลาวด้วยกัน ดูได้จาก การแต่งกาย ลักษณะบ้านเรือน ฯลฯ หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นลายแดงไม่ว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าชาวไทยโซ่งปัจจุบันจะหันมาสร้างบ้านเรือนอย่างคนไทยภาคกลาง แต่ยังคงรักษารูปแบบและหน้าที่ใช้สอยอันเป็นประโยชน์สำคัญเดิมๆ ไว้ได้ เช่นการมีระเบียบรอบตัวบ้านและชายคาลาดต่ำลงมาเกือบจรดพื้นบ้านเช่นเดียวกับเรือนโซ่งแบบดั้งเดิม เป็นต้น

หัตถกรรมของชาวไทยทรงดำที่เด่นชัดนั้น มีอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ เครื่องจักสาน และเสื้อผ้า หัตถกรรมทั้ง 2 ประเภท ปัจจุบันยังมีการทำและใช้กันอยู่

ลาวโซ่งมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่อยู่แคว้นสิบสองจุไทยเมื่ออพยพเข้ามาอยู่ประเทศไทย ก็ยังคงเอกลักษณ์ไว้ดังเดิม ลักษณะเด่นเฉพาะที่เห็นได้ชัดเจนคือ การใส่เสื้อผ้าสีด้า ประดับด้วยเครื่องเงิน เช่น กำไลมือและเท้า ปิ่นปักผม และกระดุมเสื้อ (กรมศิลปากร . 2542 : 180)

ชาวไทยทรงดำมีรูปแบบการแต่งกายของตนเอง แตกต่างไปจากชาวลาวยุในเมืองไทย มีลักษณะเด่นแปลกตาเป็นเอกลักษณ์ของชาวโซ่งมานานตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษเมื่ออพยพเข้ามาอาศัยในประเทศ

ไทยมาอาศัยในประเทศไทยไปแล้วแต่การแต่งกายก็คงเป็นแบบดั้งเดิมอยู่ โดยเฉพาะผู้สูงอายุถึงแม้ว่าเขาเหล่านั้นเกิดในเมืองไทยมานานแล้วก็ตาม (บุญล ชมภูนิช . 2538 : 39)

ยุวกาญจน์ เจียมจิระพร (2542 : 15) กล่าวถึงการแต่งกายของชาวไทยดำว่า

เครื่องแต่งกายของชายและหญิงไทยทรงดำมีหลายแบบ แต่ละแบบจะใช้จำกันเช่นบางแบบใช้ทำงานทั่วไปและการเล่นคอน บางแบบใช้ในพิธีการสำคัญเช่นการเสนาเรือน เป็นต้น

การแต่งกายชาย

กางเกงชาย มี 2 แบบ ดังนี้

1. ส้วงเดิน หรือ ส้วงก้อม ลักษณะเป็นกางเกงขาสั้นปลายขาแคบ เรียวยาวแคได้เข้าขอบกางเกงส่วนเอวกว้างแบบกางเกงจีน ตัดเย็บมีตะเข็บ, ไทยทรงดำสวมใส่สำหรับทำงานทั่วไป

2. ส้วงซี ลักษณะเป็นกางเกงขายาวเช่นเดียวกับกางเกงขาสั้นแต่มีขายาวถึงตามขูดนี้สำหรับใช้ในพิธีการสำคัญและเทศกาลต่าง ๆ เช่น การเล่นคอนพ็อนแคน เป็นต้น กางเกงทั้ง 2 แบบ เป็นผ้าฝ้ายทอและตัดเย็บด้วยมือ ย้อมด้วยคราม หรือย้อมให้เป็นสีด้าเสือ

เสื้อแบ่งเป็น 2 แบบ ดังนี้

1. เสื้อซอน ลักษณะเป็นเสื้อมีแขนยาวทรงกระบอกแคบผ่าหน้าตลอดติดกระดุมเงินยอดแหลมมีลวดลายกระดุมติดเรียงกันประมาณ 10-20 เม็ด ตัวเสื้อตัดเย็บเข้ารูป คอตั้งไม่มีปกแบบคอจีนเจ้าเอว และใช้ผ้าเสริมตะเข็บทั้งสองข้างได้เอวให้ชายเสื้อถ่างออกตรงรอยผ่า สวมเสื้อด้านล่างแหวกออกให้ห่างกัน เสื้อซอนมักสวมใส่เพื่อใช้ในงานพิธีมากกว่าการทำงานอยู่กับบ้าน

2. เสื้ออีชาย คือเสื้อชุดใหญ่หรือชุดพิเศษใช้ในงานพิธีสำคัญ โดยเฉพาะเช่น พิธีเสนาเรือน แต่งงาน, งานศพ เป็นต้น ลักษณะของเสื้อชุดนี้ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีด้าประดับตกแต่งด้วยผ้าไหมชิ้นเล็ก ๆ สีแดง สีส้ม สีขาว สีเขียว ตรงสามชายเสื้อ, ปลายแขน, ไตริกแร้ และเหนือรอยผ่าทั้งสองด้าน, ตัวเสื้อคลุมยาวถึงเข้าผ่าหน้าป้ายทับไปทางซ้ายมีกระดุมติดที่หน้าอกและเอวอกันด้วยผ้าสีไม่มีปก แขนเสื้อยาวแคบด้านในของเสื้ออีชายเมื่อกลับออกมาจะเป็นด้านที่มีสีสันหลากสี เพราะมีการตกแต่งด้วยผ้าสีต่าง ๆ ที่บริเวณสามเสื้อชายเสื้อและปลายแขนเสื้อ ด้านในของเสื้อนี้จะนำออกมาใช้ก็ต่อเมื่อตนเองตาย โดยญาติสวมใส่ให้เป็นการแต่งตัวศพเท่านั้นเสื้ออีชายใช้สวมทับเสื้ออื่นที่ใส่อยู่ก่อนแล้ว ผู้ชายจะต้องมีเสื้ออื่นที่ใส่อยู่ก่อนแล้ว ผู้ชายจะต้องมีเสื้ออีประจำตัวอย่างน้อย 1 ตัว

การแต่งกายของหญิง

ผ้าซิ่น

ผ้าซิ่นเป็นผ้าถุงสีด้า พื้นมีลายเป็นเส้นสีขาวขนาดเล็ก ๆ ยาวตามแนวตั้ง, ทอด้วยเส้นด้ายสีด้าสลับด้วยสีขาวหรือฟ้าอ่อน ผ้าซิ่นประกอบด้วยผ้า 3 ชั้นต่อกัน ดังนี้

ชั้นที่ 1 ท่อนบนสุดเรียกว่า หัวซิ่น มีสีด้าล้วนไม่มีลวดลาย ยาวประมาณ 30 ซม.

ชั้นที่ 2 เย็บติดกับชั้นที่ 1 เรียกว่า ตัวซิ่น มีพื้นสีด้าลายสีขาวเป็นทางลงกว้างประมาณ 0.1 ซม. ลายเส้นสีขาวห่างกันประมาณ 2.5-5 ซม. สลับกันระหว่างเส้นใหญ่กับเส้นเล็ก

ความหมายของเส้นในผ้าซิ่น ลายเส้นใหญ่คู่กันหมายถึงชาวไทยกับชาวลาวเคยเป็นพี่น้องกัน, ลายเส้นเล็กและเส้นใหญ่เดี่ยวหมายถึงการแยกย้ายจากกันผ้าซิ่นมีลักษณะเป็นลายทางยาว ๆ เรียกว่า "ลายแดงหรือแดงโม" ชั้นที่ 3 เรียกว่า ตัวซิ่น ขนาดกว้าง 2.5 ซม. ผ้าแถบซิ่นนี้มีลวดลายละเอียดเป็นทางสีขาวยาวตลอดเส้น 2-3 ทาง

วิธีการนุ่งซิ่น

เริ่มจากการจับขอบผ้าซิ่นทางด้านซ้ายและขวา ป้ายให้มาทับกันตรงกลางเอว แล้วพับขอบลงมาทับกับเข็มขัดเงินชายผ้าซิ่นจะคล้อยออกทำให้ชายผ้าซิ่นด้านหน้าเผยสูงกว่าด้านหลัง การนุ่งซิ่นแบบนี้ทำให้เดินหรือทำงานต่าง ๆ ได้สะดวก ผ้าซิ่นมีลายเดียวใช้ได้ทุกโอกาส

เสื้อ

1.เสื้อก้อม ลักษณะเป็นเสื้อแขนยาวทรงกระบอกตัวเสื้อเย็บเข้ารูป คอตั้งผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินเรียง 10 เม็ด เสื้อเป็นผ้าฝ้ายย้อมสีด้า ใช้ในโอกาสต่าง ๆ เป็นเสื้อประจำตัวของหญิง

2.เสื้อฮีหญิง ลักษณะเป็นเสื้อคลุมยาวถึงเข่า แขนยาวกว้าง คอแหลม ไม่ผ่าไหล่ สวมศรีษะเวลาใช้ที่สามเสื้อ เป็นแพรหรือไหมสีด้ากว้าง 25 ซม. ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีด้าทั้งตัว เหนือขอบปลายแขนขึ้นมา 5 ซม. มีลวดลายรอบแขนทำด้วยชิ้นผ้าไหมสีต่าง ๆ ที่ด้านหน้าของของตัวเสื้อจากไหล่ลงมาถึงหน้าอกประดับลายด้วยชิ้นผ้าไหมสีแดง เหลือง เขียว ขาว เป็นแถบลงมารูปสามเหลี่ยม ฐานกว้าง 3.75 ซม. สูง 20 ซม. ยอดแหลม จรดตะเข็บผ่า ด้านในตัวของเสื้อประดับลวดลายด้วยชิ้นผ้าสีต่าง ๆ ตรงบริเวณสามหน้า ปลายแขน ตะเข็บ และชายล่างของเสื้อ เสื้อด้านในนี้จะใช้ต่อเมื่อตัวเองตายเท่านั้น เสื้อฮีหญิงใช้สามใส่ในงานประเพณีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน , งานศพ,พิธีเสนาเรื่อน และการไปเล่นคอน โยนลูกช่วง เป็นต้น

ผ้าฮ้างนมหรือผ้าคาดหน้าอก ผ้าฮ้างนมลักษณะเป็นผ้าแถบยาวประมาณ 2 เมตร กว้าง 50 ซม. สีด้าไม่มีลวดลาย ใช้สำหรับพันรอบหน้าอกของหญิงอยู่กับบ้านหรือในงานต่างๆ ก็ได้โดยมีผ้าเปียวหรือสไบคล้องคอ

ผ้าเปียว มี 2 แบบ

ผ้าเปียวสีด้า พาดผ่าหญิงสาวไปในงานรื่นเริง คนแก่ใช้ผ้าเปียวเป็นผ้าสไบเฉียงสำหรับแต่งตัวไปทำบุญที่วัดลักษณะเป็นผ้าแถบสีด้ากว้าง 20-30 ซม. ยาวประมาณ 150 ซม. ชายผ้าทั้งสองแถบปักลวดลายด้วยไหมดั่งเส้นสีแดง สีส้มและสีเขียว

ผ้าเปียวสี ผ้าเปียวสีแบบนี้มีหลากหลาย ใช้ผ้าแพรยาว 2 เมตร ขนาดเดียวกัน ใช้สำหรับคล้องคอหรือพาดบ่าปล่อยชายผ้าลงมาถึงเข่า

บุญกุล ชมภูนิช . (2538 : 39) ได้กล่าวถึงการแต่งกายของชาวไทดำว่า

การแต่งกาย ชายจะนุ่งกางเกงเอวกว้าง ชายยาวแคบ คล้ายกางเกงจีนสีด้าล้วนมีทั้งชายยาวและขาสั้น เรียกว่า "สังขี และสังข้อม" เสื้อแขนยาวคอตั้งผ่าหน้าติดกระดุม 10-12 เม็ด จิมเอวเป็นเสื้อใส่ไปเที่ยว ส่วนเสื้อที่ใช้ในการทำพิธีต่างๆ ของเขาจะเป็นเสื้อคลุมยาวถึงเข่าสีด้าแขนยาว มีการตกแต่งด้วยแถบผ้าสีแดง ขาว เขียว ส้ม ตามคอ ปลายแขน ชายเสื้อ เรียกว่า "เสื้อฮี" ผู้หญิงนุ่งผ้าชิ้นสีด้าลายขาวเป็นเส้นขนาดเล็กยาวลงมาตามลำตัว เรียกว่า "ผ้าลายแดงโม" เสื้อผู้หญิงเรียกว่า "เสื้อก้อม" เป็นผ้าสีด้าล้วนผ่าหน้าติดกระดุม 10-12 เม็ด คอตั้ง จิมเอว แขนยาว ใส่ใส่ไปเที่ยวทำบุญ นอกจากนี้ยังมีเสื้อฮี เช่นเดียวกับผู้ชายแต่มีแบบและลวดลายต่างกันใช้สามใส่ไปในงานพิธีของโชน ขุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ ผู้ชายนุ่งกางเกงขาวยาวสีด้า เรียกว่า "สังขาลี" สวมเสื้อที่เรียกว่า "เสื้อฮี" ซึ่งทำด้วยผ้าฝ้ายย้อมคราม ตัวเสื้อเข้ารูป ผ่าหน้าตลอดครึ่งหน้าและด้านข้างตัวเสื้อปักด้วยผ้าไหมสีต่างๆ ติดกระดุมชิ้นเล็กๆ เป็นลวดลายสวยงาม เสื้อฮีของผู้หญิงนิยมปักตกแต่งปลายแขนด้วยไหมสีสดหลากหลาย นิยมสวมเครื่องประดับที่ทำด้วยโลหะ เช่น แต่งงาน งานศพ เสื้อฮี ของชายและหญิงเป็นเสื้อประจำตัวของตนเอง พ่อแม่จะเป็นผู้ตัดเย็บให้ เวลาตัวเองเจ็บป่วยจะต้องนำเสื้อฮีไปเข้าพิธีด้วยและถ้าตายลงญาติจะต้องเอาเสื้อประจำตัวของผู้ตายสามใส่ให้ศพแต่กลับเอาด้านในของเสื้อออก ผู้หญิงยังมีผ้าที่ใช้คาดหน้าอีกผืนหนึ่งเรียกว่า "ผ้าเปียว" ใช้คาดหน้าอกเวลาอยู่กับบ้านไม่ใส่เสื้อใช้เฉพาะคนที่มียูกแล้ว ผ้าที่ชาวโชนใช้แต่งกายนี้ชาวโชนจะทอเอง และย้อมครามให้เป็นสีด้าสนิท ไม่ใช้สีอื่นใดเลย บางครั้งมักเรียกว่า ไทดำ หรือลาวโชน แต่คำว่า "โชน" สันนิษฐานว่าเป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า "สัง" ซึ่งหมายถึงเสื้อผ้าที่ หญิงชายใส่สามใส่นั้นเอง

ภาษา

ภาษาถิ่น ไท กลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ เช่นพวกไทยทรงดำมีในแถบสิบสองจุไทยและบริเวณใกล้เคียง "คนไท" ซึ่งพูดภาษาถิ่นในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีระบบอักษรใช้เขียนของตนเองตั้งหลักฐานเป็นบ้านเป็นเมือง และได้ยอมรับนับถือพุทธศาสนาแล้วช้านาน จะยกเว้นแต่กลุ่มคนไทในสิบสองจุไทย ซึ่งมีระบบอักษรใช้และได้ตั้งหลักฐานเป็นบ้านเป็นเมืองมาแล้วเก่าแก่แต่ก็หาหนังสือศาสนาพุทธมาก่อนไม่ ไทยทรงดำมีเป็นสมาชิกของไท

กลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ ได้อิทธิพลทางวัฒนธรรมจีน (น้อยกว่ากลุ่มอื่น) มีวิวัฒนาการเพื่อความสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยควบคู่กับการพัฒนาการของสังคม 12 จุไทย (สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ 2543 : 21)

ภาษาไทยทรงดำมีความคล้ายคลึงกับภาษาไทย แต่มีเอกลักษณ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่ในภาษาไทยกลุ่มอื่นไม่มี โดยเฉพาะเอกลักษณ์ด้านการออกเสียงและคำศัพท์บางคำ นอกจากนี้ลาวโซ่งยังมีอักษรเป็นของตัวเองซึ่งคล้ายคลึงกับอักษรที่ใช้กันอยู่ในประเทศลาว แต่ในปัจจุบันหาผู้ที่อ่านและเขียนภาษาลาวโซ่งได้แทบจะไม่มีแล้วเนื่องจากภาษาลาวโซ่งอยู่ในภาษาตระกูลไต ลักษณะร่องเสียงพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์คล้ายกับภาษาไทยอื่นๆ (กรมศิลปากร . 2542 : 179)

ลาวโซ่งมีภาษาเขียนและภาษาพูดเป็นของตนเอง สำเนียงภาษาพูดคล้ายลาวเวียงจันทร์ตัวหนังสือคล้ายของลาว เช่นไปทำนาทำไร่ จะพูดว่า..ไปเฮ็ดนาเฮ็ดไร่.. ส่วนระเบียบของภาคหรือไวยากรณ์เป็นแบบเดียวกับภาษาไทยอีสานหรือตัวไทยน้อย (นุกูล ชมภูนิช . 2540 : 82)

ภาษาโซ่งแตกต่างจากภาษาไทยกรุงเทพฯ เป็นอย่างมาก รวมทั้งการใช้ภาษาด้วย ตัวอย่างเช่น การเรียกคนที่อยู่ในฐานะเป็นพ่อเป็นแม่ คือมีลูกแล้วเป็นต้น ในภาษาโซ่ง “อ้าย” แปลว่า พ่อ และ “เอม” แปลว่าแม่ (มนู อุดมเวช . 2544 : 42)

นักวิชาการส่วนใหญ่ลงความเห็นว่า คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทย-ลาว ที่อาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำดำ ลุ่มแม่น้ำแดง ในบริเวณตอนเหนือของประเทศสาธารณรัฐเวียดนาม ซึ่งมีหลายกลุ่มคือ กลุ่มไทดำ ไทแดง ไทขาว เฉพาะกลุ่มไทดำนั้นอาศัยอยู่บริเวณตอนเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหรือประเทศลาวด้วย กลุ่มชนเหล่านี้มีวัฒนธรรมสำคัญที่คล้ายคลึงกันคือ พูดภาษาตระกูลไทย-ลาว บริโภคข้าวเหนียว ปลูกเรือนยกได้สูง เพื่อใช้ไถ่ถอนบ้านให้เป็นประโยชน์ และที่สำคัญมีความเชื่อเกี่ยวกับ “แดน” เป็นผีบรรพบุรุษสำคัญที่สุด ไทดำ ไทยทรงดำ หรือ ไทโซ่ง (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ . 2542:114)

วัฒนธรรมภาษาพูดของชาวไทยทรงดำ

ชาวไทยทรงดำจะมีสำเนียงภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งมีคำศัพท์คล้ายคลึงกับไทยภาคเหนือและภาคอีสาน มีการจดบันทึกเป็นอักษรโซ่งเป็นลายลักษณ์อักษรในสมุดข่อยหรือสมุดข่อยแบบของไทยนั่นเอง

ตัวอย่างภาษาไทยทรงดำ (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2545)

ประโยคและสำนวนต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

1. คำทักทายต่างๆ

ภาษากลาง	ภาษาลาวโซ่ง
สวัสดี	อยู่ฮ้าวฮันดี
สบายดีหรือ	ฮ้าวฮันดีหว่า

2. คำตอบรับและปฏิเสธ

ภาษากลาง	ภาษาลาวโซ่ง
ใช่	แมนแล้วกว่า
ไม่ใช่	บ่อแมนแล้ว
ไม่เอา	บ่อเอาเลาะ
เอา	เอาแต่กว่า

3. คำถามและคำตอบทั่ว ๆ ไป	
คุณชื่ออะไร	จือฮังเต
ของใคร	จือนี่ , จือนั้น
ขอบ้างซิ	ขอแอกวี
4. ประโยคและสำนวนที่ได้ประโยชน์	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโห่ง
ผมง่วงนอน	ง่วงนอนแล้วหวี
ใกล้บ้าน	แกมเฮือน
สวยมาก	จันแต่เร
5. คำสั่ง ขอร้อง ชักชวน	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโห่ง
พูดอีกที	บะกำนิ่งมะเฮอ
ช่วยหน่อย	จอยหน้อยยี่
6. การซื้อการขาย	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโห่ง
ราคาเท่าไร	ราคาต่อละเล
ยังไม่ได้จ่าย	บ่เซด้ายจ่ายตาง
คิดเท่าไร	คิดต่อละเล
7. การขอยืม การให้ยืม	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโห่ง
ขอยืม	ยืมแอ
แล้วเอาคืนด้วย	เอามาคือแล้ว
ยืมอีกแล้ว	สอยืมแอ
8. สุขภาพ อนามัย และการแพทย์	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโห่ง
ไม่สบายหรือเปล่า	บ่สบายแนวเส่าเล
ปวดท้อง	เจ็บพุงแsongง
ปวดศีรษะ	เจ็บหัวแsongง
9. คำเกี่ยวกับสิ่งต่างๆในบ้าน	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโห่ง
บ้านไม่สะอาด	เฮือนอ้วยบมีไฟกวาดบมีไฟแผ่ว
งานไม่ได้ล้าง	ถ้วยบเห็ดได้ล้าง

หุงข้าว	จ้าวเข้า
ไม่ได้หุงข้าว	บ่ได้จ้าวเข้า
10.ดิน ฟ้า อากาศ	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโซ่ง
อากาศร้อน	ฮอนแฮง
สุริยคราส	กบกินบีน
พระอาทิตย์	ตะเวน
11.หมวดคำพื้นฐาน	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโซ่ง
แกม	ใกล้
กว้าง	กวาง
แปง	สร้าง
ปะ	พูด
12.หมวดเครือญาติ	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโซ่ง
ลูกสาว	ลูกหญิง
ลูกชาย	ลูกชาย
ยาย	เอมเต่า
13.หมวดสัตว์	
กบ	โตกบ
ไล่เดือน	โตชี้เรื่อน
ตะขาบ	โตจุงเข็บ
งู	โตงู
วัว	โตงัว
จิ้งจก	โตยาเรื่อน
14.พืช ผัก ผลไม้	
ภาษากลาง	ภาษาลาวโซ่ง
ต้นไม้ใหญ่	กอโพ
ผัก	มะ
มะละกอ	มะหง
ต้บประรด	มะฮ้อนหา

15. นับเลข

วันที่ 1

มือ 1

วันที่ 2

มือ 2

ที่สุดท้าย

ที่สุดท้าย

ภาษาไทยทรงดำมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ที่ใช้กันมานานตั้งแต่อดีตและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่ที่ชาวไทยทรงดำจำนวนน้อยที่จะเขียนหนังสือลาวโซ่งได้มีเพียงคนเก่าแก่ ที่เคยร่ำเรียนภาษาไทยทรงดำและคงยังใช้อยู่ในงานพิธีโดย หมอเสนา เป็นต้น

อาชีพหลัก

ชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่จะมีอาชีพคือการทำนา ทำไร่ อาชีพรองคือ หาของป่า ล่าสัตว์ ผู้ชายนิยมทำเครื่องจักรสาน ผู้หญิงนิยมการเย็บปักถักร้อย และทอผ้า ชีวิตประจำวันของไทยทรงดำนั้นผูกพันอยู่กับประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมมาก นอกจากนั้นยังสร้างยังข้าวสำหรับเก็บข้าวเปลือกที่มีความอุดมมากกว่าบ้านที่อยู่อาศัยของตนเองทั้งนี้เพราะชาวไทยโซ่งเกิดทุนข้าวในฐานะสิ่งที่มีบุญคุณจะไม่ทำการใดๆ ที่เป็นการลบหลู่คุณมีน ฟันยังข้าวจะต้องสูงกว่าพื้นเรือนที่อยู่อาศัย ไม่ยังข้าวเมื่อรื้อทิ้งแล้วจะไม่นำมาสร้างบ้าน (นุกูล ชมภูนิช . 2540 : 82)

อาชีพของชาวไทยทรงดำอาชีพหลักของชาวไทยทรงดำคือทำนา ซึ่งมีทั้งทำนาข้าวเหนียวและนาข้าวเจ้า ซึ่งข้าวเจ้านั้นมักปลูกไว้ขายมากกว่าจะบริโภคเอง อาชีพนอกจากนี้ก็มีทำไร่ และมีหาของป่าบ้าง จับสัตว์ป่าบ้าง ลาวโซ่งนิยมหาปลาทำเป็นอาหาร และจะหากินเก่งโดยเฉพาะการหาปลาตามห้วย หนอง ลำคลองเล็กๆ น้อยๆ ตูจะถนัดเป็นพิเศษ แต่เดิมมาสตรีลาวโซ่งต้องทำเครื่องนุ่งห่มไว้เป็นจำนวนมากนับสิบๆ ชุดตั้งแต่ยังสาว เพราะเมื่อมีครอบครัวแล้วจะหาโอกาสทำไต่ยาก การทำเครื่องนุ่งห่มนี้แทบจะไม่ต้องซื้ออะไรเลย กล่าวคือจะปลูกฝ้ายเอง ปั่นฝ้าย ทอผ้า ตัด เย็บ ปักเองทั้งหมด ผ้าไหมก็เลี้ยงไหม กรอไหม ย้อมและทอเองสีย้อมผ้าใช้สีธรรมชาติ เช่น สีครามจากต้นครามซึ่งปลูกได้เอง สีจากเปลือกไม้ ดินสี และพืชต่างๆ สรุปได้ว่าในการทำเสื้อผ้า กางเกง ผ้าถุง ผ้าขาวม้า ผ้าแถบ ยาม ฯลฯ รวมทั้งหมอนซึ่งปัก และประดับกระຈະสวยงามนั้น ชาวลาวโซ่งแทบจะไม่ต้องลงทุนอะไรนอกจากแรงงาน (สุนันท์ อุดมเวช . 2528: 34 อ้างถึงสมพนธ์ สุขวงศ์ จากหนังสืออนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพนายสมพนธ์ สุขวงศ์ หน้า 9-10)

คติความเชื่อถือ (นวลลออ ทินานนท์ (2544 : 18 - 20) กล่าวว่า

คติความเชื่อของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น หรือกลุ่มชน เป็นสิ่งที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ เช่น ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ผีสงฆ์ เทวดา การเกิด การตาย เรื่องเกี่ยวกับศาสนา การประอาชีพ ฯลฯ ซึ่งมีแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม คติความเชื่อที่ปฏิบัติต่อกันมา สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการสร้าง ประดิษฐ์อุปกรณ์ เครื่องใช้ที่มีจุดมุ่งหมายในการยึดเหนี่ยวจิตใจทำขึ้นเพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่จะมารังควาามสงบสุขของตน ของครอบครัว ของชุมชนและให้เป็นสิริมงคลต่อบุคคลดังกล่าวในสังคมด้วย สิ่งของเครื่องใช้ในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ จึงถูกสร้างขึ้นมาจากคติความเชื่อนี้ ซึ่งอาจเป็นของที่ใช้ในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ จึงถูกสร้างขึ้นมาจากคติความเชื่อนี้ ซึ่งอาจเป็นของที่ใช้ในพิธีกรรม เทศกาลหรือในชีวิตประจำวัน เช่น ในครัวเรือน หรือการประกอบอาชีพ

ในด้านพิธีกรรมเช่นการเกิด เมื่อผู้หญิงคลอดลูก ต้องมีการอาบน้ำเด็ก ตัดสายสะดือ ผังรกไว้โดยใส่หม้อดินนำไปไว้ที่หัวบันไดหรือแขวนไว้ที่ต้นไม้ เพื่อเด็กจะได้ไม่เที่ยวไกล (ชวีชัย ปุณโณทก . 2527: 204)

ความเชื่อเกี่ยวกับการตายของผู้หญิงที่คลอดบุตรว่ามีผีเป็นผู้นำเอาชีวิตไป จึงมีการปั้นตุ๊กตา พร้อมนำเครื่องเซ่นไหว้ไปไว้ที่ทางสามแพร่งหรือทิศทางที่เชื่อว่าผีจะผ่านไปยังบ้าน จากนั้นทำพิธีบอกกล่าวผีและทูลบอกตุ๊กตานั้นให้หัก

เป็นการหลอกผีให้มาเอาชีวิตตุ๊กตาแทนผู้หญิงที่คลอดบุตร และบุตร ซึ่งเรียกตุ๊กตาที่ว่า ตุ๊กตาเสียกบาล จะมีการทำพิธีตามความเชื่อนี้ต่อเมื่อหญิงนั้นเจ็บท้องใกล้คลอดบุตร

ความเชื่อเกี่ยวกับการทำตุ๊กตาหรือธงของภาคเหนือ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาหรือสร้างอุทิศแก่ผู้ตาย โดยเชื่อว่า ตุ๊กตามีลักษณะเป็นผืนยาว เมื่อสร้างขึ้นเป็นพุทธบูชาหรืออุทิศให้แก่ผู้ตายแล้ว ผู้ตายจะสามารถเกาะชายตุ๊กตาขึ้นสวรรค์ หรือไปสู่ดินแดนแห่งพุทธภูมิได้ (สงวน โชติสุขรัตน์ . 2512:183 – 184)

ความเชื่อของทางภาคเหนือในการนำหายนต์คือไม้ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แกะสลักเป็นลวดลาย ติดตั้งไว้เหนือประตูทางเข้าสู่ห้องนอนของเรือน ซึ่งในบางครั้งก็พบเห็นได้ตามโบสถ์หรือวิหาร เพื่อป้องกันความชั่ว อัปมงคล ความเลวร้าย มิให้ลางล้าเข้าไปสู่ผู้พักอาศัย ความเชื่อต่างๆ ที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงส่วนน้อยที่ยกตัวอย่าง เนื่องจากความเชื่อจะมีเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ พื้นถิ่นต่างๆ ภาค ความเชื่อนี้เอง จึงทำให้ชาวบ้านต้องสร้างสรรค์เครื่องใช้เพื่อความรูสึกว่าให้เกิดความปลอดภัยจากสิ่งไม่ดีไม่เป็นมงคลทั้งปวง

ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ มีทั้งผลดีและผลร้ายต่อมนุษย์และสังคมนั้น เป็นพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ความจริงได้ แต่มนุษย์เป็นสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวกับสิ่งเหล่านี้ที่เรียกว่าความเชื่อ (ชวิช ปุณโณทก 350:2541)

ความเชื่อทางศาสนาของชาวไทยทรงดำ

เดิมก่อนที่จะอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้น ไทยทรงดำนับถือผีและสิ่งเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ลักษณะความเชื่อถือทางศาสนาเป็นแบบ Animism เขาเชื่อกันว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกอยู่ภายใต้อำนาจของผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นชีวิตของคนจึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับผีต่าง ๆ ดังนั้นแบบแผนชีวิตและพิธีกรรมของไทดำจึงเกี่ยวข้องกับผีทั้งประเภทดีและร้ายซึ่งสามารถบันดาลให้ชีวิตของคนแปรผันไปได้ตามความพอใจของผี ของไทยทรงดำมีหลายชนิดซึ่งคงจำแนกออกตามประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. แถน หรือ ผีฟ้า เป็นสิ่งที่สิงสถิตย์อยู่ในเมืองฟ้า หรือสวรรค์ คล้ายเทวดา มีอำนาจมากในการควบคุมชีวิตมนุษย์ตลอดจนดินฟ้าอากาศด้วย ชีวิตมนุษย์นั้นเชื่อว่าเป็นผลผลิตของแถนฉะนั้นเมื่อไทดำเกิดเจ็บไข้หรือเภทภัยต่าง ๆ จึงทำพิธีเสนาขอรื้อให้แถนช่วยเหลือ หัวหน้าแถนเรียกกันว่า แถนหลวง เป็นผู้บังคับบัญชาของแถนทั้งปวงในเมืองฟ้า แถนอื่น ๆ ก็มีจำนวนมากมายเป็นต้นว่า แถนแนน แถนจัด แถนสิง แถนเตาะ ฯลฯ แต่ละแถนมีหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการดูแลพฤติกรรมของมนุษย์ และดินฟ้าอากาศ ให้เป็นไปโดยปกติและถูกต้อง ถ้าหากผู้ใดทำการละเมิดแล้วก็จะบันดาลให้เจ็บป่วย และประสบเคราะห์ร้ายต่าง ๆ จนอาจถึงตายได้

2. ผีบ้านและผีเมือง ตามความเชื่อถือเดิมของไทยทรงดำในแต่ละเมืองจะมีผีเมืองสิงสถิตย์อยู่เพื่อดูแลและรักษาคนในเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ในแต่ละบ้านก็มีผีดูแลรักษาเช่นกัน เดิมพวกเจ้าเมืองจะต้องทำพิธีเซ่นไหว้ผีบ้านและผีเมืองทุกปี แต่ภายหลังที่ได้อพยพมาอยู่ในประเทศไทย การเซ่นไหว้ผีเมืองระงับไปเพราะขาดเจ้าเมืองและผู้ประกอบพิธีกรรมนี้ ปัจจุบันการเซ่นผีเมืองจึงสูญไป

3. ผีป่า ผีเขา และผีอื่น ๆ ลาวโซ่งเชื่อกันว่าในป่าไม่ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร และสิ่งของธรรมชาติต่าง ๆ มักมีผีสิงสถิตย์อยู่ หากคนเราทำการละเมิดแล้วอาจได้รับภัยจากผีซึ่งสิงอยู่ในสิ่งเหล่านี้ ดังนั้นลาวโซ่งจึงต้องระมัดระวังตนในการตัดไม้ เเดินป่า และใช้ แม่น้ำลำธารต่าง ๆ เพื่อจะได้ไม่ให้เกิดความเสียหายและกระทบกระเทือนถึงผีต่าง ๆ

4. ผีบรรพบุรุษ เมื่อคนตายไปแล้ว บุตรหลานและภรรยาจะเชิญผีของบรรพบุรุษมาอาศัยอยู่ในบ้านโดยจัดให้อยู่ในบ้าน โดยจัดให้อยู่ในแท่นบูชา หรือกะล่อห้อง ถ้าเป็นจำกัจัดให้อยู่ในห้องหรือกวางซึ่งบุตรหลานและภรรยาจะจัดหาอาหารมาเซ่นไหว้เป็นประจำ ในโอกาสสำคัญก็จะถูกเชิญมาร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ หรือบอก

กล่าวเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงและเหตุการณ์ที่สำคัญของครอบครัว เหมือนว่ามีเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้สืบสายสกุลอยู่ในปัจจุบันด้วย

อย่างไรก็ตามผีของบรรพบุรุษไทยทรงดำก็มีที่อยู่ในเมืองผ้าหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว เพราะมีการส่งขวัญของผู้ตายไปอยู่เมืองฟ้าที่เหมาะสมตามสถานภาพของตน คือพวกเจ้าชั้นสูงจะได้อยู่ในเรือนพานหลวง พวกเจ้า หรือข้าราชการและขุนนาง จะได้อยู่เรือนพานน้อย ส่วนคนธรรมดาจะได้อยู่ในลำตอย ดังได้กล่าวมาแล้ว เขยจะเป็นผู้นำทางส่งขวัญของผู้ตายไปตามสถานที่เหล่านี้โดยยึดหนังสือโบราณที่ยังคงรักษากันไว้ อยู่จนทุกวันนี้ เป็นหลักและแนวทางในการส่งขวัญให้กลับไปยังถิ่นเดิมของบรรพบุรุษ และไปยังเมืองฟ้าในที่สุด

เมื่อไทยทรงดำอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตอนแรก เขายังคงยึดถือความเชื่อถือเดิมแบบ Animism อยู่ ยังไม่รู้จักความเชื่อถือทางพุทธศาสนา ตอนแรกไม่กล้าเข้าร่วมพิธีกรรมทางพุทธศาสนาร่วมกับคนไทยอื่น ๆ ในภาคกลาง เพราะกลัวว่าจะผิดผีเดิม และประกอบพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับผีอยู่เป็นเวลานาน ต่อมาได้พบเห็นการปฏิบัติพิธีกรรมตามลัทธิพุทธศาสนา เช่น การบวชเรียน การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ ก็เกิดความสนใจ จึงค่อย ๆ เรียนรู้และเข้าใจหลักปฏิบัติในทางพุทธศาสนา จึงเกิดความเลื่อมใสและค่อย ๆ รับเอาความเชื่อถือและแนวปฏิบัติพิธีกรรมทางพุทธศาสนาแบบคนไทยภาคกลางมาเสริมหรือเพิ่มเติมเข้าไปในระบบความเชื่อถือเดิมของตน ต่อมาอีกระยะหนึ่งจึงมีผู้ชายไทยทรงดำเริ่มเข้าบวชเรียนในพุทธศาสนา เริ่มมีการเข้าวัดเพื่อการทำบุญอย่างเป็นทางการมากขึ้นแต่ความเชื่อในเรื่องผีต่าง ๆ ก็ยังคงรักษาไว้มิได้ทอดทิ้ง และยังคงปฏิบัติกรเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษและผีแดนต่าง ๆ อยู่จนถึงทุกวันนี้ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าลาวโซ่งนำเอาความเชื่อถือตามลัทธิพุทธศาสนาไปเพิ่มกับความเชื่อถือผีตามแบบเดิมเท่านั้น แต่มิได้นำไปทดแทนของเดิมเท่านั้น แต่มิได้นำไปทดแทนของเดิม ดังนั้นความเชื่อของไทยทรงดำปัจจุบันจึงผสมผสานกันระหว่างความเชื่อผีและวิญญาณต่าง ๆ กับความเชื่อถือในลัทธิพุทธและปฏิบัติตามพิธีกรรมตามความเชื่อถือทั้งสองแบบนี้ โดยหลีกเลี่ยงไม่ให้ขัดแย้งกัน และเลือกปฏิบัติตามความเหมาะสมของสภาพความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและโอกาสต่าง ๆ ในวัฏจักรชีวิตของตน

ประเพณี

ชาวไทยทรงดำดั้งเดิมไม่มีศาสนา นับถือเทวดาหรือแกน และนับถือผี เชื่อว่าแกนเป็นผู้ให้คุณผีเป็นผู้ให้โทษ ทุกคนจะมีขวัญประจำตัวของขวัญเป็นสิ่งอยู่กับตัวรักษาไว้ให้ปกติกวาวไคที่ขวัญออกจากตัวไปจะเกิดความเจ็บป่วย อย่างที่เรียกว่า "ขวัญหนีดีฝ่อ" ซึ่งอาจจะเกิดจากการตกใจสุดขีดเชื่อว่าผีหลอก ผีเอาขวัญไปจะต้องทำพิธีเรียกขวัญ ซึ่งมีวิธีต่าง ๆ ใช้เวลา 1 วัน 1 คืน เช่น คนแก่ถ้าเจ็บป่วยออก ๆ แอด ๆ เพราะขวัญออกไปจากตัว จะต้องใช้หมอลำขวัญทำพิธีอ้อนวอน ด้วยการนำสิ่งของ และหมู ไก่ เหล้า มาเป็นของแลกเปลี่ยนกัน ผีจะยอมคืนขวัญให้หรือไม่ หมอลำขวัญจะรู้ได้ด้วยการเสียดข่าขาวสาร โดยการนับเลขคู่แสดงว่ามีตอบรับ ถ้าเสียงได้เลขคี่บ่อย ๆ ก็จะต้องอ้อนวอนกันต่อไปด้วยคำพูด และเสียงดนตรี คือปี่ ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเสียงได้เลขคู่ ดังนั้นการเสนเรียกขวัญจึงนับได้ว่าเป็นพิธีการเสริมกำลังใจของผู้ชรา และเป็นกรรวมญาติที่มาช่วยเหลือให้ทำให้ผู้ชราที่มีกำลังใจขึ้น หายจากการเจ็บป่วยได้ เมื่อหายแล้วจะต้องทำพิธีรับขวัญ หม่อมสาวแต่งงานกันจะต้องมีพิธีทำขวัญแต่งงาน งานที่เป็นมงคลมักทำขวัญให้ ซึ่งสามารถแบ่งประเพณีได้ดังนี้ (สมศรี สาตร์พันธุ์ . สัมภาษณ์ . 2545)

ประเพณีเกี่ยวกับผี

1. เสนเรือน
2. พิธีปาดตงข้าวใหม่
3. พิธีปาดตง
4. พิธีเสนเต็ง
5. เสนกวัดกว่าย
6. เสนเอาผีขึ้นบ้าน
7. เสนฆ่าเกียด
8. แพงขวัญ

ประเพณีเกี่ยวกับความรัก

1. การลงขวง
2. การอินทอน
3. การวานสาว
4. การลอดช่องย่องสาว
5. ประเพณีแต่งงาน

ประเพณีงานศพ

พิธีกรรมที่สำคัญอีกอย่างคือการเรียกขวัญ หรือแพงขวัญ เป็นพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่ถือว่าเป็นเสนียดจัญไร และเรียกขวัญของบุคคลนั้น ๆ ให้กลับคืนมา พิธีแพงขวัญ นี้มักจะทำกับเด็กหรือผู้ใหญ่ที่ตกใจมาก เสียขวัญ หรือหกล้มเจ็บป่วยก็จะทำพิธีนี้ ปัจจุบันยังทำกันอยู่

ประเพณีของชาวไทยดำซึ่งมีเป็นประจำ คือ

1. ประเพณีการเซ่นผีเรือน เรียกว่า “เสนเรือน”
2. ประเพณีเรียกขวัญต่ออายุคนชรา เรียกว่า “แพงขวัญ”
3. ประเพณีแต่งงาน เรียกว่า “กินดอง”
4. ประเพณีงานศพ เรียกว่า “เอ็ดแฮว”

ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างของไทยทรงดำ

พิธีเสนเรือน

เวลารับเลี้ยงผีพ่อแม่ ลูกจะต้องเลี้ยงผี 10 วัน (เทียบเป็นหนึ่งอาทิตย์ของชาวลาวโซ่ง) ต้องทำตลอดหรือจะเลี้ยงปีเลี้ยงใหญ่ 1 ครั้งก็ได้ (กนกกร อ้นทอง . สัมภาษณ์ . 2545)

พิธีกรรมที่ชาวไทยทรงดำยังปฏิบัติกันมากที่สุดในปัจจุบัน คือ พิธี “เสนเรือน” คำว่า เสนเรือนนั้นเป็นภาษาโซ่ง “เสน” หมายถึง เซ่น หรือ สังเวศ ส่วนเรือน หมายถึง ผีเรือน ซึ่งตามความคิดของชาวโซ่งนั้น หมายถึง ผู้ที่ตายไปแล้ว และอยู่ในสิ่งเดียวกัน (สิงหมายถึง แซ่ หรือตระกูลนั่นเอง) แต่ละครอบครัวจะมีสมุดจดชื่อผู้คนในตระกูลของคนที่ตายไปแล้ว เรียกว่า “บับผีเรือน” เก็บไว้ทุกบ้าน

เนื้อหาสาระของเสนเรือน เห็นได้ชัดว่าเป็นระบบความเชื่อที่เรียกว่า ลิทธิบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) ชาวโซ่งเชื่อว่าผู้ที่ตายไปแล้วจะมีที่อยู่อีกโลกหนึ่ง ซึ่งมีความเป็นอยู่คล้าย ๆ กับโลกมนุษย์ ดังนั้นถ้าความเป็นอยู่ของผู้ตายอยู่อย่างมีความสุข ผู้อยู่ในโลกนี้ก็จะอยู่อย่างมีความสุขด้วย

กระบวนการทำพิธีเสนเรือน นั้นเริ่มต้นจากการที่บ้านใดบ้านหนึ่งทำการเลือกลูกหมูตัวผู้ตัวหนึ่งมาเลี้ยง โดยอธิษฐานว่าถ้าหากตนทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง และเลี้ยงหมูอ้วนท้วนตลอดรอดฝั่ง ก็จะทำพิธี เสนเรือน ใน 2 ปี หรือ 3 ปี ดังนั้นการทำเสนเรือนจึงมักจะนิยมทำกัน 2 ปีครั้ง หรือ 3 ปีครั้ง แต่การทำเสนเรือนบ่อยและไม่บ่อยของแต่ละบ้านนั้นขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ไม่มีการกำหนดแน่นอน

หมูที่จะใช้ทำพิธีต้องเป็นหมูตัวผู้ และหมูที่อธิษฐานไว้ทำพิธีนั้น จะนำไปทำพิธีอย่างอื่นไม่ได้ เช่นฆ่ากินหรือนำไปขาย เพราะชาวโชนังเชื่อว่าจะมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา จะเกิดเรื่องร้ายกับครอบครัว อย่างไรก็ตามในระยะเวลาที่อธิษฐานเลี้ยงหมูไว้นั้น ถ้าหากหมูเกิดตายขึ้นเองโดยสาเหตุใด ๆ ก็ตาม ก็ไม่ต้องทำพิธีเสนเรือน แต่ถ้าต้องการทำจริง ๆ ก็ต้องอธิษฐานเลี้ยงใหม่ ดังนั้นหมูจึงเป็นเครื่องเซ่นที่สำคัญในพิธีเสนเรือน

เมื่อถึงกำหนดทำพิธีเสนเรือน ตามที่อธิษฐานไว้ บ้านที่จะทำพิธีก็จะไป “บอกหมอ” หมายถึงไปปรึกษา หมอเสน (หมายถึงผู้ทำพิธีเสนเรือนเอง คือ เป็นผู้เชิญผีเรือนของตระกูลมากินเครื่องเสน) ถึงวันที่ดีสำหรับทำพิธีเสนเรือน เมื่อกำหนดวันแน่นอนแล้ว ในวันพิธีเขาจะฆ่าหมูตัวที่อธิษฐานเลี้ยงไว้แต่เช้า การฆ่านั้นใช้วิธีการแทงคอให้ตาย ไม่ใช่ทุบหัวให้ตาย หลังจากนั้นก็ขูดขนเอาเครื่องในหมูออก และยกทั้งตัวไปชำแหละตัดเป็นชิ้น ณ ห้องซึ่งเรียกว่า “กะล่อหอง” หรือห้องผีเรือนพร้อมทั้งจัดเตรียม “ปานเสน” หมายถึง โดกหรือปานใส่เครื่องเซ่น โดยเอาหมูดิบไว้ข้างล่าง เอาหมูสุกไว้ข้างบน เมื่อเตรียมทุกอย่างเสร็จแล้ว เจ้าภาพหรือเจ้าของบ้าน ก็จะจัดหมากพลู ข้าวสารไป “วานหมอ” หรือการเชิญหมอมาทำพิธีนั่นเอง

หมอเสน ซึ่งเป็นผู้ทำพิธีนี้ เป็นผู้เชี่ยวชาญประเภทหนึ่งที่เรียกว่า Priest ในระบบความเชื่อของไทย ทรงดำ หน้าที่สำคัญของหมอเสนคือ การเป็นสื่อระหว่างผีและคน เข้าในความหมายของคำว่าพระ หรือ Priest นั่นเอง หมอเสน จึงเป็นพระในระบบความเชื่อของลาวโชนังมีหน้าที่ในการทำพิธีเสนเรือนโดยเฉพาะ

ค่าตอบแทนหมอเสน ซึ่งมารทำพิธีเสนเรือนนั้นก็ได้แก่สิ่งของที่จัดไว้ในปานเสนนั่นเองเท่าที่ทราบส่วนสำคัญคือหมูดิบประมาณ 4 – 5 กิโลกรัม ข้าว เหล้าและของคาวหวาน หมอเสนจะได้รับของเหล่านี้เมื่อทำพิธีเสนเรือนเสร็จแล้ว

สำหรับผู้มาร่วมพิธีนั้น เจ้าภาพจะเชิญ ญาติมิตร ซึ่งเรียกกันว่า “ผู้มีผีเดียวกัน” และผู้ที่เคารพนับถือและเพื่อนบ้าน การเชิญนั้นเขาจะบอกล่วงหน้า ผู้ที่มาช่วยไม่มีเงินทองมาช่วยเพราะตามประเพณีไม่มีการช่วยเงินช่วยทองกัน เท่าที่สังเกตและได้รับการบอกเล่า ญาติมิตรจะช่วยก็ในรูปแบบ ซื่อเหล้ามาช่วยเท่านั้น เจ้าภาพจะเลี้ยงข้าวกับหมู และเหล้าผู้ที่เข้ามาช่วยพิธีทุกคนตั้งแต่เช้าถึงเย็นจนหมดพิธี

ผู้ที่เข้ามาร่วมพิธีนั้นแต่งตัวธรรมดาตามปกติแต่ผู้ที่เป็น “เขย” ภายในบ้านนั้นจะต้องใส่เสื้อฮี ซึ่งลาวโชนังทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิงจะต้องมีไว้ประจำตัว เสื้อฮีนี้ถือได้ว่าคล้าย ๆ เสื้อนอกหรือเสื้อสำหรับใส่เมื่อทำพิธีนั่นเอง

สิ่งที่เราทราบเพิ่มเติมจากพิธีเสนเรือนก็คือ ลาวโชนังแบ่งสิงหรือตระกูลออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สิงผู้ห้าว
2. สิงผู้น้อย

สิงผู้ห้าวหรือตระกูลเจ้า เป็นตระกูลที่มีศักดิ์สูงสืบทอดมาจากตระกูลเจ้าเมืองเก่าสิงผู้น้อยหรือตระกูลคนธรรมดาสามัญ ลาวโชนังมีความเชื่อว่า เมื่อตายไปแล้ว สิงผู้ห้าวจะไปอยู่ที่หนึ่งส่วนสิงผู้น้อยจะไปอยู่อีกที่หนึ่ง ผู้ที่ตายไปจากสิงผู้ห้าว เขาจึงเรียกว่า ผีผู้ห้าว ส่วนที่ตายไปจากสิงผู้น้อยเขาจึงเรียกว่า ผีผู้น้อย

ชาวบ้านจะทราบกันดีว่าบ้านใดเป็นสิงผู้ห้าว บ้านใดเป็นสิงผู้น้อย ในการแบ่งสิงหรือตระกูลและผีออกเป็น 2 ประเภทนี้รวมไปถึง หมอเสนด้วย ดังนั้นหมอเสนผู้ห้าวจะต้องมีจึงทำพิธีเสนเรือนของตระกูลผู้ห้าวได้ แต่หมอผีผู้ห้าวอาจทำพิธีเสนผีผู้น้อยได้เนื่องจากมีศักดิ์เหนือกว่าส่วนสิงหรือตระกูลผู้น้อยจะมีหมอ

เสนผีผู้น้อยเป็นผู้ทำพิธี หมอเสนผีผู้น้อยจะทำเสนเรือให้แก่ผีผู้ท้าวไม่ได้ โดยปกติแล้วหมอเสนผีผู้ท้าวจะทำพิธีเสนเรือสำหรับผู้ท้าว และหมอเสนผีผู้น้อยจะทำพิธีเสนเรือให้แก่ผีผู้น้อย

สำหรับระยะเวลาในการทำพิธีเสนเรือนั้น ตามหลักความเชื่อแล้วกระทำได้ทุกเดือนยกเว้น 3 เดือน คือ เดือน 9, 10, 11 ในระยะ 3 เดือนนี้ถือกันว่าเป็นระยะที่ผีไปเฝ้า แถน หรือ เทวดา ผีจึงไม่อยู่

ตามสภาพความเป็นจริงในชุมชนลาวโซ่งปัจจุบันปรากฏว่าสิ่งผู้น้อยมีมากกว่าสิ่งผู้ท้าวดังนั้นข้อมูลที่ได้รับฟังและประสบการณ์ในพิธีเสนเรือจึงมักเป็นเสนเรือที่ทำสำหรับผู้ผู้น้อยแต่เสนเรือสำหรับผู้ท้าว และผีผู้น้อยนั้นมีความแตกต่างกันในรายละเอียดบางอย่างเป็นต้นว่า

1. ในการเซ่นหมอนั้นหมอเสนผีผู้น้อยต้องเซ่นข้าวก่อน เหล้าทีหลัง ส่วนหมอเสนผีผู้ท้าวนั้นต้อง เซ่นเหล้าก่อนเซ่นข้าวทีหลัง
2. ในการทำพิธีหมอนผู้น้อยไม่ต้องมีเครื่องแต่งตัวพิเศษ แต่หมอเสนผีผู้ท้าวต้องมีเครื่องแต่งตัวพิเศษสีแดง
3. วิธีเผาอาหารให้ผีกินก็แตกต่างกัน
4. วิธีแลหมูกก็แตกต่างกัน

เมื่อหมอเสนมาถึงบ้านเจ้าภาพในตอนเช้าราว 8.00 น. – 9.00 น. หมอเสนจะนำพัดขนนกซึ่งลาวโซ่งเรียกว่า “วี” ไปนั่งที่เสื่อซึ่งเจ้าภาพปูไว้ให้เป็นพิเศษข้าง “ปานเสน” สำหรับเซ่นปีเรือนซึ่งจัดไว้เรียบร้อยแล้วพิธีเริ่มต้นโดยเจ้าภาพและผู้ที่มีผีเดียวกันจัด “พานข้าว” ซึ่งประกอบด้วย ไก่ต้ม ข้าว และเหล้า มอบให้หมอเสนเพื่อเป็นการเชิญทำพิธี โดยทำการเชิญด้วยคำพูดเป็นใจความว่า การทำมาหากินเจริญรุ่งเรืองดีและหมูที่เลี้ยงไว้สำหรับพิธีก็เติบโตเต็มที่จึงขอเชิญพ่อแม่และบรรพบุรุษมารับการเซ่นโดยขอให้หมอเสนรับภาระติดต่อพ่อแม่และบรรพบุรุษมารับการเซ่น หมอเสนก็กล่าวรับคำเชิญและรับพานข้าวเป็นสัญลักษณ์ของการรับคำเชิญประกอบพิธี

จากนั้นหมอเสน เจ้าภาพ และผู้อื่นที่มีผีเดียวกันก็จะกินข้าวเช้าจาก “พานข้าว” พร้อมกันตอนนี้เรียกว่า “จ่ายหมอน” คือเชิญหมอเสนกินข้าวเช้า แต่ก่อนกินหมอเสนจะต้องกล่าว “คำเมย” คือคำบูชาครูเสียก่อนคนจึงลงมือกิน

เมื่อกินข้าวเช้าเสร็จแล้ว เจ้าภาพก็จะจัดหมากพลู บุหรี่ ให้หมอเสน พร้อมทั้งบัญชีรายชื่อ ผีเรือนหรือ บั๊บผีเรือน ให้หมอเสน

ในการเซ่นหมอนจะเซ่นข้าว 3 ครั้ง และเซ่นเหล้า 3 ครั้ง ดังนี้

เซ่นข้าวครั้งที่ 1. การเซ่นเริ่มโดยการเชิญผีที่มีรายชื่อในบั๊บผีเรือนทั้งหมด ตอนนี้เรียกว่า “เสนปางแปง” จากนั้นก็เชิญผีที่ไม่มีรายชื่อในบั๊บผีเรือน ซึ่งเป็นผีของตระกูลเช่นกัน แต่ตายตอนเป็นเด็ก ตายโหงบ้างเรียกตอนนี้ว่า “เสนสามสิบล่า” (คำว่า ล่า แปลว่า หมู) เหตุผลที่ไม่ใส่ชื่อผีเหล่านี้ไว้ในบั๊บผีเรือนเพราะถือตายผิดธรรมชาติ กล่าวติดต่อกันว่า ถ้าใส่ชื่อในบั๊บผีเรือน การเซ่นข้าวครั้งที่ 1 นี้เป็นเพียงเรียกชื่อมาแต่ยังไม่ให้กินจริงๆ

เซ่นข้าวครั้งที่ 2. เซ่นครั้งนี้เรียกว่า “เสนคำกก” คือเซ่นให้กินจริงๆ เป็นครั้งแรก โดยเรียกชื่อจากบั๊บผีเรือนก่อน ตามด้วยผีที่ไม่มีชื่อในบั๊บผีเรือน เมื่อเซ่นครั้งที่ 2 นี้ เสร็จ หมอเสนจะทำกาการ “ก่าตน” คืออวยพรให้ผีและตนอยู่เย็นเป็นสุข พร้อมทั้งทำสิ่งที่เรียกว่า “มาก่า” หรือ “ก่าถือก่า” หมายถึง การรับสะใภ้ที่ยังไม่เข้าผีให้เข้าผี หมายถึงพิธีให้สะใภ้ถือผีของตระกูลนั่นเอง เพราะผู้หญิงลาวโซ่ง ถ้าแต่งงานแล้วต้องนับถือผีของฝ่ายสามี

เซ่นข้าวครั้งที่ 3. เซ่นครั้งนี้เรียกว่า “เสนสองต๊ับ” คือเซ่นให้กินเป็นครั้งที่สอง โดยวิธีการดังกล่าวข้อสังเกตคือเซ่น 3 ครั้งผีกินจริง ๆ 2 ครั้ง ต่อจากนั้นเป็นการเซ่นเหล้าอีก 3 ครั้ง ดังต่อไปนี้

เซ่นเหล้าครั้งที่ 1. เรียกว่า “เสนเหล้าหลวง” เรียกในรายชื่อก่อนและไม่มีชื่อในรายชื่อทีหลังเมื่อ

เช่นหล้าครั้งที่ 1 เสร็จแล้วมีการเลี้ยงอาหารเย็นกัน ภาษาช่องเรียกว่า “ลาแลงลาเชือน” หรือ“แลงกลางเชือน”
เช่นหล้าครั้งที่ 2. เรียกว่า “เสนลาแกง” หมายถึงเหล้าล้างปาก หรือ บ้วนปาก เช่นหลังเลี้ยงอาหารเย็นกัน
แล้วเช่นหล้าครั้งที่ 3. เรียกว่า “เสนหล้ากู่” หมายถึงเช่นครั้งสุดท้ายก่อนเลิกพิธี

หลังจากนั้นผู้ที่อยู่ในผีเดียวกัน “ก็มาหยาดมาพายกัน” หมายถึงรินเหล้าสู่กันกิน พร้อมทั้งส่งผีกลับ
ท้ายสุดคือ หมอเสน “แป้ไท้” ให้แก่ลูกเจ้าภาพทุกคน ชุมนุมเทวดาแล้วเลี้ยงกันเป็นอันเสร็จพิธี

ดังนั้นจึงพอสรุปการทำเสนเรือนของชาวช่องได้ 2 ประการคือ

1. เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณของพ่อแม่และบรรพบุรุษของตระกูล
2. เพื่อให้ผีพ่อแม่และบรรพบุรุษอยู่ดีกินดีในอีกโลกหนึ่ง เพื่อว่าผู้อยู่จะได้ไม่เดือดร้อนและทำมาหากินได้ผลดี

เนื่องจากชาวลาวช่องนับถือบรรพบุรุษตระกูลใดมีผู้ตายก็จะจัดซื้อผู้ตายใส่สมุดประจำตระกูลไว้ต่อกัน
กันมา เรียกว่า “บับเชือน” และจะต้องเลี้ยงหมูไว้ตัวหนึ่งตั้งใจให้เป็นหมูสำหรับใช้ในการประกอบพิธีเสนเชือน
ซึ่งอาจทำปีละครั้งในเดือนคู่ หรือสองปีต่อครั้งแล้วแต่ฐานทางเศรษฐกิจครอบครัวเพราะเชื่อกันว่าถ้าได้เช่น
ไหว้ผีบรรพบุรุษแล้ว จะมาปกป้องรักษาลูกหลานเครือญาติให้เกิดความสุขความเจริญจึงได้เชิญบรรพบุรุษมา
ไว้บนเรือนในห้องที่เรียกว่า “กวันผีเรือน” ตรงมุมใดมุมหนึ่งของห้องเรียกว่า “กระล่อห้อง” เมื่อถึงวันกำหนด
พิธีจะฆ่าหมูที่เลี้ยงไว้มากินเครื่องเส้นโดยหมอเสน จะเรียกซื้อผีเรือนตามที่จัดไว้ในบับผีเชือน ยกเว้นผีเด็ก ผี
ตายท้องกลม ผีตายโหง จะไม่เชิญเพราะถือว่าเป็นผีร้าย ตามไม่ตี และในงานนี้เจ้าภาพ ญาติผีเดียวกัน และ
แขกอื่นๆ จะร่วมสนทนาและรับประทานอาหารร่วมกันบางที่ก็มีเพลงขับเพื่อความสนุกสนานโดยแขกจะนำ
เหล้าขาวมาร่วมพิธีด้วย ส่วนหมูที่ใช้ในการประกอบพิธีห้ามเจ้าภาพนำไปขายหรือเก็บไว้ต้องแจกให้แขกที่มา
ร่วมงานก็แยกย้ายกลับ

นกุล ชมภูนิช. (2538 :87-88) กล่าวถึงประเพณีการเสนเรือนผู้น้อยว่า

การเสนเรือน คือพิธีเช่นผีเรือน ผีเรือนคือผีพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้ล่วงลับไปแล้วและได้ทำพิธี
อัญเชิญมาไว้บนเรือน โดยจัดให้อยู่มุมห้องๆ หนึ่งทางหัวสกัดของบ้านเป็นการสมมุติไม่มีกระดูกและ
สัญลักษณ์ใดๆ ว่าเป็นผีตนใด เป็นที่ว่างเปล่า ตรงนั้นจะเรียกว่า “กระล่อห้อง” ซึ่งแปลว่ามุมห้อง ตามปกติที่ตรงนั้น
จะมีถ้วยชามและแก้วน้ำตั้งอยู่ และข้างฝาบริเวณนั้นจะเจาะเป็นรูกลมเท่าไขเป็ดลอดได้ไว้ด้วย ถ้วยชามที่วางไว้
เป็นภาชนะสำหรับใส่อาหารที่นำมาเช่นไหว้ทุกๆ 10 วัน

พิธีเสนเรือนนิยมทำกันเป็นประจำแต่ละบ้านทุกปีหรือ 2-3 ปีครั้งก็ได้ เพื่อให้ผีเรือนของตนได้มารับ
เครื่องเช่นไหว้จากลูกหลานเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เชื่อกัน
กันว่าเมื่อได้จัดพิธีเช่นไหว้ผีเรือนแล้ว ผีเรือนจะปกป้องคุ้มครองรักษาตนและครอบครัวให้มีความสุข เจริญก้าวหน้า
ทำมาค้าขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “เข็ดนาก็มีข้ายขาย เข็ดโยกก็มีหมายไม้เต็มกอ” พิธีเสนเรือนกระทำในเดือนใดก็ได้
ยกเว้น เดือนเก้า เดือนสิบ 2 เดือนนี้ถือกันว่าผีเรือนไม่อยู่บ้านเพราะไปเฝ้าเทวดา ดังคำกล่าว “เดือนสิบเดือนเก้าผี
เชือนต่างไปเฝ้าถน” ดังนั้น การทำพิธีเสนเรือนในระยะ 2 เดือนนี้จึงไม่ บังเกิดผลใดๆ โดยปกติแล้วมักทำกันใน
ระยะที่ว่างจากงานทำนา แต่ในเดือน 5 ก็ไม่นิยมทำเพราะช่วงดังกล่าวนี้ เป็นหน้าแล้ง ไม่ค่อยมีความอุดมสมบูรณ์
ในเรื่องข้าวปลาอาหารและผลไม้การงดเว้นไม่จัดทำพิธีเสนเรือนนั้น อาจทำให้ผีเรือนของตนอดอยาก และในที่สุด
ผีเรือนอาจก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนและคนที่อยู่ในครอบครัวได้ ดังนั้นทางที่ดีจึงควรทำพิธีเสนเรือนเสียครั้งหนึ่ง
ในรอบปี หรือรอบ 2 ปี ผีในตระกูลเดียวกันเรียกว่า “สิ่ง” เดียวกัน ผีเรือนคือ ผีที่ตายในบ้านนั้น เช่น แก่ตาย และ
ตายตีมิใช่ตายโหง ผีตายเพราะอุบัติเหตุเรียกว่าตายโหงจะไม่นำมาเป็นผีเรือน ผีที่ตายในบ้านหลังจากเผาศพแล้วจะ
มีการทำพิธีอัญเชิญวิญญาณให้มาอยู่บนบ้านเรียกว่าพิธีเรียกผีขึ้นเรือน ทุกบ้านจะมีรายชื่อของผู้ตายหรือบัญชีของ
ผีประจำเรือนไว้เรียกว่า “บับผีเชือน” ในวันเสนเรือนหมอเสนจะนำบับผีเรือนมาอ่านรายชื่อผีเรือนเพื่อเชิญมาให้รับ
ของเช่นที่ละคน ห้องผีเรือนนี้ปกติเจ้าชองบ้านมักจะระวังมิให้บุคคลภายนอกซึ่งไม่ได้รับอนุญาตเข้าไปถ้าเผลอเข้า

ไปโดยเจ้าของบ้านมิได้บอกกล่าวมีเรือนก่อนถือว่าเป็นการผิดผี เจ้าของบ้านอาจจะได้รับเคราะห์เอง และจะต้องทำพิธีเสียผีหรือทำพิธีขอขมาด้วยเงิน 2.50 บาท เหล้า 1 ขวด ไก่ 1 ตัวหรือหัวหมู ฯลฯ

ผีเรือนนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของลูกหลานมากดังกล่าแล้ว จึงมีประเพณีการ "สืบผี" ชาวไทซ์ถือว่าเป็นการสืบสกุล ซึ่งมีธรรมเนียม ดังนี้

ในบ้านหนึ่งๆ ผู้สืบผีจากบรรพบุรุษคือพ่อบ้าน การทำพิธีต่างๆ พ่อบ้านจะเป็นหลักหรือเป็นผู้ประกอบพิธี เมื่อใดที่พ่อบ้านเสียชีวิตลงบ้านนั้นจะขาดการสืบสกุลลงชั่วคราว จะต้องหาผู้สืบสกุลต่อ ผู้สืบสกุลจะต้องเป็นลูกชายคนใดคนหนึ่ง ลูกสาวและแม่ซึ่งเป็นเพศหญิงไม่ใช่สืบสกุลในกรณีที่ไม่ใช่ลูกชายอาจใช้หลานชายมาเป็นผู้ทำพิธีสืบสกุลได้ ถ้ามีลูกชายหลายคนจะต้องดูว่าคนใดเหมาะสมจะเป็นผู้สืบพิธีนี้ลูกชายคนใดโดยปกติแต่งงานแยกครอบครัวไปมีเรือนต่างหากใช้นามสกุลเดิมก็จะเป็นผู้ประกอบพิธีของบ้านตน ลูกสาวเมื่อแต่งงานไปก็จะเข้าไปในสกุลของสามีไปถือผีทางสามี จึงใช้ลูกชายคนสุดท้ายหรือคนใดก็ตามที่ยังอยู่ในบ้านนั้นเป็นผู้สืบพิธีแทนต่อไป

พิธีปาดตง

มาจากคำว่าปาด คือวางหรือพาด "ตง" คือผีเรือน หรือผีบรรพบุรุษของแต่ละบุคคล ซึ่งมีหลายครอบครัว ผีตงหลายๆตงเรียก "หล่าผีเอือนเดียวกัน" พิธีปาดตงคือพิธีเลี้ยงผีตงซึ่งถือว่าเป็นการเลี้ยงผีประจำสัปดาห์หรือประจำวัน การถือเอาเวรตงนับเอาตาม สิ่ง เช่น สิ่งเรือน เวรตงตรงกับวันใดคนที่ใช้สิ่งเรือนก็เวรตงวันเดียวกันหมด (ถนอม คงยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2545)

พิธีเรียกขวัญ

แม่มดจะทำพิธีปัดรังควาญ หลังจากทำงานอับมงคลแล้ว เช่นงานศพ โดยใช้ของทำพิธีเสน ใส่พานขวัญ โดยมีไก่ ขนหมัด หมู กล้วย ผลไม้ ฯลฯ เรียกขวัญคนที่อยู่ให้กลับมาไม่ให้ตามคนที่ตายไปหลังจากเสร็จงานอับมงคลแล้ว (ลำยวน อินทรธีราช . สัมภาษณ์ . 2545)

เสนฆ่าเกือก จะทำก็ต่อเมื่อเด็กในบ้านเกิดเจ็บป่วย ไม่สบายตลอดเวลาที่มีความเชื่อกันว่าแม่เก่าของเด็กที่มากเกิดตามมารังควาญเด็กจะเอาเด็กน้อยไปด้วย ต้องทำพิธีแก้ไม่เช่นนั้นเด็กอาจจะตายได้โดยให้หมอสเสน (หมอมนต์) ทำพิธีเรียกขวัญเด็กโดยใช้ ไช้ตัม ข้าวเหนียว และลูกเจี๊ยบ โดยเอาลูกเจี๊ยบมาทำพิธีและตีมันจนตาย ส่วนในพานขวัญจะมีเสื่อผ้า ข้าว ไช้ ส่งให้แก่แม่เก่าไม่ให้มารังควาญเด็กอีก แต่เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยจะเชื่อในพิธีนี้ส่วนมากถ้าไม่สบายก็จะพาลูกไปหาหมอ (ลำยวน อินทรธีราช . สัมภาษณ์ . 2545)

ถ้าเด็กไม่สบายเลี้ยงยาก เพราะเด็กโดนรังควาญต้องทำพิธีหากไม่ทำเด็กอาจจะเสียชีวิตได้หรือเป็นเด็กที่เจ็บป่วยอยู่ตลอด (หยอม ยอดแก้ว . สัมภาษณ์ . 2545)

เสนเต็ง หากบ้านไหนมีเรื่องเดือดร้อน ไม่มีความสุข คนในบ้านเจ็บป่วย เกิดแต่เรื่องไม่ดี ก็จะไปดูหมอดเมื่อหมอสั่งทางบอกว่บรรพบุรุษโดนขังไว้บนสวรรค์ ไม่ได้กินของที่ลูกหลานส่งไปให้ หมอสเสนก็จะทำพิธีเพื่อไหว้แดนใต้ถอนวิญญานบรรพบุรุษออกมาจากที่คุมขัง โดยให้ เอาผู้หญิงบริสุทธิ์ 2 คน และผู้ชายบริสุทธิ์ 2 คน เข้าร่วมทำพิธีเพื่อไถ่ถอนออกมา (พจน์ โดยดี . สัมภาษณ์ . 2545)

ถ้าคนในบ้านป่วย เจ็บออกๆแอดๆ ก็จะทำให้หมอดูคนลาวมาเสี่ยงทายโดยการหักไม้ด้วยคาถาถึงจะรู้ว่าวิญญานบรรพบุรุษโดนขังหรือไม่อย่างไร ถ้าตายไปมีความผิดหรือเป็นคนไม่ดี สวรรค์ก็จะขังเข้าไว้บนสวรรค์ เวลาลูกหลานทำบุญไปให้ก็ไม่ได้ลงมากิน จึงต้องให้ลูกชาย ลูกสะใภ้ ไหว้ขมาแดนใต้ตัวออกมาโดยนำสาวบริสุทธิ์ 2 คน และชายบริสุทธิ์ 2 คนไถ่ตัวพิธีนี้จะช่วยถอนเอาวิญญานที่โดนขังในสวรรค์ออกมา (ตำแหน่ง กลางแต้ม . สัมภาษณ์ . 2545)

การแต่งงาน

ประเพณีกินตอง

ในวันแต่งงานหรือที่เรียกว่า “ส่ง” เจ้าบ่าวและญาติ พี่น้อง จะยกขันหมาก กระหลิบเอาไว้ใส่ หมาก พลุ ยาสูบ หมาก 20 ใบ พลุ 1 ท่อ ยาสูบ 1 ท่อ ปูนแดง 1 ท่อ 4 กระหลิบ เครื่องเรือน ที่นอน ของใช้อื่นๆ ที่จำเป็น ขนม 4 ถาด เหล้าขาว 1 เท ของไหว้ผีเรือน หมู ไก่ ขนมใส่กระดาษ เมื่อไปถึงบ้านเจ้าสาวก็จะทำพิธีให้เจ้าบ่าวให้ ผีเรือน

กินตองหรือกินตอง คือประเพณีการแต่งงานหลังจากที่หนุ่มสาวได้ปลงใจต่อกันแล้วจะส่งผู้ใหญ่ไปสู่ขอซึ่งเรียกว่าไปส่ง หรือเรียกว่า ส่งขันหมากน้อย ซึ่งมีความหมายเท่ากับการหมั้นโดยจัดหมากพลุใส่ กระหลิบ ผู้เต้าใช้ 4 กระหลิบ ผู้น้อย 2 กระหลิบ ซึ่งฝ่ายหญิงจะนำไปแจกญาติของตน เดือนที่ไม่นิยมแต่งงานคือเดือน 5 สำหรับวัน ต้องไม่ใช่วันเวนต์ ของฝ่ายหญิง (วันเวนต์คือวันเลี้ยงผีประจำบ้าน)

ในวันแต่งงาน เขาเรียกว่า “ส่ง” โดยเจ้าบ่าว เจ้าสาวต้องใส่เสื้อฮี ผู้ตัวต้องมีเพื่อนเจ้าบ่าว เจ้าสาวจำนวน 6-8 คน ผู้น้อยใช้ 2-4 คนชุดเจ้าบ่าว ต่างจากชุดเพื่อนเจ้าบ่าวต้องใส่เสื้อฮีทุกคน เฉพาะเจ้าบ่าวต้องสวมหมวกอบ สะพายย่ามแดงบ่าขวา สะพายผักมีดป่าซ้าย ซึ่งให้ความหมายว่ามีความขยันทำมาหากิน แข็งแรง

“ล่าไล่ ไหว้เอาเมีย” คือการเคารพของเจ้าบ่าวต่อหน้าญาติเจ้าสาว โดยกล่าว “องปงเอยนอช้อยผู้ลู มาขงเช่า ตัวแหวไหว้เฮ้าเอาแฝบเจ้าเป็นพ่อช้อยนา” โดยเริ่มทำมือประสานตัวตรงทำมือวนๆ ระดับไหล่มาถึงเอว และเอามือตั้งฉาก พร้อมคุกเข่าจรดพื้น โดยญาติจะเปลี่ยนตัวไปให้เจ้าบ่าวไหว้ไปเรื่อยๆ โดยเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวต้องทำความเคารพพร้อมเพรียงกันด้วยความตั้งใจ ญาติผู้ใหญ่จะให้พร ไม่มีการรับไหว้ด้วยเงินทองจากญาติฝ่ายหญิง ญาติฝ่ายชายนิยม ห่อขนมไปช่วยสำหรับการไหว้ของเจ้าสาวเรียกว่า “ไหว้เฮา” โดยฝ่ายหญิงจะไปไหว้ญาติฝ่ายชาย ตามจุดที่นั่งที่ญาตินั้นนั่งอยู่โดยกล่าวว่า “นุเอยนอช้อยผู้ลู มาไหว้เฮาเอาแฝบ เจ้าเป็นแม่ช้อยนา” โดยมีผู้นำพาในการไหว้ฝ่ายชายเรียกว่า “สาม” ฝ่ายหญิงเรียกว่า “แมปลาเอา” (ถนอม คงยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2545)

การไหว้ผีเรือน

เจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว เอามือประสานระดับอก เคลื่อนมือเป็นรูปวงกลมจากซ้ายไปขวา 7 ครั้งเสร็จแล้วคุกเข่า เมื่อไหว้ผีเรือนและก้ไหว้พ่อ แม่ ญาติ ของเจ้าสาว ตามลำดับอาวุโส ในขณะเดียวกัน เจ้าสาวและเพื่อนเจ้าสาว จะไปหาพ่อ แม่ และญาติฝ่ายเจ้าบ่าวเพื่อไหว้ขอพร ผู้รับไหว้ให้แต่พรเท่านั้น ไม่ต้องให้สิ่งใดซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกัน เมื่อทำพิธีแต่งงานเสร็จแล้ว พ่อ แม่ ฝ่ายชาย จะต้องมารับฝ่ายหญิงไปอยู่บ้านของตน ฝ่ายชายต้องจัดเงินจำนวนหนึ่งให้กับเจ้าสาว เรียกว่า “เงินตามแม่โค” แม่เจ้าสาวเคยได้รับค่าตัวลูกสาวเท่าใด ลูกสาวก็จะได้รับค่าตัวเท่ากันกับแม่ เมื่อเจ้าสาวไปอยู่บ้านเจ้าบ่าวก็ต้องไปไหว้ผีเรือนเป็นการบอกให้ผีเรือนรับรู้ว่าจะโกใหม่มาอยู่อาศัยด้วย และจะสืบผีฝ่ายชายต่อไป

หญิงสาวอยู่กับบ้านจะทอผ้าใช้เอง ในตอนกลางคืนชาวหนุ่มต่างถิ่นท่องเที่ยวไปหมู่บ้านอื่นจะชวนกับออกมาเล่นกลอนและฟ้อนแคนกันที่ช่วงหรือลานบ้าน ได้คารมเกี้ยวพาราสีกันอย่างมีศิลปะเป็นการละเล่นพื้นบ้านแต่ก่อน เมื่อถูกใจเกิดชอบอัยยาศัยกันจะแยกตัวไปคุยตามลำพังจากนั้นผ่านไป เมื่อได้โอกาสเหมาะสมจะนำผู้ใหญ่ไปสู่ขอ ถ้าตกลงชายจะไปอาสาทำงานให้กับบ้านสาวอาจเป็นเวลา 1-2 ปี วันแต่งงานเรียกว่า “พิธีกินตอง” คือนัดเลี้ยงอาหารกันระหว่างญาติทั้งสองฝ่าย มีขบวนขันหมากมีเครื่องเช่นไหว้บรรพ

บุรุษของฝ่ายหญิงมีเงินสินสอดมีหมอบ่าพิธีให้รู้จักญาติทั้งสองฝ่าย โดยการไหวแบบไทยโชน มีการเลี้ยงอาหารระหว่างญาติ แล้วส่งตัวบ่าวสาวไปอยู่บ้านฝ่ายชายมีหมอบ่าขวัญให้คู่บ่าวสาวมีการทำพิธีเรียงหมอนและเลี้ยงอาหารในหมู่ญาติทั้งสองฝ่ายจนจบพิธี

ชุดแต่งงานของฝ่ายชายจะนุ่งกางเกงดำขาวยาวใส่เสื้อสีขาว สะพายมิดและย่ามพร้อมสวมงอบ ชุดแต่งกายของหญิงนุ่งผ้าซิ่นลายแดงโมเสดำใส่เสื้อสีหญิงสะพานกะเหล็บและถือตั้งสำหรับนั่งเวลาส่งตัวไปบ้านฝ่ายชาย ทั้งสองฝ่ายมีเพื่อนฝ่ายละ 3 คนแต่งตัวเช่นเดียวกับบ่าวสาว และหากเจ้าบ่าวไม่มีค่าสินสอดให้ฝ่ายหญิงก็ต้องทำงานอยู่บ้านฝ่ายสาวจนกว่าจะครบจำนวนสินสอดที่หมั้นหมายไว้

การแต่งงานมีขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ สอง สู่ สา ส่ง

ขั้นสอง คือ การไปจีบสาวสอดส่องด้วยตนเองว่าสาวใดถูกใจ มักจะใช้โอกาสการเล่นการละเล่นพื้นบ้านหรืองานประเพณีต่างๆ

ขั้นสู่ คือ ฝ่ายชายหมายความว่าจะให้หญิงนั้นเป็นคู่ครอง ก็จะให้ผู้ใหญ่ไปเจรจาสู่ขอกจากพ่อแม่ของสาว ซึ่งต้องใช้ขันหมากพลูและเงินทองไปมอบให้ฝ่ายหญิง

ขั้นสา คือ ฝ่ายชายที่ได้ทำการสู่ขอสาวแล้วนั้นเป็นผู้ที่ยากจนมีเงินทองน้อย หรือทางฝ่ายหญิงไม่มีพี่น้องฝ่ายชายจึงช่วยทำงานให้กับพ่อแม่ ฝ่ายชายจะต้องนำตัวเองมา “อาสา” ทำงานรับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน บางรายใช้เวลาเป็นปี ในระยะนี้ชายและหญิงอาจอยู่กินกันฉันสามีภรรยาได้ด้วยเป็นบางรายเท่านั้น กรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะไม่เรียกสินสอดทองหมั้น

ขั้นส่ง คือ งานเลี้ยงฉลองเพื่อส่งตัวเจ้าสาวไปยังบ้านเจ้าบ่าวเรียกว่า “นัดมือส่ง” บรรดาญาติทั้งสองฝ่ายจะทำการเลี้ยงฉลองกันและกันทั้งสองฝ่าย งานส่งจึงมักเป็นพิธีสำคัญในการแต่งงานตามประเพณีไทย โชนทั่วๆ ไป แต่ต้องใช้หมอบ่าพิธีดำเนินการเช่นเดียวกับประเพณีอื่นๆ ในการส่งตัวเจ้าสาวนั้น หมอบ่าพิธีจะต้องทำขวัญบ่าวสาวที่บ้านหม่มก่อนที่จะเข้าเรือนหอด้วยการทำขวัญแต่งงานส่วนใหญ่ คือการสอนให้รู้จักการประพฤติปฏิบัติตนให้กับชายหญิงที่จะมีชีวิตร่วมกันในการครองเรือนเป็นสำคัญ

สาคืออาสา โดยฝ่ายชายต้องอยู่บ้านฝ่ายหญิง เพื่อช่วยทำมาหากิน ตามแต่จะกำหนดเวลาไว้ว่ากี่ปี แล้วจึงจะนำฝ่ายหญิงนำไปสู่บ้านของตนซึ่งจะต้อง ทำพิธี “แต่เข้าผี” โดยฝ่ายหญิงออกจากผีเรือนของฝ่ายตนไปฝากเนื้อฝากตัวให้ผีเรือนฝ่ายชายปกป้องคุ้มครองถือว่าเป็นการออกเรือนของหม่มสาว

การเซ่นผีเรือน

พิธีเสนเรือน และพิธีเวนตง หรือการเลี้ยงผี คือ การเซ่นไหว้ผีเรือน ซึ่งเป็นผีผู้ตายอายุ เวลาเช่น จะเรียกชื่อผีเรือน คือ ปู่ย่าตายายให้มากินเครื่องเซ่น ถือว่าการเซ่นนั้นทำให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วไม่อดอยาก และทำให้ทุกคนในครอบครัวมีความสุขเกิดสิริมงคลแก่บ้านเรือน ผีเรือนนั้นมีความสำคัญต่อชาวโชนมากจึงมีประเพณีการสืบผีซึ่งถือว่าเป็นการสืบสกุลนั่นเอง การสืบสกุลนี้จะให้ลูกชายเป็นผู้สืบสกุลและถ้ามีลูกชายหลายคนลูกชายคนสุดท้ายต้องเป็นผู้เลี้ยงผีพ่อแม่ และได้เป็นเจ้าของเรือนสืบต่อไป ปีละครั้ง หรือ 2-3 ปี ครั้ง ส่วนพิธีเวนตง หรือการเลี้ยงผีนั้น อาหารที่นำไปเซ่นไหว้ไม่ต้องเป็นอาหารพิเศษเหมือนในวันเสนเรือน ใช้อาหารที่ปรุงรับประทานในครอบครัวนั่นเอง

ชาวไทยทรงดำนับถือบรรพบุรุษเช่นเดียวกับคนไทยและคนจีน มีการเซ่นไหว้ด้วยอาหารซึ่งประกอบด้วย ข้าวเหนียว เนื้อหมู ผลไม้ และเหล้า บางบ้านจะเลี้ยงหมูไว้ใช้ในพิธีเองบ้านใดที่บรรพบุรุษเคยเป็นเชื้อเจ้าผู้ครองเมืองในอดีตจะต้องเซ่นด้วยเนื้อควายแทนเวลาเซ่นอาหารจะต้องมีหมอบ่าพิธีเป็นผู้กล่าวเจตนาในการเซ่นไหว้แทนเจ้าของบ้าน โดยการใช้ไม้ตีอาหารที่จัดในพานขนาดใหญ่ เรียกว่า ปานผือน ส่งให้ที่ละตน โดยทิ้งออกไปนอกห้องตรงช่องฝาผนังซึ่งจะเป็นรูกลมขนาดเท่าผลส้มเขียวหวาน บ้านหนึ่งๆ จะ

มีรายชื่อบรรพบุรุษเป็นจำนวนมาก บางบ้านมีจำนวน 80 ชื่อ หมอผีจะต้องทำถึง 80 ครั้ง จะมีเพื่อนบ้านมาร่วมพิธีด้วยเสมอเมื่อพิธีเสร็จแล้วจึงเลี้ยงอาหารฉลองกันถือว่าอาหารในวันนั้นเป็นมงคล นอกจากนั้นแต่ละบ้านยังมีการเซ่นอาหารให้ผีเรือนเป็นประจำตามวันที่กำหนดในรอบปี อาหารที่เซ่นเป็นปกตินี้เป็นอาหารธรรมดาที่มีอยู่ในบ้าน โดยจะตั้งไว้ที่มุมห้องผีเรือน เรียกว่า "ปาดตรง" เจ้าของบ้านต้องใช้น้ำทุกอย่างของหมู หรือกระบือ ใช้ในการเซ่นผีเรือน และเมื่อเสร็จพิธีต้องแจกจ่ายเนื้อให้แก่ผู้มาช่วยงานไม่ให้เก็บไว้กินเอง และผู้มาช่วยงานจะต้องนำเอาเหล่าขามาให้แก่เจ้าบ้านที่มีการเซ่นผีเรือนอีกด้วย (ถนอม คงยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2545)

การไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน

หมู่บ้านหนึ่งๆ จะมีสถานที่ส่วนรวมไว้ตั้งศาลเทวดา เพื่อมีไว้คุ้มครองในหมู่บ้านอยู่ดีกินดี มีความสุข สร้างเป็นไม้พอกคนขึ้นไปนั่งได้ 4-5 คน แต่ละศาลจะมีคนในหมู่บ้านเป็นสื่อระหว่างชาวบ้านกับเทวดา เรียกว่า คนทรง ในวันที่ทำพิธีเทวดาจะมาประทับร่างทรง ที่หมู่บ้านเกาะแรตเรียกว่าเจ้าพ่ออุมลุม คนทรงอาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้ คนทรงจะเป็นผู้ให้พรพรหมน้ำมนต์ให้ชาวบ้าน พิธีเริ่มจากชาวบ้านนำอาหารมาไหว้ ประกอบด้วย กล้วยน้ำว่า มะพร้าวแก่ ขนมน้ำจันอับ เหล้า และน้ำ บ้านละ 1 ถาด มีผู้นำกล่าวการไหว้เป็นภาษาโชนเพื่อขอพร เสร็จแล้วคนทรงจะลงมาเล่นกับชาวบ้าน คนทรงจะออกมาว่าร้ายรำตามเสียงกลองยาวและแคน จะหยิบลูกมะพร้าวแห้งซึ่งเอาเปลือกออกแล้วที่นำมาไหว้นั้นโยนขึ้นไปให้สูงแล้วให้ชาวบ้านใช้ไม้คนแฉกตีให้แตกกลางอากาศ เชื่อว่าเจ้าคงกินมะพร้าวไม่ได้จะต้องตีให้แตกเสียก่อนจึงกินได้ มะพร้าวที่ตีให้แตกจะมีจำนวนเท่ากับบ้านที่นำมาไหว้ บางปีมีถึง 200 ถาด เนื้อมะพร้าวที่แตกแล้วจะนำไปทำกล้วยบวชซึ่งเลี้ยงกันในตอนเย็นเพื่อพบปะสังสรรค์กันระหว่างหมู่บ้านชาวไทยโชนด้วยกัน มีการโยนลูกชวงเล่นกลอนโต้ตอบกันและพ้อนแคนหรือรำตามจังหวะเสียงแคนด้วยกันเป็นที่สนุกสนาน

การทำศพ

เมื่อผู้ชราเสียชีวิตในบ้านใดบรรดาญาติพี่น้องในหมู่บ้านนั้นจะหยุดทำงานและมาชุมนุมแสดงความเสียใจ หญิงชราบางคนจะทำหน้าที่ร้องไห้รำพันสาธยายความดีของผู้ตาย หมอผีซึ่งงานศพเรียกว่าเขยหรือหมอบอกทาง จะมาทำพิธีบอกหนทางให้วิญญาณกลับไปเมืองเดิม คือเมืองแกง พิธีบอกหนทางจะใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง เป็นภาษาโชนซึ่งจะเรียบเรียงไว้ ศพจะตั้งไว้ในบ้านหลังจากได้ทำความสะอาดและสวมเสื้อฮีประจำตัวให้และบรรจุโลงเรียบร้อยแล้ว จากนั้นจะนำศพไปยังป่าช้า (แฮ่ว) หรือวัดเพื่อทำการเผารุ่งขึ้นเช้าจึงทำการเก็บกระดูกหมอผีซึ่งจะนำกระดูกบรรจุลงในภาชนะดินเผาที่มีฝาปิดฝงลงใต้ถุนบ้านซึ่งสร้างขึ้นอย่างหยาบๆ เพื่อทุกทิศให้ศพเช่นกัน เช่น เสื้อผ้าที่ตัดเย็บเป็นตัวแล้วเป็นต้นว่าเสื้อฮีและผ้าทอเป็นผืนๆ แขนงไว้บนเสาหลวงสร้างเรือนแก้วและเสายอดเป็นปลีดอกไม้ให้ จากนั้นที่บ้านของผู้ตายจะทำพิธีล้างเรือนให้เรือนสะอาด เขาเชื่อกันว่าเรือนที่มีคนตายจะเป็นเรือนที่ไม่สะอาด จึงต้องให้แม่มดมาทำพิธีรับเคราะห์และปล่อยไปรุ่งขึ้นจึงทำพิธีเชิญวิญญาณผู้ตามเข้าบ้านเพื่อเป็นผีเรือนประจำบ้านต่อไป

อาหารการกิน

ชาวไทยทรงดำรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก กับข้าวจะเป็นพวกปลา หมู ไก่ และผักสด เท่าที่มีในท้องถิ่น ทำปลาร้าใช้เอง ชื่ออาหารที่ใช้ในพิธีเช่นผีเรือน เช่น ลาบเลือด ยาเครื่องในห่อหน่อไม้ตัน ไก่ และแกงอื่นๆ ที่ไม่ใช่กะทิมะพร้าว ภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวไปรับประทานใช้กลองข้าวสานด้วยไม้ไผ่ หรือ

ชุดด้วยไม้เนื้ออ่อน เช่นไม้ทองหลาง ขนมหวานจะเป็นพวกแกง บวดเมือกมัน และกล้วยเชื่อม ฯลฯ ปัจจุบันชาวลาวโซ่ง ดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป

ประเพณีที่น่าสนใจของชาวไทยทรงดำอีกอย่างคือการอยู่ชวง แต่ก่อนชาวไทยทรงดำจะหาฟืนมากองรวมกันไว้พอถึงกลางคืนก็จุดไฟและนั่งล้อมวงกันที่ลานบ้านหรือ “ชวง” นั้นสาว ๆ จะตำข้าว บั่นด้าย หนุม ๆ จะมาพูดคุยเกี่ยวพาราตี การอยู่ชวงหรือลงชวงนี้จะทำทุก ๆ ปีของฤดูทำนา มีการเล่นแคน เล่นสะบ้า ร้องรำทำเพลง สนุกสนานร่วมกัน

นอกจากนี้ชาวไทยทรงดำยังมีประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การสู่ขอ การแต่งงาน การทำศพ ซึ่งเป็นประเพณีที่น่าสนใจที่มีความเชื่อบางประการต่างออกไปสำหรับความเชื่อของชาวไทยทรงดำนอกจากความเชื่อเรื่องผี และวิญญาณที่มีอิทธิพลต่อชาวไทยทรงดำมากแล้ว ยังมีการเชื่อในเรื่องการตายแล้วเกิดใหม่ การแปลงร่าง เชื่อเรื่องการอธิษฐาน การเสี่ยงทาย และเครื่องรางของขลังของวิเศษด้วย

ส่วนค่านิยมของชาวไทยทรงดำนั้น ยกย่องบุตรชาย เน้นความซื่อสัตย์ กตัญญูความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความขยันขันแข็งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบุตรชาย

พิธีงานศพ เมื่อมีผู้ตายเกิดขึ้นในบ้าน เจ้าของบ้านยิงปืนขึ้นฟ้า เพื่อส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่ที่ขอบความเป็นจริงคือแจ้งเพื่อนบ้านให้รู้ว่ามี การตายเกิดขึ้น นิยมยิงปืนจำนวน 1 นัด เริ่มด้วยการอาบน้ำศพซึ่งเป็นญาติใกล้ชิดซึ่งมักมาคอยดูใจคือดูแลตอบสนทนา การอาบน้ำศพอาบล้างให้สะอาดแล้วหวีผมมัดแบ่งแล้วจําเนาเสื้อผ้ามานำใส่ให้ศพโดยใส่เสื้อก้อมสำหรับศพผู้หญิงตัดกระดุมออกทุกเม็ด ที่คอเสื้อจะนำเงินเหรียญบาทมาผูกคอเสื้อเรียกเงินนี้ว่า “เงินจุกกอดเสื้อ” แล้วจึงใส่เสื้อสีดำที่ไม่มีลวดลายมากเรียกว่าด้านดุกสำหรับด้านผิดเรียกว่า “ด้านหลวงปลิ้น” ใช้คลุมโลงศพอย่างเดียวส่วนมากมักเข้าใจผิดว่างานศพจะใช้ด้านสวยงามของเสื้ออีกด้านออก ใต้อาจะถือมาก เมื่อปี พ.ศ. 2533 ที่วัดหนองปรุง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี มีการประกวดสาวงามชาวไทยทรงดำ มีเจ้าหน้าที่ดำเนินการประกวดใส่เสื้อสีดำด้านสวยงามเดินบนเวที บังเอิญงานปีนั้นมีการแทงกันตายในงานซึ่งเป็นพวกวัยรุ่นชี่เม่า คนที่ใส่เสื้อสีคนนั้นถูกตำว่าจากคนสูงอายุทั่วไปว่า “เอ็ดล้าเอ็ดลม” หากเป็นศพผู้ชายก็ใส่เสื้อไทแล้วก็ใส่เสื้อสี นุ่งกางเกง สำหรับผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุง 3 ถุง ถุงใหม่สุดจะอยู่ด้านนอก นัยว่านุ่งไปพบนายทวาร 2 ด้าน จะถอดผ้าถุงให้ด้านละถุงเหลือผืนสุดท้ายเป็นของผู้ตาย

แต่ตัวศพแล้วทำการ “หลอยศพ” คือการที่นำศพมาวางบนผ้าขาวแล้วมัดหัวแม่เท้าทั้งสองติดกันด้วยสายสิญจน์ให้เวลาจะเผา ซึ่งเชื่อว่าผู้ตายจะกลับถิ่นเดิมคือเมืองแกงหรือเมืองเดียนเบียนฟูประเทศเวียตนาม ผ้าขาวที่ห่อศพจะกลัดด้วยไม้กลัดขนาดเกือบเท่าไม้เสียบลูกชิ้นปิ้ง แล้วนำผ้าแพรแดงขนาด 1 มนชั้น

(ขนาดจตุรัสของความกว้างของผ้า) วางบนหน้าห่อศพ สำหรับศพผู้ตายทำอย่างผู้น้อยเสร็จแล้วห่อด้วยผ้าแพรแดงอีก 1 ชั้น แล้วนำแพรแดงขนาด 1 มัดชั้นมาวางหน้าห่อศพถือเป็นแพรแดงปิดหน้าลูกหลานจะนำมาปิดหน้าหลายผืนก็ได้ถือเป็นการเคารพศพเช่นเดียวกับการวางพวงพริตเสร็จแล้วนำโลงศพไปวางบนจอง (แคร่ไม้ไผ่ขนาดโตกว่าโลงเล็กน้อย) แล้วจึงนำเสื้อสีผู้หญิงกลับด้านที่สวยงามออกคลุมโลงศพไม่ว่าศพผู้หญิงหรือผู้ชายใช้เสื้อสีผู้หญิงเหมือนกัน (ถนอม คงยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2545)

ประเพณีการเอ็ดแฮว

ประเพณีการเอ็ดแฮว คือ ประเพณีเกี่ยวกับการทำศพ ในฉบับนี้เน้นหนักไปในศพผู้หญิงซึ่งประเพณีดั้งเดิมนิยมเก็บศพไว้เพียงคืนเดียวแล้วจัดการเผาศพ หลังจากเผาศพแล้วจึงมีพิธีทำแฮวซึ่งหมายถึงตอนเช้าหลังจากวันเผาเก็บกระดูกมาแล้ว เรียกผู้ตายมาอาบน้ำพรมน้ำหอมทาแป้งโดยปฏิบัติต่อกระดูกผู้ตายด้วยการก้มกระดูกผู้ตายโดยไม่ใช้มือถือว่ามีมือจะร้อนปลุกอะไรไม่งามแล้วจึงเรียกผู้ตายตามกินาย (อาหารเช้า) แล้วจึงจะทำพิธีเสี่ยงทายบริเวณที่จะปลุกเรือนแฮวด้วยการโยนไม้คว่ำไม้หงายหากได้ตามอธิษฐานแล้วจึงลง

มือขุดดินฝังไม้ขอบเมรุดอกด้วยไม้ จำนวน 13 ตัวแล้วจึง ช่วยกันสร้างเรือนแถวสำเนียงไทดำ เอือนแถว หนึ่งจะสานวงกลมเป็นสัญลักษณ์ของเงิน เมื่อสร้างเสร็จแล้วพากันกลับมารับประทานอาหารกลางวัน แล้วจึง นำหอแก้วหอคำ ปี เขียน เงิน เครื่องมือทำไร่ของผู้ตายไปไม้ หากศพเป็นผู้ชายจะมีสักการ ไปที่ป่าแถวอีก ครั้งหนึ่ง ประกอบสิ่งเหล่านี้ขึ้นเป็นบริเวณเรือนแถวเคารพผู้ตายอีกครั้งเป็นครั้งสุดท้ายเรียกว่า "ไล่กกดาว" ซึ่งมักใช้ผ้าขาววางบนพื้นนำกำไลเงินวางบนผ้าขาวเสมือนกำไลเป็นปลอกป้องกันสิ่งเลวร้ายที่จะมาแผ้วพาน ผู้อยู่ที่หลัง

หลังจากนั้นพากันเดินทางกลับบ้านมาทำพิธีสู่ขวัญเขี่ยหม้อพิธี ซึ่งจะมีเชือกผูกติดเองเขี่ยและใช้ ดอกหรือเชือกผูกลูกหลานผู้ตายตาม คนที่เป็นลูกสะใภ้จะพับกลาบพับก้อย ให้ผู้ตายรับประทานผู้รู้จะทำน้ามนต์ ธรรม์สวรรค์ให้กับทุกคนที่มาร่วมพิธีตลอดจนเครื่องใช้ที่นำมาใช้ในพิธีถือว่าเสร็จพิธีในวันที่สองหลังจากเผา ศพรุ่งขึ้นวันที่ 3 และที่ 4 ทายาทผู้ตายจะต้องห่อข้าวไปส่งอาหารเช้า พร้อมทั้งนำชา ตะไคร้ เมล็ดพืชชนิด ต่างๆ ไปให้ผู้ตายเพื่อจะได้ทำไร่ทำสวนไม่อดอยาก และวันสุดท้ายทายาทเดินออกจากป่าช้าต้องขี่มดขี่ต ขวางทางเดินเพื่อมิให้วิญญาณตามลูกหลานออกมา บางรายก็ส่งวันเดียวแล้วห่อข้าวเมื่อวันรุ่งขึ้นกรณีผู้ตาย อายุ 60 ปีเศษๆ หากอายุสูงปฏิบัติเช่นนี้ไม่ได้ การตายผู้ใดได้สิ้นลมที่บ้านมีลูกหลานห้อมล้อมถือว่ามิบุญ การอวยพรให้ทายาทผู้ตายนิยมกล่าวว่า "เออเอมได้วางมันวางยีนไว้เห่ายเนื้อเห่าอายุมันขวัญยีนความเจ็บ อยาดีไทความไล้อย่าได้มี" คำขี้ดเส้นใต้คือสถานภาพของผู้ตาย หากมีศักดิ์เป็น พ่อ ลุง อา ก็ว่าตามศักดิ์

หลังจากพิธีดังกล่าวมาแล้วจะต้องนัดวันเอาผีขึ้นเรือนคือเชิญวิญญาณผู้ตายมาปกป้องคุ้มครอง ลูกหลานแต่ผู้นั้นต้องไม่ตายโหง ซึ่งการนัดวันเอาผีขึ้นเรือนไม่ควรเกิน 1 เดือนหลังจากทำแหวซึ่งจะต้องฆ่า หมูเช่นเหมือนทำพิธีเสนเรือน ผู้ที่ไปร่วมพิธีจะห่อข้าวคล้ายห่อข้าวต้มมัดและมัดด้วยดอกตามยาวของห่อข้าว ไม่มีมัดขวาง สิ่งใส่ในห่อข้าวมีปลาเค็ม เกลือ ไข่ต้ม ซึ่งเสร็จพิธีแล้วก็แก้ทั้ง การแต่งกายทายาทผู้รับผียังใส่ เสื้อติดปกหัวขาวอยู่แต่เดิมใช้โกนศีรษะ หลังจากนั้นเสนแหวเรือนอีกครั้งหนึ่งจึงจะถือว่าบ้านนี้ทำพิธีเกี่ยวกับ คนตายเสร็จสิ้นเรียบร้อย หลังจากนั้นอีกปีหรือ 2 ปี จึงจะเสนฆ่าหมูเช่นผีเรือน (ถนอม คงยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2545)

ประเพณีกินเสน

การกินเสน คือการเซ่นผีเรือนซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของแต่ละครอบครัว โดยผีเหล่านั้น ต้องไม่ตายโหง คือถูกยิง ตกต้นไม้ รถชน พังฝา โดยผู้สืบผีทำการเชิญวิญญาณผีที่ตาย ตามปกติทำเป็นผีประจำบ้านและจด รายชื่อไว้ใน "ปับผีเรือน"โดยจะมีคำนำหน้าผีผู้ตายชายว่า "ตัวกำ" คำนำหน้าผีผู้หญิงว่า "นางกำ" ผีผู้น้อยใช้ คำนำหน้าว่า "ล้านกำ" แล้วเติมชื่อผู้ตายลงไป การเรียกกินเครื่องเช่นจะเรียกทีละรายชื่อบ้างเรียกรวมบ้าง ซึ่ง ผู้นับถือผีเรือนเดียวกันต้องนำรายชื่อมารวมไว้ที่บ้านทำพิธีเสน

เสนเอาผีขึ้นบ้าน การเอาผีขึ้นบ้านจะต้องตายดีหรือตายที่บ้าน ถ้าตายโหงหรือตายด้วยอุบัติเหตุ ก็ จะไม่ให้ดวงวิญญาณขึ้นบ้าน ก็ให้ไหวใส่สารับไปวางกลางแจ้ง และถ้าคลอดลูกตายในบ้านก็ไม่ให้ดวง วิญญาณขึ้นบ้านเพราะถือว่าตายไม่ดีไม่รวมชื่อไว้ในปับ และเมื่อลูกหลานไม่ได้ทำบุญไปให้เชื่อว่าดวง วิญญาณจะไปขอส่วนบุญตามวัดเอง (สายวน อินทรธราช . สัมภาษณ์ . 2545)

สัตว์ที่ใช้ในพิธีเสน ผีผู้ตายใช้ควายเป็นเครื่องเซ่น แต่ไม่ใช่ควายทุกครั้งตลอดชีวิตอาจจะเซ่นด้วย ควาย 1 ครั้ง หรือแล้วแต่ผีเรือนอยากกินโดยผีเรือนอาจทำเหตุให้คนในบ้านผิดปกติแล้วเจ้าบ้านไปเยื่อที่หมอบ เยื่อง เสนปกติก็ให้หมูตัวผู้ทั้งผู้ตัวและผู้น้อย หมูตัวผู้ทุกตัวจะถูกเรียก "ไอ้ตอน" ต้องเป็นหมูได้ลักษณะดี ไม่ หูห่างหางค้วน นิ้วเกิน ต้องอธิษฐานไว้ว่าหมูตัวนี้ขอให้เลี้ยงง่ายจำเอาไว้ทำพิธีเสนสิ่งที่ใช้เช่น ไข่ หัว หาง

ลิน 7 ข้อ 7 เรียว แล้วนำไปใส่ใน “ปานผืน” เวลาที่ใช้ทำเสนาทำได้ทุกเดือนยกเว้นเดือน 5,10,11 ผีเรือนจะ
ไปเฝ้าแทน (ถนนอม คงยิมละมัย . สัมภาษณ์ . 2545)

ประเพณีอันกอน

อัน แปลว่า เล่น กอน คือลูกช่วง ก็คือประเพณีเล่นลูกช่วง ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับความรักการหา
คู่ครอง เริ่มจากการอยู่ขวง หรือลงขวง สิ่งนี้ทำตลอดปี คือการให้หนุ่มมาคุยที่บ้าน หญิงทำงานบ้าน เช่นงาน
ฝีมือ ทอผ้า ตำข้าว เมื่อฝ่ายชายมากก็จะช่วยฝ่ายหญิง คุยกันได้เป็นกลุ่ม ห้ามแยกกลุ่มคุยกันสองต่อสอง

การเล่นอย่างหนึ่งของหนุ่มสาวในเวลาว่างจากการทำนา จะมีการทอดลูกช่วง ซึ่งทำด้วยผ้ายัด
เมล็ดฝ้ายหรือนุ่นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีหูห้อยสี่ด้าน การเล่นนั้นชายและหญิงจะยืนเรียงกันอยู่คนละฝ่าย
พยายามจะทอดลูกช่วงให้ถูกต้องตัวกัน และมีเพลงเกี่ยวสาวสลับการเป่าแคนและเซ็งแคน ซึ่งเป็นดนตรีพื้นบ้าน
ของชาวไทยทรงดำ

สำหรับการอันกอน มี 2 แบบ การเล่นจะเล่นในเดือน 5 เพียงเดือนเดียว

1.อันกอนค้าง หนุ่ม ๆ จะมาตอนสาย ๆ ติดต่อหัวหน้าขวง และหากตอบตกลงก็อยู่เลยให้ปรับมือขึ้น โดยฝ่าย
ชาย หญิงสาวละเวกนั้นขวงเดียวกันก็จะมาคุย มาตกลงว่าจะให้หนุ่มคนไหนไปช่วยงานบ้านไหนหรือค้างบ้าน
ไหน สาวคนใดจะนำอาหารมาเลี้ยงที่ขวงหรือแบ่งหนุ่มไปช่วยรับรองเป็นกลุ่ม หนุ่มสาวบางครั้งมาร่วม
ทำอาหารที่บ้านหัวหน้าขวง ช่วยกันต้กน้ำ ทำอาหาร โขลกเครื่องแกง ชายหนุ่มจะได้ศึกษาพฤติกรรมสาว ๆ
สาว ๆ ก็ดูพฤติกรรมหนุ่มว่ามีน้ำใจ หรือเห็นแก่ตัว เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

พอตกตอนหัวค่ำประมาณ 17.00 – 18.00 น. หญิงก็จะใส่เสื้อฮีมาโยนลูกช่วงกับหนุ่มฝ่ายชายไม่
ต้องใส่เสื้อฮี แต่ใช้เสื้อฮีพันแคนเข้ามาตอนขอลูกช่วง โยนลูกช่วงแบ่งเป็น 2 ฝ่าย และสลับข้างในการโยน ใคร
รับได้ก็ไ้รางวัล ใครรับไม่ได้ก็โดนปรับ เช่น ตีมน้ำ เขกตาตุ่ม รางวัลที่ได้คือของที่ระลึก ผ้าเช็ดหน้า สไบ
 ฯลฯ

หลังจากนั้นรับประทานอาหารร่วมกัน หรือจะแยกกันต้อนรับเฉพาะกลุ่มแล้วแต่ขวงไหน มีความ
พร้อมอาหารหลัง คือแกงแย้ใส่ใบมะกอก เขียดใส่ใบมะขามอ่อน หรือมะม่วง ซึ่งในเดือนห้า สิ่งเหล่านี้พอหา
ได้สะดวก แกงหน่อไม้ต้องและแจ่วจิ้มผัก ปลาเค็มที่ชอบมากคือปลาทุแล ปลาทุเค็ม ขนมอย่างดีในเทศกาลนี้
คือ ขนม “กล้วยลุย” คือข้าวเหนียวเปียกราดน้ำกระเทียมเค็ม ๆ หาง่ายและลงทุนไม่มาก นอกนั้นมีลอดช่อง
ข้าวเหนียวแดง

รับประทานอาหารเสร็จแล้วสาวจะออกไปขึ้นที่ขวง หมอแคนก็จะเป่าแคน ชายก็ปรับมือหญิงสาวที่
ไม่ได้อยู่ที่ขวงก็จะเดินทางมาจากบ้านพร้อมญาติผู้ใหญ่เด็กเล็กมาดูเขารายรำ และร้องเพลงแก่กันการฟังร้อง
เพลงก็ดูปฏิภาณไหวพริบ ทั้งหนุ่มและสาว คนแก่ดูลักษณะท่าทางและดูเทือกเถาเหล่ากอฝ่ายชายว่ามาจาก
ตระกูลเป็นโรคเรื้อนหรือไม่ เป็นโจรปล้นหรือไม่ เกียจคร้าน ถ้าปรับมือดังแสดงว่าแข็งแรงหมอแคนจะเริ่มเป่า
แคนช้า เรียก แคนยาง และแคนเร็ว เรียกแคนแล่น และแคนแตร แต่เป็นแคนระบำ ฯลฯ ประมาณ 22.30 ก็
เลิกรำ หญิงสาวจะมาเอาผ้าปิดหน้า และพรางไฟที่สุ่มไว้เพื่อมิให้หนุ่มเลือกคุยเฉพาะคนสวย หมอแคนมีสิทธิ์
เลือกคุยก่อนเพื่อนและหัวหน้าขวงจะเป็นคนประกาศว่า ใครจะวานแม่ที่ 1 หมายถึง กลุ่มคนใดจะคุยกับคน
ที่ 1 โดยนิยมคนอายุมากกว่าอยู่หัวแถวเรียงตามลำดับ หญิงจะเป็นผู้นำไปนั่งคุยบริเวณขวงอาจคุยในมุ้งก็ได้
มักไปคุยกองฟาง ข้างรั้ง ฯลฯ หัวหน้าขวงต้องคอยเดินสำรวจความเรียบร้อยคนที่ไม่มีคู่คุยก็จะนั่งอยู่ที่แค ฝ่าย
ชายหญิงจะขับแก้กันชมบ้านเมือง คนเฒ่าคนแก่จะฟังที่ขวงหรือกลับบ้าน

เสียงขับจะเป็นเสียงกล่อมหมู่บ้าน เสียงเยือกเย็น พระจันทร์เดือน 5 แจ่มจรัส เสียงจะดังก้องทั้งหมู่บ้านโดยไม่ใช้เครื่องขยายเสียง หมอขับได้ไพเราะไม่ติดขัดแสดงถึงการท่ามาหากินจะเจริญรุ่งเรืองซึ่งก็น่าจะมีส่วน หากหนุ่มสาวคู่ไหนไม่ถูกใจกันก็สามารถย้ายมารวมที่ขวงหรือจะไปนอนก็ได้ บางครั้งก็มานอนรวมกันทั้งชายและหญิงที่บ้านหัวหน้าขวง และหากหญิงใดไม่ชอบชายก็ออกอุบายนั่งห่างๆ ฝ่ายชาย

1. อันกอน คือไม่ค้ำ ไม่มารับประทานอาหารเย็นด้วย เริ่มจากการรำแคนรำเสร็จแล้วจึงจะโยนลูกขวงและขอฟ้า เสร็จแล้วจะวานสาว (จงสาวเป็นคู่คู่) การอันกอนในอำเภอเขาย้อยในปัจจุบัน เล่นเพื่อความสามัคคีคือมิใช่เพื่อหาคู่ และไม่มีการวานสาวคนไปรำส่วนมากเป็นคนสูงอายุถึง 70% เครื่องดนตรีมีแคน และกลองสมัยก่อนใช้ปี่กับแคน ฝ่ายชายจะเรียกว่าฝูงกอน ซึ่งมีหนุ่มประมาณ 15-20 คน อายุตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป หัวหน้าฝูงกอนมักเป็นคนมีอายุและมีครอบครัวแล้ว ถือว่าเป็นการสอนเด็กหนุ่มคอยควบคุมดูแลความประพฤติมิให้ล่วงเกินฝ่ายหญิง สาวแต่ละขวงในหมู่บ้านมีการแข่งขันกันว่าขวงใครจะได้เล่นลูกขวงมากกว่าการลงขวง

2. ลงขวง เมื่อว่างจากการทำนาสาว ๆ ที่อยู่ใกล้กันจะตกลงเลือกลานบ้านของบ้านใดบ้านหนึ่งซึ่งเรียกว่า "ขวง" มาทอผ้า ปั่นฝ้าย ตำข้าวเม่า ด้วยกันสัก 3-4 คน ขึ้นไปในเวลาค่ำเพื่อโอกาสให้หนุ่มที่พึงพอใจได้เข้ามานั่งคุย เป็นการให้อิสระในการเลือกคู่ครอง

แต่ปัจจุบันนี้ประเพณีอันกอนไม่มีให้เห็นแล้วเนื่องจากลูกหลานไม่ค่อยให้ความสนใจ และในยุคสมัยนี้หนุ่มสาวมีอิสระในการเลือกคู่มากกว่าสมัยก่อน (ลำยวน อินทรวิราช . สัมภาษณ์ . 2545)

5. ความหมายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ

เนื่องจากศิลปะพื้นบ้านสามารถพิจารณาจากแง่มุมต่างๆ ได้ ได้อธิบายไว้ว่าศิลปะพื้นบ้านหมายถึงศิลปะที่ชาวบ้านประดิษฐ์สร้างขึ้นโดยผสมผสานระหว่างความเป็นศิลปะและความเป็นหัตถกรรมหรืองานช่างฝีมือ บางครั้งจะเรียกว่าศิลปหัตถกรรมก็ได้ซึ่งก็หมายถึงศิลปะพื้นบ้านนั่นเอง และยังมีความหมายใกล้เคียงกับศิลปกรรมพื้นถิ่นด้วย (มโน พิสุทธิรัตนานนท์ . 2539 : 3)

หัตถกรรม หมายถึง งานศิลปะที่ผลิตด้วยฝีมือโดยใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ อาจมีเครื่องทุ่นแรงช่วยทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยและความงามในการตกแต่ง ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นโดยทำจากการพัฒนาวิธีการดั้งเดิมของท้องถิ่น เช่นงานเครื่องปั้นดินเผา งานโลหะ งานจักสาน งานทอลาย (กมล เวียสุวรรณ; และนิตยา เวียสุวรรณ . 2541 : 21)

ศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี ในหนังสือศิลปสงเคราะห์ว่า "ศิลปหมายถึงงานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิดเช่น ตัดเสื่อ สร้างเครื่องเรือน ปลูกต้นไม้ เป็นต้น อย่างนี้เป็นศิลปะมีความหมายกว้าง"

Folk หมายถึง ชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีความเป็นเอกลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เอกลักษณ์ดังกล่าว อาจหมายถึงการดำรงชีวิตด้วยอาชีพเดียวกัน พูดภาษาเดียวกันหรือมีความเชื่อและนับถือศาสนาเดียวกัน ฯลฯ และเอกลักษณ์ประการใดประการหนึ่งนั้นเป็นสาเหตุที่รวมคนเข้าเป็นพวกเดียวกัน หรือกลุ่มเดียวกัน ชนกลุ่มนั้นมีการแสดงออกมีขนบธรรมเนียมประเพณีแบบเดียวกัน ลักษณะเป็นกลุ่มชน เช่น ชาวบ้าน ชาวเมือง ชาวเขา ชาวเหนือ ชาวใต้ ชาวเล ฯลฯ และยังหมายถึงพื้นที่ที่ชนกลุ่มนั้นตั้งหลักแหล่งด้วย การแสดงออกหรือกิจกรรมที่เป็นลักษณะร่วมของกลุ่มชนนอกจากที่กล่าวมาแล้ว

Lore หมายถึงเรื่องราวทั้งที่แสดงออกและเป็นแนวคิด วิชาคติชนวิทยา จึงความหมายถึงคติพื้นถิ่น และหมายถึงการศึกษาเรื่องราวของพื้นถิ่นที่รู้จักกันดีในกลุ่มชน หรือในพื้นที่นั้นๆ (มโน พิสุทธิรัตนานนท์ . 2539 : 2)

ศิลปะพื้นบ้านเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ของชาวบ้านให้เห็นเป็นรูปธรรม ตามวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ จนออกมาเป็นรูปแบบเฉพาะตัวมีเอกลักษณ์ที่สืบทอดกันมาของท้องถิ่น นั้นๆ จึงมีผู้เรียกศิลปะประเภทนี้แตกต่างกันออกไป เช่น ศิลปะพื้นถิ่น ศิลปะชาวบ้าน ซึ่งไม่ว่าจะเรียกอย่างไร ก็ตามก็จะเป็นคำที่ให้ความหมายไปในทำนองเดียวกันทั้งสิ้น (นวลลล อภิธานนท์ . 2543 : 2)

วัณณะ จุฑะวิภาค . (2545 : 33-35) ได้แบ่งประเภทของงานศิลปะพื้นบ้านตามลักษณะของการสร้างสรรค์งานศิลปะไว้ดังนี้

1. การจักสาน

หมายถึง การนำวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ฟาง ใบไม้ เชือก ป่าน ปอ เกว๋วลย์ ฯลฯ มาสานเป็นภาชนะ เครื่องใช้ต่างๆ ไม้ไผ่เป็นวัสดุที่นิยมใช้มากที่สุด เพราะพบโดยทั่วไปทุกภูมิภาคของประเทศไทยและราคาไม่แพงซึ่งสามารถแปรรูปออกตามประโยชน์ใช้สอยได้ 4 ประเภท ดังนี้

- 1.1 เครื่องกลึงกรรม เช่น เข่ง คราด สุ่มไก่ ฯลฯ
- 1.2 เครื่องมือจับปลา เช่น สุ่ม ลอบ กระชัง ฯลฯ
- 1.3 เครื่องใช้ในบ้าน เช่น กระด้ง ตะกร้า กระชอน ฯลฯ
- 1.4 สิ่งของเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เครื่องเล่น เครื่องกีฬา เครื่องใช้ เช่น หมวก กระจับปี่ เป็นต้น

2. การทอผ้าและการเย็บปักถักร้อย

ได้แก่ การนำวัสดุต่างๆ เช่น ด้าย ไหม มาทอหรือปักเย็บเพื่อให้เกิดเนื้อหาวัตถุและเป็นลวดลายสีลันต่างๆ บน วัสดุ สิ่งของทั้งแบบธรรมดา และแบบพิสดารสวยงาม เช่น ผ้าซิ่น ผ้ามัดหมี่ ผ้าตีนจก พรมถัก ตลอดจนการปักด้าย สีเป็นลวดลายลงบนสิ่งต่างๆ

3. การแกะสลักและฉลุ

หมายถึง การนำเอาวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ เขาสัตว์ งาช้าง แผ่นหนัง มาแกะสลักหรือฉลุเลาะให้เกิดความงาม เพื่อเป็นเครื่อง ใช้หรือเครื่องประดับตกแต่ง เช่น กล้องไม้แกะสลัก การแกะสลักรูปสัตว์ต่างๆ ตู้ โต๊ะ ผนังใหญ่ ผนัง ตะลุง เป็นต้น

4. การปั้นและการเคลือบดินเผา

หมายถึง การนำดินมาปั้นให้เป็นรูปทรงตามต้องการ แล้วนำไปผ่านกรรมวิธีการเผาเพื่อให้ความแข็งแกร่งทนถาวร อาจมีการตกแต่งให้เป็นลวดลายต่างๆ หรือเขียนเป็นลวดลายต่างๆ ให้สวยงามก่อนที่จะนำไปเผา และนำไปใช้สอยหรือ ประดับตกแต่งต่อไป ได้แก่ ภาชนะต่างๆ ที่ทำด้วยดินเผา เครื่องประดับตกแต่ง เช่น เตาหุงต้ม หม้อ ขาม สุ่ม กระถาง แจกัน ถ้วยโถโอชาม เป็นต้น

5. การหล่อและการทำเครื่องโลหะ

หมายถึง การนำเอาโลหะ ได้แก่ เหล็ก เงิน ทอง นาค ทองแดง ทองเหลือง ดีบุก มาหลอมให้ร้อนจนเหลวแล้วเทลงในแม่พิมพ์ให้เกิดรูปทรงตามต้องการ อาจมีการตกแต่งด้วยวิธีการต่างๆให้เกิดลวดลายหรือมีความสวยงามมากขึ้น นำมาทำเป็นเครื่องใช้สอยตลอดทั้งอาวุธต่างๆ เช่น ดาบ มีด จอบ กระดิ่ง ชันน้ำ ฟาน ผอบ เครื่องเงิน เครื่องทอง และเครื่องถม

6. การทำเครื่องกระดาษและหนังสือ

เครื่องกระดาษ หมายถึง การนำไม้หรือพืชที่มีใบยาวประดิษฐ์เป็นแผ่นบาง ส่วนเครื่องหนังสือ คือการนำเอาหนังสือต่าง ๆ มาทำเป็นแผ่น เพื่อใช้ในการสร้างงานต่าง ๆ ต่อไป เช่น เครื่องดนตรี ว่าว รม สมุดข่อย พัด หรือธงกระดาษที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ เช่น ธงปักเจดีย์ทราย ดุง เป็นต้น

7. การปั้นรูปและลายปั้น

หมายถึง การนำเอาวัสดุต่าง ๆ เช่น โลหะ ดินเผา ปูน มาสร้างเป็นงานประติมากรรม เช่น การปั้นพระพุทธรูป การปั้นรูปคน สัตว์ และลวดลายต่าง ๆ เป็นต้น

8. การวาดเขียน

หมายถึง งานจิตรกรรมทั้งหลาย เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพลายน้ำ ภาพพระบด

9. การก่อสร้าง

หมายถึง งานสถาปัตยกรรมทั้งหลาย เช่น บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในภูมิภาคต่างๆ ตลอดจน โรง โรงเรียน ซึ่งเป็นที่พักอาศัยชั่วคราวตามฤดูกาล หรือสิ่งก่อสร้างทางศาสนาและสิ่งก่อสร้างตามความเชื่อถือต่างๆ เช่น ภูมิศาสดา โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ปราสาท ศาล มณฑล กู ปราสาท ฯลฯ รวมทั้งสิ่งก่อสร้างที่มีรูปลักษณะพิเศษต่างๆ ด้วย

10. การประพันธ์

หมายถึง งานวรรณกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งได้สื่อสารถ่ายทอดสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเช่น นิทาน ตำนาน นิยาย สุภาษิต เพลงกล่อมเด็ก บทสวด บทเพลง เป็นต้น ซึ่งเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีมาแต่โบราณและมีรูปแบบ เนื้อหา ภาษา และสำนวนโวหารที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

11. การดนตรีและนาฏศิลป์

หมายถึง เครื่องดนตรีชนิดต่างๆ เพลงและทำนองเพลงที่ใช้บรรเลงหรือการดีด สี ตี เป่า ตามลักษณะดนตรีไทย ตลอดจนการฟ้อนรำ การแสดงละคร การเชิดหนัง กระจับปี่ กระจับปี่ เป็นต้น

12. ประเภทเบ็ดเตล็ด

หมายถึง ศิลปะพื้นบ้านที่มีลักษณะคลุมเครือ ไม่สามารถจัดเข้าประเภทใดได้ หรือมีจำนวนและความสำคัญน้อย เช่น การจัดคอนไม้ การแกะสลักผลไม้ หุ่นกระดาษ เครื่องเงิน เครื่องประดับตกแต่งร่างกาย ยานพาหนะ (เรือเกวียน กระบะ) การละเล่นพิธีการ (พื้นบ้าน) เป็นต้น

นวลลออ ทินานนท์ . (2543 : 7) กล่าวถึงเอกลักษณ์ของศิลปะพื้นบ้านว่า

ศิลปะพื้นบ้านมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ใช้วัสดุท้องถิ่นที่หาได้ง่ายเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของงานพื้นบ้านเนื่องจากในแต่ละท้องถิ่นมีทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อม ในการอยู่อาศัย วัสดุในท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งรองรับการคิดประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นใช้ ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
2. ทำขึ้นเพื่อการใช้สอย ศิลปะพื้นบ้านส่วนใหญ่แล้วจะมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันตั้งแต่การทวงหาอาหารเช่น เตาดินเผา หม้อดินเผา หวดนึ่งข้าวเหนียว กระบุง กระจาด ฯลฯ การประกอบอาชีพเช่น เครื่องมือในการดักจับสัตว์น้ำ ได้แก่ ข้อง ลอบ ไซ อีจู้ เครื่องใช้ในการทำนา เช่น คราด แอก ไถ ฯลฯ พิธีกรรมทางศาสนาเช่น ก่องข้าวขวัญของภาคอีสาน ขันช่อของภาคเหนือ ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการตอบสนองด้านการใช้สอย มิได้มุ่งทำเพื่อตอบสนองทางด้านสุนทรียภาพ หากแต่สุนทรียภาพนั้นจะเกิดจากประสบการณ์ที่ทักษะของผู้ทำในความเป็นผู้ชำนาญ
3. เป็นผลผลิตที่ผู้ใช้และผู้สร้างเป็นผู้เดียวกัน งานศิลปะพื้นบ้านเกิดจากความเต็มใจของชาวบ้านในการสร้างสรรค์ โดยมีความจำเป็นในการใช้อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน ดังกล่าวแล้วว่าศิลปะพื้นบ้านทำขึ้นเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอย มิได้มุ่งทำเพื่อเศรษฐกิจหรือการค้าขาย ไม่มีการแบ่งงานตามระบบของอุตสาหกรรม ชาวบ้านทำขึ้นใช้เองในครัวเรือนของตน

4. เป็นงานที่สร้างขึ้นด้วยมือ และใช้เครื่องมือที่ชาวบ้านคิดขึ้น มิได้อาศัยเครื่องจักรแต่อย่างใด ชาวบ้านจะสร้างงานด้วยมือตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาโดยการบอกเล่า ให้ทำตามแบบของที่มีอยู่
5. มีรูปแบบเรียบง่าย แสดงลักษณะออกมาชื่อ ๆ ตรงตามหน้าที่ใช้สอยและมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนของร่างกาย
6. การมีรูปแบบเฉพาะถิ่น เกิดจากการสร้างสรรค์งานที่สืบทอดเนื่องกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ อาจในลักษณะของหมู่บ้านท้องถิ่น ตระกูล สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนานจนรู้จักกันดีทั่วไป จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น เครื่องจักสานพาสุนิคม เครื่องปั้นดินเผาตำบลเกวียน ร่มบ่อสร้าง เป็นต้น (มารุต อัมรานนท์, 2533 : 5) และอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีรูปแบบเฉพาะถิ่น น่าจะเกิดจากการใช้วัสดุท้องถิ่นที่มีแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ เราจะพบว่าวัสดุจากธรรมชาติบางชนิดไม่สามารถขึ้นได้ในทุก ๆ พื้นที่ การมีทรัพยากรท้องถิ่นที่จำกัดในบางพื้นที่ ก็จะเป็นสาเหตุที่ทำให้งานบางชนิดเป็นตัวแทนของท้องถิ่นเลยก็ว่าได้ เช่นหมากตักน้ำ ซึ่งเป็นของภาคใต้ ทำมาจากใบจากกาบหมากต้นหลาวโอน ที่มีรูปแบบเฉพาะตัวซึ่งไม่พบที่ภาคใดหรือท้องถิ่นใดนอกจากภาคใต้ที่ทำภาชนะตักน้ำที่มีรูปแบบเช่นนี้ หรือเครื่องเงินที่เป็นรูปแบบเฉพาะของทางภาคเหนือ ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวัสดุพื้นถิ่นที่มีกรนำมาใช้ได้แก่ ไม้ไผ่ที่นำมาจักสาน หรือไม้ที่นำมาทอ แล้วใช้รักหรือยาง ซึ่งเป็นยางไม้ที่ได้จากต้นไม้อยู่ทางภาคเหนือทั่วไป ก็เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในกระบวนกรรมวิธีแบบเฉพาะถิ่น แต่จะชัดเจนมากหรือน้อยก็จะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยออกไป ตามองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นนั้น ๆ
7. เป็นงานที่ใช้เวลาว่างในการสร้างสรรค์ เป็นการสร้างงานที่ไม่ได้คำนึงถึงเวลาในการสร้าง โดยมักใช้เวลาว่างหลังจากการทำงานประจำคือการถือกรรม ซึ่งทำได้ในบางช่วงเวลาของฤดูกาล โดยไม่จำเป็นต้องเฝ้าดูอยู่ตลอดเวลาทั้งปี ในช่วงเวลาว่างชาวบ้านก็จะหันมาทำงานอื่น เช่น จักสาน ทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งไม่ได้เป็นอาชีพหลักแต่อย่างใด ผลผลิตที่เกิดขึ้นนำมาใช้ในครัวเรือน แต่หากว่าเหลือจากการใช้สอย จึงนำมาแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอย่างอื่น
8. เป็นงานที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิต เครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้านที่ชาวบ้านทำขึ้นจะเห็นว่าคุณลักษณะการใช้สอยเป็นตัวกำหนดรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้ นั้น การใช้สอยจึงเป็นการบ่งชี้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต และค่านิยมที่สืบทอดกันมายาวนาน

ศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง ผลงานที่ใช้วัสดุพื้นถิ่นนั้นเพื่อประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งใช้ประโยชน์ในด้านการใช้สอย ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ บนพื้นฐานของชาติพันธุ์วัฒนธรรม สังคม และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีความหมายต่อการดำรงชีวิต ในการประดิษฐ์จะเป็นรูปแบบที่เรียบง่าย จากความคิด และมีมือเป็นศิลปกรรมที่มีการศึกษาและสืบสานที่เป็นไปในเชิงวัฒนธรรม

นวลลออ ทิพนานนท์ . (2543 : 20-21) กล่าวถึงงานหัตถกรรมว่า

จากความหมายของงานหัตถกรรม เราจะพบว่างานหัตถกรรมนั้นหมายถึง งานที่ประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้นจากฝีมือของชาวบ้านหรือเป็นงานฝีมือที่ชาวบ้านสร้างขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อการใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติแสดงออกมาให้เห็นลักษณะของท้องถิ่น

งานหัตถกรรมมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากการสนองตอบต่อประโยชน์ใช้สอย ผู้สร้างจึงต้องทำให้สนองประโยชน์ใช้สอยมากที่สุด เช่น กระบวนการในการทำเครื่องปั้นดินเผา เริ่มต้นจากการปั้นด้วยมือ มาเป็นการตี การปั้นด้วยการเดินรอบแท่น มาปั้นด้วยแป้นหมุน วิวัฒนาการของหัตถกรรมเป็นไปอย่างช้า ๆ โดยใช้ประสบการณ์ของผู้ทำขัดเกลาและพัฒนาปรับเปลี่ยนให้สนองตอบการใช้สอยมากขึ้น

งานหัตถกรรมหากได้รับการพัฒนาและปรับปรุงแบบ การใช้วัสดุ ทำให้เกิดความสวยงาม มีคุณค่าทางสุนทรียภาพ ทำให้งานนั้นมีลักษณะที่สวยงามสมบูรณ์ทั้งด้านการใช้สอยและความสวยงาม จนเป็นที่ยอมรับกันว่ามีคุณค่าในเชิงศิลปะ นอกเหนือจากคุณค่าด้านการใช้สอยในชีวิตประจำวันแล้ว เราเรียกงานนั้นว่าศิลปะหัตถกรรม จะเห็นได้ว่าศิลปะเข้ามาเกี่ยวข้องกับหัตถกรรมนั้นในแง่ของการเสริมให้ผลงานหัตถกรรมนั้นมีความสวยงาม Henry Glassie (1972 : 253 อ้างอิงจากวราณี วิบูลย์สวัสดิ์ .แอนเตอร์รัน 2531:33-34) ในฐานะนักวิชาการคดีพื้นถิ่นกล่าวว่า หากพิจารณาวัตถุแต่ละสิ่งว่าสิ่งนั้นงดงาม ให้ความเพลิดเพลิน ความประทับใจทางสุนทรียภาพต่อเจ้าของหรือผู้เข้าชมกว่า นักวิชาการคดีพื้นถิ่นเรียกว่าวัตถุนั้นเป็นศิลปะ (art) แต่หากวัตถุนั้นประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้เป็นหลัก เจ้าของนำไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือในการดำรงชีวิต ความสำคัญด้านการใช้มีความ

สำคัญมากกว่าความสำคัญทางด้านความงามของสิ่งนั้นเป็นหัตถกรรม

สรุปได้ว่างานศิลปะพื้นบ้านที่มีความไม่เอียงไปในทางหัตถกรรมหรือศิลปะย่อมขึ้นอยู่กับคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าด้านความงามที่ผสมผสานกันไปสุดแต่คุณค่าด้านใดจะมีความโดดเด่นและเข้มข้นกว่ากัน งานหัตถกรรมพื้นบ้าน แยกตามวิธีการและวัสดุได้ดังนี้

1. งานจักสาน (Basketry)
2. งานทอ (Weaving)
3. งานเครื่องปั้นดินเผา (Pottery)
4. งานไม้ (Woodwork)
5. งานกระดาษ (Paperwork)
6. งานโลหะ (Metalwork)
7. งานเครื่องเงิน (Lacquirework)
8. งานหนัง (Leatherwork)
9. งานประดิษฐ์เบ็ดเตล็ด

งานหัตถกรรม

แต่เดิมนั้น งานหัตถกรรมจะเป็นผลผลิตของชาวบ้านที่ทำกันในครัวเรือน ในชุมชนที่ทำกันในยามว่างหลังจากการทำงานหรือเกษตรกรรมอื่น ๆ ชาวบ้านจะเครื่องมือเครื่องใช้ไว้เพื่อใช้เอง หรือเพื่อแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านที่ใกล้เคียงกัน แต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เข้ามาถึงในระดับชาวบ้าน การพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นการนำเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาในชนบท ความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็เปลี่ยนแปลงไป เครื่องใช้ในครัวเรือน ตลอดจนเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ จึงถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมจากภายนอก เช่น พลาสติก อะลูมิเนียม ซึ่งเป็นสิ่งที่มาจากในเมือง อุปกรณ์ที่อยู่คู่กับครัวเรือน เช่น ตะกร้า ฝาชี กระบุง กระจาด ในบางท้องถิ่นไม่มีบ้านใดที่สานไม้ไผ่จนถึงกับเลิกใช้ไปเครื่องมือในการทำมาหากินดักจับปลา เช่น ข้อง ลอบไซ อีจู้ และเครื่องใช้เบ็ดเตล็ดชาวบ้านก็ไม่มีสานใช้เอง กลับหาซื้อจากตลาด ซึ่งมีการผลิตเป็นจำนวนมากและมีรูปแบบเหมือน ๆ กัน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้งานขาดเอกลักษณ์ในท้องถิ่นไป เครื่องใช้ในการแต่งกาย เช่น ผ้าทอ ที่คนแต่ละพื้นที่จะสืบสานจากบรรพบุรุษ ซึ่งทำให้มีรูปแบบลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ หรือมีกรรมวิธีเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งชาวบ้านจะทอใช้เองหรือการทอเพื่อใช้ในงานต่าง ๆ เช่น ทอเป็นผ้าให้พ่อแม่เจ้าปาว และทอเพื่อรับให้ทางฝ่ายเจ้าสาว ซึ่งเป็นประเพณีของทางภาคอีสานในอดีต เมื่อมีความเจริญเข้ามาถึงหมู่บ้าน ชาวบ้านจะซื้อผ้าจากตลาด เช่น ผ้าใยสังเคราะห์ใช้แทนผ้าที่ตนเคยทอใช้เอง ส่วนผ้าที่เคยทอใช้กลายเป็นการทอที่ทำเพื่อการค้า เนื่องจากเป็นหนทางที่ทำรายได้สู่ครอบครัวมากขึ้นและมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ ในด้านคุณค่าของผ้าทอจึงเป็นเพียงสินค้าที่ทำตามรูปแบบของตลาด ทำให้หันตามกำหนดเวลารับซื้อ งานจึงขาดคุณภาพ ขาดความปราณีต ละเอียดเช่นในอดีต

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดสร้างขึ้นได้เองเพื่อตอบสนองความต้องการในการนำมาใช้ในการแก้การดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างเรียบง่ายซึ่งภูมิปัญญานั้นมี 2 ลักษณะในรูปแบบนามธรรม คือความสามารถในการแก้ปัญหาที่จะเอาชนะเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ส่วนในรูปแบบรูปธรรม คือ ความสามารถในการสร้างสรรค์ในการคิด ประดิษฐ์ วัสดุสิ่งที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาและนำมาสร้างเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

จากสภาพสังคมชาวไทยทรงดำเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม ที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีวิถีชีวิตดำเนินไปจากการต้องปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและมีความเชื่อทางด้านศาสนาพุทธ จึงเกิดรูปแบบของวัฒนธรรมชนบทธรรมนิยมประเพณี ผลิตประติษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องมือ อาหารการกิน บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้าง ผลงานศิลปะทั้งปวงที่ประกอบด้วยประโยชน์ใช้สอยและด้านความงามที่ตอบสนองด้านจิตใจที่เป็นเอกลักษณ์แบบชาวไทยทรงดำตามลักษณะของท้องถิ่นนั้น ๆ

6. ประเภทศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ

ธิดา ชมภูนิช (2539 : 133) กล่าวถึงส่วนใหญ่จะเป็นงานจักสาน งานผ้า งานไม้ งานหัตถกรรมทุกชั้นทุกแบบถูกสร้างขึ้น ด้วยความต้องการที่จะสนองประโยชน์ในการใช้สอย ในงานนั้นๆ อย่างสมบูรณ์ที่สุด โดยผ่านการเลือกสรรวัสดุ การกำหนดรูปแบบ การตกแต่งลวดลาย และโครงสร้างที่เหมาะสมนอกจากนั้นยังมีองค์ประกอบอื่นๆ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เช่น คตินิยมของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ด้วย เหล่านี้เป็นตัวกำหนดที่สำคัญให้หัตถกรรมมีคุณค่าต่างกันไป จึงถึงขั้นเป็นงานศิลปหัตถกรรม และงานหัตถกรรมพื้นบ้านได้ด้วย สิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นงานหัตถกรรมซึ่งชาวไทยทรงดำสร้างขึ้นนั้น

มีจุดประสงค์ 3 อย่างคือ

1. สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในการประกอบอาชีพการงาน
2. สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในด้านอุปโภคบริโภค
3. สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

หัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพการงาน เป็นเครื่องใช้ในการทำนาและผลิตข้าวเปลือก ข้าวสารโดยมีกระบวนการทำดังนี้ตอนดังต่อไปนี้

ไถ ใช้สำหรับไถดินในนา เพื่อเตรียมดินปลูกข้าว เป็นเครื่องมือในการไถดินซึ่งเปียกน้ำในผืนนาให้พลิกกลับจากดินชั้นล่างขึ้นมาอยู่ข้างบนทำให้ดินโปร่งพร้อมที่จะไหลละลายเป็นตรม เหมาะแก่การปลูกข้าว ตัวไถประกอบด้วย ผานไถ มีลักษณะเป็นแท่งไม้ยาว 1 คอก ปลายข้างหนึ่งแหลมหุ้มด้วยแผ่นเหล็กรูปสามเหลี่ยมเหมาะที่จะเป็นหัวแฉดินให้ร่วนออกมาเป็นก้อนเวลาใช้วัวหรือควายลากไปตามพื้นดิน ต่อจากตัวไถจะมีคัตไถต่อออกไป 2 แถบ คือ แถบหนึ่งเป็นคัตยาวไปพาดที่คอวัวยาวประมาณ 3 เมตร และอีกแถบหนึ่งเป็นคัตสำหรับให้คนไถ

คราด ใช้สำหรับตีดินให้แตก และครูดเอาหญ้าออกจากดินทำด้วยไม้เนื้อแข็งมีลักษณะเป็นซี่ๆ คล้ายหวี มีความยาวประมาณ 1 เมตร มีที่สำหรับให้ผู้ใช้จับยกขึ้นได้ ตัวไถคราดผูกกับเชือกที่ต่อมาจากแอกวัว เพื่อให้วัวเดินลากคราดไป การคราดนาคือการทำให้ดินที่ไถแล้วแตกละลายกับน้ำเป็นตรมเร็วขึ้น พร้อมกันนั้นยังเป็นการกวาดเอาเศษดินหญ้าและฟางที่ปนอยู่ในตรมนั้นออกไป เพื่อให้ได้เลนตรมที่เหมาะสมกับการปลูกข้าว

พรวนหรือสั่ว ใช้สำหรับแทงดิน แต่งคันนา ยกร่องสวน ขุดหลุมพรวน หรือขาวลาวโง่งเรียกว่า "สั่ว" เป็นแผ่นไม้แฉงนอกกว้างประมาณ 5 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว ปลายแผ่นไม้เลี่ยมด้วยแผ่นเหล็ก ปลายอีกด้านหนึ่งต่อออกมายาว 1 เมตร มีลักษณะโค้งงอเหมาะแก่การแทงดิน สั่วใช้แทงดินข้างคันนาเพื่อตกแต่งคันนาให้หญ้าข้างคันนาออกไปเวลาใช้จะใช้เท้าเหยียบกดใบพรวนแถบหนึ่งพร้อมทั้งออกแรงกดที่มือด้วย

เกวียน ใช้สำหรับเป็นพาหนะที่ต้องลากจูงด้วยวัวหรือควาย ทำด้วยไม้เนื้อแข็งประกอบด้วยวงล้อขนาดใหญ่ กว้าง 150 ซม. จำนวน 2 ล้อ ระหว่างล้อทั้งสองมีที่สำหรับบรรทุกสิ่งต่างๆ ที่พื้นบรรทุกด้านหนึ่งมีคานยาวประมาณ 3 เมตร ปลายของคานนี้เป็นไม้คัตให้ปลายงอนขึ้นเป็นที่สำหรับผูกติดกับแอกวัวเพื่อให้วัวลากเกวียนไป เกวียนใช้บรรทุกฟ่อนข้าวที่เกี่ยวเสร็จแล้วมายังลานนวดข้าว และเหมาะสำหรับลากบนพื้นดินแห้งๆ เท่านั้น

ครกกระเดื่อง ใช้สำหรับตำข้าวมีลักษณะเป็นท่อนไม้ทั้งต้นขนาดใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 60-80 ซม. สูง 50-70 ซม. ทรงกระบอกขุดเป็นแอ่งลึกลงไปประมาณครึ่งหนึ่งในลักษณะครึ่งวงกลม เป็นที่สำหรับใส่ข้าวเปลือกตำให้เป็นข้าวสาร เวลาจะตำข้าวจะต้องมีสากไม้ขนาด 15 X 70 ซม. เป็นท่อนทรงกระบอก

ปลายมน ตอนบนมีด้ามต่อออกไปเป็นมุมฉากกับตัวสากยาว 350 ซม. ด้ามไม้นี้จะต้องทำด้วยต้นไม้ขนาดเดียวกับตัวสาก แต่ปลายข้างหนึ่งจะฉากให้แบนเหมาะแก่การใช้ทำเหยียบ ในระหว่างด้ามสากนี้ตอนกึ่งกลางเจาะรูกลมไว้สำหรับใช้ไม้สอดให้เป็นคานขวางด้านสาก คานนี้จะวางอยู่บนหัวต้นเสา 2 ต้น เพื่อเป็นที่รองรับตัวสากให้กระดกขึ้นกระดกลงเมื่อใช้ทำกดด้ามสาก สากที่อยู่ตรงกลางครกจะถูกลงด้วยการกดด้ามสากนี้เป็นการตำข้าวเปลือกให้แตกออกจนเป็นเมล็ดข้าวกล้องและข้างสารตามลำดับ

กระดงมัดข้าว เป็นภาชนะรูปกลมแบบลึกประมาณ 1.5 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 80-100 ซม. สานด้วยไม้ไผ่จักเป็นเส้นตอกเหลาให้หนูนกแกมผิวของไม้ไผ่ แล้วสานให้ขัดกันแน่นทึบเป็นผืนเดียวกัน ทำขอบเป็นทรงกลมสูงขึ้นมา 1.5 นิ้ว ผูกและถักด้วยหวายอย่างหนาแน่น กระดงใช้สำหรับมัดข้าวให้เปลือกเมล็ดข้าวเปลือกออกไป หรือเรียกว่าแกลบแยกตัวออกไปจากเมล็ดข้าวสารวิธีมัดข้าวคือ จับขอบกระดงแล้วโยนเมล็ดข้าวที่อยู่ในกระดงสูงขึ้นเล็กน้อยเมื่อเมล็ดข้าวตกลงมาจะใส่สิ่งที่เบาว่าให้กระจายออกไปจากกระดง ทำบ่อยๆจะเหลือแต่เมล็ดข้าวสารที่สะอาดได้

ตะแกรง เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ขัดกันเป็นตาสี่เหลี่ยมโปร่งละเอียดหรือหยาบแล้วแต่ต้องการที่แยกเอาวัสดุขนาดใดไว้ ถ้าต้องการร่อนเอาเมล็ดข้าวสารขนาดใหญ่ไว้ก็สานตาตะแกรงให้มีขนาดเล็กกว่าเมล็ดข้าวสาร ขนาดของตะแกรงกว้างประมาณ 75 ซม. เป็นรูปทรงกลมลึกประมาณ 2 นิ้ว ขอบตะแกรงทำด้วยไม้เนื้ออ่อนเหลาให้แบนผูกติดกับพื้นตะแกรงเป็นช่วงๆ ตะแกรงมีประโยชน์ใช้ร่อนเอารำและข้าวสารที่แตกละเอียดออกไป เป็นการแยกขนาดของสิ่งที่จะร่อนออกจากกัน เพื่อคัดเลือกเอาเมล็ดข้าวสารที่ดีๆไว้ใช้หุงรับประทาน

กระบุง ใช้สำหรับโกยข้าวเปลือก ใส่ข้าวสาร ขนส่งผักผลไม้เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ทรงกระบอกไม่มีขอบปาก กันสี่เหลี่ยม มุมของมันแต่ละมุมจะใช้ผ้าหรือวัสดุที่คงทน เช่น ยางในรถยนต์แปะติดไว้กันมิให้มุมของกระบุงทะเลาะกระบุงใช้ขนข้าวเปลือกหรือใส่ข้าวสารและสิ่งอื่นๆ ได้จักปากจะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 ซม. สูงประมาณ 35-40 ซม. สานด้วยตอกแบบขึ้นรูปด้วยการขัดตอกเป็นลายสองไม่มีตอกเส้นยืนแตกต่างจากกระบุงของคนไทย

ยังข้าว ใช้สำหรับเก็บข้าวเปลือกไว้ขายแลไว้กิน

พ้อมข้าว ใช้สำหรับเก็บข้าวเปลือกไว้ทำพันธุ์

หัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในด้านอุปโภคบริโภค ได้แก่

งอบสาน ใช้สำหรับสวมศีรษะ กันแดดและฝน เป็นหมวกที่ชาวหมู่บ้านโชนใช้กันแดดกันฝน สารด้วยตอกไม้ไผ่ทั้งลูกยาวทาดด้วยชันเพื่อป้องกันมิให้น้ำฝนซึมเข้าภายใน รูปทรงเหมือนงอบที่สานด้วยใบลานของชาวไทยภาคกลางการหลาวตอกสานงอบนี้จะต้องหลาวให้ปลายตอกเรียวเล็กลงทุกเส้น และเริ่มสานตั้งแต่ตรงกลางกระหม่อมงอบออกมาถึงปีกงอบ ลายที่สานเป็นลายสองตีหล่มทั้งลูก งอบนี้เป็นเครื่องใช้ของเจ้าป่าในพิธีแต่งงานชิ้นหนึ่งด้วยเช่นเดียวกับกะหลืบ

ตระกร้าใส่หลอดต้าย ใช้สำหรับใส่หลอดต้ายที่จะนำไปทอผ้า หรือใช้เป็นตระกร้ามากสำหรับสตรีเข้าหลอด หรือตระกร้าหลอด หมายถึง ตะกร้าสำหรับใส่หลอดต้ายเพื่อเตรียมไว้สำหรับทอผ้าเป็นของใช้ของสตรีสานด้วยตอกไม้ไผ่เส้นละเอียดมาก มีลักษณะเป็นรูปไข่ปากผายกันสอดมีหูสำหรับถือ ข้างหลอดนี้เป็นงานฝีมือที่มักจะอวดกันว่าใครมีฝีมือดีกว่ากัน ผู้สานมักเป็นชายพอบ้านสานให้แม่บ้านใช้ ใส่หลอดเอาไปแขวนไว้ที่ทอผ้าเวลาแม่บ้านจะทอผ้าใช้เองนอกจากนี้ข้างหลอดยังนำมาใช้เป็นตระกร้าใส่หมากพลูอีกด้วย

ขมุก ใช้สำหรับใส่เสื้อผ้าและผ้าที่ทอแล้ว ไว้ประจำบ้านหรือเวลาเดินทาง ขมุกเป็นภาชนะสานด้วย

ไม้ไผ่ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีฝาปิด ขนาดยาว 75 ซม. กว้าง 35 ซม. สูงประมาณ 40 ซม. สานแบบลายสองทั้ง ลูกเช่นเดียวกับลายสานของกระบุงขมุกมีประโยชน์สำหรับใส่ผ้าที่ทอเสร็จแล้วเป็นผืนหรือใส่เสื้อผ้าส่วนตัวก็ได้ ขมุกจะเก็บไว้บนเพดานบ้านโดยใช้ไม้ไผ่พาดกับชื่อบ้าน

กะเหล็บ ใช้สำหรับใส่สิ่งของประจำตัวของสตรี เวลาเดินทางออกนอกบ้าน สะพายติดตัวเวลาเดินทางกะเหล็บ เป็นภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่เส้นขนาดเล็ก ฝีมือประณีต เป็นของที่ผู้ชายจะไขว่ฝีมือนำมาจกสานอี ชั้นหนึ่งที่สำคัญ เพราะตามประเพณีชายหนุ่มก่อนจะแต่งงานจะต้องสานกะเหล็บให้ได้เสียก่อนจึงจะมีครอบครัวได้ เพราะกะเหล็บเป็นเครื่องใช้ชิ้นหนึ่งที่เจ้าบ่าวจะต้องใช้สะพายป่าตอนเข้าพิธีแต่งงานด้วย เป็นการอวดหญิงให้เห็นว่าตนเองนั้นมีความสามารถที่สร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ได้ เหมาะที่จะเป็นผู้นำครอบครัวได้แล้กะเหล็บมีรูปทรงคล้ายตุ่มน้ำดินเผาแต่มีก้นสอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปากกลม ถักด้วยหวายละเอียดอย่างงดงาม มีประโยชน์สำหรับใส่สิ่งของเครื่องใช้ประจำตัวเวลาเดินทาง เช่น เสื้อผ้า อาหาร มีขนาดความสูงประมาณ 30 ซม.

กระจาดหาบ ใช้สำหรับบรรจุสิ่งของต่างๆ เพื่อหาบ ขน ย้าย กระจาดหาบ ภาษาซ่งเรียกว่า หาบเซ่ง เป็นกระจาด 2 ใบ หรือคู่หนึ่งมีสาแหรกสำหรับใช้ไม้คานสอดหาบหามได้ กระจาดหาบของซ่งมีลักษณะปากกลมก้นสอบเป็นรูปแปดเหลี่ยมหรือหกเหลี่ยม รอยต่อแต่ละเหลี่ยมมีไม้ประกบและเป็นขากระจาดได้ด้วย ถักด้วยหวาย อย่างสวยงาม ลายสานเป็นลายตาที่รูปห้าเหลี่ยมที่เรียกว่า ลายเจลาเกล็ดเต่า หาบเซ่งที่ใช้สำหรับใส่ของไปทำบุญที่วัดจะมีฝาซีครอบด้วย นอกจากนั้นหาบเซ่งยังเป็นภาชนะที่ใช้งานเกี่ยวกับการขนของใช้สารพัด

เขียนหมากหรือขันหมาก เป็นภาชนะสำหรับใส่หมากพลู บุหรี่ เขียนหมาก ซ่งเรียกว่า ขันหมาก เป็นเครื่องต้อนรับแขกประจำบ้าน ทำด้วยไม้กระดานเป็นรูปกะบะสี่เหลี่ยมจตุรัส กว้างประมาณ 30-35 ซม. สูงประมาณ 25-30 ซม. ด้านบนเป็นช่องๆ สี่เหลี่ยม 3-4 หรือ 5 ช่อง แล้วแต่ความต้องการที่จะใส่อะไร เช่น หมาก พลู ปูน ช่องที่ใส่ยาสูบจะมีฝาปิดเลื่อนไปมาได้ตอนล่างของเขียนหมากเป็นขาสูงทั้งสี่ขา มีการแกะสลักลวดลายตกแต่งสวยงามด้วย

มุ้ง ใช้สำหรับกางนอนในเวลากลางคืนของซ่งสมัยก่อนๆ ทำด้วยผ้าทอด้วยมือย้อมสีด้าและตัดเย็บด้วยมือทั้งหลัง มีรูปร่างลักษณะเช่นเดียวกับมุ้งในปัจจุบัน แต่มุ้งของซ่งนี้มีการตกแต่งพิเศษแตกต่างออกไป คือ ขอบด้านบนทั้งสี่ด้านจะตกแต่งด้วยผ้าสีแดง เหลือง ส้ม พับเป็นดอกด้วยมุมผ้าซ้อนๆ กันอย่างกับลายของชาวเขาเป็นดอกๆ รอบๆ มุ้ง หูมุ้งทั้งสี่เป็นเชือกด้ายดิบผูกเป็นห่วงๆ คล้ายโบว์ยื่นออกมาจากมุมแต่ละมุมยาวประมาณ 3-4 นิ้ว เป็นห่วงโปร่งที่จะใช้ขอกี๋ยวได้ ขอกี๋ยวมุ้งทั้งสี่เป็นเชือกด้ายดิบผูกเป็นห่วงๆ คล้ายโบว์ยื่นออกมาจากมุมแต่ละมุมยาวประมาณ 3-4 นิ้ว เป็นห่วงโปร่งที่จะใช้ขอกี๋ยวได้ ขอกี๋ยวมุ้งนี้จะทำด้วยกึ่งไม้ผูกติดกับเชือกอีกทีหนึ่งให้ยาวไปถึงข้างฝาที่จะผูกยึดมุ้งดินมุ้งจะไม่ทำให้ยาวเสมอกันจะทำให้มีผ้าแถบหนึ่งเส้นหรือยาวกว่าอีกแถบหนึ่งคล้ายตัดเย็บยังไม่เสร็จแต่ความจริงเป็นเคล็ดของชาวลาวซ่งที่ประสงค์เช่นนั้น กล่าวกันว่าถ้าดินมุ้งเสมอกันแล้วจะเหมือนกับมุ้งครอบศพ หรือ “เรือนแสร” ซึ่งจะไม่เป็นมงคลสำหรับคนใช้กางนอนการที่มุ้งของชาวลาวซ่งสมัยก่อนทำด้วยผ้าสีด้า นั้น น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ประการแรก น่าจะเป็นความนิยมใช้ผ้าสีด้ามากกว่าสีอื่น ดังจะเห็นได้จากเสื้อผ้าที่ใช้ทุกแบบนั้นเป็นสีด้าทั้งสิ้น จนมักเรียกกันว่าไทยด้าอีกชื่อหนึ่ง แม้กระทั่งหมอน ที่นอน ก็เป็นสีด้าทั้งหมด ประการที่สองอาจจะมีความต้องการให้เกิดความมิดชิดในเวลาอนก็ได้ เพราะบ้านเรือนของชาวลาวซ่งนั้นไม่นิยมกันฝาห้องขอบทางมุ้งนอนเรียงรายรอบๆ ระเบียบบ้าน ปัจจุบันมุ้งสีด้าดังกล่าวนี้ไม่มีใครนิยมทำใช้แล้ว เพราะหาคนทำที่สวยๆ และถูกวิธีได้ยาก

วี เป็นการจักสานไม้ไผ่มีลักษณะคล้ายพัดใช้สำหรับพัดลม เพื่อคลายความร้อนอบอ้าว

แอบและก่องข้าว ใช้สำหรับบรรจุข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วไว้รับประทานเวลาออกนอกบ้าน แอบข้าว เป็นภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่รูปทรงเหมือนตุ้มกอกสูง มีฝาสวมครอบมีฐานสี่เหลี่ยม มีสายสะพาย สานแบบลาย สองตีหล่ม ใช้สำหรับใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วไว้สำหรับเป็นที่เก็บอาหารหิวไปรับประทานเวลาออกไปทำงานในตอนเช้าหรือเดินทางไปนอกบ้านไกลๆ แอบข้าวบางแบบทำด้วยไม้ทองหลางหรือไม้ต้นนุ่น ขุดตากให้เป็นรูปคล้ายตุ้ม แต่มีฝารอบเรียกว่า "ก่องข้าว" เทคนิคชาวบ้านในเรื่องการทำภาชนะใส่ข้าวเหนียวไว้ได้นานไม่บูดเร็ว สิ่งที่ชาวบ้านแก้มทั้งสองนั้น ถ้าเป็นแอบข้าวที่ขุดด้วยต้นไม้อาจเลือกไม้ที่มีเนื้อไม้พรุน ทั้งนี้เพราะไอน้ำจากข้าวเหนียวร้อนๆ จะถูกดูดซึมไปตามเนื้อไม้ได้ดี ไม่กลั่นตัวเป็นหยดน้ำทำให้ข้าวเหนียวแฉะข้าวเหนียวจะแห้งและไม่บูด

ไผ่หนึ่ง ใช้สำหรับนึ่งข้าวเหนียว ไผ่หนึ่ง เป็นภาชนะสำหรับนึ่งข้าวเหนียว ทำด้วยไม้ต้นนุ่นหรือต้นทองหลาง ขุดให้กลวงปากกลม ทรงกระบอก ตรงกลางป่องสูงประมาณ 1 ฟุต ก้นไผ่หนึ่งกรุด้วยไม้ไผ่สานเป็นตาตารางพอไอน้ำร้อนผ่านขึ้นได้ เวลาหนึ่งจะนำไผ่หนึ่งไปตั้งบนหม้อน้ำเดือด มีฝาปิดด้านบนของไผ่หนึ่งการใส่ข้าวเหนียวลงไปไผ่หนึ่งจะต้องนำข้าวเหนียวที่ล้างสะอาดแล้วห่อด้วยผ้าขาวบางเสียก่อนทั้งนี้เพื่อมิให้ข้าวเหนียวติดผนังของไผ่หนึ่งสะดวกแก่การนำออกจากไผ่หนึ่ง

ทานข้าว ใช้สำหรับผึ่งข้าวเหนียวหนึ่งให้ไอน้ำระเหยก่อนที่จะนำไปใส่แอบข้าวหรือ ก่องข้าว

เรือน ใช้สำหรับอยู่อาศัย

โธ่ ใช้สำหรับใส่เครื่องเย็บปักถักร้อย เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะเป็นทรงกระบอก มีขอบทั้งตอนบนและตอนล่างที่ขอบด้านบนสานเป็นถาดหรือกระจาดปิดพื้นที่หน้าตัวทรงกระบอก มีลักษณะเป็นแอ่งไม้ลึกลงรูปทรงคล้ายกับพานหรือปานผืน แต่โธ่สานเป็นลายขัดตาห้าเหลี่ยมทึบเรียกว่าลาย "ตะแกลงข้อ" บางทีก็สานเป็นลาย 2 และบายดอก แล้วทาสีให้เห็นดอกชัดเจนด้วยสีดำโธ่มีประโยชน์สำหรับใส่เศษผ้าตัดเย็บ และเครื่องเย็บปักถักร้อยของหญิง เพื่อทำการฝีมือประเภทที่ทำจากผ้า เช่นเย็บ หมอน พูก เสื้อฮี ผ้าชิ้น กางเกงผู้ชาย ฯลฯ

ตะเข็ง	-ใช้สำหรับร่อนข้าวสาร และรำข้าว ตากปลา ตากผัก
กะสา	-ใช้สำหรับช้อนปลา ช้อนกุ้ง
ตะข้อง	-ใช้สำหรับใส่ปลา
กะด้า	-ใช้สำหรับล้างปลา
ขันหมาก	-ใช้สำหรับใส่หมากพลู บุหรี่
ครกกระเดื่อง	-ใช้สำหรับตำข้าว
เสื่อก้อมชาย, หญิง	-ใช้สำหรับสวมใส่ไปทำงานและเดินทาง
ล้างกัวมชาย	-ใช้สำหรับนุ่งอยู่กับบ้านและทำงาน
ผ้าชิ้นแดงโม	-ใช้สำหรับหญิงนุ่งอยู่กับบ้านและทำงาน
เสื่อ	-ใช้สำหรับปูนอน
สาต	-ใช้สำหรับปูนอน นั้ง
หยั่น	-ใช้สำหรับกางกันยุงเวลานอน
หมอน	-ใช้สำหรับหนุนศีรษะ
กระเป๋าคาดเอว	-ใช้สำหรับใส่เครื่องสูบบุหรี่ เงินทอง ของชายเวลาเดินทาง

หัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในชนบทกรรมนิยมประเพณี

ปาน หรือพาน เป็นภาชนะที่ใช้ใส่เครื่องเช่นไห้วมีเรือนและเทวดา ถ้าใช้เช่นมีเรือนเรียกว่า "ปานเดือน" ถ้าใช้เช่นไห้วในพิธีเรียกขวัญและพิธีแต่งงาน เรียกว่า "ปานขวัญ" พานมีลักษณะเป็นถาดกลมมีขาเป็นขอบที่ทรงสูง ตูลักษณะภายนอกเป็นรูปทรงกระบอก พานนี้มีลักษณะและหน้าที่เช่นเดียวกับโตกของชาวเหนือ พานสานด้วยตอกไม้ไผ่ขัดกันเป็นตาหกเหลี่ยมโปร่งคล้ายตาชะลอม ความกว้างของพานประมาณ 70-80 ซม. สูงประมาณ 35-50 ซม. มีขอบทั้งด้านบนและด้านล่างของพาน

ปานเดือน	-ใช้สำหรับใส่อาหารเช่นผี
ปานขวัญ	-ใช้สำหรับใส่เครื่องบูชาขวัญ
เสื้อฮิชาย,หญิง	-ใช้สำหรับชาย,หญิง สวมใส่เวลาพิธีต่างๆ เช่น เช่นผีเรือน แต่งงานเรียกขวัญ และงานศพ
ใต้	-ใช้สำหรับเป็นสัญลักษณ์แทนขวัญของเด็กชาย หญิง แรกเกิด
คูป	-เป็นบ้านขนาดเล็กสร้างขึ้นเพื่อให้ผีไม่มีญาติอยู่อาศัย
เรือนแก้ว	-เป็นปราสาท หรือบ้านหลังเล็กสร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้ผู้สูงอายุที่ ตายลงในวันทำพิธีฝังกระดูก
เสาหลวง	-เป็นเสาหลักสร้างขึ้นเพื่อปักไว้หน้าหลุมฝังกระดูก เป็นที่ แขวนเสื้อผ้า เครื่องใช้ ซึ่งจะอุทิศให้ผู้ตายที่สูงอายุ

1.1 งานหัตถกรรมชาวไทยทรงดำ นูกุล ชมภูนิช (2538:51) ได้กล่าวว่า

ไทยทรงดำเป็นกลุ่มคนไทยที่มีฝีมือในการทำสิ่งของเครื่องใช้เองได้แทบทุกอย่าง แทบจะไม่ต้องซื้อสิ่งที่มีจำหน่ายในท้องตลาดเลย โดยเฉพาะในครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 และในอดีตซึ่งขาดแคลนเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ อย่างมาก ชาวลาวโห่งต้องช่วยตัวเองโดยจัดทำสิ่งของเครื่องใช้ขึ้นแทบทุกชนิดจนเป็นแบบเฉพาะที่มีเอกลักษณ์อย่างเห็นได้ชัดกว่าชาวไทยกลุ่มอื่นไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือในการทำนา เครื่องใช้ในครัวเรือน ตลอดจนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ดังตัวอย่างที่จะกล่าวต่อไป

ข. เครื่องใช้ในครัวเรือนเป็นเครื่องใช้ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเกี่ยวกับการประกอบอาหาร การต้อนรับแขก และเครื่องใช้ในพิธีกรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่ผลิตขึ้นเองทั้งสิ้น

การทอผ้า หญิงผู้เป็นแม่บ้านของโห่งส่วนมากจะเป็นผู้หญิงที่มีความสามารถในการบ้านการเรือนมาก มีความขยันและประหยัด สร้างสิ่งของเครื่องใช้ด้วยตนเองเสมอมา แม้แต่เสื้อผ้าของชายหญิงและเครื่องใช้ที่ทำด้วยผ้า เช่น หมอน ที่นอน มุ้ง จะทำเองทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้หญิงชาวโห่งจึงมีความสามารถในการทอผ้าด้วย ทุกบ้านจะมีเครื่องทอผ้าพื้นเมืองตั้งอยู่ เรียกว่าที่ทอผ้าแม่บ้านและลูกสาวจะใช้เวลาในตอนกลางคืนตัดเย็บเสื้อผ้า และทอผ้าในเวลากลางวันในฤดูที่ว่างจากการทำนา ชาวโห่งจะทอผ้าฝ้ายผ้าไหมตุ่นไว้เป็นผืนๆ บรรจูลงมุกไว้บนเพดานบ้านเพื่อสำหรับใช้ตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า การทอผ้านี้สาวชาวลาวโห่งจะต้องทอผ้าเก็บไว้ให้มากๆ แต่ที่บ้านเพราะเมื่อแต่งงานออกเรือนไปแล้วมีลูกและจะมีเวลาทอผ้าน้อยลง ดังนั้น จึงต้องเตรียมไว้แบ่งให้ใช้เวลาแต่งงานไป ฤดูในการทอผ้าคือตอนกลางคืนของหน้าแล้งเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว หญิงสาวจะลงจากเรือนมาทอผ้าและชายหนุ่มก็มักจะออกเที่ยวเพื่อหาฤดูนี้การมีกิจกรรมเช่นดังกล่าวนี้เรียกว่า "การลงช่วง"

เครื่องทอผ้าของโห่งเป็นเครื่องทอแบบพุ่งเส้นด้ายที่ละเส้นด้วยมือมีใช้ที่กระตุก ผ้าที่ทอได้แก่ผ้าฝ้ายเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งใช้ทำสิ่งต่อไปนี้

ผ้าสำหรับทำผ้าชิ้นโดยเฉพาะเรียกว่า ผ้าลายแดงโม

ผ้าทอพื้นสีสำหรับตัดเสื้อและกางเกง

ผ้าทอพื้นย้อมสีต่างๆ สำหรับพิธีศพ

การย้อมสีผ้าส่วนมากย้อมสีดำ สีแดง สีเหลือง เฉพาะสีดำนั้นเป็นสีสำหรับเครื่องแต่งกายของโง้งโดยเฉพาะ มาตั้งแต่โบราณกาล จนเป็นเหตุให้บางครั้งคนไทยมักเรียกกันว่า โง้งดำ เพราะว่าไม่ว่าเสื้อทุกชนิด กางเกง ฯลฯ ของทั้งหญิงและชายจะใช้สีดำเท่านั้น ผ้าชิ้นของหญิงจะเป็นสีดำแต่มีทางสีขาวเล็กๆ ลลับเนื้อผ้าที่ทอ เป็นลายขัดธรรมดาไม่มีการย้อมดอกสลับสีเลยถ้าจะทอให้เป็นดอกดวงบนเนื้อผ้าเครื่องใช้ จะใช้ผ้าสีอื่น ๆ พบ เป็นชิ้นเล็กๆ จัดเป็นดอกแล้วเย็บติดเข้าไปด้วยฝีมืออันประณีต แดงยังมีการนำกระเจงกษาปณ์ชิ้นเล็กๆ มาติด ประกอบลงไปเป็นดอกที่ทำด้วย เช่น ลายดอกแต่งหน้าหมอนและลายของชายเสื้ออี

ศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ไม้สอยของชาวลาวโง้ง รายงานการวิจัยลาวโง้ง (2520 : 24-27) กล่าวว่่า

เครื่องใช้ไม้สอยของชาวโง้งแบบดั้งเดิมยังมีหลงเหลืออยู่จนถึงปัจจุบัน ส่วนมากใช้เกี่ยวกับ พิธีกรรมต่าง ๆ และบางอย่างก็นำมาใช้ในชีวิตประจำวันด้วย เช่น กะเหล็บ กะแอบ ขมุก เป็นต้น ซึ่งพอจะ หาตุ้ได้ตามบ้านของชาวโง้ง ของใช้เหล่านี้ส่วนมากทำด้วยหวาย และไม้ไผ่ จักตอก บางอย่างก็ใช้วัสดุ อย่างอื่น เช่น ไม้สัก หรือใบตาลประกอบกันขึ้น เครื่องใช้ไม้สอยเหล่านี้ส่วนมากหลงเหลือตกทอดกันมาไม่ ค่อยมีการทำขึ้นใหม่เท่าใด ในที่นี้จะกล่าวถึง เครื่องใช้ไม้สอยบางอย่างที่พบในหมู่บ้านตอนทวายที่ยังคงใช้ในชีวิตประจำวัน และในพิธีกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

กะเหล็บ เป็นเครื่องสานรูปร่างคล้ายตะกร้า แต่ทรงเรียวกว่า ก้นสอบ ปากเป็นกระพุ้งเล็กน้อย ทำ ด้วยไม้ไผ่และหวาย สานเป็นลวดลายขัดไปมาอย่างละเอียด จัดได้ว่าเป็นภาชนะเครื่องใช้โอ่งประเภทประสงค์ สมัยก่อนใช้ใส่ของเครื่องขันหมาก ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ในพิธีหมั้นและแต่งงานเพราะว่าทางฝ่ายหญิงจะ เรียกร้องเอาเครื่องขันหมากโดยใช้จำนวนของกะเหล็บเป็นเครื่องตอรองในชีวิตประจำวันกะเหล็บนี้ใช้ใส่ ของใช้เวลาเดินทางไปไหนมาไหน คนแก่ใส่หมากพลู กะเหล็บนี้มีหลายขนาดตามแต่จะทำขึ้นมาใช้สอย

กะแอบ เป็นภาชนะใส่ข้าวเหนียวที่หุงสุกแล้ว เช่นเดียวกับกระติบข้าวของภาคเหนือหรือภาค อีสานทำด้วยไม้ไผ่จักตอกแล้วนำมาสานเป็นลวดลายอย่างละเอียด มีหูหิ้วและมีฝาปิดด้วยใช้ใส่ข้าวเหนียว ไปกินตอนทำนา เพราะสะดวกในการนำติดตัวและทำให้ข้าวเหนียวอยู่เป็นเวลานาน สมัยก่อนชาวโง้ง ทำกะแอบด้วยไม้เนื้อหนาย่างดีเอามาขุดจนเป็นรูปภาชนะมีฝาปิด มีหูหิ้ว

ขมุก เป็นภาชนะที่ใช้เก็บของ มีลักษณะคล้ายหีบ มีฝาปิด เป็นเครื่องจักสานที่ทั้งสวยงามและมี ความคงทนถาวร

ปานเสน เป็นภาชนะที่ใช้ใส่เครื่องเช่นตอนทำพิธีเช่นผีเรือน และพิธีกรรมอื่น ๆ มีลักษณะคล้าย ตะลุ่มสองชั้น ทำด้วยหวายขัดไปมาอย่างหยาบ ๆ คล้ายเข่งปลาทุ มีขาตั้งสูงประมาณ 1-2 นิ้ว ปานเสนมี ขนาดต่าง ๆ กัน แต่ส่วนมากนิยมใช้ขนาดใหญ่ เพื่อจะใส่เครื่องเช่นทั้งกวาดและหวานได้ครบถ้วน เวลาจัด ปานเสนนี้ต้องเอาอาหารคาวไว้ข้างล่าง อาหารหวานไว้ข้างบน ปานเสนนี้จะใช้ในชีวิตต่าง ๆ เท่านั้น ห้ามนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ปานเสนอีกชนิดหนึ่งเรียกปานผ็อน มีลักษณะใหญ่กว่าปานเสนมาก ใช้ใส่ อาหารทำพิธีเช่นผีเรือน หรือที่เรียกว่า เสนเรือน ปานผ็อนจะทำด้วยหวายหรือไม้ไผ่จักตอก เอามาสานขัด เป็นลวดลายคล้ายกับลายของเข่งแต่มีลวดลายต่างกันปานเสน

ช่าไก่ใต้ คือตระกร้าหวายขนาดใหญ่ มีลักษณะคล้ายเข่ง มีหูสองหู สานด้วยหวายหรือไม้ไผ่อย่าง หยาบ ๆ ใช้ใส่ไก่ (ไก่เป็น) และต้นกล้วย รวมทั้งเครื่องเช่นอื่น ๆ ในพิธีเสนป่าปี หรือเสนเสดาะเคราะห์ต่อ อายุผู้ป่วย ฯลฯ

ตาเหลว (หรือเดลว) คือเครื่องสานที่ใช้ปัก 4 มุมบ้านเพื่อกันไม่ให้ผีอื่นเข้ามาในบ้านขณะทำพิธี เช่นสรวงผีบรรพบุรุษ ทำด้วยไม้ไผ่สานหยาบ ๆ เป็นรูปห้าเหลี่ยมหรือหกเหลี่ยม และมีที่ปักกับพื้น

หมอเส้น เป็นเครื่องมือไม้แกะสลัก ทำเป็นรูปฝ่าขมมกรกแต่คว่ำลง จึงมีลักษณะเป็นเหมือนเต้านม ส่วนมากมี 2-4 เต้า ใช้เป็นเครื่องมือแก่นเมื่อยขบตามร่างกาย วิธีใช้ก็คือถ้ารู้สึกปวดเมื่อยตรงส่วนใดของ ร่างกายก็นำหมอเส้นนี้ไปกดทับส่วนนั้น ชาวนาโง้งเมื่อไปทำนากลับมาบ้านมักปวดเมื่อยเขาจะนอนทับ

หมอลิ้นนี้เพื่อแก้การปวดเมื่อยนอกจากเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวันและเครื่องใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว ยังมีเครื่องใช้ของแม่คนที่น่าสนใจสมควรนำมากล่าวไว้ในที่นี้คือ

ไม้ถู เป็นตะเกียบใช้ในพิธีเสนต่าง ๆ โดยเฉพาะในพิธีเสนเอสนเรือนจะขาดเสียมิได้ ทำจากไม้รวก เหลาและเกลาให้มีรูปร่างคล้ายตะเกียบของจีน หมอลิ้นใช้รับประทานอาหารตอนเช่นผีเรือนจะไม่นำตะเกียบนี้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ไม้มือ เป็นไม้เสี่ยงทาย มีทั้งหมด 20 อัน ใส่ไว้ในกระบอกลูก ไม้ที่ใช้ต้องเอามาจากไม้ที่ตัวเองลากเข้าไปในรู แล้วเอามาเกลาเป็นไม้ชิ้นเล็ก ๆ ยาวประมาณ 8 นิ้ว ไม้พวกนี้ใช้ทำพิธีเสี่ยงทายในพิธีกรรมที่ต้องใช้แม่กด เพราะไม้มือเป็นคู่มือของแม่กด พวกพ่อมดไม่ใช้ แต่จะใช้ไม้แทนไม้มือแม่กดจะเสี่ยงทายโดยการนำเอาไม้ทั้ง 30 อันนี้ใส่ในกระบอกลูกไม้แล้วเขย่า ต่อจากนั้นก็อธิษฐานหยิบออกมาให้ตรงตามที่อธิษฐานคถ้ำไม้ตรงก็ต้องจับไม้ใหม่

วี หรือพัด (ชาวโชนเรียกพัดว่า “วี”) แม่กดทุกคนจะต้องมีวีเป็นเครื่องใช้อย่างหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ สายคาดทอง หรือสายขดทอง เป็นสายร้อยลูกประคำร้อยอย่างสวยงาม ใช้คาดหมของแม่กดตอนทำพิธีต่าง ๆ

บั้งแห คือกระบอกลูกไม้ใส่เอามาสักและสายสะดือของทารกที่คลอดออกมาใหม่ ๆ หมอลิ้นจะเป็นคนตัดสายรกและสายสะดือนี้ใส่กระบอกลูกไม้ ใส่เอาเกลือใส่แล้วเอาใบทองปิดคอดให้แน่นแล้วเอาบั้งแหนี้วางไว้ข้างที่นอนทารกจนกว่าผู้เป็นแม่จะออกจากอุ้งไป เมื่อแม่ออกจากอุ้งไฟแล้วจึงจะเอาไปฝังไว้ใต้บันไดหรือนอกบ้านหรือแขวนไว้ตามต้นไม้ก็ได้

ไต้ คือเครื่องจักสานขนาดเล็กใช้เป็นสัญลักษณ์แทนตัวชาย พ่อแม่จะทำให้เด็กโชนทุกคนตั้งแต่แรกเกิด โดยเอาไม้ไผ่จักดอกเป็นเส้นเล็ก ๆ และนำมาสานเป็นกระพ้อมเล็ก ๆ คล้ายตะกร้าใบเล็ก ๆ ขนาดประมาณ 3-4 นิ้วในตะกร้านี้จะใส่ตุ้งเงิน ตุ้งทองเล็ก ๆ ไว้ด้วย รวมทั้งพัดใบลานอันเล็ก ๆ และหน้าไม้ เป็นต้น แล้วเก็บไว้ที่ห้องผีเรือน ถ้าตายก็เอาไปเผาพร้อมกับคนตายด้วย

หอยยา คือสัญลักษณ์แทนตัวเด็กหญิง พ่อแม่จะทำให้เด็กหญิงเกิดใหม่ ๆ โดยทำจากใบตาลพันสอดสลัดไปมากคล้ายวงโซ่ต่อกันเป็นชั้น ๆ เหมือนรูปกรวย จะแขวนไว้เหมือนปลา เมื่อเด็กโตขึ้นจะเอาเก็บไว้ที่ห้องผีเรือนเช่นเดียวกับไต้ แล้วจะเอาไปเผาพร้อมกับเจ้าของเมื่อตายแล้วพวกแม่กดที่ทำพิธีต่าง ๆ นั้นเชื่อว่าผีมดของตนสิงอยู่ในหอยยานี้ ดังนั้นพวกแม่กดจะเอาหอยยาของตนวางไว้บนหิ้งครูแทนที่จะเก็บไว้ในห้องผีเรือน

บับ คือสมุดใบลานของโชนใช้จดพิธีกรรมตลอดจนคาถาอาคมต่าง ๆ และรายชื่อของผู้ตายในผีเรือนเดียวกันเพื่อให้เชิญมากินเครื่องเช่นตอนทำพิธีเสนเรือน “บับ” นี้จะเขียนเป็นภาษาลาวโชน

เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำ ยุวกาญจน์ เจียมจิระพร (2542 : 25) กล่าวว่า

เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ของลาวโชนส่วนมากจะใช้ไม้ไผ่และสานเป็นลวดลาย ทั้งที่เป็นฝีมือและงานธรรมชาติ ซึ่งขึ้นอยู่กับงานที่ใช้สอย เครื่องใช้ที่กล่าวนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งซึ่งใช้ในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมสำคัญ เช่น เสนเรือน แปงขวัญ เป็นต้น

ปานหรือพาน สานด้วยไม้ไผ่ขัดเป็นตาหกเหลี่ยม โปรงคล้ายชะลอม ขนาดกว้างของพานประมาณ 70-80 ซม. สูง 35-50 ซม. มีขอบทั้งด้านบนและล่าง

ปานผืน เป็นภาชนะที่ใส่เครื่องเช่นไหว้ผีเรือนและเทวดา

ปานขวัญ ชนิดเดียวกับปานผืนแต่ใช้ในพิธีแปงขวัญหรือเรียกขวัญ

ไธ้ ภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ รูปทรงกระบอกมีขอบทั้งตอนบนและล่าง ขอบตอนบนสานเป็นถาดหรือกระจาดปิดพื้นที่หน้าตัดทรงกระบอกเป็นแอ่งไม่ลึกนัก รูปคล้ายกับปานผืน แต่ไธ้สานเป็นลายขัดห้าเหลี่ยมกับเรียกว่าลาย “ตะหลองฮ้อ” ไธ้ ไธ้ใส่เก็บเศษผ้า ด้าย เครื่องเย็บปักถักร้อยของหญิง

ขมุก ภาชนะไม้ไผ่สานเป็นลายสองทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีปากปิดขนาดยาว 75 ซม. กว้าง 35 ซม. สูงประมาณ 40 ซม. ประโยชน์ใช้สอยคือ สำหรับเก็บผ้าที่ทอเสร็จแล้ว จะเป็นผ้าป็นหรือเป็นผ้าส่วนตัว ขมุกเก็บไว้บนแพคานบ้าน

ชำหลอดหรือตะกร้าหลอด หมายถึง ตะกร้าสำหรับใส่หลอดค้ายเพื่อเตรียมไว้ทอผ้า ชำหลอดเป็นของใช้สำหรับหญิงสานด้วยไม้ไผ่เส้นละเอียดมาก มีลักษณะเป็นรูปไข่ปากผายกันสอบมีหูสำหรับถือชำหลอดนี้เป็นงานฝีมือที่มักใช้ชอวกัน ผู้สานมักเป็นชาย พ่อบ้านสานไว้ให้แม่บ้านใช้ใส่หลอดค้ายเอาไปแขวนไว้ที่ทอผ้า นอกจากนั้นชำหลอดยังใช้เป็นตะกร้าใส่หมากพลูได้อีกด้วย

กะเหล็บเป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่เส้นขนาดเล็ก ฝ่มือประณีต เป็นงานฝีมือของชาย กะเหล็บมีรูปทรงคล้ายตุ่มน้ำดินเผา แต่มีกันสอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปากกลม ถักด้วยหวายละเอียดอย่างงดงามสูงประมาณ 30 ซม. มีประโยชน์ใช้ในเครื่องใช้ประจำตัวเวลาเดินทาง

นอกจากนั้น ชายหนุ่มชาวลาวโซ่งก่อนแต่งงานจะต้องสานกะเหล็บเป็นเครื่องใช้ชิ้นหนึ่งที่เจ้าบ่าว ต้องใช้สะพายไปตอนเข้าพิธีแต่งงาน เป็นกรอวดหญิงว่าตนเองนั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถเหมาะสมที่จะเป็นหัวหน้าครอบครัว

แอบข้าวหรือกะแอบ เป็นภาชนะไม้ไผ่ลายสอง รูปทรงเหมือนตุ่มคอสูง ผาสวมครอบมีฐานสี่เหลี่ยม มีสายสะพาย แอบข้าวบางแบบทำด้วยไม้ทองเหลืองหรือไม้หนุ่นขุดตากให้เป็นรูปคล้ายตุ่ม มีฝาครอบ เรียกว่า “ก่องข้าว” ประโยชน์ของแอบข้าว คือใช้เป็นภาชนะสำหรับเก็บอาหารต่างๆ เช่น ข้าวเหนียว สำหรับสะพายติดตัวไปทำนา ทำงานหรือการเดินทางแอบข้าวสามารถเก็บอาหารต่างๆ ไว้ได้นานโดยไม่บูดเน่า เพราะไอน้ำจากข้าวเหนียวร้อนๆ จะถูกดูดซึมไปตามเนื้อไม้ได้ดี ไม้กลั่นตัวเป็นหยดน้ำทำให้ข้าวเหนียวไม่แฉะ และข้าวเหนียวหรืออาหารไม่บูดเสียได้ง่าย

ไ होने เป็นภาชนะสำหรับนั่งข้าวเหนียวทำด้วยไม้หนุ่น หรือไม้ทองเหลือง ขุดให้กลวงปากกลมทรงกระบอก ตรงกลางป่องสูงประมาณ 30 ซม. กันไ होनेกุดด้วยไม้ไผ่สานเป็นตารางพอให้น้ำร้อนผ่านขึ้นได้ เวลาเ่งจะนำไ होनेไปตั้งบนหม้อน้ำเดือด

เครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวันแบ่งได้ดังนี้คือ

1.1 งานจักสานเครื่องใช้ที่ใช้ในงานเกษตรกรรมคือ เกวียน พรวัว คราด โถ ตะแกรง กระด้งฝัดข้าว กรกกระเดื่อง กระบุง สั้งะ พ้อมข้าว ยุงข้าว ตะเชิง กะโตะ

1.2 เครื่องมือที่ใช้เกี่ยวกับการประมงคือ กะสา ตะข้อง กะต้ำ ตะเชิง

1.3 เครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับงานทอผ้า คือ ฝ้ายขึ้น เสื้อก้อมชาย เสื้อก้อมหญิง เสื้ออีชาย เสื้ออีหญิง ส้อมก้อมสังอี กระเป๋าคาดเอว หยั่น ลำ หมอน

1.4 เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตคือ ไ होने แอบข้าวหรือกะแอบ กะเหล็บ ไซ้ ตะกร้า ขมุกงอบกระจาดหาบ เขียนหมาก ชำหลอดหรือตะกร้าหลอด ทานข้าว เรือน ชันหมาก เสื้อ หยั่น หมอน

1.5 เครื่องมือเครื่องใช้ในขนบธรรมเนียมประเพณี คือ ไ ต่ ตูบ บั้ง ปานเมือง ปานขวัญ เส้าหลวง เรือนแก้ว หอยา ปานหรือพาน หู หมอเส้น ตาเหลว ไม้มอ วี ฮั่วแห ชวง

7. สภาพงานศิลปหัตถกรรมที่บ้านในปัจจุบัน

งานศิลปหัตถกรรมในพื้นที่ทั้งจังหวัดเพชรบุรี นั้นมีผู้ให้ความสนใจในการสืบสานงานศิลปหัตถกรรมน้อย ทำให้งานต่างๆที่เกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยสูญหายไป เพราะช่างฝีมือชาวไทยทรงดำมีเพียงรุ่นปู่รุ่นย่าลูกหลานไม่สนใจในงานหัตถกรรมเท่าไร เพราะเป็นงานที่ละเอียดไม่สามารถเรียนทำได้ง่าย ผู้ที่สนใจที่จะทำงานศิลปหัตถกรรมจึงต้องเป็นผู้ที่มีสมาธิ ความชอบ เพื่อสร้างสรรค์งานที่ดีได้ ในปัจจุบันงานศิลปหัตถกรรมที่ไว้สำหรับใช้สอยในอดีตของไทยทรงดำ เริ่มมีน้อยลงเพราะมีสิ่งอื่นที่มาทดแทนตามยุคสมัย เช่น ใช้ตู้หรือกระเป๋าสีเสื้อผ้าแทนสมุก ใช้ปืนโต แทนกลองข้าว เป็นต้น ดังนั้นงานหัตถกรรมที่จะทำในเดือนที่ว่างจากการทำนา เริ่มน้อยลงเรื่อยๆ หากไปมีการสนใจจากบุคคลภายนอก อนาคตข้างหน้างานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยดำคงมีเพียงหนังสือที่ให้เรียนรู้เพียงอย่างเดียว

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้าในการวิจัยนี้ ศึกษาจากข้อมูลชั้นต้น (Primary sources) ซึ่งเป็นข้อมูล ที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมด้วยตนเองจากแหล่งข้อมูล โดยนำเสนอแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive reserch) และแสดงภาพประกอบการพรรณนา

ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า

1. สํารวจงานศิลปหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำ ตำบลเขาย้อย อําเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี
2. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล

การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากร คือ งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ ในตำบลเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 7 หมู่บ้าน โดยคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 41 ชิ้น เพื่อศึกษาวิเคราะห์ กลุ่มตัวอย่างคือ

1. ชั้่งงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในการประกอบอาชีพ
 - 1.1 เครื่องมือดักสัตว์น้ำ ได้แก่ ไซเปิด กระสา กะหมวง กะดํา ซ่อน ดุ่ม
 - 1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการทำเกษตรกรรม ได้แก่ คันไถ กระโห้ สั้ะ
2. ชั้่งงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในด้านอุปโภคบริโภค
 - 2.1 งานทอผ้า ได้แก่ ผ้าซิ่นแดงโม เสื้อไท เสื้อก้อมหญิง เสื้อฮั้ชาย เสื้อฮั้หญิง กระเป๋าคาดเอว หั้่น ตลบหมอน
 - 2.2 งานที่ใช้ในการดำรงชีวิต ได้แก่ กระบุง ช้าหลอด ขมุก กระเหล็บ วี ใ้้ ตระกร้า หาบเข่ง อ่องข้าว ตะเขิง ชันหมาก แผลม้อน ครกกระเดื่อง ไหหนึ่ง หั้่งปานข้าว ตลบม้อน
3. ชั้่งงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ปานเผื่อน ใต้ เรือนแก้ว เสาทลวง ปานเสน ไม้ฎ ไม้มอ หมอเส่น

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือดังนี้

1. แบบสังเกต
2. การสัมภาษณ์
3. การบันทึกข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล คือ ศิลปหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำ ตามลำดับดังนี้

1. การสังเกตการณ์ โดยสังเกตผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับเจ้าของผลงาน แล้วจึงนำเข้าสู่ประเด็นที่ตั้งไว้ โดยสนทนาให้อยู่ในขอบเขตเนื้อหาที่จะตั้งคำถาม หรือตั้งข้อมูลในส่วนที่ต้องการให้มากที่สุด
3. การบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลในขณะที่สังเกตการณ์ พูดคุย หรือสัมภาษณ์ นอกจากจะบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ผู้วิจัยยังใช้อุปกรณ์ช่วยในการบันทึกข้อมูลด้วยแถบบันทึกเสียง และใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อบันทึกภาพผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านด้วย
4. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้รวบรวม ค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสารเกี่ยวกับกลุ่มชาวไทยดำ อำเภอเขาย้อย ในจังหวัดเพชรบุรี เอกสารเกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ก่อนที่จะเข้าไปทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลด้านเอกสารดังกล่าวได้แก่ รายงานการค้นคว้าของผู้ทรงคุณวุฒิ เอกสารข้อมูลทางราชการ วิทยานิพนธ์ ผลงานวิจัย ตำราวิชาการ บทความ วารสาร ฯลฯ

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) ซึ่งมีข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก ผู้วิจัยมุ่งที่จะบรรยายข้อเท็จจริงต่าง ๆ ตลอดจนเปรียบเทียบและวิเคราะห์วัสดุ กลวิธีในการทำศิลปหัตถกรรม จากข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ และการค้นคว้ารวบรวมจากเอกสาร นำเสนอแบบพรรณนา

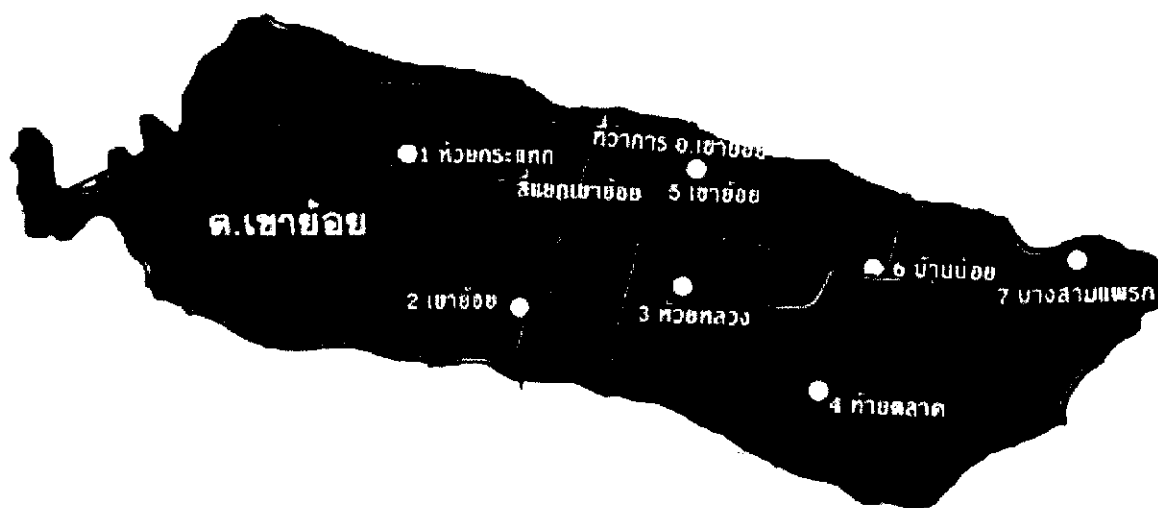
ประเด็นการวิเคราะห์

1. วัสดุและรูปแบบในอดีตและปัจจุบัน
2. ความคิดเห็นในการสร้างชิ้นงานหัตถกรรม
3. ประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ ในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ที่มีความสัมพันธ์กับงานศิลปหัตถกรรม
4. การสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลชิ้นงานจริง ภาพถ่ายของผลงาน และเอกสารต่างๆในการวิเคราะห์ข้อมูลศิลปหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำ ด้านรูปแบบ กลวิธีและลวดลาย สีเส้น เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของศิลปหัตถกรรมกับวิถีชีวิตชุมชน ด้านระบบแนวคิดความ เชื่อในพิธีกรรมในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) จากศิลปหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย ตำบลเขาย้อย ซึ่งมีอยู่ 7 หมู่บ้าน ดังแผนที่อำเภอเขาย้อย แดงไว้ดังนี้

ภาพประกอบ 1 แผนที่หมู่บ้านตำบลเขาย้อยจากที่ว่าการอำเภอเขาย้อย

เครื่องจักสาน เป็นผลงานหัตถกรรมชนิดหนึ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เครื่องจักสานในอดีตของชาวไทยทรงดำมีบทบาทสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยทรงดำซึ่งผู้ชายชาวไทยทรงดำจะเป็นผู้ผลิตใช้ภายในครัวเรือนมีได้ประดิษฐ์เพื่อนำมาจำหน่ายเป็นอาชีพในปัจจุบัน และการจักสานของชาวไทยทรงดำเป็นผลงานหัตถกรรมที่มีคุณค่าในตัวเองเพราะสร้างประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นเช่น ไม้ไผ่ หวาย ใบลาน ใบตาล โดยใช้มือ ซึ่งต่างจากผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นด้วยเครื่องจักร การสานของชาวไทยทรงดำจะเป็นการสานที่ง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากเพื่อการดำรงชีวิตที่ต้องจากบ้านเกิด และชาวไทยทรงดำยังมีความเชื่อว่าการสานกระเหล็บเพื่อใช้ในการแต่งงานที่ฝ่ายชายจะต้องสานให้ฝ่ายหญิงเพื่อใช้ในงานพิธีแต่งงานเป็นงานฝีมือที่ปราณีตและคงไว้ด้วยความสวยงามและเข้มแข็ง

การลำดับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยวิเคราะห์ตามแบบพรรณนาตามเกณฑ์ที่กำหนดดังนี้

1. ชิ้นงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในการประกอบอาชีพ

1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการดักสัตว์น้ำ

1.1.1 ไชเบ็ด

1.1.2 กะสา

1.1.3 กะหมวง

1.1.4 กะต้ำ

1.1.5 ซ่อน

1.1.6 ต้ม

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการทำเกษตรกรรม

1.2.1 ไถ

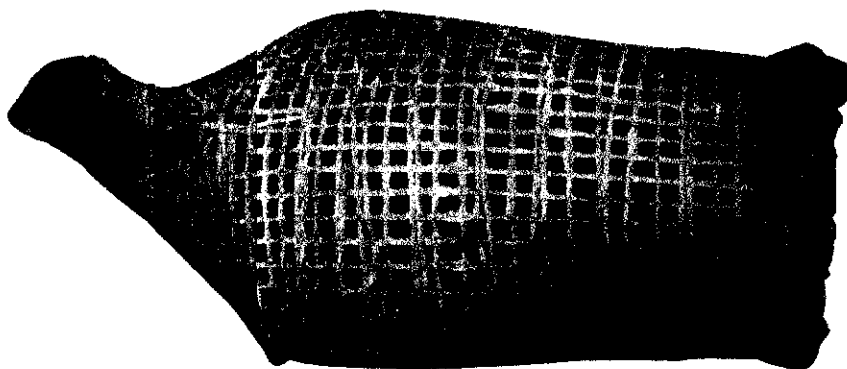
1.2.2 กระโหะ

1.2.3 ต่ำ

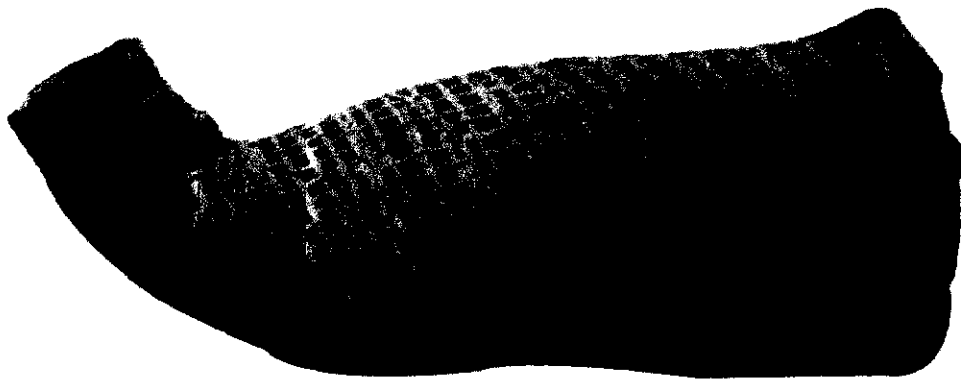

ภาพประกอบ 2 ภาพสาวชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย

1.1.1 ไชเบ็ด

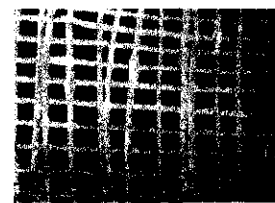
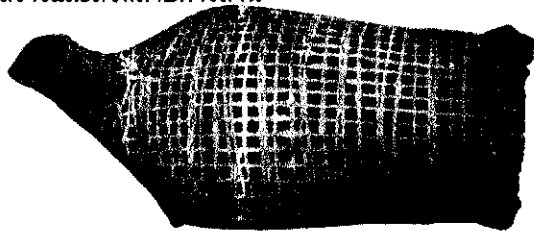
ภาพประกอบ 3 ไชเบ็ด จากบ้านนางแพง เกิดดี

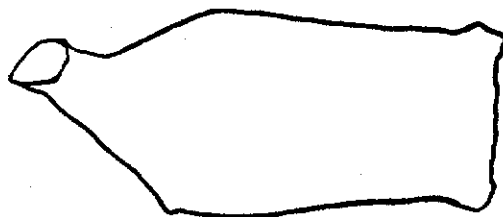
ภาพประกอบ 4 ไซเปิด จากบ้านนายอุทัย อาจเอื้อม

ไซเปิดเป็นเครื่องจักสานลักษณะเป็นรูปทรงกระบอกมีหลายขนาด ไว้สำหรับดักปลาเช่นปลาไหลปลา กบ ฯลฯ รูปร่างขวดคอสูงมีงายูริมกันเป็นการสานแบบง่ายเป็นสายโปร่ง เวลาจะใช้ดักปลาหรือกบ จะมีเหยื่อใส่ในกระพ้อภายในไซเปิดอาจจะเป็นหอยหรือเศษปลาเพื่อล่อปลาไหลและเมื่อปลาไหลเข้ามาในอู่จู่จะไม่สามารถออกไปได้เพราะงายูริมกัน ไซสำหรับดักปลาโดยใช้วัสดุทำด้วยไม้ไผ่ (นายอุทัย อาจเอื้อม . สัมภาษณ์ . 2547) ไซเปิดเป็นการสานสายขัดโปร่งที่ชักกันทั่วไปโดยใช้ดักในท้องนาที่มีน้ำขังเพื่อดักปลาในนาหรือหนองน้ำ (นายนเรศร์ หัตถชาติ . สัมภาษณ์ . 2547) ไซมีหลายรูปแบบ ซึ่งแล้วแต่ประโยชน์หรือการนำมาใช้โดยดูจากสภาพน้ำและปลาในแต่ละแหล่งน้ำ (กิมล้วน นางเยาว์ . สัมภาษณ์ . 2548) ในอดีตเป็นการสานอย่างง่ายที่สุดด้วยการสานสายขัดโปร่งปัจจุบันไซเปิดมีความนิยมน้อยลงเนื่องจาก ผู้ที่จะสานไซเปิดเหมือนในอดีตมีจำนวนน้อยมากและในท้องนาไม่มีปลาที่จะให้ดักเหมือนอดีต เพราะในท้องนาส่วนมากชาวนาเริ่มที่จะใช้ยาฆ่าแมลง ป้องกันต้นกล้าจากแมลงทำให้ในน้ำมีปลาน้อยลงหรือแทบจะไม่มีปลาเหลืออยู่ (นอบ ต่วนศิริ . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างและลวดลายการสาน

ลายขัดโปร่ง

ภาพประกอบ 5 ลักษณะโครงสร้างของไซเปิดและลวดลายการสาน

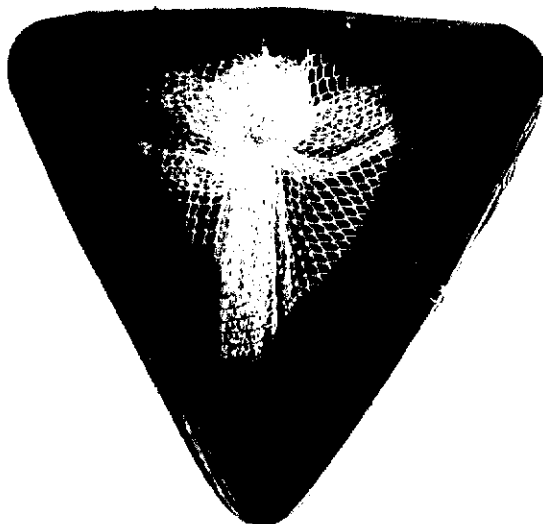
เทคนิคและวิธีการ

1. เหล่าไม้ไผ่มาสานเป็นสายขัด
2. สานลายจากฐานโดยไม่มีแม่แบบในการขึ้นลาย

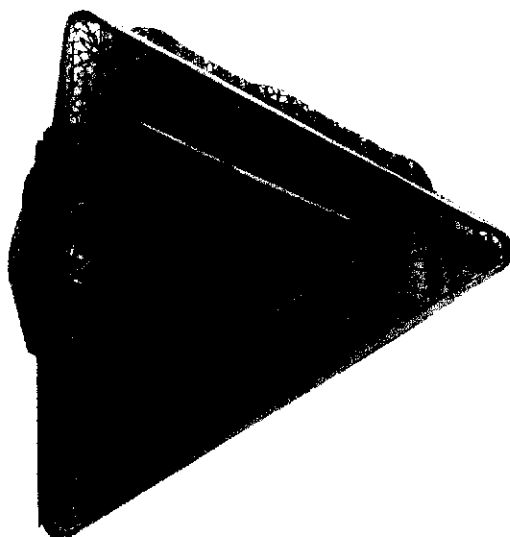
3. สานลายขัดไปรงพื้นฐานและปาก

ปัจจุบันไซเปิดไม่สามารถซื้อได้ตามร้านขายเครื่องจักสาน เพราะไซเปิดเริ่มมีการนิยมน้อยลงจากแต่ก่อน

1.1.2 กะสา

ภาพประกอบ 6 กะสา จากบ้านนางลอย เชียงแก้ว

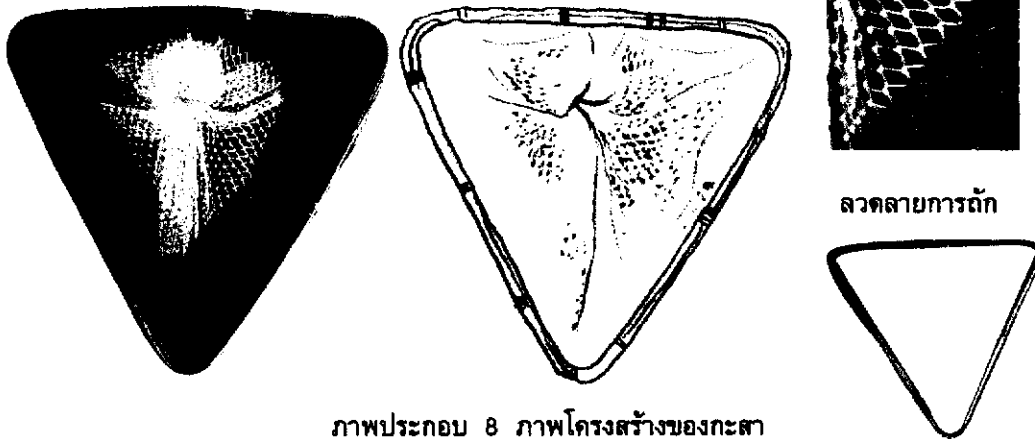

ภาพประกอบ 7 กะสา จากบ้านนางแฝง เกิดดี

กะสา เป็นเครื่องมือจับปลาสำหรับช้อนปลา ปากกะสาจะเป็นรูปสามเหลี่ยมผูกติดกับด้ายดักตาไปรงแบบสวิงทั่วไป (ธิตา ชมภูนิช . 2539 :66) ส่วนมากผู้หญิงจะใช้กะสาเนื่องจากมีน้ำหนักเบา และสาเหตุที่กะสาเป็นรูปสามเหลี่ยมเนื่องจากเวลาช้อนปลาจะเดินไล่กันเป็นวงกลมหันหน้าเข้าหากัน และลากปากขอบสวิงให้ติดกับดินในน้ำตื้น ๆ ปลาจะถูกต้อนให้รวมกันและไม่สามารถหนีไปได้ (ลอย เชียงแก้ว . สัมภาษณ์ . 2548) กะสานอกจากช้อนปลาในนาแล้วยังใช้เป็นอุปกรณ์ในพิธีงานศพเป็นพิธีเรียกขวัญคนเป็นไม่ให้ขวัญเสียตามคนที่ตายไปโดยในกะสาจะใส่ของญาติคนที่ตายเพื่อเรียกขวัญให้

กลับมา (สมศรี ศาสตราจารย์ . สัมภาษณ์ . 2548) คนไทยทรงดำเชื่อว่าพิธีเสนแก่เคราะห์และพิธีงานศพ ต้องเรียกทำพิธีเรียกขวัญเพื่อไม่ให้ขวัญเสียไป (ตำแหน่ง กลางแต้ม . สัมภาษณ์ . 2545) กะสาอันใหญ่ จะใช้ในการตักปลา อันเล็กลงมาจะใช้ในการจับกบ อันกลางจะไว้สำหรับทำพิธีเรียกขวัญ (คนเป็น) ใน พิธีงานศพ สำหรับคนเจ็บป่วยจะใช้สวิงในพิธีเรียกขวัญไปใส่ในปานขวัญเพื่อให้ขวัญคนป่วยเข้าไปอยู่ใน อาหารที่ใส่ไว้ในปานขวัญ และคนป่วยจะนำเอาอาหารที่ใส่ไว้ในปานขวัญมารับประทานสำหรับผู้อายุน้อยๆ ใช้ใบในการแบ่งขวัญและถ้าคนอายุเยอะๆจะใช้หัวหมูในการแบ่งขวัญ (แฟง เกิดดี . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างและลวดลายการดัก

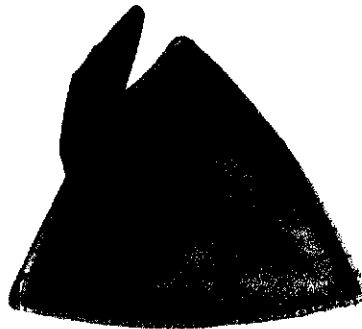

ภาพประกอบ 8 ภาพโครงสร้างของกะสา

เทคนิคและวิธีการ

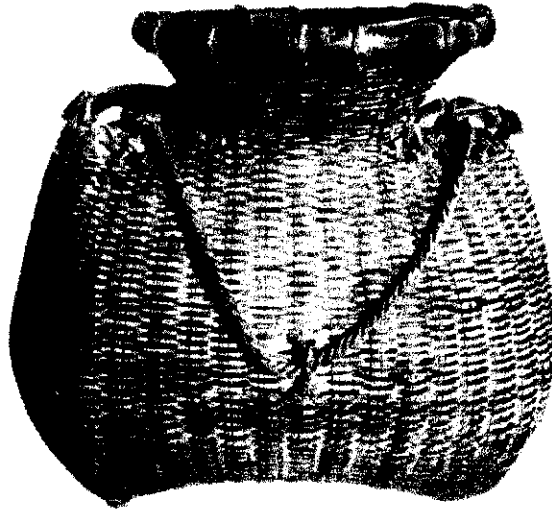
1. นำค้ายดักเข้าตัวซุน
2. เริ่มดักค้ายตั้งแต่กันจนถึงขอบปากสวิงซึ่งยาวประมาณ 140 ซม. และปากกว้างประมาณ 100 ซม.
3. ทำปากขอบสวิงด้วยไม้ไผ่เป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วมุมมนโดยฐานยาวประมาณ 90 ซม. และแต่ละด้านยาวประมาณ 110 ซม.
4. นำค้ายที่ดักเสร็จแล้วร้อยด้วยหวายแล้วนำมาผูกติดกับขอบปากสวิง

ปัจจุบันกะสาหรือสวิงนิยมใช้ท่อพลาสติกมาแทนไม้เนื่องจากไม่มีราคาแพงและหายากกว่าในอดีตอีกทั้งการใช้ท่อพลาสติกมีน้ำหนักเบาและสามารถเก็บรักษาและคงทนกว่ากะสาแบบเดิม หาซื้อได้ตามร้านจักสานในท้องถิ่น ตำบลเขาย้อย สำหรับกะสารที่ใช้ในการประกอบพิธีส่วนมากจะยืมกันในหมู่บ้านหรือญาติมิตรในตำบล

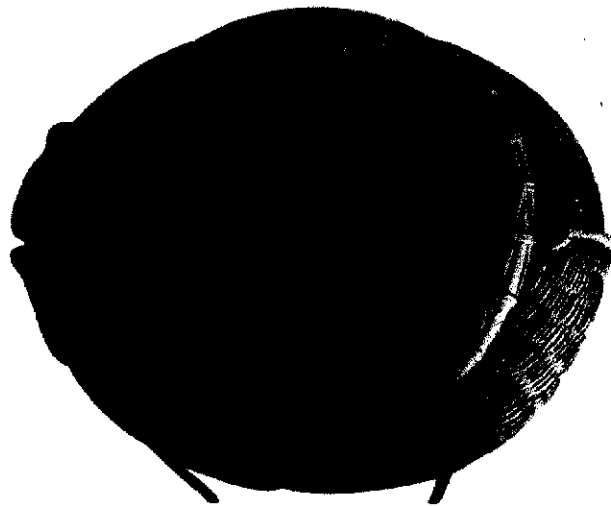

ภาพประกอบ 9 กะสาในปัจจุบันจากร้านจักสานตำบลเขาย้อย

1.1.3 กระหมวก

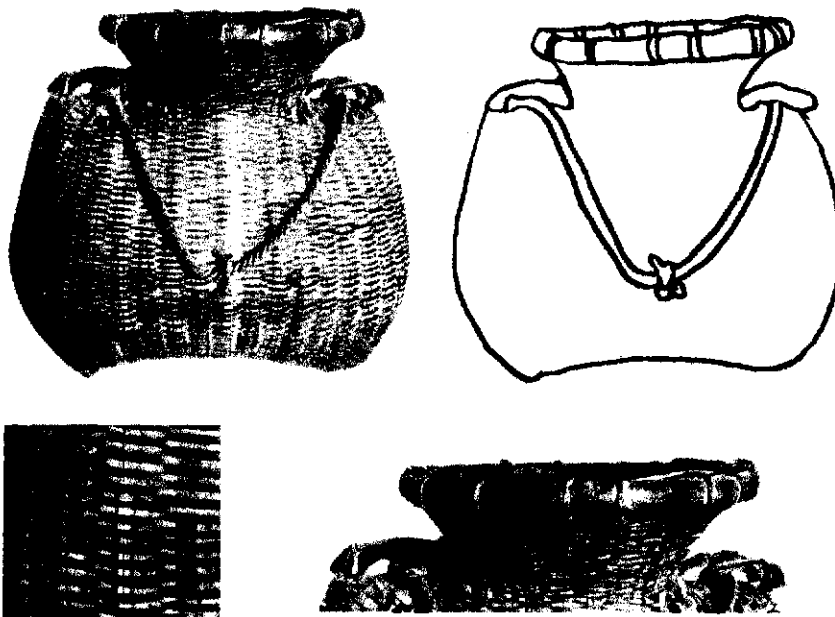
ภาพประกอบ 10 กระหมวก จากบ้านนายอนุบ ต้วนศิริ

ภาพประกอบ 11 ลักษณะรูปด้านบนของกระหมวกโดยใช้ขอบลายขัด

กระหมวกหรือข้องเป็นเครื่องมือสำหรับใส่ปลาไว้ชั่วคราว จะมีลักษณะคล้ายหม้อดินสานด้วยเนื้อไม้ไผ่ส่วนกันเป็นสี่เหลี่ยมจตุรัสมีโครงไม้ไผ่ขวางเป็นกากบารองรับอยู่ ส่วนข้างด้านบนจะกลมและป่องออกส่วนขอบจะแคบและปลายจะผายออกและมีฝาที่มีก้นแหลมปิดกันไม่ให้ปลากระโดดออกใช้ผูกติดกับบันเอวหรือหัวเดินไป (สนม ครูทเมือง . 2530 : 45) กระหมวกใช้การสานลายขัดโดยมีของไม้ไผ่สี่เหลี่ยมผูกด้วยหวายเพื่อความคงทน (หยอม ยอดแก้ว . สัมภาษณ์ . 2547) เมื่อเราทอดหรือใช้กระสาจับปลาได้จะนำปลามาใส่ไว้ในช่องก้นปลากระโดด (แพง เกิดดี . สัมภาษณ์ . 2548) กระหมวกจะใช้ผูกติดกับเอวเวลาไปหาปลาในน้ำซึ่งจะไม่มีฝาปิดแต่จะมีงออยู่ข้างในเพื่อไม่ให้ปลาสามารถออกได้ สำหรับปากของกระหมวกจะเป็นไม้ไผ่เป็นปากเพื่อความคงทน (อนุบ ต้วนศิริ . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างและลวดลายการสาน

การสานลายขัด

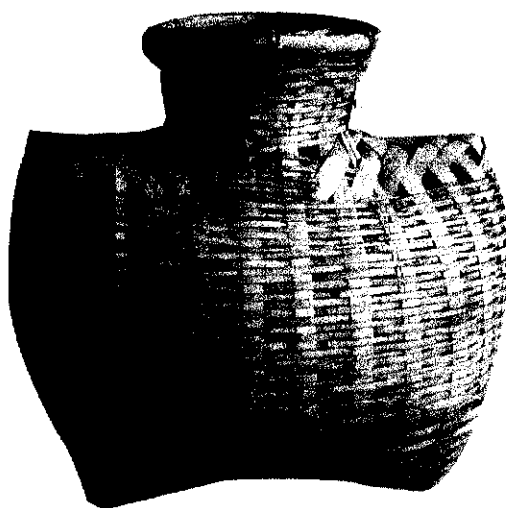
ปากกะหมวงเป็นขอบไม้ไผ่ผูกด้วยหวาย

ภาพประกอบ 12 ลักษณะโครงสร้างและลวดลายการสาน

เทคนิคและวิธีการ

1. ขึ้นรูปโดยการสานกันช่องเป็นลายขัด
2. จากนั้นขึ้นรูปทรงด้วยการตัดประกอบให้มีกันเป็นรูปสี่เหลี่ยม
3. ส่วนปากของช่องจะเป็นขอบไม้ไผ่วงกลม ผูกมัดและถักด้วยหวายอย่างสวยงาม

ปัจจุบันการสานกะหมวงหรือช่องยังคงจัดทำอยู่แต่ลวดลายหรือความละเอียดจะไม่เหมือนสมัยก่อน เพราะผู้สานที่มีความชำนาญในการสานเริ่มลดน้อยลง

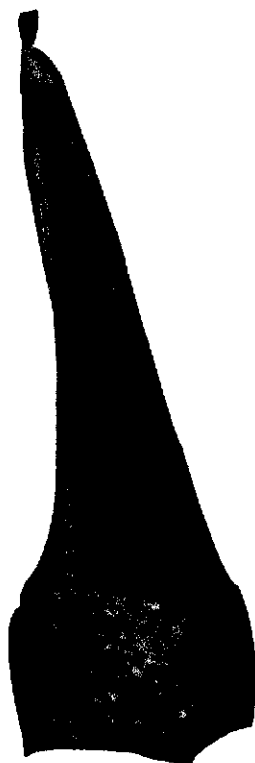

ภาพประกอบ 13 ภาพกะหมวงหรือช่องในปัจจุบัน

1.1.3 กะท้ำ

ภาพประกอบ 14 กะท้ำ จากบ้านนางลำยาน อินทรีราช

ภาพประกอบ 15 กะท้ำใส่เชียดจากบ้านนายอุทัย อาจเอื้อม

ตะกร้าใส่เชียด เป็นการสานแบบง่าย ๆ เป็นการสานลายห่าง เพื่อให้เป็นที่ระบายอากาศไม่ให้เหยื่อตากและสามารถพกพาได้สะดวก ก้นสี่เหลี่ยมกว้างประมาณ 18 ซม. และสูง 15 ซม. และเย็บเป็นถุงผ้าต่อจากตะกร้าที่สานยาวประมาณ 22 นิ้ว ริมผ้าเย็บเป็นรูเอาไว้ใส่เชือกเพื่อมัดปากและแขวนไว้เมื่อล้างเสร็จ (พร จำปาวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2547) สำหรับตะกร้าใส่เชียดจะใช้ถุงผ้าที่ยาวกว่าทั่วไปเพราะเชียดมันสามารถกระโดดไกล (วัยพจน์ อวยชัย . สัมภาษณ์ . 2547) หากไม่ใส่ผ้าทำเป็นกรวยก็จะนิยมใช้ไว้ล้างปลาเมื่อหั่นเสร็จแล้ว เพื่อให้สะอาดและไม่มียกกลิ่นคาว (อุทัย อาจเอื้อม . สัมภาษณ์ . 2547)

โครงสร้างและลวดลายการสาน

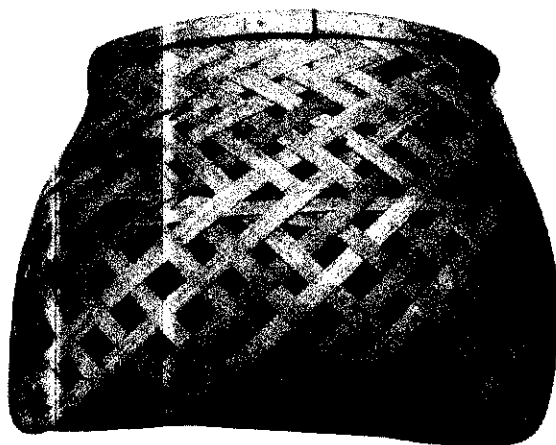
การผูกปากตะกร้าด้วยผ้า

ภาพประกอบ 16 ลักษณะโครงสร้างและลวดลายการสาน

เทคนิคและวิธีการ

1. สานด้วยตอกไม้ไผ่เป็นลายขัด
2. มัดด้วยเส้นหวายเป็นช่วงห่างกัน
3. ปากตะกร้าเป็นรูปวงกลม สานกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส
4. ใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นเส้นกลมขัดเป็นกากบาทรองรับเพื่อให้ฐานแข็งแรง
5. นำผ้าขาวทำเป็นกรวยเพื่อติดกับขอบปากตะกร้าได้เหนียว

ปัจจุบันกะต้ายังคงมีขายในร้านจักสานท้องถิ่นแต่การใช้ผ้าทำเป็นกรวยเพื่อติดกับขอบปากผู้ใช้ต้องไปทำเอง ในอดีตกะต้ายี่เย็บเป็นที่นิยมในการใช้เพื่อไปจับปลาโดยใช้เย็บเป็นหัวต่อปลาในนา หรือตามห้วย ซึ่งปัจจุบันเย็บหายากลงและปลาในนาหรือตามห้วยเริ่มลดน้อยลง ทำให้กะต้ายี่เย็บค่อยๆ หดความสำคัญไปที่ละน้อย

ภาพประกอบ 17 ลักษณะของกะต้ายี่เย็บหรือตะกร้าใส่เหยื่อในปัจจุบันจากร้านจักสาน ตำบลเขาย้อย

1.1.5 ซ่อน

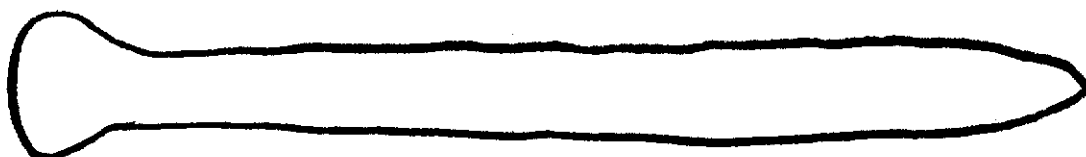
ภาพประกอบ 18 ซ่อน จากบ้านนายเฉลียว พันเยาว์

ภาพประกอบ 19 ลักษณะด้านหน้าของซ่อนที่พับขอบโดยมีงานชงอยู่ด้านในกันการหนีของปลา

ซ่อนเป็นเครื่องมือสำหรับดักปลาทั้งปลาใหญ่ ปลาเล็ก และปลาเบ็ญพรรณ โดยมีสานด้วยไม้ไผ่ เป็นรูปทรงกระบอกและมีเส้นหวายมัดไว้เป็นข้อ ๆ เครื่องจักสานที่มีความหลากหลายในรูปร่างและขนาดเพื่อใช้ในโอกาสต่างๆ (เฉลียว พันเยาว์ . สัมภาษณ์ . 2547) ซ่อนเป็นการสานแบบง่าย ๆ โดยบนปากซ่อนจะมีงานชงที่ทำด้วยไม้ไผ่ในแนวนอนเพื่อกันไม่ให้ปลาหนีออกไปได้ ซ่อนจะใช้ดักปลาตามหัวคันนา ตามล่องน้ำไหล โดยขุดให้เป็นช่องกว้างพอดีกับตัวซ่อน การวางไซจะไม่ต้องใช้เหยื่อในการล่อปลา มักจะใช้จับปลาในฤดูน้ำลด ปลาจะหนีแล้วว่ายไปตามทางน้ำไหลทำให้ว่ายเข้าไปในซ่อนและไม่สามารถออกๆ ไล่ (อุทัย อาจเอื้อม . สัมภาษณ์ . 2547) ปลาที่เข้าไปในซ่อนแล้วจะไม่สามารถกลับตัวได้ ทำให้ปลาน้ำจืดตาย ก็จะเอาปลาที่ตายไปทำปลาร้าโดยนำไปหมักปลาเข้ากับเกลือและรำหมักไว้ในไห (ไพเราะ ชุ่มสว่าง . สัมภาษณ์ . 2547) ซ่อนเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญมากในการจับปลาไหลตามคันนาและเป็นการสานลายขัดแต่สมัยนี้ใช้เชือกแทนไม้ไผ่ในการสานลายเพื่อความมั่นคงกว่าไม้ไผ่ช่างฝีมือในการสานนับว่ามีน้อยมากในปัจจุบัน (สมศักดิ์ วิริยะภิโญชีพ . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างและลวดลายการสาน

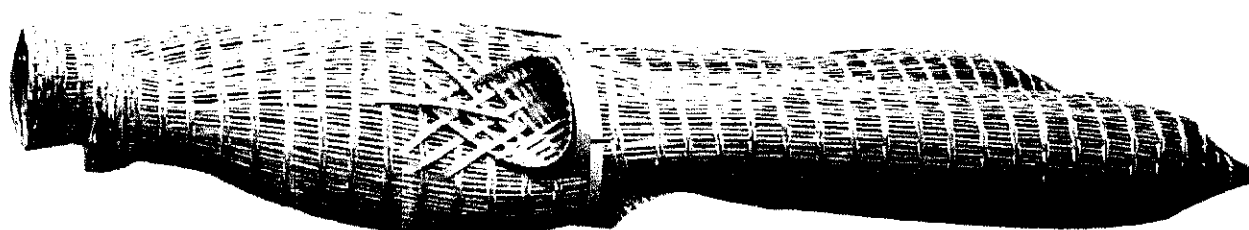
การสานลายขัด

ภาพประกอบ 20 ลักษณะโครงสร้างของซอนและลวดลายการสาน

เทคนิคและวิธีการ

1. สานด้วยไม้ไผ่เริ่มจากกันซอน
2. สานไม้ไผ่โดยเหลาให้แบน
3. สานลายขัดโดยมีปากค้ำในกันการออกของปลา

ปัจจุบันซอนมีหลายลักษณะแล้วแต่วิธีในการใช้ในแต่ละท้องถิ่นในอดีตผู้ชายจะเป็นคนจักสานซอนในการหาปลาแต่ปัจจุบันน้อยคนที่จะสานต่อในเรื่องการจักสานเมื่อของซอนเดิมผู้หญิงก็จะหาซื้อตามท้องตลาดจึงนิยมในการหาซื้อมากกว่าจักสานด้วยตนเองเหมือนในอดีต

ภาพประกอบ 21 ซอนหรือไซในปัจจุบัน จากร้านจักสาน ตำบลเขาย้อย

1.1.6 ตุ่ม

ภาพประกอบ 22 ตุ่ม จากบ้านนางแพง เกิดดี

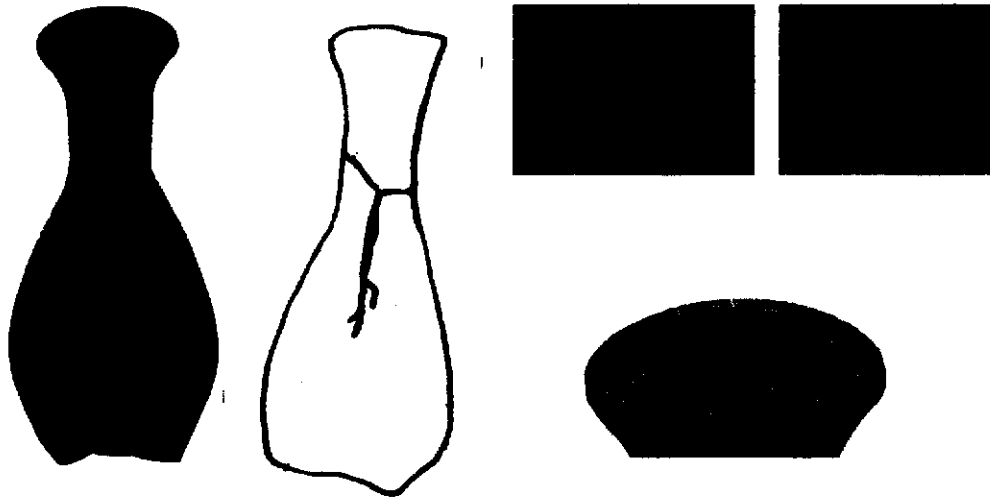

ภาพประกอบ 23 ตุ่ม จากบ้านนางสุณี อ่องวงศ์

ตุ้มเป็นเครื่องมือสำหรับดักปลา สานด้วยไม้ไผ่จนทึบ ใช้ดินเหนียวหรือโคลนทาโดยรอบ มีทางเข้า 2 ทาง ทางแรกอยู่ส่วนล่าง เป็นช่องกลมหรือสี่เหลี่ยมเป็นทางสำหรับปลาว่ายเข้า โดยมีงาหรือฝาค้าง เมื่อปลาว่ายเข้ามาแล้วจะว่ายออกไม่ได้ อีกทางหนึ่งอยู่ส่วนบนเป็นช่องขนาดใหญ่กว่าช่องตอนล่าง สำหรับเหปลาออกจากตุ้ม ใช้ตามลำน้ำในทุ่งนาในเวลาดักปลาจะวางให้ปากตุ้มอยู่เหนือน้ำเพื่อไม่ให้ปลากระโดดหนีได้ (นเรศน์ หัตถชาติ . สัมภาษณ์ . 2547) ตุ่มเป็นเครื่องจักสานไว้สำหรับดักปลาเป็น

การสานด้วยไม้ไผ่จนทึบ โดยนิยมไว้ใช้ปักปลาดุกหรือปลาไหล (แพง เกิดดี . สัมภาษณ์ . 2548) ตุ่มต้อง
ใช้เหยื่อในการล่อปลาโดยส่วนมากนิยมใช้ปลวกเป็นตัวล่อเพื่อปักปลาไหลหรือปลาดุกวางตุ่มปักปลาจะมี
เหยื่อล่อวางในที่มีน้ำไหลผ่าน เช่น ตามหัวคันนา หรือช่องน้ำไหล ตุ่มมีลักษณะคล้ายขวดกลมหรือสี่
เหลี่ยมซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันชานนามักจะใช้จับปลาในฤดูน้ำ การทำตุ่มไร่ไม้ไผ่เหลืองสานลายขัดไว้
สำหรับจับปลาไหล ปลาดุก (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2547)

โครงสร้างและลวดลายการสาน

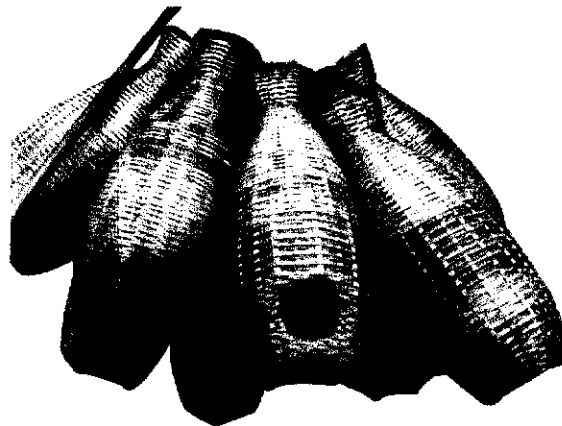

ภาพประกอบ 24 ลักษณะโครงสร้างและลวดลายการสาน

เทคนิคและวิธีการ

1. เตรียมไม้ไผ่เหลาให้แบน
2. เตรียมไม้แบบขึ้นสาน
3. สานลายเหมือนกับข้องฉาบด้วยดินเหนียว
4. พื้นไร่ไม้ไผ่ขัดเพื่อความแข็งแรง

ปัจจุบันตุ่มหรืออู่สามารถซื้อได้ตามร้านค้าและมีลักษณะคล้ายกับบ่อตีและมีการใช้หวายมาทำ
ตุ่มเพื่อความคงทนและแข็งแรง

ภาพประกอบ 25 ตุ่มหรืออู่ในปัจจุบัน จากร้านจักสาน ตำบลเขาย้อย

1.2 เครื่องที่ใช้ในการเกษตรกรรม

1.2.1 คันไถ

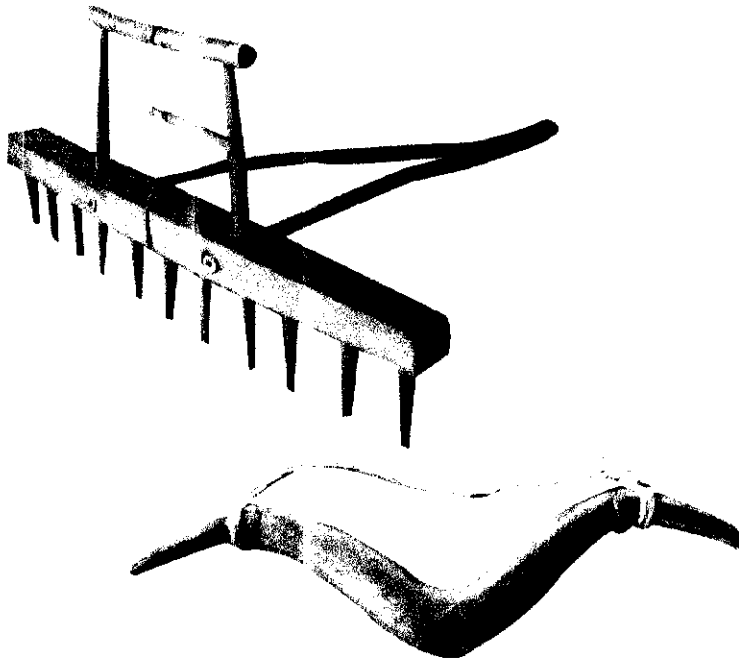
1.2.2 กระโหะ

1.2.3 สั่ว

1.2.1 คันไถ

ภาพประกอบ 26 คันไถ จากบ้านนายหอม ยอดแก้ว

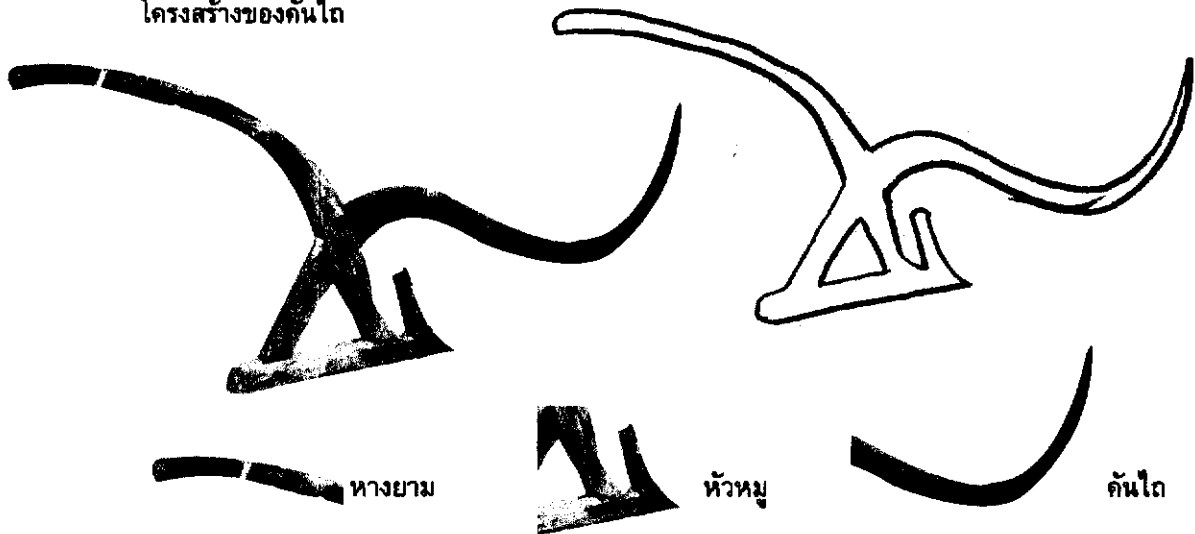

ภาพประกอบ 27 คราดและแอด จากบ้านนางฟ่ง เกิดดี

คันไถเป็นการดำเนินชีวิตของชาวไทยดำในการทำนาโดยจะไถหน้าดินให้มีความร่วนซุยเหมาะแก่การเพาะปลูกลักษณะคล้ายกับของคนไทยในปัจจุบันการใช้ไม้เนื้อแข็งทำคันไถเพราะเพื่อความแข็งแรงในการใช้สอย (อเนก สงวนให้ . สัมภาษณ์ . 2546) ส่วนมากใช้ไม้แดงไม้ใหญ่ที่ทนเช่น ไม้สะแก ไม้ชิงเดียวในการทำคันไถ โดยด้ามปลายหนาเรียกว่าหางยาม ส่วนที่มีด้ามงอเรียกว่า งอนไถ ด้ามล่างเรียกว่าหัวหมู (หอม ยอดแก้ว . สัมภาษณ์ . 2548) เมื่อเทียบกับคันไถของคนไทยจะมีน้องเดียว แต่

ของคนไทยทรงดำจะมี 2 น่อง ไทยทรงดำจะใช้ควายในการไถนา เพราะควายมีความอดทนมากกว่าวัว
ทนแดดทนฝน สำหรับคนไทยจะใช้วัวในการไถนา (แพ่ง เกิดดี . ตัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของคันไถ

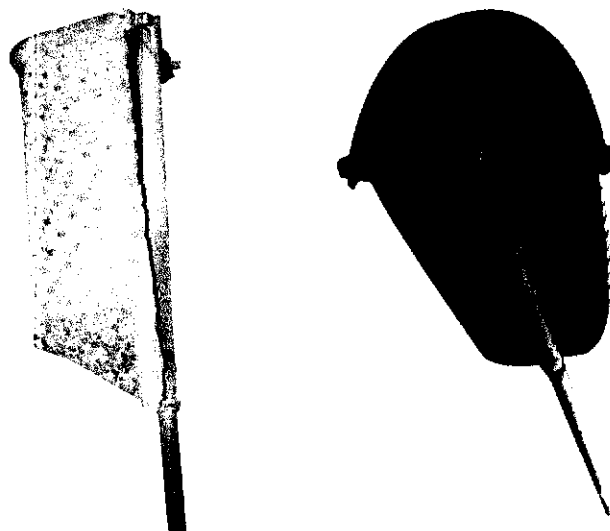
ภาพประกอบ 28 ลักษณะโครงสร้างของคันไถ

เทคนิคและวิธีการ

1. จัดหาไม้เนื้อแข็ง
2. ตากไม้ให้แห้งงอขึ้นเพื่อง่ายต่อการจับตามลักษณะของคันไถ
3. นำชิ้นส่วนมาประกอบด้วยลิ่มให้คงทนแข็งแรง

ปัจจุบันคันไถชาวไทยทรงดำไม่นิยมใช้กันเหมือนในอดีต เนื่องจากเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากใน
ปัจจุบันเพิ่มความสะดวกสบายมากกว่าการใช้คันไถและเทียมควายหรือวัว การผลิตคันไถและคราดที่ทำเหมือน
จริงแต่ขนาดย่อส่วนเพื่อใช้ในพิพิธภัณฑ์เพื่อส่งอุปกรณ์การทำนาไปให้ผู้ที่ล่องลပ်ไปแล้วไปทำอาชีพบนเมืองแทนตาม
ความเชื่อที่สืบต่อมา โดยคันไถและอุปกรณ์การไถนาชนิดย่อส่วน ชาวไทยทรงดำจะนำไปใช้ในพิพิธภัณฑ์ส่วนมากจะ
นิยมใช้กันในเครือญาติและเพื่อสนิทมิตรสหาย

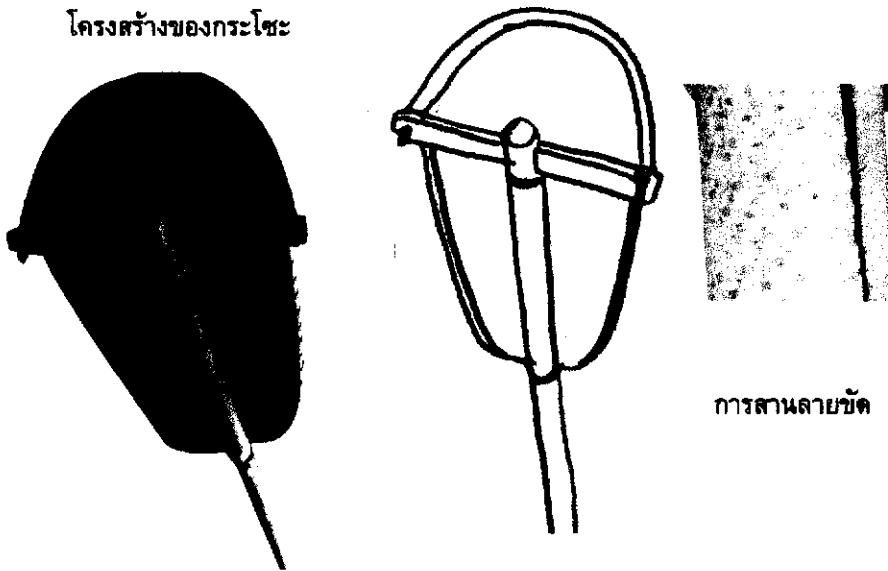
1.2.2 กระโหะ

ภาพประกอบ 29 กระโหะ จากบ้านนายฉลวย แตนสวัสดิ์

กระโษะเป็นอุปกรณ์ในการวิดน้ำเข้านา หรือวิดน้ำจากที่ต่างระดับกัน นอกจากนั้นยังสามารถทำชาหยั่ง เพื่อทุ่นแรงในการวิดน้ำเข้านาหรือใช้วิดในแหล่งน้ำขังเพื่อจับปลาได้ง่ายขึ้น (ธิดา ชมภูนิช . 2539 :131) กระโษะเป็นการสานด้วยลายซัดทำขอบปากทำจากไม้ไผ่ และเอาไม้ไผ่มาทำเป็นด้าม กระโษะสามารถทุ่นแรงการวิดน้ำออกจากนาได้อย่างดี โดยมีชาหยั่งทำเป็นเสาสามเสาเพื่อยึดกระโษะไว้ (ฉลุย แสนสวัสดิ์ . สัมภาษณ์ . 2546) ในปัจจุบันกระโษะมีเพียงไม่กี่บ้านที่ยังคงเก็บรักษาไว้เนื่องจากเป็นอุปกรณ์ที่ต้องใช้บ่อยและผูกพันได้ง่ายหากไม่ดูแลรักษา ก็ย่อมชำรุดเสียหายไปตามกาลเวลา (หยอด คงสนิท . สัมภาษณ์ . 2547) กระโษะเป็นชิ้นงานหนึ่งที่ใช้การทำลายสองตีซัดขอบไม้ไผ่ติดด้วยหวายด้ามไม้ไผ่ใช้สำหรับวิดน้ำในนาหรือเวลาฝนตกน้ำขังตามมุมคันนา (ไวพจน์ อวยชัย . สัมภาษณ์ . 2547)

โครงสร้างของกระโษะ

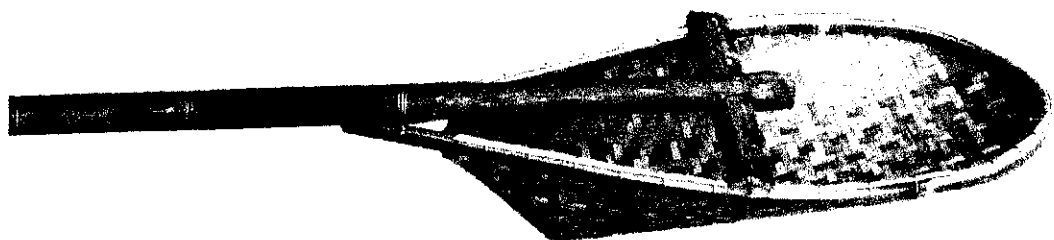
การสานลายซัด

ภาพประกอบ 30 ลักษณะโครงสร้างของกระโษะ

เทคนิคและวิธีการ

1. เตรียมไม้ไผ่และเหลาให้เป็นแผ่นเรียบ
2. สานไม้ไผ่ด้วยลายสอง เป็นผืนสี่เหลี่ยมผืนผ้า
3. นำไม้ไผ่มาทำเป็นโครงเพื่อนำเอาไม้ไผ่สานครอบตามโครงที่เตรียมแล้วนำเอาหวายมาผูกขอบและมุมให้แข็งแรง

ปัจจุบัน กระโษะ เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับวิดน้ำในสวน เพราะในปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น และยังหาซื้อกระโษะได้ตามร้านขายของจักสานในท้องถิ่นแต่มีลักษณะที่แตกต่างจากอดีต มีบางบ้านนำเอามิมมาดัดแปลงเป็นกระโษะเพื่อใช้ประโยชน์แทนเนื่องจากมีความแข็งแรงและคงทนมากกว่าไม้ไผ่สาน บางบ้านก็ใช้เครื่องสูบน้ำแทนเป็นต้น

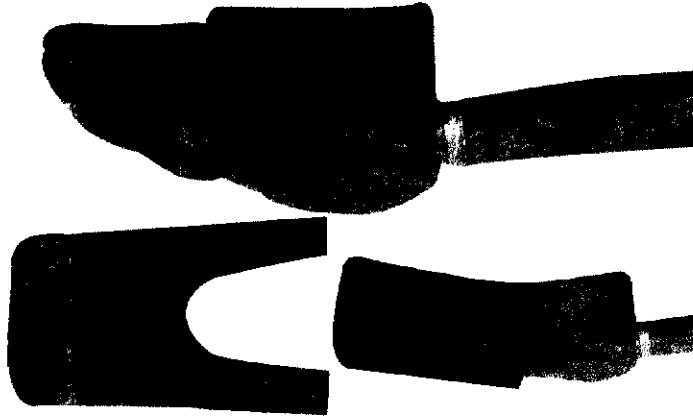

ภาพประกอบ 31 กระโษะหรือคันโพงในปัจจุบัน จากร้านจักสาน ตำบลเขาย้อย

1.2.2 ส้าว

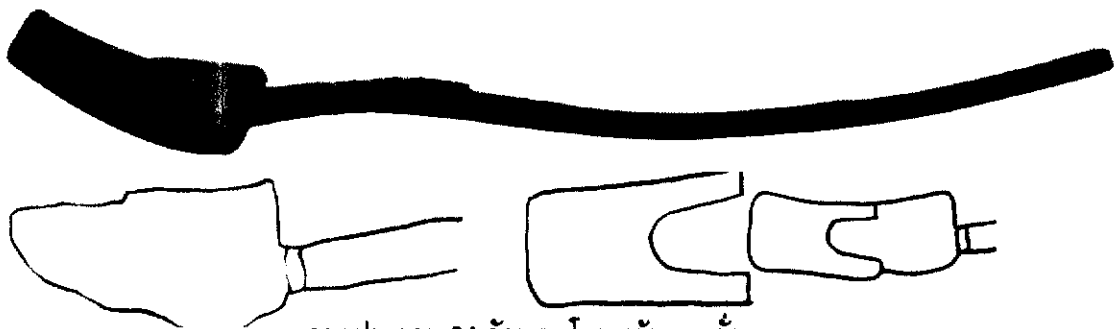
ภาพประกอบ 32 ส้าว จากบ้านนายอุทัย อาจเอื้อม

ภาพประกอบ 33 แสดงลักษณะของส้าวที่ทำจากไม้ปลายทำด้วยเหล็ก

ส้าวเป็นการดำเนินชีวิตของชาวไทดำในการทำนาโดยใช้ชุดแทงดิน เป็นเครื่องมือแทงดินที่มีตัวแทงดิน มีค้ำยาวไม่เป็นรูปสี่เหลี่ยม ปลายทำด้วยเหล็กรูปร่างงอนเหมาะแก่การตัดช่อนก่อนดิน เหมาะแก่การตกแตงคันนา (ธิดา ชมภูนิช . 2539 :114) คนไทยทรงดำชิ้นงานส่วนมากทำด้วยไม้ แต่เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน จึงต้องหาเหล็กแผ่นมาหุ้มปลายไม้ให้มีความคม เพื่อใช้ในการแทงดินเปียกๆ ได้ ได้แก่ คินในท้องนาที่ไถไปไม่ถึง ตามขอบคันนา และเพื่อขุดคันไม้ใบหญ้าที่ไม่ต้องการออกไป (ฉลวย แสนสวัสดิ์ . สัมภาษณ์ . 2546) ส้าวเป็นชิ้นงานหนึ่งที่ชาวไทยทรงดำในอดีตสร้างขึ้นโดยค้ำเป็นไม้ปลายหุ้มด้วยเหล็กเพื่อความแข็งแรงในการแทงดิน (อุทัย อาจเอื้อม . สัมภาษณ์ . 2547) การใช้ส้าวของคนไทยทรงดำจะใช้เท่าในการเหยียบของค้ำเหล็กเพื่อให้ปลายเหล็กเข้าไปในดินที่ชุ่มน้ำแล้วจัดดินออกมา ซึ่งหากปัจจุบันมาใช้จอบน้ำโคลนจะกระเด็นไม่เหมือนการใช้ส้าว (ไวพจน์ อยวยชัย . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของส้าว

ภาพประกอบ 34 ลักษณะโครงสร้างของส้าว

เทคนิคและวิธีการ

1. ถากไม้ให้เป็นรูปลิ้มที่ปลาย ถากให้อ่างงอนขึ้นคล้ายช้อน
2. นำแผ่นเหล็กมาหุ้มปลาย เพื่อความคมและแข็งแรง ทรงดินได้สะดวก
3. มีป่าสำหรับใช้ทำเหยียบกด และมีด้ามกลมยาวขึ้นไปโดยมีลักษณะโค้งไปโค้งมา

ปัจจุบันตัวไม้นิยมใช้เหมือนในการขุดค้นหาแต่จะใช้จอบขุดหรือพลั่วแทนตัวในอดีต บางบ้านใช้ด้ามของจอบมาตัดแปลงเป็นตัวของตนเองโดยใช้ไม้เนื้อเบามาตัดโค้งเพื่อให้เหมาะมือ

2. ชิ้นงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ด้านอุปโภคบริโภค

2.1 งานทอผ้า

- 2.1.1 ผ้าซิ่นลายแดงโม
- 2.1.2 เสื้อโท
- 2.1.3 เสื้อก้อมหญิง
- 2.1.4 เสื้อฮีชาย
- 2.1.5 เสื้อฮีหญิง
- 2.1.6 กระเป๋าคาดเอว
- 2.1.7 หยั้น
- 2.1.8 หมอน

2.2.1 ผ้าซิ่นลายแดงโม

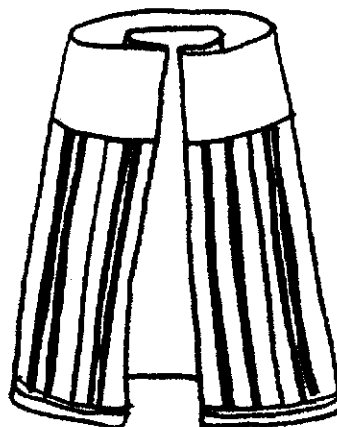

ภาพประกอบ 35 ผ้าซิ่นลายแดงโม จากบ้านนางสำนวน อินทร์ธีราช

ผ้าซิ่นเป็นการทอด้วยเครื่องทอผ้าแบบกี่พุ่งด้วยมือที่ละเส้น ไม่นิยมกี่กระตุกในการทำผ้าซิ่นเป็นการทอผ้าด้วยต่าย ซึ่งผ้าซิ่นเป็นผ้าที่ทอด้วยต่ายไม่มีส่วนของเส้นไหมปน ประกอบด้วยผ้า

ต่อกัน 3 ท่อน แต่ละท่อนเป็นผ้าทอขึ้นเฉพาะ แล้วมาเย็บต่อกันด้วยตะเข็บแบบพันเส้นค้าย มีมือเย็บกลมดูเรียบร้อยโดยเฉพาะการทอผ้าขึ้นซึ่งมีความเด่นอยู่ การทอผ้าขึ้นหลายของชาวไทดำจะเป็นผ้าขึ้นลายแดงโม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำ การทอผ้าด้วยมือโดยเป็นพื้นสลับลายด้วยผ้าสีฟ้าอ่อน หรือสีขาวยเป็นลายเล็กๆ เป็นทางลงตามลำตัว นำมาตัดเย็บ 3 ชั้น ทรงกระบอกคล้ายลายแดงโม ท่อนบนสุดเป็นการทอผ้าเป็นสีด้าล้วนๆ ท่อนที่สอง เป็นผ้าพื้นสีด้า ลายสีขาวยหรือสีฟ้าอ่อน เป็นทางตั้งตามลำตัว ผ้าท่อนนี้เรียกว่า ผ้าขึ้น ท่อนที่สาม เป็นผ้าเย็บติดต่อกันลงมาจากผ้าขึ้นเรียกว่าตีนขึ้น อยู่ท่อนล่างสุดของผ้าขึ้น เป็นการทอด้วยมือ เป็นทางยาวดอกเล็กๆ (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 82) ความเชื่อทางอารมณ์ที่ถูกต้อนมาจากเวียดนาม ผ่านผ้าขึ้นทั้ง 3 ลาย ลายเส้นหนายู่แบบชิดกัน 2 เส้น เรียกว่า ลายตากีบ หรือลายตากีบ เป็นลายที่สะท้อนให้เห็นการรวมกลุ่มหรือความอยู่แบบชิดกันระหว่างไทย-ลาว พี่น้องกันลายเส้นเล็กเส้นเดี่ยว เรียกว่า ลายตาเดี่ยว เป็นลายที่สะท้อนให้เห็นถึงการแตกแยกหรือการขาดจากบ้านเกิดของตนอยู่อย่างเดี่ยวดาย ลายเส้นหนา 2 เส้นอยู่ห่างกันเรียกว่า ลายตาหมู่ หรือลายตาหมู่ ชาวไทยทรงดำเชื่อว่าเป็นลายที่สะท้อนถึงการถูกแยกจากกันเกิดเป็นคู่ขนานไม่สามารถกลับมาพบกันได้ การพลัดพรากจากญาติพี่น้องของตน เส้นหนาทันทั้ง 2 ลาย จะมีเส้นเล็กๆ ขนานกันอยู่เสมอ (นางถนอม คงยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2546) สุภาพสตรีใช้นุ่งในชีวิตประจำวัน เช่น ทำงาน เดินทาง เข้าพิธี อยู่บ้าน หรือว่านุ่งนอนซึ่งผ้าขึ้นเป็นการทอจากผ้าฝ้ายนุ่งสบายทอด้วยสีด้าไม่เบื่อนง่าย เก่ายาก ผ้าขึ้นนุ่งสบาย และหากคนที่สามีพึ่งตายไปจะต้องเลาะชายผ้าขึ้นออกเพื่อแสดงถึงการไว้ทุกข์ให้แก่สามีของตนเอง ซึ่งในปัจจุบันไม่ได้เคร่งครัดด้านขนบธรรมเนียมประเพณีในสมัยก่อนแล้ว มีเพียงคนเฒ่าคนแก่ที่ยังคงยึดถือและยังคงปฏิบัติอยู่ (ลำยวน อินทรวิราช . สัมภาษณ์ . 2546)

ลวดลายของผ้าขึ้นลายแดงโม

ภาพประกอบ 36 ลักษณะของผ้าขึ้นลายแดงโมและวิธีการนุ่ง

เทคนิคและวิธีการ

1. ทอด้วยกี่พุ่ง ทอด้วยค้าย ฝ้ายล้วน ไม่มีเส้นไหม ผ้าขึ้น 1 ผืนประกอบด้วยผ้าต่อกัน 3 ท่อน แต่ละท่อนทอเป็นผ้าที่ทอขึ้นเฉพาะ แล้วมาเย็บติดกันด้วยการเย็บเป็นตะเข็บกลม
2. ลายทางของผ้าขึ้นจะเป็นลายทางสีฟ้าอ่อนเกือบขาวที่เรียงอยู่รอบตัวผ้า
3. ลายประกอบด้วยทางขนาดเล็กใหญ่สลับกันไป ลายขนาดเล็กใช้สีฟ้า 2 เส้น ขนาดหนารองลงมาใช้สีฟ้า 15 เส้น ขนาดใหญ่สุดใช้สีฟ้า 20 เส้น แต่ละเส้นเรียงวางห่างกัน
4. ผ้าขึ้นจะมีลายห่างกันประมาณ 5 ซม. หรือ 2 นิ้ว ผืนหนึ่งจะมีลาย 7 ชุด

ปัจจุบันผ้าจีนลายแดงโมอคติเป็นสีขาวหรือสีฟ้าอ่อนทอด้วยผ้าฝ้ายแต่ในปัจจุบัน เริ่มใช้ไหม ประติษฐ์มาใช้ในการทอผ้า เพราะมีความเหนียวแน่นและสะดวกในการใช้ทอหาซื้อได้ง่ายและไม่ต้อง ย้อมสี และยังคงมีหลายบ้านในตำบลเขาชัยย้อยที่มีความสามารถในการทอ และส่วนมากผู้สูงอายุยังคงทอ ผ้าจีนอยู่เก็บไว้ให้ลูกให้หลาน

2.2.2 เสื้อโท

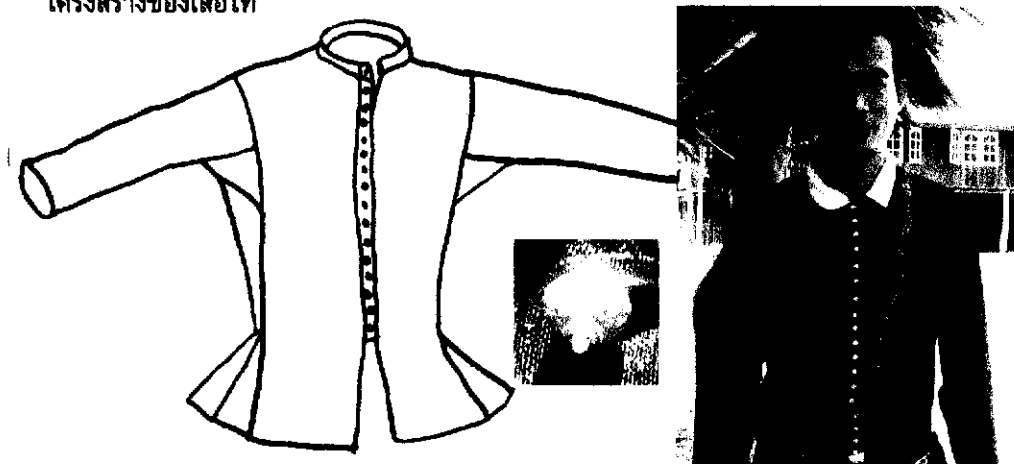

ภาพประกอบ 37 เสื้อโท จากบ้านนางสมศรี สาตร์พันธ์

เสื้อโทมีลักษณะเป็นรูปแบบเสื้อคอตั้งไม่มีปก ที่แขนเสื้อต่อตรงไปถึงปลายแขน โดยใช้ผ้าทอ สองชั้นให้เป็นรูปทรงกระบอกยาวถึงข้อมือ การต่อแขนเสื้อไม่ตัดผ้าให้โค้ง แต่มีวิธีทำแขนให้กว้างโดย แทรกผ้ารูปสี่เหลี่ยมไว้ใต้รักแร้เย็บแทรกทำให้โคนแขนใหญ่ สะดวกในการสวมใส่ ที่ชายเสื้อด้านข้างลำ ตัวทั้งสองข้างแทรกด้วยผ้ารูปสามเหลี่ยม ตั้งแต่ส่วนคอคเว้าของเอว เพื่อให้ปลายตัวเสื้อบานออก สาน เสื้อสำหรับติดกระดุมใช้ผ้าเป็นแถบยาวถึงเอวแต่ไม่ถึงชายเสื้อ เย็บติดกับแผ่นเสื้อด้านหน้าข้างขวา แล้ว เจาะรั้งคุดม 9 ถึง 13 รูด กระดุมใช้กระดุมเป็นวงกลมทำจากเงินเย็บติดกับกับขอบผ้าซีกด้านซ้ายให้ตรงกับรั้งคุดม กระดุมเสื้อบางแบบมีการสลักตุ่นลายสวยงาม ส่วนคอเสื้อคอตั้งไม่มีปก การเย็บตะเข็บเสื้อทุก แนว ใช้เย็บด้วยมือ แบบเย็บพันตะเข็บจึงเป็นสันกลมทั้งหมด ปลายแขนเย็บเก็บริมผ้าโดยไม่มีการพับ และเย็บแต่อย่างใด (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 85) การทำเสื้อโทใช้ผ้าฝ้ายที่ย้อมมาจากต้นพืช เรียกว่า ต้นช่อม ซึ่งให้สีของผ้าเป็นสีดำและมีความคงทนต่อแดดและฝน นับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาว ไทยทรงดำจนถึงปัจจุบัน (ถนอม คงยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2546) เสื้อโทเป็นเสื้อที่มีรูปทรงสั้น ๆ มีความยาวตั้งแต่คอเสื้อถึงสะโพกเสื้อใช้สำหรับสวมใส่ไปทำงาน เดินทางไปต่างหมู่บ้านหรืองานพิธีเสน เรือน งานพิธีแต่งงาน งานศพ และงานรื่นเริงต่างๆ (ลอย เสียงแจ้ว . สัมภาษณ์ . 2548) เสื้อโทเป็นเสื้อ

ที่เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยทรงดำในอดีตดูฐานของฝ่ายชายได้จากกระดุมหากมีหลายเม็ด แสดงว่าเป็นผู้มีฐานะดี (ฉลุย แสนสวัสดิ์ . สัมภาษณ์ . 2546)

โครงสร้างของเสื้อไท

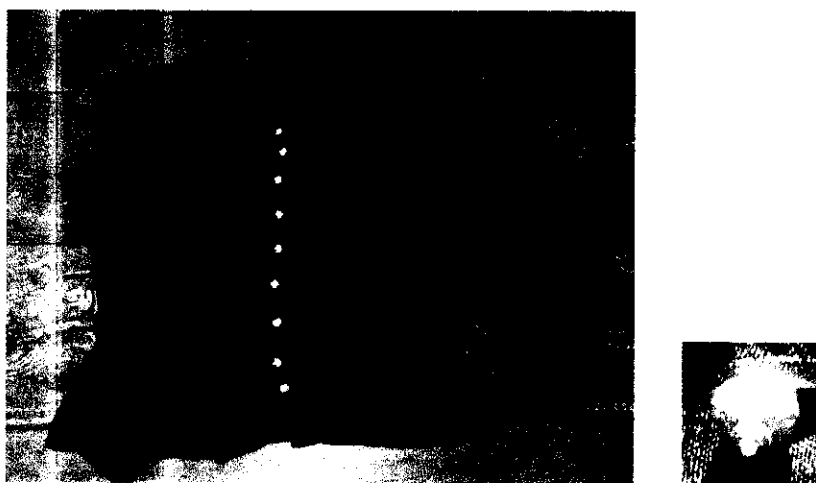

ภาพประกอบ 38 ลักษณะของเสื้อไทและกระดุม

เทคนิคและวิธีการ

1. ทอผ้าสองชั้นตามยาวของผ้า เจาะคอเสื้อและผ่าด้านหน้าตลอด
2. วาดเอาให้คอดเล็กน้อย การต่อแขนใช้ผ้าทอสองชั้นตัดปลายแขนและโคนแขนตรง
3. การเย็บติดแทรกทำให้โคนแขนใหญ่ขึ้น สะดวกในการสวมใส่
4. ที่ชายเสื้อด้านข้างลำตัวทั้งสองข้างแทรกด้วยผ้ารูปสามเหลี่ยม
5. ตั้งแต่ส่วนคอคอดเว้าของเอา เพื่อให้ปลายเสื้อบานออก ตามเสื้อสำหรับติดกระดุมใช้ผ้าเป็นแถบยาวถึงเอวแต่ไม่ถึงชายเสื้อ ติดกระดุม
6. ปลายแขนเย็บเก็บริมผ้าโดยไม่มีการพับและเย็บแต่อย่างใด

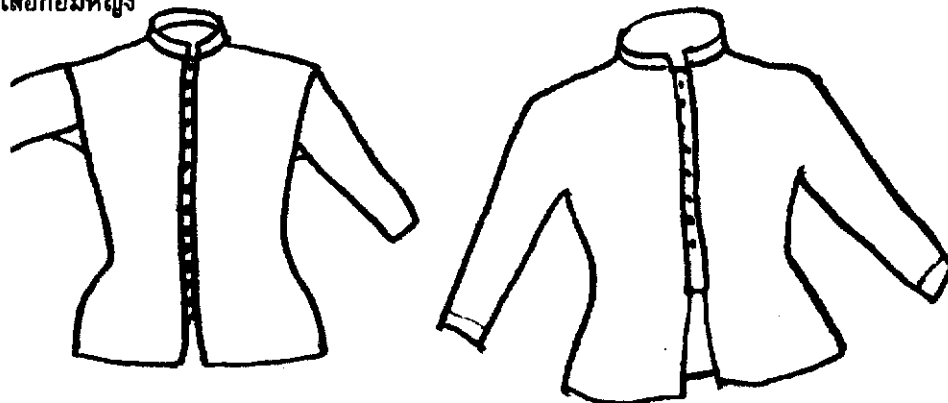
2.2.3 เสื้อก้อมหญิง

ภาพประกอบ 39 เสื้อก้อมหญิง จากบ้านนางสุณี อ่องวงศ์

เสื้อก้อมหญิงหมายถึงเสื้อสั้นๆ มีความยาวตั้งแต่คอเสื้อถึงสะโพกเหมือนเสื้อก้อมชายแต่เสื้อก้อมหญิงจะเป็นเสื้อคอตั้งเข้ารูปไม่มีปกแขนทรงกระบอกรัดข้อมือ เพื่อให้แนบลำตัวจะได้รับความอบอุ่นและป้องกันความร้อนใต้เท้าการต่อแขนติดกับลำตัวต่อชนตะเข็บตรงๆ ไม่เว้าผ่า และมีผ่าแทรกใต้รักแร้ ตัวเสื้อมีความยาวเหนือสะโพกและผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินเหมือนเสื้อก้อมชาย (ร้อยโทบุญเสริม ตินตะสุวรรณ . 2545 : 97) เสื้อก้อมหญิงสวมใส่ทำงาน เดินทางไปต่างหมู่บ้าน ไปทำบุญ งานพิธีเสน เรือน งานพิธีแต่งงาน งานศพ และงานรื่นเริงต่างๆ (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2547)

โครงสร้างของเสื้อก้อมหญิง

ภาพประกอบ 40 ลักษณะของเสื้อก้อมหญิง

เทคนิคและวิธีการ

1. ทบผ้าสองชั้นตามยาวของผ้า เจาะคอเสื้อเป็นคอกกลมแล้วผ่าหน้าตลอด
2. เจียดเอาให้เว้าเข้ารูป ไม่เว้าเข้ารูป ไม่เว้าตันแขน
3. ต่อแขนตัดผ้าเป็นสี่เหลี่ยมปลายเรียว ปลายตรง ผ่าซ้อน 2 ชั้น
4. ตะเข็บอยู่ที่แขน ใต้รักแร้ ตัดผ้าสี่เหลี่ยมจัตุรัส
5. เย็บติดเชื่อมตะเข็บและตะเข็บข้างลำตัวต่อสามเสื่อริมผาด้านหน้าซีกขวา
6. ติดรั้งคุมเงินสามเสื่อยาวถึงเอว ยาวไม่ถึงชายเสื้อ ต่อคอเสื้อแบบคอตั้งไม่มีปก

ปัจจุบันเสื้อก้อมหญิงนิยมสวมใส่ในงานพิธีต่างๆ ของชาวไทยทรงดำ ในปัจจุบันบางแห่งใช้ผ้าประดิษฐ์แทนใยฝ้ายซึ่งมีความเหนียวแน่นกว่าฝ้ายในอดีตสมัยก่อนจะใช้ต้นหอมในการย้อมผ้าให้เป็นสีตามที่ต้องการแต่ในปัจจุบันให้สีย้อมผ้าแทน

ภาพประกอบ 41 เสื้อก้อมหญิงในปัจจุบัน จากบ้านนางสมศรี ศาสตราพันธ์

2.2.4 เสื้อผู้ชาย

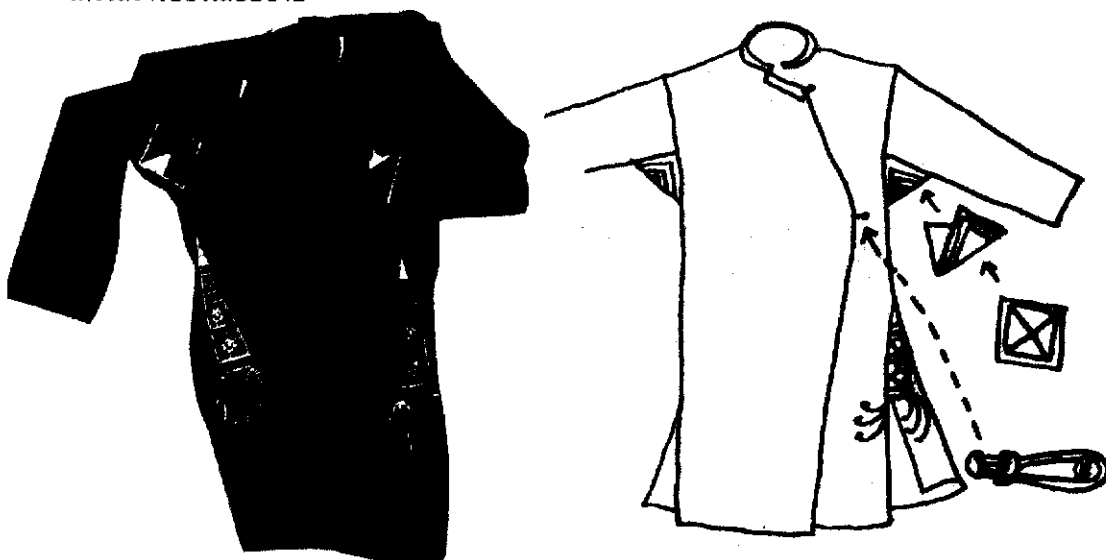
ภาพประกอบ 42 เสื้อสี จากบ้านนายเฉลียว พันเยาว์

ภาพประกอบ 43 ลักษณะของเสื้อผู้ชายดำในและลวดลายใช้ในพิธี

เสื้อฮี หมายถึง เสื้อยาว หรือเสื้อผี ซึ่งชาวไทยคำมีความเชื่อว่าเสื้อฮีค่านที่ลวดลายนั้นขโมยมาจากผี ชาวไทยคำทุกคนจึงต้องปักค่านที่มีลวดลายไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ลวดลายของเสื้อฮีมีการวางลายไว้ตามส่วนต่างๆ คือใต้รักแร้นิยมใช้ผ้าไหมปะเป็นลายดอกแปด หรือลายขาบัว ค่านข้างของตัวเสื้อทั้งสองด้านปะด้วยลายดอกมะลิ ลายดอกพรม โดยมีลายผักกูดอยู่ด้านล่าง และที่ตีนเสื้อด้านล่างมีการทำลายดอกแปด มีความเชื่อถึง การทดแทนบุญคุณ การขอขมาการได้รับการดูแลจากแดน และคุณค่าของความเป็นผู้หญิง (ร้อยโทบุญเสริม ตินตะสุวรรณ . 2545 : 98) โดยมีลักษณะเป็นเสื้อทรงกระสอบ คอกกลมผ่าหน้า ท่อแขนยาวออกไปทั้งสองข้าง ปลายแขนแคบ สิบด้านขวาป้ายทับด้านซ้าย ติดกระดุมรัดคอ และที่เอว ตกแต่งลวดลายด้วยผ้าไหมสีต่างๆ โดยการปักค่านที่รอบคอเสื้อ ใต้รักแร้และแถบข้างของตัวเสื้อทั้งสองแถบ ตัดเย็บด้วยผ้าพื้นสีดำ ชายเสื้อยาวเสมอเข่า เสื้อฮีชายเป็นเสื้อที่ชาวไทยคำใช้ในงานพิธีต่างๆ เช่น พิธีเสนเรือนในบ้านตนเอง พิธีแต่งงานพิธีทำขวัญตัวเอง และพิธีศพของญาติ และงานพิธีต่างๆ เช่นผีเรือน ทำขวัญ ยามเจ็บไข้จะนำเสื้อไปให้หมอทำพิธีเสี่ยงหายเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้ด้วย นอกจากนั้นเมื่อตนเองตายลง ญาติจะนำเสื้อของตนเองสวมใส่ให้แต่กลับเอาข้างในออกข้างนอก (ชิตา ชมภูนิช . 2539:86) ชาวไทยทรงดำในอดีตจะปักลายผ้าเป็นแผนที่เพื่อต้องการกลับถิ่นบ้านเกิดของตนไว้ค่านในเสื้อ (นางสมศรี ยิ้มละไม . สัมภาษณ์ . 2547) เสื้อฮีจะมีลวดลายด้วยผ้าไหมสีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสีแดง เหลือง ส้ม น้ำเงิน เป็นต้น ตัดกับสีค่านที่ทำเป็นเสื้อเพิ่มสีสันแก่ลวดลายเสื้อฮี ค่านชายเสื้อจะมีการปักด้วยผ้าสีไม่ว่าจะเป็นบริเวณสามเสื้อด้านนอกและค่านใน (เจลิยา พันเยาว์ . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของเสื้อฮีชาย

ภาพประกอบ 44 ลักษณะของเสื้อฮีชาย

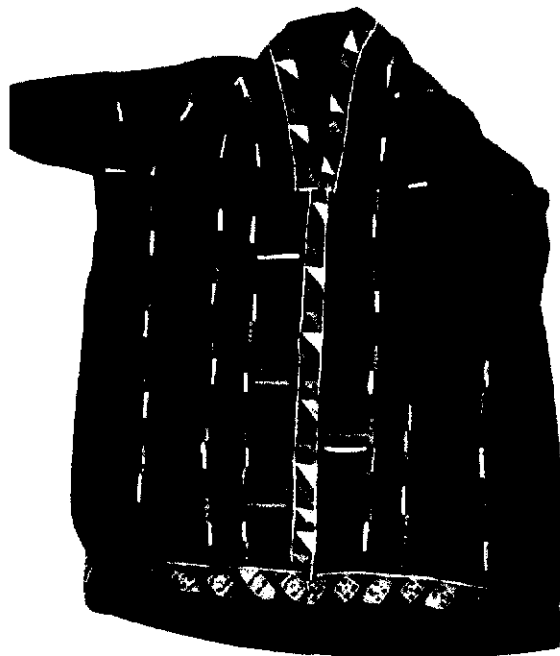
เทคนิคและวิธีการ

1. ทบผ้าเป็นสองชั้นตามยาว เจาะคอกกลมที่รอยพับทบแล้วผ่าหน้าตลอดลำตัว
2. ตำนหน้าขวามือต่อผ้าเป็นสามใหญ่ป้ายทับ ตัวเสื้อทางซ้ายมือแล้วติดกระดุมที่คอเสื้อและที่เอว
3. ตัดผ้าเป็นแขนกระบอกปลายแคบ ท่อกับตัวเสื้อทั้งสองด้านใต้รักแร้ใช้ผ้าไหมเย็บเป็นลวดลายสีต่างๆ เพื่อเย็บแทรกติดระหว่างต้นแขนกับตัวเสื้อ

4. ด้านข้างของตัวเสื้อทั้งสองแบบ จะแทรกด้วยผ้าตลอดลำตัว แต่ปลายข้างหนึ่งแปลมและตกแต่งลวดลายด้วยผ้าสีเป็นลายดอกจันทร์เย็บแทรกติดกับแผ่นหลังตั้งแต่รักแร้งมาถึงชายเสื้อด้านล่าง ส่วนที่เย็บติดกับแผ่นหน้าเย็บติดเฉพาะปลายของลวดลายเท่านั้น

5. คอคอเสื้อหุ้ม ก้น ด้วยผ้าไหมสีต่างๆด้วยผ้าไหมสีต่าง ด้านในของเสื้อ ทุกตะเข็บจะใช้ผ้าไหมสีหุ้มทับและที่ชายเสื้อด้านล่างจะประดับด้วยดอกจันทร์ที่ทำด้วยผ้าสีต่างๆ ตลอดแนว

2.2.3 เสื้อฮีหญิง

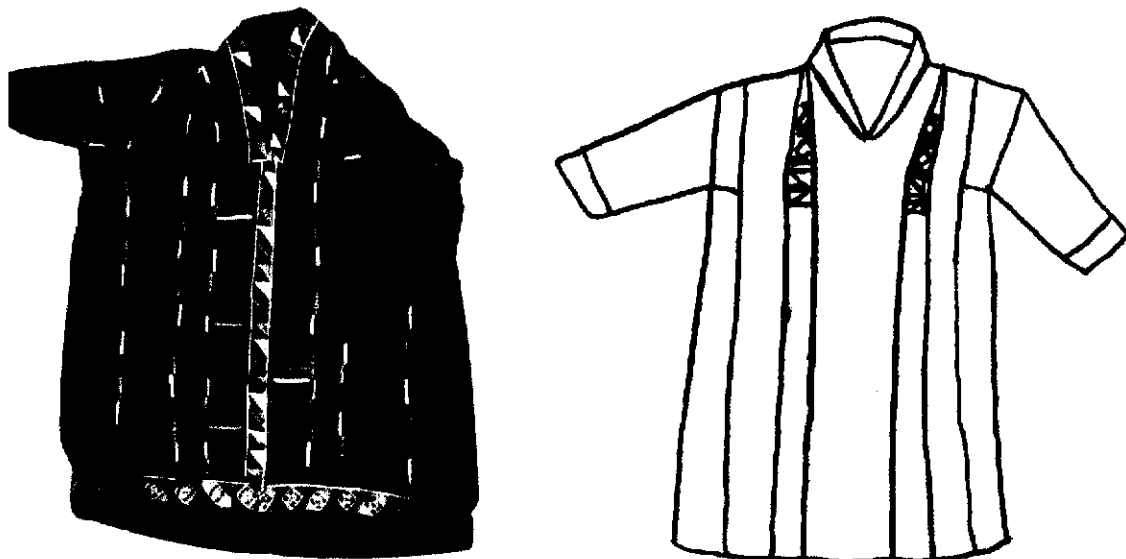
ภาพประกอบ 45 เสื้อฮีหญิง จากบ้านนางลอย เชียงแจ้ง

ภาพประกอบ 46 แสดงลักษณะของเสื้อฮีหญิงด้านในและลวดลายที่ใช้

เสื้ออีหุญเป็นมีลักษณะเป็นเสื้อคลุมของผู้หญิงในการทำพิธีต่างๆ โดยมีลักษณะเป็นเสื้อคลุมถึงเข่า ไม่ผ่าหน้า คอแหลมเป็นรูปตัววีไม่มีปก ที่คอเสื้อหลังมีการจีบส่วนมากจะทำด้วยผ้าไหมหรือผ้าแพรต้องสวมทางหัวเวลาใช้ ตัวยาวถึงเข่า ชายเสื้อเสมอ การตัดเย็บประกอบด้วยผ้า 10 ชั้น สีดำล้วน ด้านหน้าของตัวเสื้อมีตกแต่งลวดลายด้วยผ้าสีต่างๆ ตรงแผ่นอกทั้งสองข้าง ด้านหลังมีลวดลายผ้าสีตกแต่งบริเวณใต้แขนทั้งสองข้างด้านในของเสื้อ มีการตกแต่งด้วยผ้าสี ตามแนวตะเข็บทุกแห่ง คอ และสายชายด้านล่างรอบตัวเสื้อตกแต่งด้วยผ้าสีต่างๆ ลายดอกจันทร์ ตามประเพณีชาวไทยดำจะมีเสื้อประจำตัวคนละ 1-2 ตัว โดยเมื่อเติกโตเป็นหนุ่มสาวแล้วเสื้อจะเป็นตัวแทนตัวตนของตนโดยผู้เป็นแม่จะตัดเย็บเสื้อประจำตัวนี้ให้ไว้สำหรับเป็นของสำคัญแทนตัวเอง คราวโตที่เจ้าตัวเจ็บป่วย พ่อแม่หรือญาติจะต้องนำเสื้อนี้ไปไว้ให้ที่บ้านหมอบทำพิธี เรียกว่า "พิธีขึ้นเสื้อ" หมอบพิธีจะนำเสื้อไปไว้บนหิ้งครูหรือเทวดาเพื่อเป็นการให้เทวารับทราบ และขอความเมตตา ซึ่งวิธีนี้อาจจะทำให้ผู้เจ็บป่วยหายป่วยลงได้เมื่อถึงคราวที่เจ้าของเสื้อสิ้นชีวิตลง ญาติจะต้องนำเสื้อประจำตัวของผู้ตายสวมให้ผู้ตายโดยกลับเอาด้านในของเสื้อออกเป็นด้านนอกแล้วสวมใส่ด้านในของเสื้อนี้มีลวดลายที่ตกแต่งด้วยผ้าสี ตามตะเข็บเสื้ออย่างงดงามกว่าด้านนอก โอกาสที่จะใช้เสื้อด้านในของเสื้อนี้ มีครั้งเดียวคือเมื่อเจ้าของเสื้อตัวเองตายลง (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 94) การจะใช้เสื้อนี้จะใช้ในงานเช่น พิธีแต่งงานตัวเอง งานศพของญาติสามี เสนเรือนบ้านตนเองและบ้านญาติ (ลอย เสียงแจ้ว . สัมภาษณ์ . 2548) เสื้ออีหุญจะเป็นเสื้อคลุมยาวถึงเข่าไม่ผ่าหน้าและไม่มียก เพื่อทำให้คอตั้ง จะเก็บรอยตะเข็บด้วยลวดลายการปะผ้าด้วยสีต่างๆ ในทุกด้านและส่วนใหญ่จะใช้ลายดอกแปด ลายหมาจู้ ลายดอกพิกุล ลายหน้าเสือ (เล็ก พรรณเยาว์ . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของเสื้ออีหุญ

ภาพประกอบ 47 ลักษณะของเสื้ออีหุญ

เทคนิคและวิธีการ

1. ตัดเสื้อทรงกระสอบ ชายเสื้อเสมอ คอแขนสองข้างตรงๆ สายเสื้อและคอเสื้อเป็นผ้าชิ้นเดียว
2. เวลาสวมใส่จึงเป็นเสื้อคอแหลมมีการตัดต่อผ้าทั้งหมดโดยไม่เย็บหรือเว้าผ้าให้โค้งเลย
3. ช่วงไหล่ของตัวเสื้อทุกชั้นไม่มีตะเข็บ และด้านข้างของตัวเสื้อก็ไม่มีตะเข็บ
4. ด้านหน้ามีการแทรกผ้ารูปตามเหลี่ยมยอดคอกแหลม ซึ่งมีลวดลายตรงปลายที่ระหว่างสายหน้า

กับสาบหลังกับแผ่นผ้าด้านหน้าทั้งสองข้าง ซึ่งทำให้ตัวเสื้อด้านหน้าใหญ่กว่าด้านหลัง เหมาะแก่การสวมใส่สำหรับสตรีซึ่งมีหน้าอกไม่เหมือนกับสุภาพบุรุษ ที่คอเสื้อด้านหลังมีการจีบย่น 2 แห่ง

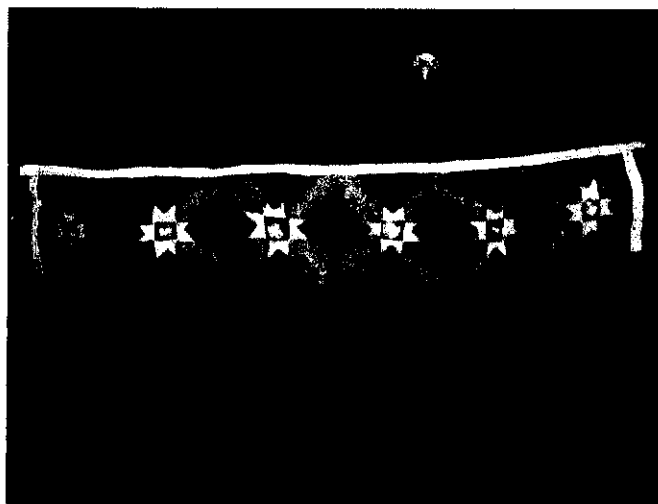
5. ด้านในของตัวเสื้อ ซึ่งมีรอยต่อของตะเข็บมากนั้น จะมีการทำให้ดูเรียบร้อยขึ้นด้วยการใช้ผ้าตีนถอบยาวๆซึ่งประกอบด้วยหลายๆสี สลับกันมาหุ้มปิดตะเข็บทั้งหมดที่ชายเสื้อ คอ และสาบตกแต่งให้สวยงาม

ในอดีตเสื้อฮีหญิงของชาวไทยทรงดำทุกคนต้องมีได้ในงานพิธีต่างๆ แต่ในปัจจุบันใช้ยืมกันได้ ในเครือญาติและหาซื้อได้ตามศูนย์วัฒนธรรมชาวลาโว้ซึ่งจะมีราคาสูงเนื่องจากการทำลวดลายยาก และต้องใช้ความปราณีตในการทำ

2.2.4 กระเป๋าคาดเอว

ภาพประกอบ 48 กระเป๋าคาดเอว จากบ้านนายเฉลียว พันเยาว์

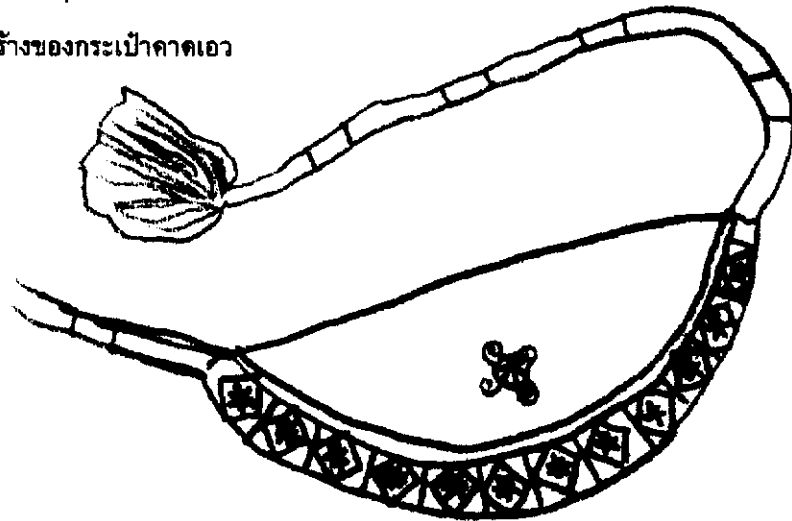

ภาพประกอบ 49 แสดงลักษณะของลวดลายกระเป๋าคาดเอว

กระเป๋าคาดเอวหรือหลวม หลวมหมายถึง กระเป๋าที่ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีครามเข้ม ที่เน้นให้เห็นถึงศิลปะในการประดิษฐ์ให้มีรูปลักษณะที่แปลกตา ทำเลียนแบบรังผึ้งที่อยู่บนต้นไม้ แสดงถึงการใช้จินตนาการจากธรรมชาติใกล้ตัวนำมาประดิษฐ์ของใช้ที่จำเป็นสำหรับผู้ชาย เช่น เงิน หมากรูด และยาสูบ (เอื้อมพร เนาว์เย็นผล . 2539 : 123) ลักษณะกระเป๋าคาดเอวเป็นผ้าแบนๆ รูปครึ่งวงกลม มีหูสองข้างซ้ายและขวายาวผูกรอบเอวได้พื้นสีดำทำด้วยผ้าฝ้าย มีลายที่ขอบปากผากระเป๋าคาดเอว และที่สายคาดเอว สีแดง ส้ม

เขี้ยว ขาว และมีค้ายสีต่างๆเป็นพู่ที่ปลายสายทั้งสองข้าง สายกระเป๋านี้มีลักษณะกลมและปลายสาย
เรียวเล็กลง คล้ายหางหมู ยาวประมาณ ข้างละ 50 ซม. เพราะในสมัยก่อนผู้ชายมักสูบบุหรี่ บุหรี่สมัย
ก่อนต้องทำขึ้นใช้เอง จากใบยาสูบหั่นเป็นฝอยตากแดดให้แห้งแล้วมวน หรือห่อด้วยใบตอง ใบจาก กลับ
บัวให้เป็นท่อนกลม เพื่อสะดวกในการสูบ เวลาจะสูดจะต้องมีไฟจุด ไฟสำหรับจุดแต่ก่อนนั้นใช้หินเหล็ก
ไฟ เคาะกัน จนเกิดประกายไฟติดกระบอกที่บรรจุหมัน จากนั้นจึงใช้มวนใบยามาต่อให้ติดไฟจึงสูบได้
(ธิตา ชมภูนิช . 2539 : 96,67) กระเป๋าคาดเอวจะไว้คาดไว้นอกเสื้อก้อมภายในจะใส่ของเช่นหมากพุด
เงินหรือยาสูบซึ่งของเหล่านี้จะเป็นที่เก็บของสำคัญของผู้ชายชาวไทยทรงดำ (นายอุทัย อาจเอื้อม .
สัมภาษณ์ . 2547) กระเป๋าคาดเอวของชาวไทยทรงดำแสดงให้เห็นถึงความเก่ง ในด้านความประณีต
และความขยันขันแข็งของแม่บ้านที่ทำให้สามี กระเป๋านับเป็นงานอีกชิ้นหนึ่งที่ชายชาวไทยทรงดำจะนำ
เอากระเป๋าคาดเอวมาอวดฝีมือของแม่บ้านในงานพิธีต่างๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นลายดอกพรม ลายดอก
มะลิ ลายขอกุด เป็นต้น (ลอย เสียงแจ้ว . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของกระเป๋าคาดเอว

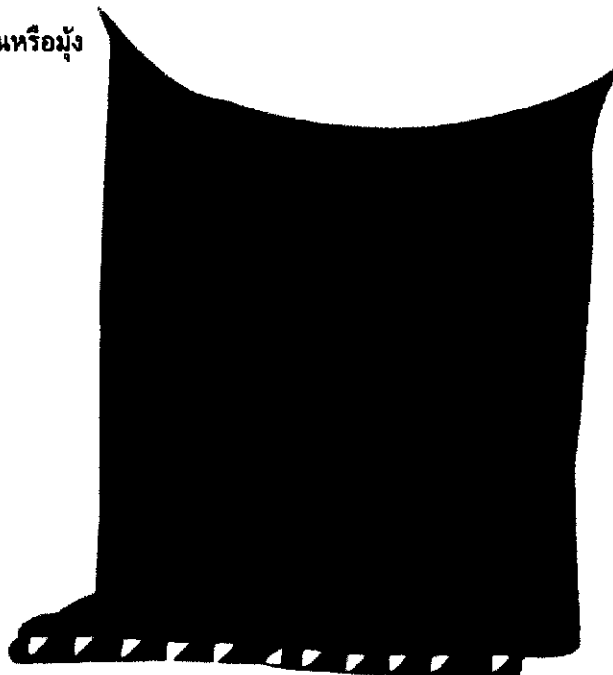
ภาพประกอบ 50 ลักษณะของกระเป๋าคาดเอว

เทคนิคและวิธีการ

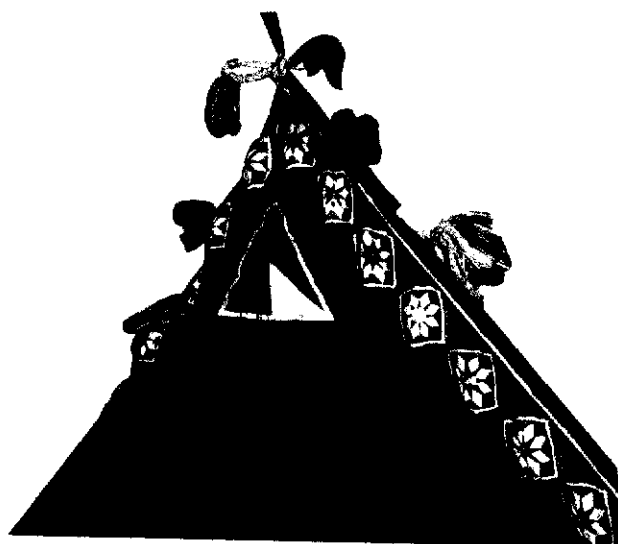
1. ตัดผ้าสีดำเป็นรูปวงกลม เตรียมไว้เป็นตัวกระเป๋าด้านนอก
2. ตัดผ้าสีดำเป็นรูปวงกลม ขนาดเท่ากับผ้าชิ้นแรก แล้วผ่าออกเป็น 2 ซีก เย็บริมผ้าที่ผ่าให้
เรียบร้อย โดยการใช้ด้ายเชือกสีขาวทาบตามริมผ้าตลอดแนว
3. นำผ้าที่ทำเป็นดอกจันทร์แล้ว มาเย็บติดกับขอบของผืนกระเป๋าคาดเอว ตกแต่งให้เป็นลวดลายผ้า
กระเป๋าคาดเอวที่ผ่ากระเป๋านี้เมื่อพับเป็นรูป มีลายปักด้วยด้ายมันสีต่างๆ เช่น แดง เหลือง เขี้ยว ขาว เป็นรูป
ดอกจันทร์
4. พับกระเป๋าคาดเอวให้เป็นรูปครึ่งวงกลม ให้ผ่ากระเป๋าคาดเอวอยู่ด้านนอก แล้วใช้ด้ายดิบทำเป็นเส้นกลม
นำด้ายดิบทำเป็นเส้นกลมๆ ยาว 50 ซม.ขนาดเท่านิ้วมือ
5. เวลาใช้ก็นำกระเป๋านี้ทาบไว้กับเอว ด้านหนึ่งปลายสายของกระเป๋านำมาผูกกันไว้ที่เอวอีก
ด้านหนึ่งโดยคาดกับเสื้อก้อมชาย

ในอดีตกระเป๋าคาดเอาใช้ใส่อยู่กับเสื่อไทยของผู้ชายชาวไทยทรงดำไว้สำหรับคาดเอาใส่ของใช้จำเป็น ใน พิธีต่างๆ ปัจจุบันยังคงใช้ในการคาดเอาเข้าพิธีของชาวไทยทรงดำ และไว้สำหรับใส่ของสำคัญของชาวไทยทรงดำ เช่น เงิน ยาสูบ เป็นต้น

2.2.5 หยั้นหรือมุ้ง

ภาพประกอบ 51 หยั้น จากบ้านนางแฝง เกิดดี

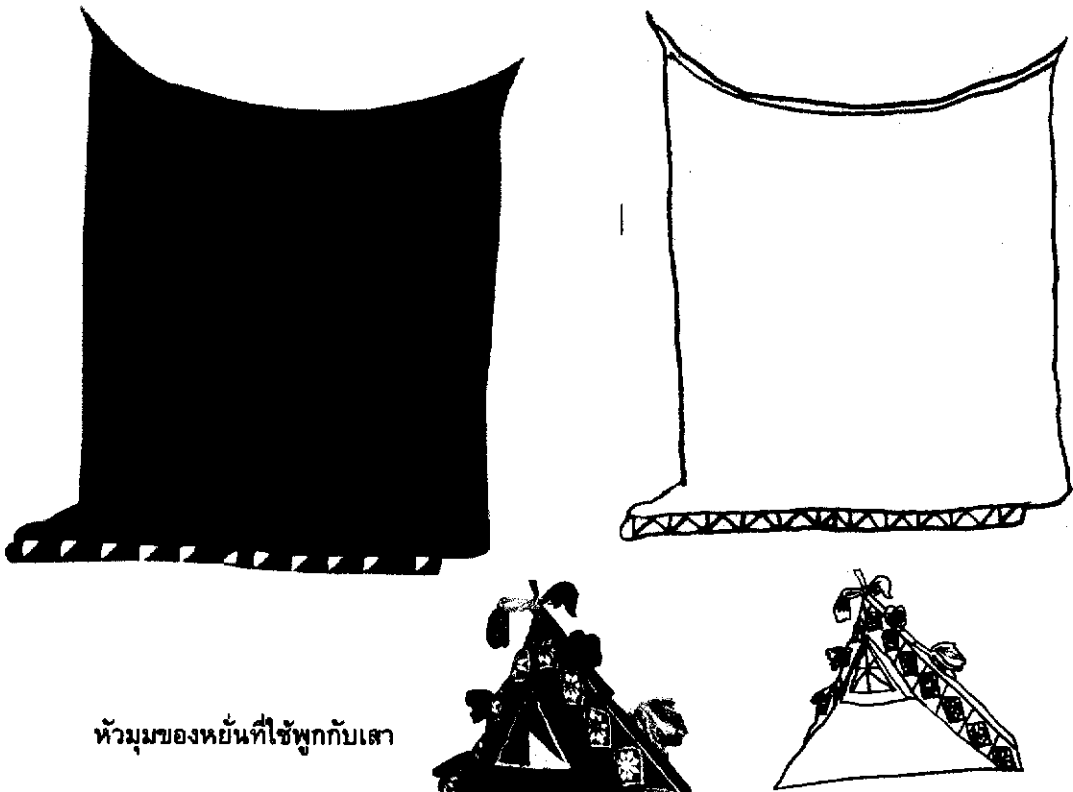

ภาพประกอบ 52 แสดงลักษณะของลวดลายที่ใช้

หยั้นหรือมุ้งเป็นผ้าฝ้ายชนิดหนาสีครามเข้มใช้แทนผาผนังกันห้องและกันยุงเนื่องจากภายใน บ้านของชาวไทยทรงดำไม่นิยมกันห้อง เพราะที่บ้านหลังหนึ่งจะมีห้องเพียง 2 ห้อง คือ ห้องพ่อแม่และ ลูกสาว ที่วางภายในบ้านส่วนอื่นๆ มักเป็นระเบียบยาวติดต่อกัน การนอนของทุกคนจึงต้องกางมุ้งเพื่อเป็น การแบ่งให้เป็นสัดส่วน โดยยึดถือรูปแบบดั้งเดิมของชาวไทยดำในประเทศลาวและเวียดนาม ซึ่งมีอากาศ

หนาวเย็น ดังนั้น หยั้นของชาวไทยทรงดำซึ่งเป็นผ้าทึบสีครามเข้มเพื่อป้องกันความหนาวประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง อาจจะเป็นความต้องการให้เกิดความมิดชิดเวลานอน ลวดลายของหยั้น หยั้นจะตกแต่งลวดลายบริเวณขอบมุ้งด้านบนและบริเวณจุดตัดของขอบมุ้งทั้ง 4 ด้าน โดยทำเป็นรูปสามเหลี่ยม ตกแต่งลวดลายด้วยวิธีปักหรือปัก เช่น ลายดอกพรมและลายดอกมะลิ มีความเชื่อถึง คุณค่าของความ เป็นลูกผู้หญิงลายขาบัวมีความเชื่อถึงความสำนึกผิด ลายดอกแปด มีความเชื่อถึง การได้รับการดูแลจาก แถน ลายดอกพิกุล มีความเชื่อถึง ความอดทน และลายดาวลอย มีความเชื่อถึง ความอุดมสมบูรณ์ (ร้อย โทษบุญเสริม ตินตะสุวรรณ . 2545 :116,117) การตัดเย็บมุ้งของชาวไทยทรงดำแตกต่างกับมุ้งทั่วไปตรง ที่ตีนมุ้งชั้นหนึ่งไม่เสมอเป็นแนวเดียวกัน คล้ายกับยังตัดเย็บไม่เสร็จ แต่ความจริงเป็นเคล็ดของชาวไทย ทรงดำที่ประสงค์เช่นนั้น กล่าวกันว่าถ้าเย็บให้ตีนมุ้งเสมอกันแล้วจะเหมือนมุ้งครอบศพ ซึ่งเรียกว่า "เรือนแล" ซึ่งไม่นิยมทำกัน เชือกหูกมุ้งจะฝังอยู่รอบขอบมุ้งด้านบนทั้งหมด แล้วดึงรวมกันที่มุมแต่ละมุมคู มีความประณีตและสวยงาม (ธิดา ชมภูนิช . 2539 :104) ทรงมมของหยั้นและขอบด้านบนของหยั้นจะ เป็นลวดลายสวยงามในอดีตตรงปลายของหยั้นที่มีลวดลายสวยงามเปรียบเหมือนยันต์ป้องกันสิ่งชั่วร้าย (แพง เกิดดี . สัมภาษณ์ . 2548) ขอบของหยั้นนิยมใช้ลวดลายของดอกพรม ดอกแปดด้านขอบบน ของหยั้น (เสาวนีย์ ศรีเมฆ . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของหยั้นหรือมุ้ง

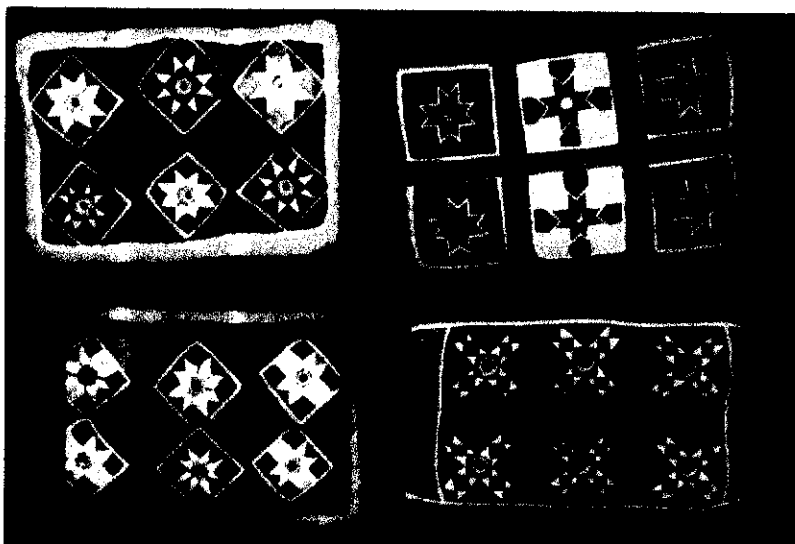
หัวมุมของหยั้นที่ใช้ผูกกับเสา

ภาพประกอบ 53 ลักษณะของหยั้นหรือมุ้ง

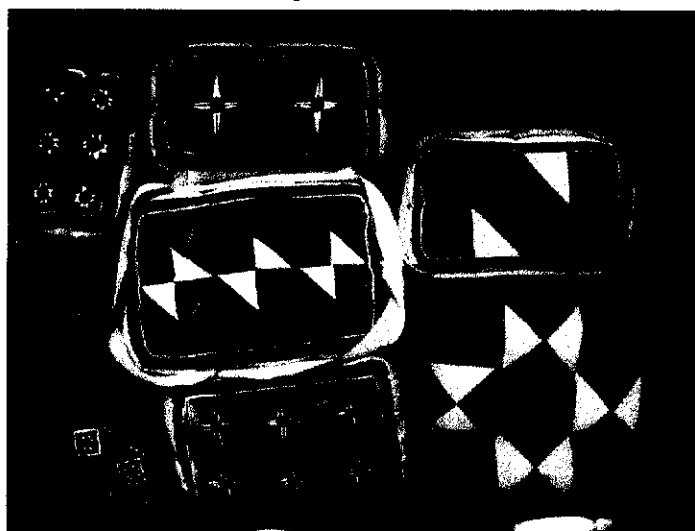
เทคนิคและวิธีการ

1. การตัดเย็บมุ้งตรงที่ตีนมุ้งชั้นหนึ่งไม่เสมอเป็นแนวเดียวกัน
2. เชือกหูกมุ้งจะฝังอยู่รอบขอบมุ้งด้านบนทั้งหมดแล้วดึงรวมกันที่มุมแต่ละมุมคูมีความประณีตงดงามอย่างยิ่งด้านบนของมุ้งทำลวดลายด้วยดอกมะลิ ดอกแปด ดอกพรม ให้สวยงาม

2.2.6 หมอน

ภาพประกอบ 54 ลายหน้าหมอนจากศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำโรงเรียนเขาย้อยวิทยาคม

ภาพประกอบ 55 แสดงลักษณะลวดลายฝีมือของชาวไทยทรงดำ

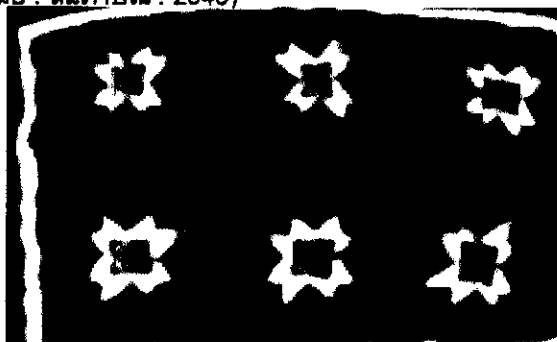
หมอนและหมอนท้าวเสื่อนั่ง หมายถึง เครื่องนอนที่ใช้หนุนนอนและพิงผู้หญิงชาวไทยทรงดำ เป็นผู้ผลิตขึ้นไว้ใช้ภายในครอบครัวหรือเตรียมไว้สำหรับเป็นเครื่องเรือนของตนเองก่อนแต่งงาน (ธิดา ชมภูนิช . 2539 :101-102) หมอนเป็นภาชนะสำหรับหนุนศีรษะ เย็บผ้าสีขาวให้ติดกันเป็นทรงกระบอก ซึ่งผู้หญิงชาวไทยทรงดำจะเป็นผู้ตัดเย็บด้วยฝีมือตนเองเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนการแต่งงานซึ่งการทำ หมอนลวดลายต่างๆเป็นการตกทอดกันตั้งแต่รุ่นสู่รุ่นหลานจนถึงปัจจุบัน โดยลวดลายของหมอนจะมี ลวดลายหลายแบบโดยลายหน้าหมอนของชาวไทยดำจะเอาเศษผ้ามาทำลวดลายโดยเอาผ้าฝ้ายไป ย้อมให้เกิดสีสันแล้วนำมาเย็บติดเป็นลวดลาย (นายไวพจน์ อวยชัย . สัมภาษณ์ . 2548) ส่วนมากลาย จากหมอนจะเป็นลายพันธุ์พฤษภา การทำหมอนจะใช้ผ้าฝ้ายสีขาวเป็นตัว และสีดำเป็นปลอกภายในยึด ด้วยนุ่นลวดลายทำด้วยผ้าสีพับเย็บเป็นลายซึ่งชาวไทยทรงดำได้ทำมาตั้งแต่อดีตและมีการนำเอากะจก มาประดิษฐ์ตกแต่งเป็นลวดลายธรรมชาติและจินตนาการของตนเองซึ่งในปัจจุบันยังชาวไทยทรงดำยังคง

เอาเอกลักษณ์การทำลวดลายต่างๆมาประดิษฐ์สินค้าในรูปแบบต่างและสำหรับลวดลายที่ใช้ในการทำหมอนมีดังนี้

ภาพประกอบ 56 แสดงลักษณะของลายดอกเต้าที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน

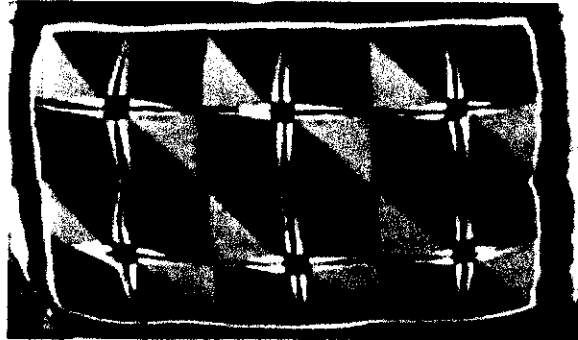
ลายดอกเต้า (ดอกน้ำเต้า) น้ำเต้าเป็นพืชประเภทไม้เลื้อยที่ขึ้นได้อยู่ทั่วไปลำต้นมีลักษณะเป็นเครือยาวออกไปอย่างไม่รู้จักจบสิ้น และออกผลไม่รู้จักหมด ชาวไทยทรงดำจึงเปรียบเทียบความไม่รู้จักจบสิ้นของน้ำเต้ากับต้นตระกูลของพวกเขาที่ไม่มีวันสูญสิ้นลงได้ ซึ่งความเชื่อตามตำนานไทดำได้กล่าวไว้ว่า พวกเขาเกิดมาจากการอธิษฐานจิตของเทวดาชายหญิง 10 องค์ ที่จุดไปเป็นต้นกำเนิดของมนุษย์จึงได้อธิษฐานจิตสร้างน้ำเต้าและเข้าไปอยู่ในน้ำเต้า เมื่อน้ำเต้าลอยไปตกบนเขาแล้วออก คนชาติพันธุ์ต่างๆ ออกมาตามลำตาคือ ข่า ไทดำ ลาวพุงขาว ฮ่อ และแถว (ประชุมพงศาวดาร . 2507 : 294) ดอกน้ำเต้าเป็นลายการทำที่ง่ายและให้ความสวยงามและความปราณีนิยมนำมาทำเสื้อฮู้ ส่วนมากจะนิยมใช้สีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน สีส้ม สีเหลือง เป็นต้น ซึ่งเป็นบายที่นิยมในการทำลายหน้าหมอนส่วนใหญ่จะเป็นลายดอกเต้า เพราะสามารถทำได้ง่ายหรือเป็นพื้นฐานลวดลายอื่นก็ได้ (บุพิน ย่อมสี . สัมภาษณ์ . 2548) ลายที่เป็นลายนิยมในการทำลวดลายหน้าหมอนส่วนใหญ่จะเป็นลายดอกเต้า (ถนอม คงยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2548)

ภาพประกอบ 57 แสดงลักษณะลวดลายดอกพรมที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน

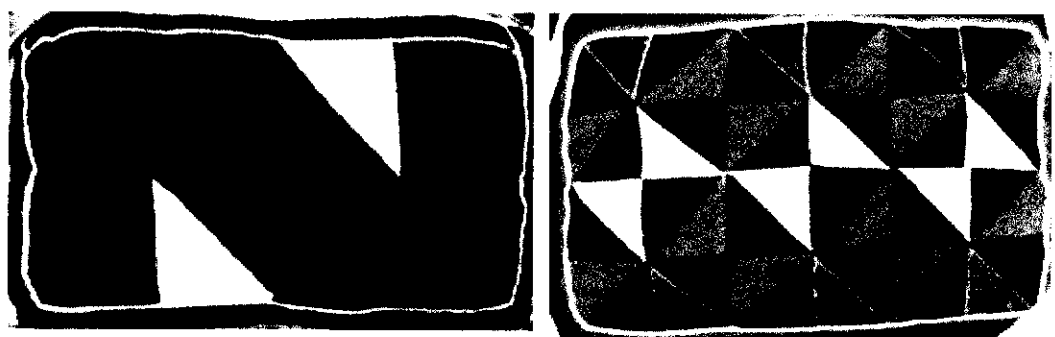
ลายดอกพรม ต้นพรมเป็นไม้พุ่ม มีหนามมีกิ่งก้าน ดอกช่อออกที่ปลายกิ่งกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดสีขาว มีกลิ่นหอม การปะผ้าของชาวไทยทรงดำ นิยมใช้วิธีการประดิษฐ์ลายดอกพรมเป็นส่วนมาก เนื่องจากผู้หญิงชาวไทยทรงดำเมื่อไปทำนาเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย จะพบเห็นดอกพรมอยู่เคียงคู่กับทุ่งนาเสมอ เมื่อว่างจากการทำงานก็มักจะนำผ้าขึ้นมาประดิษฐ์ โดยใช้ลายดอกพรมเป็นต้นแบบ เนื่องจากเป็นลายที่ง่ายและไม่ซับซ้อน โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับดอกพรมว่า "ถึงแม้จะมีกลิ่นหอมแต่ก็หนามแหลมหนามรอบตัว" คนสมัยก่อนจึงสอนหญิงสาวโดยเปรียบเทียบกับดอกพรมไว้ว่า ความสวยงามนั้นไม่คงทน แต่การเป็นแม่บ้านเมื่อเรือนจะทำให้ชีวิตการครองคู่มีความสุขและยั่งยืนได้

(ร้อยโทบุญเสริม ตินตะสุวรรณ . 2545 : 53) ลายดอกพรมส่วนมากจะใช้สี 3 สี เช่น สีแดง สีเขียว สีขาว โดยใช้เลียนแบบดอกพรมตามธรรมชาติที่เห็นกันตามท้องถิ่นซึ่งนับเป็นลายหนึ่งที่นิยมเช่นกัน (ถนอม ยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2547)

ภาพประกอบ 58 แสดงลักษณะลวดลายขาบัวที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน

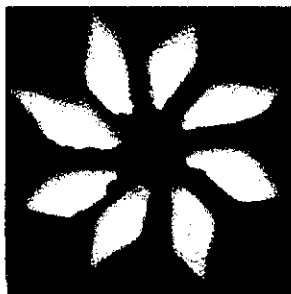
ลายขาบัว (ดอกบัว) บัวเป็นพันธุ์ไม้มีน้ำชนิดหนึ่ง มีเหง้าหรือหัวอยู่ในเลนตม ใบและดอกบางชนิดลอยอยู่เหนือน้ำ บางชนิดชูใบและดอกสูงกว่าน้ำ ดอกบัวชูดอกออกใบในยามน้ำเบียดฝั่ง กลีบเริ่มบานแย้มในยามฟ้าสาง และหุบกลีบในยามค่ำการแย้มบานและหุบกลีบของบัวเกิดขึ้นพร้อมกันกับเวลาขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ด้วยเหตุนี้ชาวไทยทรงดำเชื่อว่า ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์เวลาเช้าและเย็น นอกจากนี้ดอกบัวยังตรงกับความเชื่อของชาวไทยทรงดำอีกด้านหนึ่งที่เปรียบเทียบดอกบัวไว้ว่า "เกิดจากตมสามารถไหลใบและดอกขึ้นมาเหนือผิวน้ำ กำเนิดของบัวจึงเป็นสิ่งที่เปรียบเทียบเรื่องการประพาศติผิดพลาดแม้จะประพาศติผิดเพียงใด แต่ก็ยังมีโอกาสที่จะเป็นคนดีได้ทุกคน ถ้าผู้นั้นมี ความตั้งใจจริง ชาวไทยทรงดำจึงนำลายขาบัวหรือดอกบัวตามจินตนาการนี้ มาเป็นการขอขมา หรือถวายพระเพื่อเป็นการแสดงความสำนึกในความผิดเพื่อเริ่มต้นกลับเป็นคนดี (ร้อยโทบุญเสริม ตินตะสุวรรณ . 2545 : 53) ลายขาบัวเป็นลายที่ต้องทำถึง 3 ชั้น โดยมีชั้นแรกเป็นพื้นชั้นที่สองเป็นขาแทนสัญลักษณ์ของบัวโดยใช้วิธีการเนาด้วยมือ (ถนอม ยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2548)

ภาพประกอบ 59 แสดงลักษณะลวดลายดอกแปดที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน

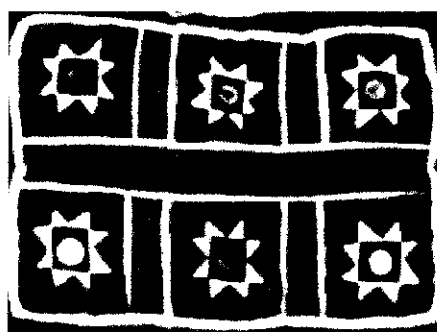
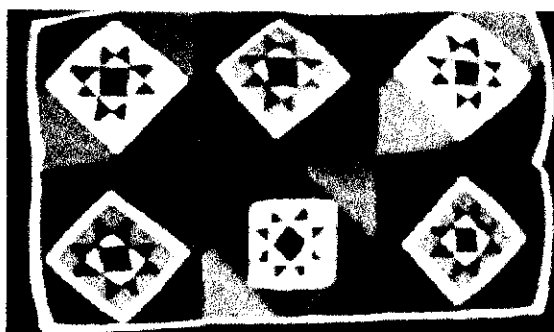
ลายดอกแปด ดอกแปดเป็นลายที่เกิดจากจินตนาการของชาวไทยทรงดำโดยอัญเชิญเทพาค้าง 8 องค์ มาประดิษฐ์เป็นลายผ้า ซึ่งประกอบด้วย แถนหลวง เป็นหัวหน้าของแถนทั้งปวง มีหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทต่างๆ ให้เกิดความยุติธรรม แถนสิง เป็นแถนประจำตระกูลมีหน้าที่รักษาสมาชิกทุกคนที่อยู่ในวงศ์วานให้อยู่เย็นเป็นสุข แถนแนนมีหน้าที่ควบคุมไม่ให้ขวัญของคนหลุดหายไป แถนชาติ มีหน้าที่กำหนดชะตาชีวิตและตั้งมนุษย์มาเกิดในโลก แถนแมนาง มีหน้าที่บันดาลให้มีมีน้ำนมไว้เลี้ยงทารก

แถบบัวกำลาวิ มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุข ความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์ และความคุ้มครองฟ้าอากาศทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล แถบนุ่งขาว มีหน้าบันดาลให้คนมีความสวยงามและแถบบุญ มีหน้าที่บันดาลความมั่งคั่งและความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่มนุษย์ (นิพนธ์ เสนาพิทักษ์ . 2521 : 21) ลายดอกแปดเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้ความพิถีพิถันและนิยมทำลวดลายเกี่ยวกับงานผ้าแบบต่างๆ (คำ ต่วนศิริ . สัมภาษณ์ . 2548)

ภาพประกอบ 60 แสดงลักษณะลวดลายดอกมะลิที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน

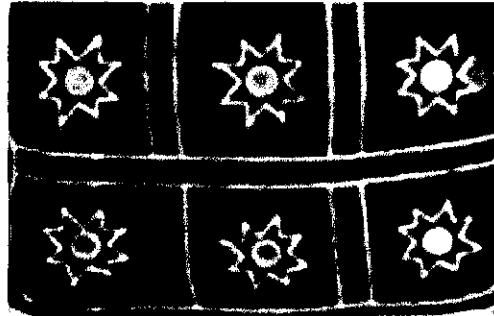
ลายดอกมะลิ มะลิมีลักษณะต้นเป็นไม้พุ่ม ไม้เลื้อย และไม้รื้อเลื้อย ดอกมีสีขาว มีทั้งชั้นเดียวและหลายชั้น กลีบดอกมี 4-8 กลีบ โดยปกติจะเริ่มบานในเวลาบ่ายและร่วงในวันรุ่งขึ้น ชาวไทยทรงคำเชื่อว่า ด้วยลักษณะของดอกมะลิ เปรียบเหมือนหญิง 4 วัย คือวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ดอกตูมของมะลิเปรียบเหมือนวันเด็กที่ยังอยู่ในกรอบของครอบครัว ดอกแรกแย้ม เปรียบเหมือนวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ในร่างกาย เมื่อดอกมะลิบานเต็มที่จะเริ่มส่งกลิ่นหอมเปรียบได้กับผู้ใหญ่ที่พร้อมจะแต่งงานมีครอบครัว เมื่อดอกเริ่มร่วง เปรียบได้กับวัยชรา ซึ่งจะไม่เห็นร่องรอยของดอกตูมและกลิ่นหอม แต่จะเห็นเพียงดอกมะลิที่แห้งร่วงลงสู่พื้นดินเท่านั้น ดอกมะลิจึงเป็นเครื่องเตือนใจชาวไทยทรงคำ ให้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นลูกผู้หญิง ที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติตนออกนอกกรอบทาง เพราะเมื่อวัยร่วงเลยไป ทุกสิ่งก็ย่อมโรยลาตามกาลเวลาด้วย (ร้อยโทบุญเสริม ดินตะสุวรรณ . 2545 :55) เป็นลายที่ต้องใช้ความประณีตและพิถีพิถันมากโดยใช้สีขาวแทนลายดอกมะลิ โดยใช้สีน้ำเงินสีแดงสีขาว ในการทำกัน 3 ชั้น (แพง เกิดดี . สัมภาษณ์ . 2548)

ภาพประกอบ 61 แสดงลักษณะลวดลายดอกพิกุลไม่สนกระจกและสนกระจกที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน

ลายดอกพิกุล ดอกพิกุลเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ดอกเล็กมี 8 กลีบ ออกเป็นช่อๆ ละ 2-6 ดอก กลีบดอกสีขาวนวล กลีบรองดอกสีน้ำตาล มีขนนุ่ม กลิ่นหอมลายดอกพิกุลนิยมปักไว้บนหน้าหมอน ตามเสื้อฮี และเชิงเสื้อฮี เนื่องจากมีความเชื่อว่าผู้ใดสามารถปักลายดอกพิกุลได้จะแสดงถึงความอดทน และการหลุดพ้น เพราะว่าเป็นลายที่มีความละเอียด ต้องใช้เวลาในการปักค่อนข้างนาน หญิงสาวผู้ใดสามารถปักลายพิกุลได้ จะบ่งบอกให้ทราบถึงคุณสมบัติพร้อมที่จะออกเรือนได้ (ร้อยโทบุญเสริม

ดินตะสุวรรณ . 2545 : 56) ลายดอกพิกุลเป็นการทอผ้าหลายชั้นความประณีตมากกว่าทำลายดอกมะลิ โดยใช้สีส้ม สีขาว สีเหลือง เป็นต้น โดยบางครั้งก็ทำลวดลายด้วยการใส่กระจกเป็นเพชร (ถนอม ยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2548)

ภาพประกอบ 62 แสดงลักษณะลวดลายดาวลอยที่ใช้เป็นลายหน้าหมอน

ลายดาวลอย ชาวไทยทรงคำเชื่อว่า ดาวเป็นสิ่งที่อยู่บนฟ้าให้แสงสว่าง และยังนำความเจริญ ความก้าวหน้า และความเฉลียวฉลาดมาสู่ผู้คนได้ ลักษณะความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อลายดาวลอยที่ปรากฏบนผืนผ้า ที่มีต่อความเชื่อถือดวงดาวบนท้องฟ้าลักษณะดาวแต่ละประเภทจึงเป็นตัวกำหนดตามความเชื่อ โดยมีความหมายถึง ความมีโชคลาภ ความอุดมสมบูรณ์ ความชุ่มฉ่ำจากน้ำฝน แสงส่องทางแห่งอำนาจ ซึ่งล้วนแต่มีความหมายที่เป็นสิริมงคลทั้งสิ้น (ร้อยโทบุญเสริม ดินตะสุวรรณ . 2545 : 70) ลายดาวลอยเป็นลายที่มีลักษณะการทำดอกพิกุลและใช้สีสันของผ้าทำเป็นทอ 5 ชั้น (ลำยาน อินทรธีราช . สัมภาษณ์ . 2546)

เทคนิคและวิธีการ

1. นำเศษผ้าไหมสีต่างๆ ขนาดประมาณ 1 x1.5 นิ้ว ทำเป็นผ้าพื้นลาย
2. นำพามาพับขอบประมาณครึ่งวางบนผ้าสีคำจจัดวางเนื้อที่ประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่
3. พับพายเป็นทบแล้วเย็บวางทับซ้อนกันตามลายที่ต้องการ

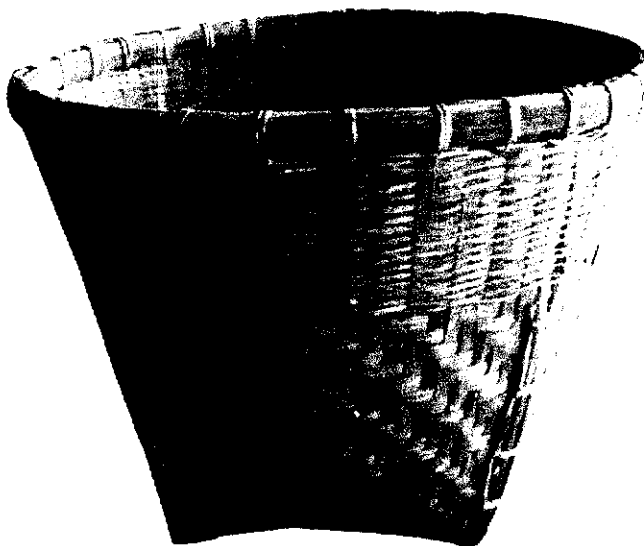
3 งานจักสานเครื่องใช้ต่าง ๆ

- 3.1 กระบุง
- 3.2 ช้ำหลอด
- 3.3 ขมุก
- 3.4 กะเหล็บ
- 3.5 วี
- 3.6 โส้
- 3.7 หม้อะ
- 3.8 ทาบเข่ง
- 3.9 อ่องข้าวหรือก่องข้าว
- 3.10 ตะเขิง
- 3.11 ขันหมาก
- 3.12 แหลม้อน
- 3.13 ตลบม้อน
- 3.14 ครกกระเดื่อง

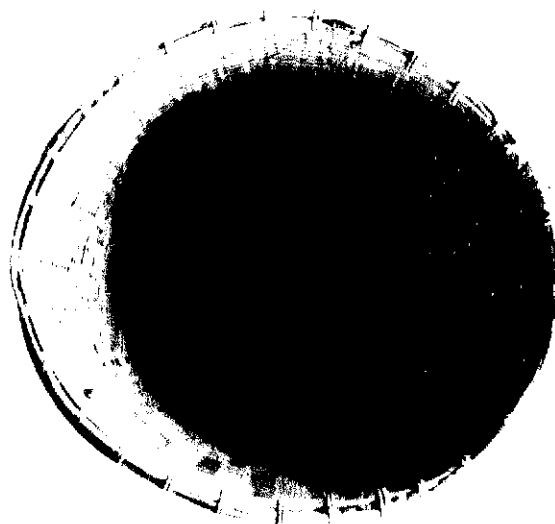
3.15 ไห่

3.16 หึ่งปานข้าว

3.1 กระบุง

ภาพประกอบ 63 กระบุง จากบ้านนางแพง เกิดดี

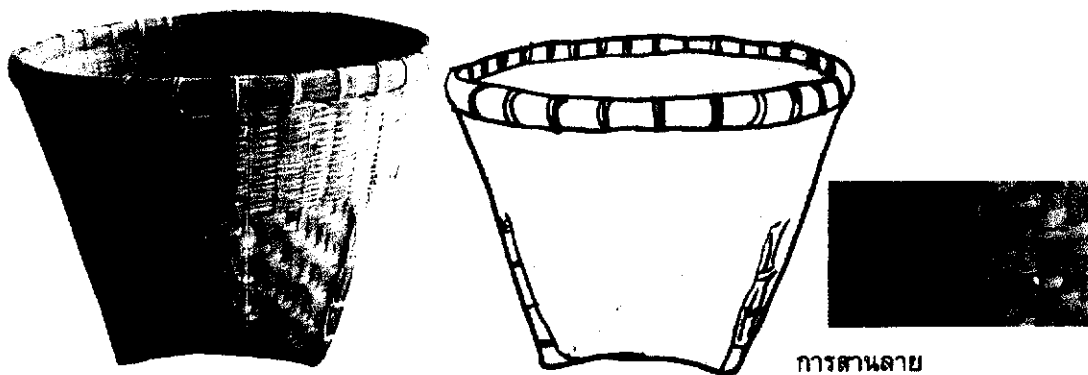

ภาพประกอบ 64 แสดงลักษณะการใช้งานของกระบุง

กระบุงเป็นภาชนะรูปทรงกระบอก ปากสอบเล็กน้อย ปากกลม ก้นตีเหลี่ยม ผูกขอบปากด้วยไม้ไผ่ส่วนมากเป็นลายสองตีหล่มทำจากไม้ไผ่ตีเหลืองสุกไว้สำหรับใส่ผลไม้ ข้าวสาร ข้าวเปลือก พืชผัก (ภูมิศรีย่อมศรี . สัมภาษณ์ . 2547) กระบุงของชาวไทยทรงดำเป็นภาชนะที่ทำขึ้นอย่างๆไม่พิถีพิถันนักเนื่องจากลักษณะการใช้งานนั้นสารพัดประโยชน์ ถ้าหากซำรดเสียว่ายก็สามารถทำขึ้นใหม่ได้ง่าย และทำได้เร็ว เช่น จะเห็นว่าไม่มีการเสริมขอบปากและก้นให้แข็งแรงเหมือนอย่างกับกระบุงคนไทย ซึ่งการสานกระบุงเป็นการสานด้วยไม้ไผ่ทั้งลูก ใช้สำหรับใส่ผักผลไม้ทุกชนิด ฯลฯ (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 50)

กระบุงเป็นชิ้นงานที่ชาวไทยทรงดำสร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (บังเอิญ ก่อเกิด . สัมภาษณ์ . 2547)

โครงสร้างของกระบุงและสวดลายที่ใช้

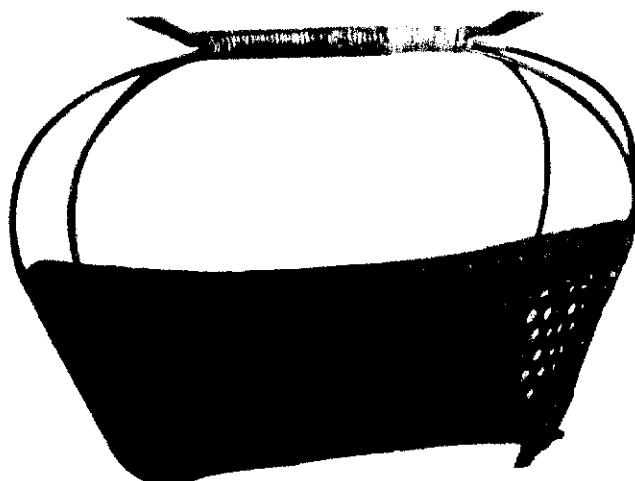
ภาพประกอบ 65 กระบุง จากบ้านนางแพ่ง เกิดดี

เทคนิคและวิธีการ

1. สานด้วยตอกปิ่น สานเข้าหาจุดศูนย์กลางที่ก้นขนาดพอสมควร
2. หักตอกขึ้นรูปทั้ง ๔ มุม สานต่อจากลายขัดสายสองไปลายตีขึ้น
3. สานสายสองพับ แล้วพับตอกเม้มปากกระบุง
4. สอดตอกเก็บปลายให้ดูเรียบร้อยเป็นปากกระบุง ที่ก้นมีไม้ไผ่ปลายแหลมมัด ๒ อัน
5. มุมกระบุงส่วนฐานทั้ง ๔

ปัจจุบันกระบุงเป็นเครื่องจักสานที่สามารถหาซื้อได้ตามร้านค้า มีลักษณะคล้ายกับอดีต ต่างกัน
ในความเข้มแข็งและการสานที่อดีตมีความละเอียดมากกว่า

3.2 ช้าหลอด

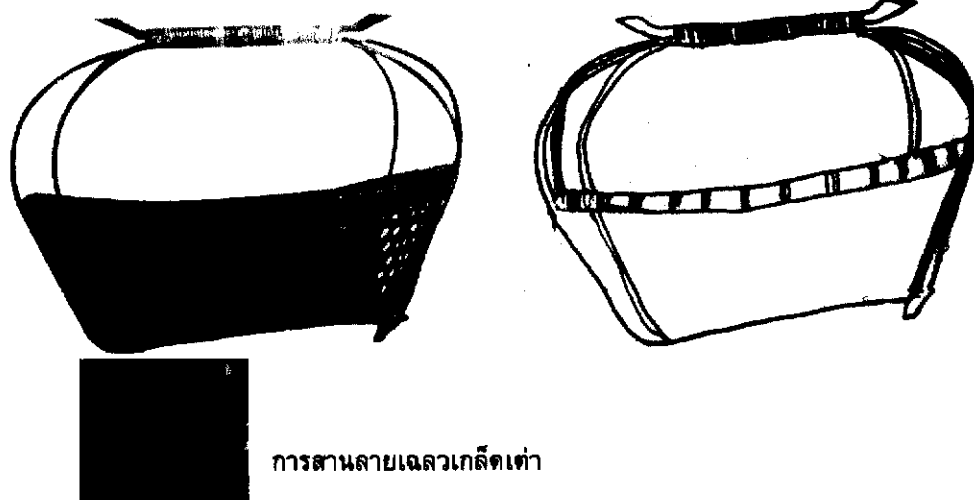

ภาพประกอบ 66 ช้าหลอด จากบ้านนางสุนีย์ อ่องวงศ์

ช้าหลอดเป็นภาชนะสานเป็นตะกร้า ปากวงรี ก้นสอบเป็นรูป 6 เหลี่ยมรี มีหูหิ้วหกเส้นมัดรวม
กันสำหรับจับถือหรือหิ้วอยู่ด้านบนสุด ฐานของช้าหลอดนี้ทำด้วยเปลือกของทางต้นลานตัดให้เป็นรูปหก

เหลี่ยมตามรูปร่างของกันข้ำหลอด ใช้ได้หลอดตัวยี่ต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้เวลาทอผ้า โดยแขวนไว้ไว้กับทูกทอผ้าของแต่ละบ้านตุภาพสตรีจะเป็นผู้ถือ และผู้สานมักจะเป็นผู้ชาย การประดิษฐ์ตะกร้าสำหรับใส่หลอดตัวยี่ถือเป็นการประกวด โชว์ความสามารถทางฝีมือแต่ละหมู่บ้านของซึ่งทำจากหวาย และไม้ไผ่ (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 56) อดีตชาวไทยทรงดำมีหน้าที่เป็นแม่บ้านซึ่งจะมีหน้าที่สำคัญคือ จัดทำเสื่อผ้าทอผ้าในการเย็บปักถักร้อย โดยมีการทอผ้าใช้เองมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ก็ทอผ้าของชาวไทยทรงดำเป็นการทอด้วยระบบพุ่งเส้นด้ายด้วยมือ โดยจะต้องบรรจุเส้นด้ายเตรียมไว้ สำหรับพุ่งไปมาเพื่อให้เป็นผืนผ้าขั้นตอนในการทอผ้ามีหลายขั้นตอน ตั้งแต่ปั่นด้าย ย้อมเส้นด้าย กรอด้ายลง กระสวยหรือหลอดตัวยี่ชาวไทยทรงดำจึงต้องเตรียมหลอดตัวยี่ไว้ให้พร้อมในการทอผ้าเพื่อสะดวกในการพกพา และจะแขวนไว้ข้างที่กระตุกสาวชาวไทยจะใช้เวลาวางในการทอผ้าเป็นกิจวัตรประจำวัน (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2548) การทำข้ำหลอดในปัจจุบันหาคนที่ทำงานปราณีตและสานงานเหมือนอดีตได้ยาก เป็นการสานลายตาขะลอมหรือลายตาแหลวจีนผสมผสานระหว่างไม้ไผ่สีสุกกับหวายเพื่อความสวยงาม (ไวพจน์ อวยชัย . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของข้ำหลอดและลวดลายที่ใช้

การสานลายเจลวเกล็ดเต่า

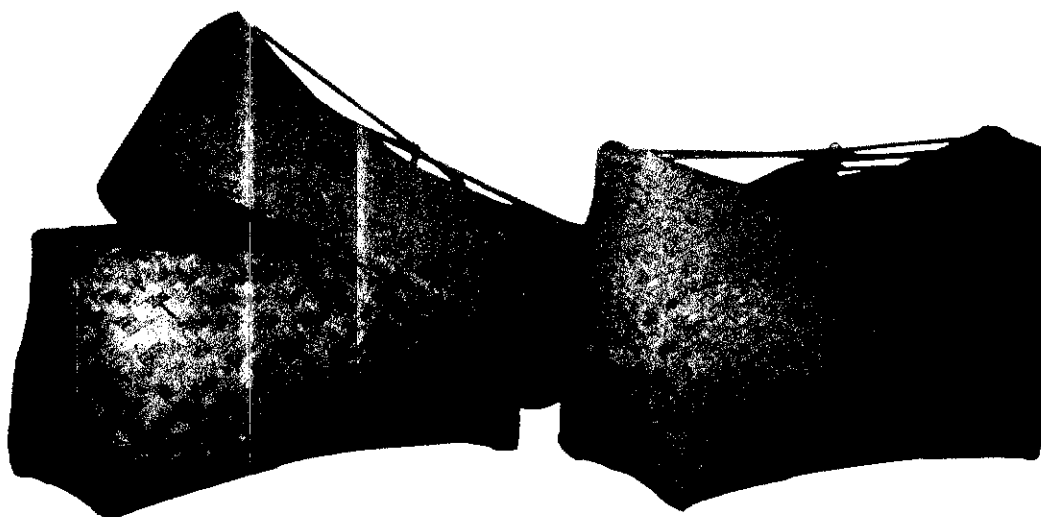
ภาพประกอบ 67 ลักษณะข้ำหลอดและลวดลายที่ใช้

เทคนิคและวิธีการ

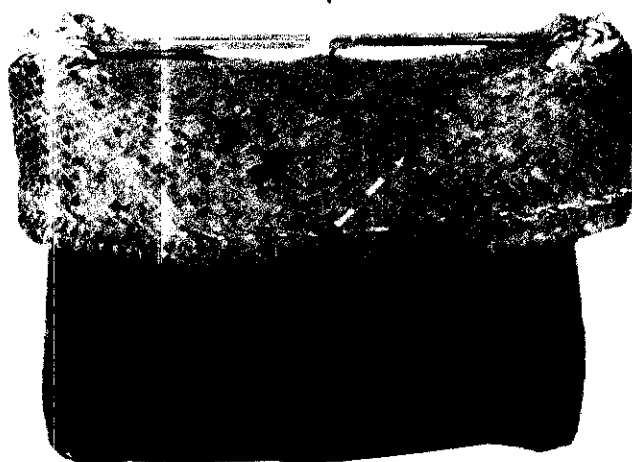
1. เริ่มจากการสานพื้นกันของตะกร้าด้วยลายเจลวเกล็ดเต่า ให้ว่างออกเป็นผืนแบนๆ
2. จากนั้นใช้ไม้ไผ่ซี่กขนาดเล็กประกบทั้งด้านในและด้านนอกมัดด้วยหวายชั้นหนึ่งตัดขอบปากให้เสมอกัน เป็นรูปวงรีแล้วเข้าขอบปาก ด้วยไม้ไผ่มัดด้วยหวายให้อยู่ตัว
3. ตกแต่งรายละเอียดด้วยการถักหวายที่ขอบปากเป็นบายสันปลาช่อน ลายกระตุก และลายผูกหวายเจ็ดเส้น ติดหูหวาย 6 เส้น ให้ตรงกับตะเข็บ
4. ประกบกับหูแล้วมัดด้วยหวาย ดันตะกร้าเสริมให้สูงขึ้นด้วย การใช้เปลือกของทางต้นลาน
5. ตัดให้เป็นรูปหกเหลี่ยมตามลักษณะของกัน แล้วผูกให้ติดกันด้วยหวายพร้อมกับขัดกันด้วยไม้ไผ่ 3 อัน ให้กันแข็งแรง แล้วทาด้วยน้ำมันยาง นำไปใช้ได้

ปัจจุบันข้ำหลอดไม่มีใครนิยมในการใช้มากนักเพราะเป็นการสานที่เน้นความสวยงามและคงทนที่พ่อบ้านจะสานให้แม่บ้าน ในอดีตพ่อจะเป็นคนสานให้แม่บ้านใช้โดยสานด้วยลวดลายที่ประณีตซึ่งในปัจจุบันน้อยคนที่จะสานงานข้ำหลอดที่ประณีตได้

3.3 ขมุก

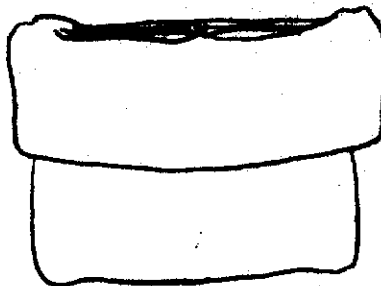
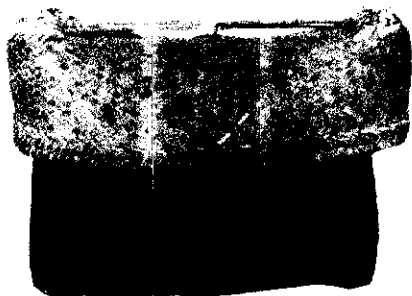
ภาพประกอบ 68 ขมุก จากบ้านนางแฝง เกิดดี

ภาพประกอบ 69 แสดงลักษณะของการสานลายสามและลายสองมีตีพับขอบ

ขมุกเป็นเครื่องจักสานคล้ายกล่องสี่เหลี่ยม มีฝาครอบ สานด้วยไม้ไผ่สองลาย เช่นเดียวกับ กระบุงแต่เป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขมุกใช้สำหรับใส่ผ้าที่ทเสร็จแล้วหรือเสื้อผ้าที่ต้องการเก็บรักษาของคนไทยเชื้อไทยทรงดำการเก็บขมุกจะวางไว้บนช้อนบ้าน ซึ่งใช้ไม้พาดกับช้อนบ้านใต้หลังคาบ้าน เนื่องจากชาวช่องไม้นิยมต่อตู้เสื้อผ้า อาจจะเพราะการย้ายถิ่นฐานบ่อย ต้องอพยพเดินทางเป็นประจำก็เป็นได้ แต่ขมุกไม่ทำหูหิ้วอย่างกระเป๋า แต่การเคลื่อนย้ายเดินทางจะใช้สาแหรกหิ้ว และใช้คานหาบไปเช่นเดียวกับการหาบของอื่น ๆ ส่วนในเวลาว่างงานแต่งงานก่อนส่งตัวเจ้าสาวขมุกจะเป็นเครื่องใช้ในขบวนส่งตัวเจ้าสาวด้วย (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 48) การสานขมุกในปัจจุบันแทบไม่มีผู้ที่จะสานต่อเนื่องจากมีสิ่งของที่ทดแทนได้ดีกว่าเช่น ตู้ใส่เสื้อผ้า เป็นต้น ลายสานที่ใช้เป็นลายสาม ลายสอง มีตีพับขอบ (ตำแหน่ง กลาง แต้ม . สัมภาษณ์ . 2546) ขมุกเป็นเครื่องจักสารที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งไว้เก็บเสื้อผ้า เช่น เสื้อฮี เสื้อก้อม ผ้าฝ้าย ผ้าไหม การเก็บใส่ขมุกเป็นการถนอมเนื้อผ้าอีกทางหนึ่งด้วยเพราะใช้ไม้ไผ่ที่สานด้วยลายสองที่ให้อากาศถ่ายเทดี กันแมลง ดูแลเนื้อผ้ากับอุณหภูมิที่เหมาะสม (แฝง เกิดดี . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของขมุกและลวดลายที่ใช้

การสานลายสอง

ภาพประกอบ 70 ลักษณะขมุกและลวดลายที่ใช้

เทคนิคและวิธีการ

1. สานด้วยดอกริ้นเริ่มสานตั้งแต่กันของภาชนะให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดตามความต้องการ

2. แล้วจึงขึ้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมทรงสูง ปากสอบเข้าเล็กน้อย ตรงกลางตัวป่องออก

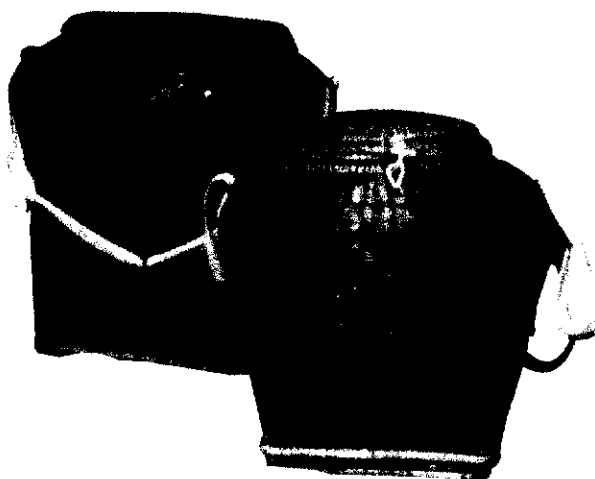
3. พันขอบปากด้วยการสอดดอกริ้นริมให้เรียบเสมอกัน มีไม้ขัดกัน 2 อันให้แข็งแรงด้วย

4. ฝาสมุกสานเช่นเดียวกัน แต่ตื้นกว่า และใหญ่พอที่ครอบหัวไค้บนฝาด้านบนมีไม้ขัด 2 อัน

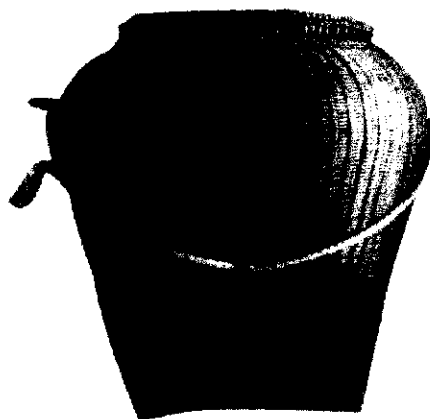
5. ไขว้กันเพื่อให้ฝาแข็งแรง เช่นเดียวกัน ลายสานทั้งหมดเป็นลายสอง

ปัจจุบันขมุกเป็นเครื่องจักสานที่ไม่สามารถหาซื้อได้ตามร้านค้า ผู้ที่มีความสามารถในการสานขมุกในตำบลเขาย้อยไม่มี มีเพียงของเก่าที่สืบทอดต่อกันมาและก็มีการขายไปตามกาลเวลา ขมุกในปัจจุบันจึงมีความจำเป็นน้อยลงไป อีกทั้งในปัจจุบันมีอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับการเก็บรักษาเสื่อผ้าเข้ามาแทนเช่นตู้ใส่เสื่อผ้า เป็นต้น

3.4 กระหลืบ

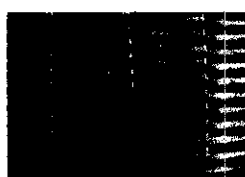
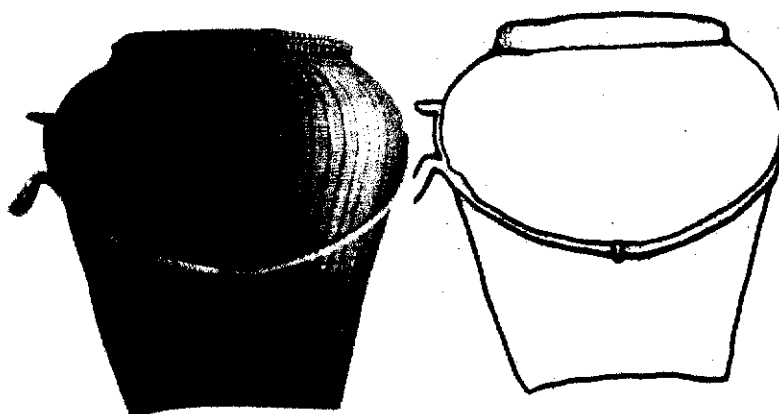
ภาพประกอบ 71 กระหลืบ จากบ้านนางสมศรี สาทรพันธ์

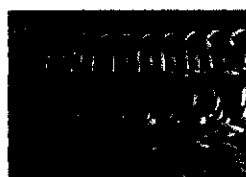
ภาพประกอบ 72 กระหลืบ จากบ้านนางพอง เกิดดี

กระหลืบเป็นภาชนะสานที่รูปค่อนข้างแบนทรงสูง พื้นก้นเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้ตะพายติดเค้นทางออกนอกบ้าน เป็นภาชนะที่เป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไทยซึ่งโดยเฉพาะ ไม่มีลาวโคที่ทำกระหลืบแบบนี้ให้เลย ในประเพณีแต่งงานชายจะต้องสานกระหลืบให้เจ้าสาวเพื่อเอาไว้สะพาย กล่าวกันว่าชายโคที่สานกระหลืบได้นั้นเป็นเครื่องแสดงว่าชายผู้นั้นมีอายุและความสามารถที่จะสร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้เพราะกระหลืบนั้นเป็นงานฝีมือที่ยาก ละเอียด ประณีต ต้องมีความใจเย็น สุขุม และมีความมานะพยายาม ดังนั้นชายโคที่สานกระหลืบได้สำเร็จจึงเชื่อว่าชายผู้นั้นมีความพร้อมที่จะเป็นผู้นำครอบครัว (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 33) กระหลืบเป็นการสานด้วยหวายและไม้ไผ่สีสุกมี 2 ชั้น ใช้ลายขัดมีติชอบสานกระตุง (หยอม ยอดแก้ว . สัมภาษณ์ . 2548) การสานลายกระหลืบเป็นการสานลวดลายที่ปราณีตด้วยการสานลายขัดและลายกระตุง สานลายสองและการขึ้นรูปทรงกระบอกด้วยการสานอย่างพิถีพิถันซึ่งในอดีตชายชาวไทยทรงดำจะต้องสานก่อนออกเรือนเป็นทุกคน (นอบ ตัวนทรี . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของกระหลืบและลวดลายที่ใช้

การสานลายขัด

การสานลายกระตุง

การสานลายสอง

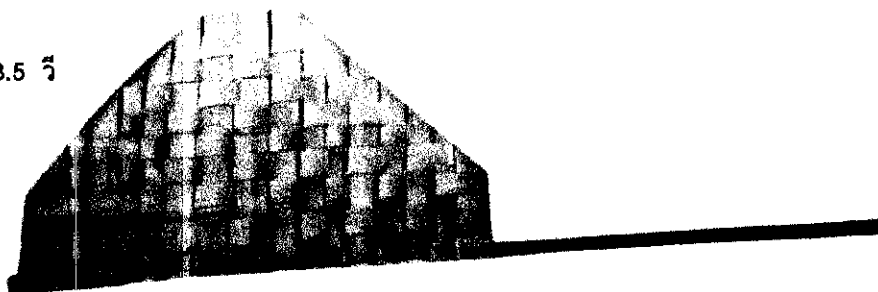
ภาพประกอบ 73 ลักษณะกระหลืบและลวดลายที่ใช้

เทคนิคและวิธีการ

1. จักตอกปิ่นไว้เป็นโครงของรูปทรง และจักตอกตะแคงเส้นยาว
2. ตอกวงขึ้นรูปส่วนท่อนบนและจักตอกปิ่นไว้สานขึ้นรูปส่วนท่อนล่างของกะเหล็บเตรียมไว้
- เริ่มสานกันกะเหล็บให้เป็นรูปทรงสูง
3. ทาบกับไม้แม่แบบ แล้วสานด้วยตอกปิ่นหลายสองแบบหลายดัดคว่ำ ขึ้นมาจนถึงครึ่งของรูปทรง
4. จากนั้นเหลาปลายของตอกปิ่นให้มีขนาดเล็กเรียวลงแล้วตัดตอกปิ่นให้โค้งเข้าหาปากใช้ตอกตะแคงสานลายไหลเรื่อยไปจนเกือบสุดตอก
5. เมื่อขึ้นรูปด้วยตอกแล้วใช้หวายเส้นกลมมาเสริมกันกะเหล็บให้สูงแข็งแรงขึ้นเป็นหวายซ้อนกัน 3 ชั้น เสริมสานรูปทรงกันกะเหล็บทั้ง 4 ด้าน ส่วนขอบปากกะเหล็บที่เข้าปากด้วยไม้ไผ่แล้วนั้น ก็มีการถักด้วยเส้นหวายเล็กๆ เสริมขอบปากให้แข็งแรงและสวยงามด้วยลายหลังปลาซ่อนส่วนบนสุด ถัดลงมาเป็นลายกระดุกงูและต่อด้วยลายผูกหวายเก่าเส้น

ปัจจุบันกะเหล็บเป็นเครื่องจักสานที่มีผู้สืบทอดการทำกะเหล็บน้อยลงและเห็นค่าความสำคัญต่างจากอดีต ชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่ในตำบลเขาย้อยน้อยคนที่จะสานกะเหล็บได้มีเพียงของเก่าแก่ที่เก็บไว้กับ ปู่ ย่า และหากผู้พั่งก็ไม่มีใครมาซ่อมแซมให้ ซึ่งถ้าอยากจะใช้ในการประกอบพิธีก็จะยืมกันในห้องบ้าน

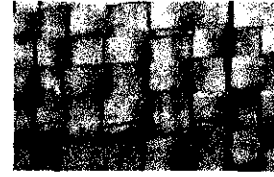
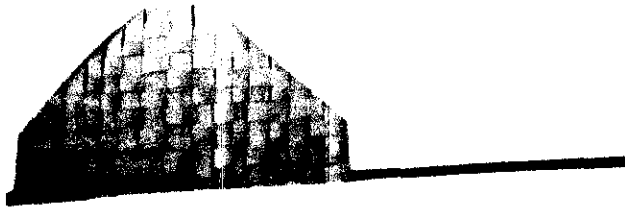
3.5 วี

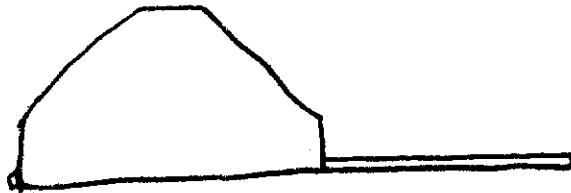
ภาพประกอบ 74 วี จากบ้านอุทัย คุ่มน้อย

วีเป็นเป็นพัคเครื่องจักคล้ายรังผึ้ง มีต้ำเป็นเส้นตรง ติดกับตัวพัค ซึ่งสานเป็นแผ่นแบน รูปสี่เหลี่ยมคางหมู นับว่าเป็นความคิดในการออกแบบที่ชาญฉลาดมาก แรงบันดาลใจได้จากธรรมชาติหรือสิ่งใดไม่อาจทราบ แต่เป็นแบบที่กระทำสืบเนื่องกันมาช้านาน ในด้านการใช้งานนั้นถือว่าได้ผลพอ ๆ กับแบบพัคทั่ว ๆ ไป วินั้นชาวไทยทรงดำถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ประกอบพิธีกรรมด้วย เช่นพิธีเสนตั้งบั้ง จะต้องถือพัคและใช้พัคในการประกอบพิธี พักดังกล่าวจะถูกตกแต่งเป็นพิเศษอย่างสวยงามกว่าพัคธรรมดา วียังเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แทนขวัญของเด็กแรกเกิด โดยผู้ใหญ่จะสานวีด้วยไม้ไผ่ขนาดเล็กผูกเชือกติดกับ ให้อัญเชิญแทนตัวของเด็กชาย (ธิตา ชมภูนิช . 2539 : 61) วีน้ำผึ้งเป็นวีที่มีลักษณะคล้ายรังผึ้งที่ใช้พัคเวลาร้อน ถ้าเป็นวีหมอเสนจะใช้ขนนกแทนจำพวกนกเหยี่ยวแดง นกเค้าแมวมาเย็บด้วยด้ายทำเป็นพัค (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2547) วีในปัจจุบันยังคงมีให้เห็นอยู่ในหมู่บ้านชาวไทยทรงดำ ซึ่งเป็นการสานลายขัดแบบง่าย ๆ หลายบ้านยังสานไว้ใช้กันเองโดยใช้ใบตาลมาทำสานลายขัดและนำไม้ไผ่มาเหลาให้มันเพื่อทำเป็นต้ำในการจับ (อุทัย คุ่มน้อย . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของวีและลวดลายที่ใช้

การสานลายขัด

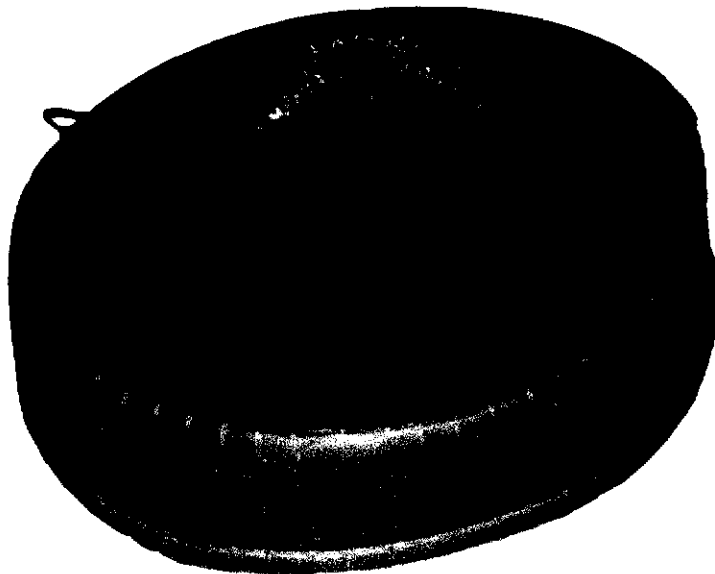

ภาพประกอบ 75 ลักษณะวีและลวดลายที่ใช้

เทคนิคและวิธีการ

1. จักตอกบิ่น แล้วแยกส่วนหนึ่งไว้ย้อมสี
2. เริ่มสานด้วยลายขัดขอบพืด้านนอกสุดสานตอกเส้นยืนและเส้นนอน
3. พับเม้มขอบทยอยขึ้นมาเรื่อยๆ กว้างประมาณ 1 คืบ
4. สอดด้ามไม้ไม่ทับตอกหุ้มด้านพืดให้อยู่ตัวพืดจนแน่น ที่ด้ามพืดด้านยอดจะเหลือข้อไม้ไม่ให้นูนขึ้นมาเพื่อทำให้ด้ามไม้หลุดออกจากตัวพืด เหลือด้ามไว้ถือพอดนัด

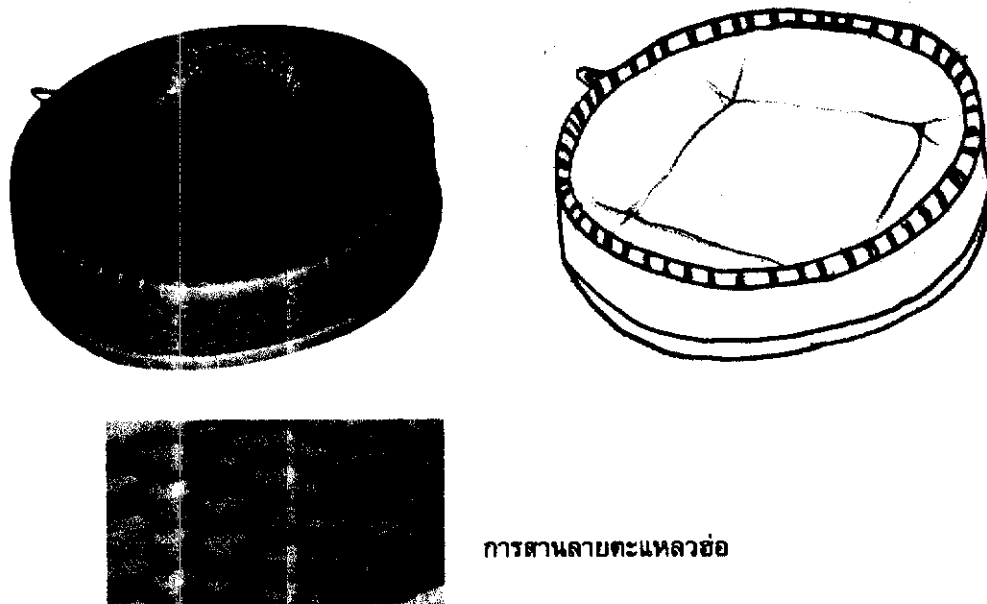
3.6 โย้

ภาพประกอบ 76 โย้ จากบ้านนายหอม ยอดแก้ว

โธ่เป็นภาชนะทรงกระบอก เตี้ย ด้านบนเป็นกระจาดบรรจุอยู่ ก้นกระจาดตื้นไม่ถึงพื้น โธ่สำหรับใส่เศษผ้า ต้าย เข็ม กรรไกร เครื่องเย็บปักทักร้อยของหญิงชาวโชนิงประจำตัวและประจำวัน เพราะผู้หญิงชาวโชนิงเป็นผู้ที่จะต้องตัดเสื่อฮี หมอนมุ้ง ที่นอน งานเย็บปักถักร้อยต่างๆ โธ่จึงเป็นหัตถกรรมชิ้นหนึ่งของสตรีที่เป็นหน้าเป็นตาของกุลสตรีพองๆ กับข้าหลอด ที่ควรมีไว้ประจำบ้าน (ธิตา ชมภูนิช . 2539 : 43) มีลักษณะคล้ายพานเผือกแต่เล็กกว่ามีขอบด้วยไม้ไผ่ไว้ใส่ของเช่นในพิธีเสนลายที่โธ่เป็นลายหมางูที่สานจากไม้ไผ่สีสุก (ตำแหน่ง กลางแถม . สัมภาษณ์ . 2546)

โครงสร้างของโธ่และลวดลายที่โธ่

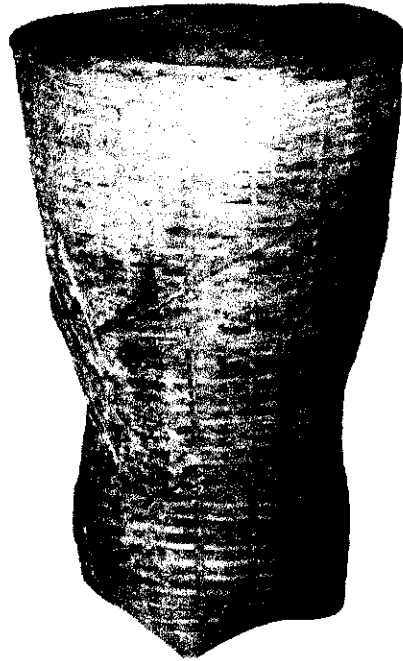
การสานลายตะแหลวฮ้อ

ภาพประกอบ 77 ลักษณะโธ่และลวดลายที่โธ่

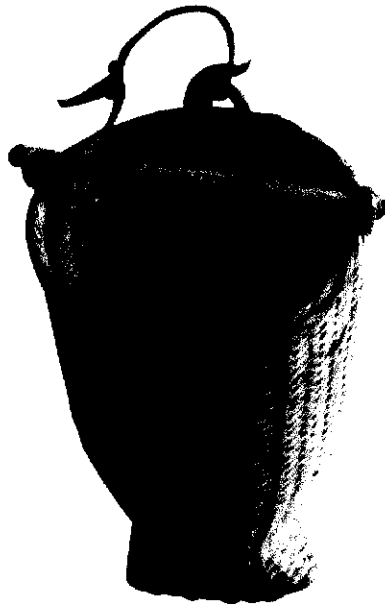
เทคนิคและวิธีการ

1. สานกระจาดหรือหาบเข่ง ส่วนที่เป็นก้นและตัวกระจาดไม่มีขอบเตรียมไว้กระจาดจะสานด้วยลายตะแหลวฮ้อ รูปหกเหลี่ยม
 2. สานตอกเป็นลวดลายยกดอกหรือตัวอักษรก็ได้ อาจมีการย้อมตอกให้เป็นสีเพื่อให้เห็นลวดลายชัด เป็นทรงกรวยเตรียมไว้ มีเส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากับปากของกระจาด
 3. จากนั้นจึงนำกระจาดก้นหกเหลี่ยม และตัวทรงกระบอก
 4. สวมกันให้ขอบกระจาดติดกับขอบทรงกระบอกด้านบนแล้วใช้ไม้ไผ่ประกบทำขอบที่ฐาน ด้านล่างของทรงกระบอกนี้ใช้ไม้ไผ่ประกบเข้าขอบเป็นฐาน ผูกมัดด้วยหวาย ตักให้ความมีละเอียดทั้งขอบบนและขอบล่างที่ก้นของภาชนะนี้ใช้ไม้ไผ่ 3 อัน ชักด้านใต้ไว้ เพื่อความแข็งแรงด้วย
- ปัจจุบันโธ่จะใช้ในการปาดตงโดยทุกบ้านที่ไหว้มีบ้านผีเรือนก็จะใช้โธ่ ส่วนมากบ้านหลายหลังมีโธ่โดยการตกทอดสืบต่อกันมาและไม่มีการขายตามท้องตลาด

3.7 ตะกร้า

ภาพประกอบ 78 ตะกร้า จากบ้านนางเล็ก พันเขาว์

ภาพประกอบ 79 แสดงลักษณะด้านบนของตะกร้า

ตะกร้าเป็นภาชนะใช้สำหรับใส่ของต่าง ๆ เช่น ผักผลไม้ ข้าวสาร ข้าวเปลือก กระบุงเป็นเครื่องหัตถกรรมจากไม้ไผ่ ทรงกระบอก ปากสอบเล็กน้อย ปากกลม ก้นเป็นสี่เหลี่ยม (เล็ก พันเขาว์ . สัมภาษณ์ . 2548) กระบุงของโชนีนี้เป็นภาชนะที่สร้างขึ้นด้วยความพิถีพิถันนัก เนื่องจากลักษณะของการใช้งานนั้นสารพัดประโยชน์ จะต้องแข็งแรงและทนต่อการใช้งานถ้าหากชำรุดเสียหายก็สามารถทำขึ้นใหม่ได้ง่ายและรวดเร็ว จึงจะเห็นได้ว่าไม่มีการเสริมขอบปากและก้นให้แข็งแรงเหมือนอย่างกระบุงของคนไทย (ตำแหน่ง กลางแถม . สัมภาษณ์ . 2546)

โครงสร้างของตระกร้าและลวดลายที่ใช้

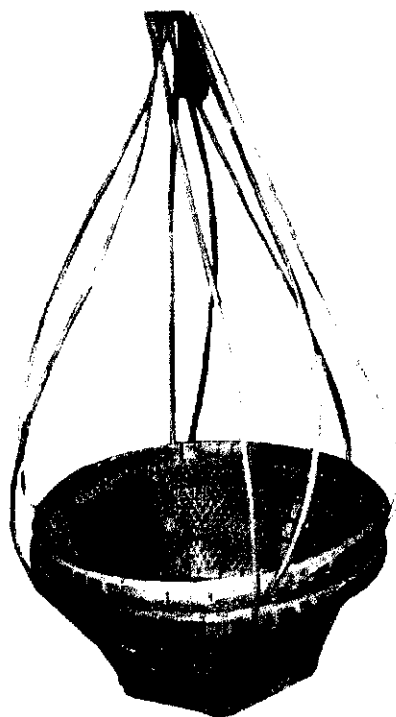
การสานลายสองคิดว่า

ภาพประกอบ 80 ลักษณะของตระกร้าและลวดลายที่ใช้

เทคนิคและวิธีการ

1. สานด้วยตอกป็น เริ่มด้วยการขัดลายสอง คิดว่าเข้าหาจุดศูนย์กลางที่กัน ได้ขนาดพอสมควร แล้วจึงหักตอกขึ้นรูปสี่มุม
2. สานต่อไปเป็นลายตีขึ้นขึ้นเมื่อใกล้ถึงขอบปากจึงสานลายสองตีขวาง
3. พับตอกเม้มปากกระบุง สอดตอกเก็บปลายให้ดูเรียบร้อยเป็นปากกระบุง
4. ใช้ไม้ไผ่ปลายแหลมขัด 2 อันที่กันเพื่อให้กันแข็งแรง

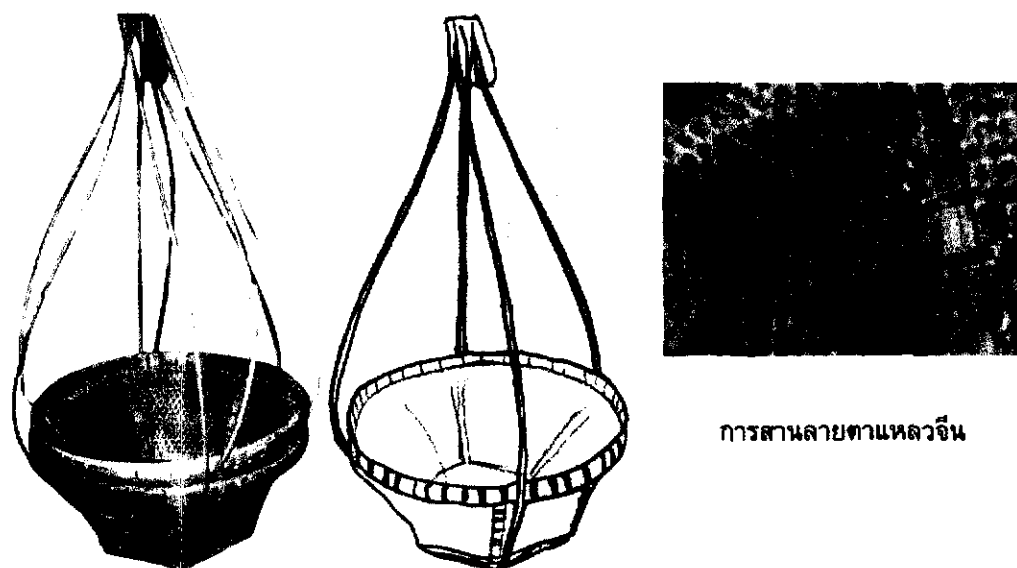
3.8 หาบเข่ง

ภาพประกอบ 81 หาบเข่ง จากบ้านนางสาวปราณี เกิดดี

หาบเข่งเป็นภาชนะปากกลม ก้นหกเหลี่ยม รูปทรงด้านข้างเป็นเส้นตรงเอนออกกันสอบกันมีฐานทำด้วยหวายกลมทั้งต้น ขดตามเหลี่ยมของภาชนะ และมุมทั้งหกมีไม้ไผ่มอบเป็นขาด้วย หาบเข่ง 1 คู่ มีขนาดเท่ากันทั้ง 2 ลูก มีสาทรกหวาย 4 เส้น สำหรับใช้ไม้คานหาบ หาบเข่งบางลูกมีฝาชีครอบเพื่อใช้ใส่ของไปทำบุญ หาบเข่งเป็นเครื่องใช้ที่เหมาะสมกับชาวไร่อย่างยิ่งเพราะชาวไร่ชอบอาศัยอยู่ในที่สูง เวลาฝนของอะไรคงจะไม่มีอะไรเหมาะสมไปกว่ากระຈาดที่มีไม้คานหาบอย่างแน่นอน (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 52) หาบเข่งใช้ในพิธีเสนาอเรือนไล่หัวหมู เครื่องในหมู หามขึ้นบ้าน โดยมีไม้คานและสาทรกในการหาบลายที่ใช้ส่วนมากจะเป็นลายตาชะลอม ตาแหวจิน หรือลายตาแหวจ้อย (สมศรี ศาสตรพันธ์ . สัมภาษณ์ . 2547)

โครงสร้างของหาบเข่งและลวดลายที่ใช้

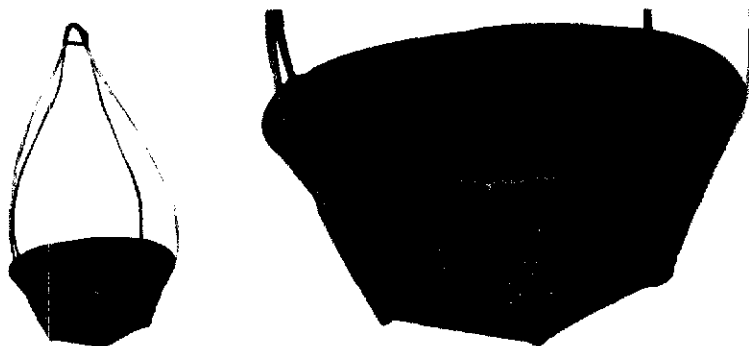

การสานลายตาแหวจิน

ภาพประกอบ 82 ลักษณะหาบเข่งและลวดลายที่ใช้

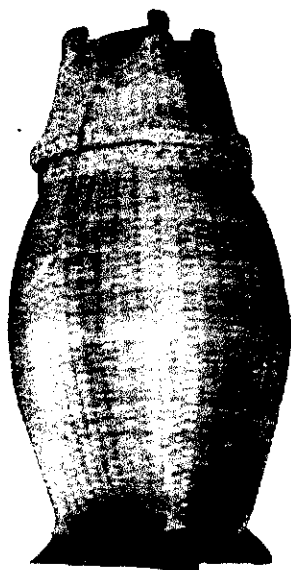
เทคนิคและวิธีการ

1. ขึ้นรูปด้วยการสานกันเข่งเป็นตาหกเหลี่ยมทึบ ใช้ไม้ไผ่ประกบทั้งด้านนอกด้านใน
 2. ผูกมัดด้วยหวายดักให้แน่น ส่วนปากของหาบเข่งนี้จะเป็นขอบไม้ไผ่วงกลม
- ปัจจุบันหาบเข่งเป็นเครื่องจักสานที่สามารถหาซื้อได้ตามร้านค้า มีลักษณะคล้ายกับบ่อคิต ต่างกันลวดลายการจักสาน

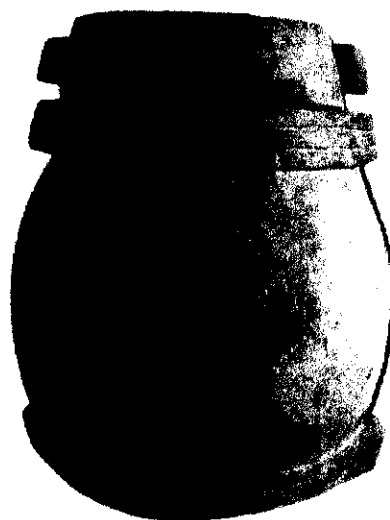

ภาพประกอบ 83 ลักษณะหาบเข่งในปัจจุบันจากร้านจักสาน ตำบลเขาย้อย

3.9 อ่องข้าวหรือก่องข้าว

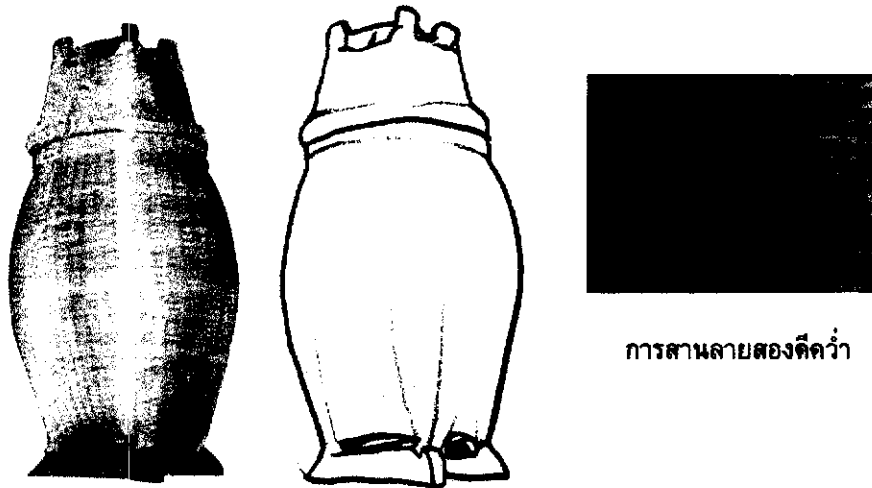
ภาพประกอบ 84 อ่องข้าว จากบ้านนายอุทัย คุ่มน้อย

ภาพประกอบ 85 ก่องข้าว จากบ้านนายตำแหน่ง กลางแต้ม

ก่องข้าวเป็นการใช้ไม้ไผ่ ทรงกระบอก ก้นตีเหลี่ยม ปากสอบ มีฝาปิด ที่ก้นมีไม้กากบาท 4 แฉก รองรับและมีฝามีไม้กากบาท 4 แฉก ถักเป็นลวดลายง่าย ๆ มีหูไว้สำหรับสะพายบ่าทำด้วยเชือกร้อยตั้ง แต่กัน ลำตัว และฝาอยู่ด้วยกัน ชาวไซ่งื่อใช้สำหรับใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วไปกินตอนทำไร่ทำนา มีคุณสมบัติรักษาความร้อนของข้าวไว้ได้นาน ข้าวเหนียวไม่เป็นเหี่ยวป้องกันการบูดและยังทำให้ข้าวนิ่มอยู่ตลอดเวลา (ธิตา ชมภูนิช . 2539 : 58) ก่องข้าวที่ใช้สานด้วยไม้ไผ่ลายฉัตร 2 ชั้น มีตีนสามารถตั้งได้ และใช้พับขอบในการสาน (ตำแหน่ง กลางแต้ม . สัมภาษณ์ . 2546)

โครงสร้างของก่องข้าวแบบสาน

การสานลายสองคิดว่า

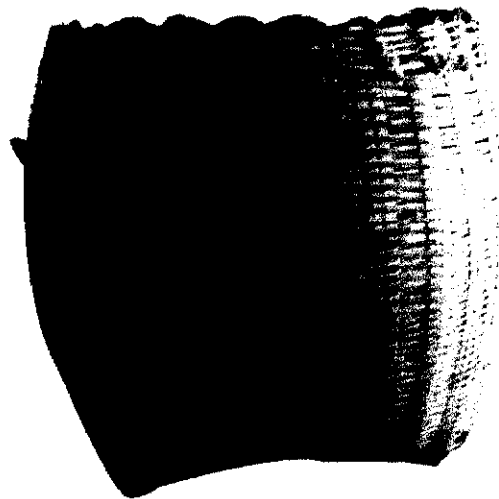
ภาพประกอบ 86 แสดงลักษณะโครงสร้างของก่องข้าวที่ทำจากการสานไม้ไผ่

เทคนิคและวิธีการ

1. ใช้ไม้เหลาให้ปลายตอทั้งสองด้านเล็กลงทั้งนี้เพื่อบังคับให้รูปทรงป่องตรงกลางหรือทำให้ฝาก่องข้าวผายออก
2. ใช้แบบไม้เป็นตัวแบบส่วนฝาก่องข้าวสานเดียวกับสานกันด้านบนฝาให้ประกบไขว้กันเป็นรูปกากบาท
3. ส่วนด้านล่างของก่องข้าวใช้ไม้กระดาน บากปากให้ประกบไขว้กันเป็นรูปกากบาททากปลายให้รับกับทรงของก่องข้าวแล้วผูกให้ติดกันด้วยหวายถัก จากนั้นจึงติดสายสะพายสำหรับหิ้ว

ปัจจุบันก่องข้าวเป็นเครื่องจักสานที่สามารถหาซื้อได้ตามร้านค้า มีลักษณะคล้ายกับกระติบข้าวเหนียวของภาคอีสานแต่ก่องข้าวที่ทำจากไม้ในปัจจุบันไม่มีทำจำหน่าย

3.10 ตะเขียง

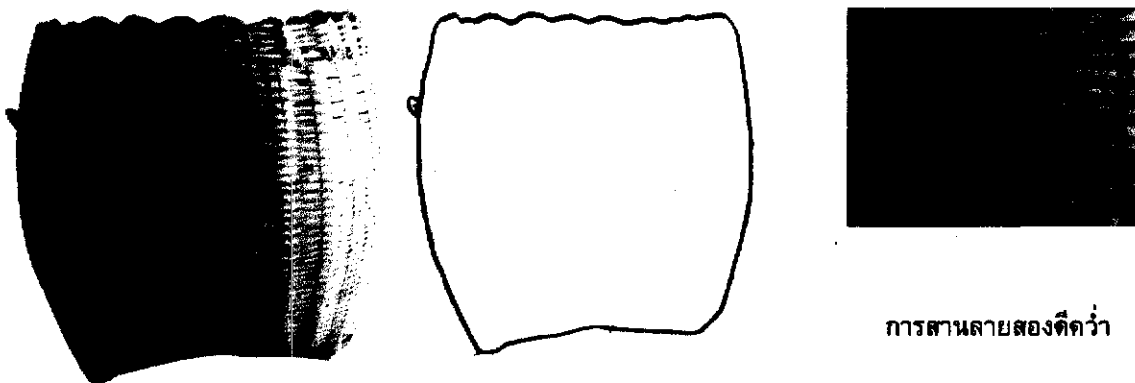
ภาพประกอบ 87 ตะเขียง จากบ้านนางพาณี แห่งหน

ภาพประกอบ 88 แสดงลักษณะของตะเข็บอีกแบบและลวดลายที่ใช้สาน

ตะเข็บเป็นภาชนะรูปทรงกระบอก ปากกว้างกลม สานด้วยไม้ไผ่ ด้วยลายสองตีคว่ำ ใช้สำหรับใส่ของทั่วไป เช่น ผลไม้ ใบหม่อน ข้าวเปลือก ฯลฯ โดยส่วนมากชาวไทยทรงดำจะมีตะเข็บไว้ใช้ประโยชน์แทบทุกบ้าน (นางพาทณี แห่งหน . สัมภาษณ์ . 2547) การสานตะเข็บในปัจจุบันชาวไทยทรงดำตำบลเขาย้อยมีเพียงไม่กี่คนที่สานได้และไม่มีเวลาในการสานได้ เพราะหาซื้อได้ง่ายกว่าและประโยชน์ของตะเข็บในปัจจุบันเริ่มน้อยลงเนื่องจากมีภาชนะอื่นที่ไว้ใส่และมีน้ำหนักเบากว่า เช่น ถังพลาสติก เป็นต้น (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2547) การสานตะเข็บด้วยสานลายสองตีคว่ำเป็นการสานที่นับว่าเป็นพื้นฐานของชาวไทยทรงดำในการสานเครื่องมือจักสานได้ (เจเลียว แตนสวัสดิ์ . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของตะเข็บ

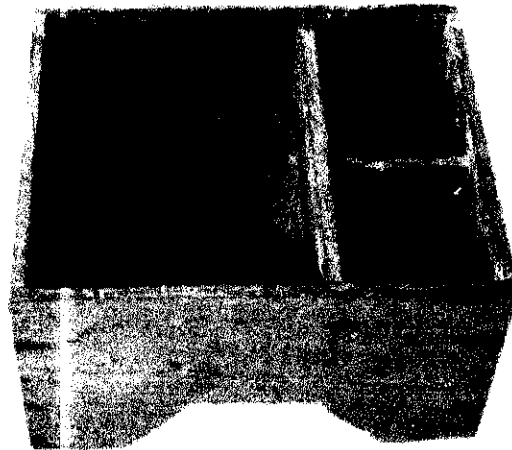

ภาพประกอบ 89 แสดงลักษณะโครงสร้างของตะเข็บและลวดลายที่ใช้

เทคนิคและวิธีการ

1. เหลาตอกตะแคงให้เป็นลักษณะเม็ดแตงคือขอบตอกทั้งสองด้านเอียงลงขึ้นต้นด้วยการสานตอกลายสองตีคว่ำ เข้าหาจุดศูนย์กลาง สานเป็นตาโปร่งสี่เหลี่ยม
2. การเข้าขอบจะใช้ไม้โมกเหลาให้แบน และบางโค้งให้เป็นวงกลม สูงประมาณ 3-5 เมตร บรรจุกะแครงที่สานไว้แน่นลงไป ขนบด้วยเส้นหวาย 2 เส้น ทั้งส่วนบนและขอบด้านใน

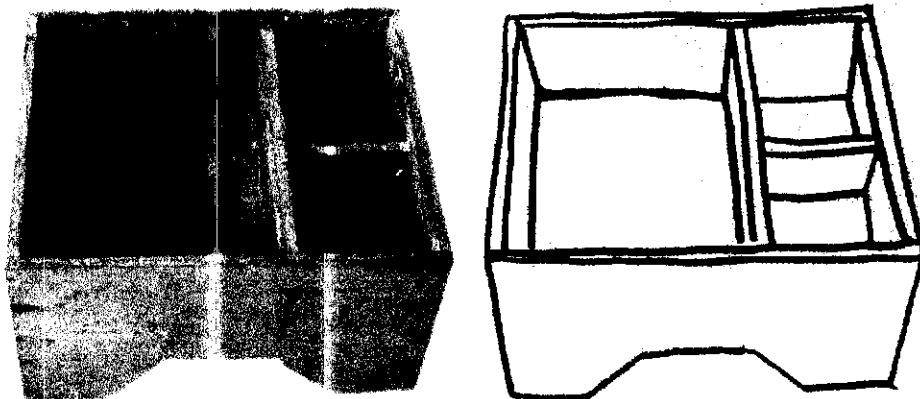
ปัจจุบันตะเบ็งหาซื้อได้ที่ร้านค้าแต่ความละเอียดและความปราณีตจะไม่เหมือนอดีตส่วนมาก
ทุกบ้านยังคงใช้อยู่
3.11 ชั้นหมาก

ภาพประกอบ 90 ชั้นหมาก จากบ้านนางลอย เสียงแจ้ว

ชั้นหมากเป็นภาชนะเป็นกล่อง หรือกระบะสี่เหลี่ยมจตุรัส มี 4 ขามีช่องใส่ 3 ช่องทำจากไม้ ไม้สำหรับบรรจุหมาก พลู บุหรี่ ไว้รับแขกที่บ้าน ตั้งไว้ที่ระเบียงบ้าน แขกไปใครมากก็จะเชิญชวนกินชั้นหมาก เป็นประเพณีของชาวไทยทรงดำในการต้อนรับคนที่เยือน (ธิดา ชมภูนิช . 2593 : 120) เป็นภาชนะที่ทำจากไม้ยางหรือไม้เนื้อเบาไว้เพื่อต้อนรับ (ถนอม คงยิ้มละมัย . สัมภาษณ์ . 2546) ชั้นหมากเป็นชิ้นงานหนึ่งที่ทำจากไม้เนื้ออ่อนซึ่งไว้สำหรับในการประกอบพิธีแบ่งขวัญ แต่งงาน เป็นต้น โดยไว้สำหรับใส่หมากพลู (ลอย เสียงแจ้ว . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของชั้นหมาก

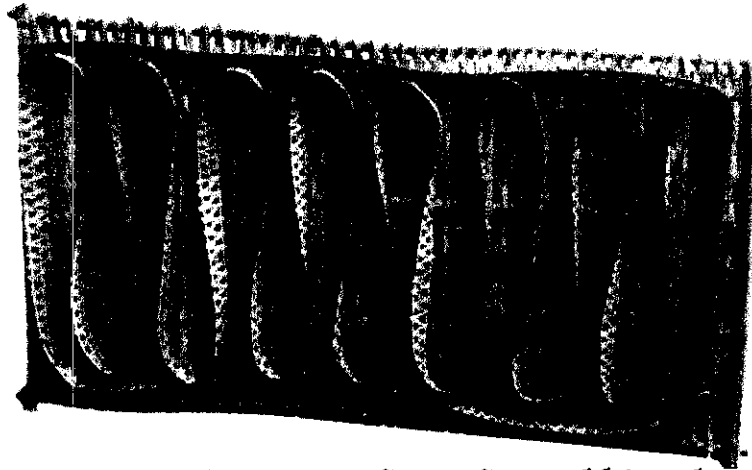
ภาพประกอบ 91 แสดงลักษณะโครงสร้างของชั้นหมากที่ทำจากไม้

เทคนิคและวิธีการ

1. ใช้ไม้กระดานมาต่อเป็นกระบะกันตั้ง ด้วยไม้ 5 ชิ้น
2. ต่อประกอกับเตี้ยคั่นแบ่งช่องเป็น 3 หรือ 4 ช่อง เพื่อบรรจุของแต่ละอย่าง
3. ท่อนล่างทำขา 4 ขา

ปัจจุบันชั้นหมอนมีใช้กันเพียงไม่กี่หลังคาเรือนส่วนมากจะใช้สำหรับใส่หมอนพูลของคนชราในหมู่บ้าน
หรือใช้ในการทำพิธี ส่วนใหญ่เป็นของที่ตกทอดกันมากจากรุ่นสู่รุ่น

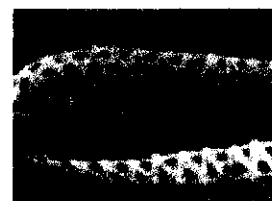
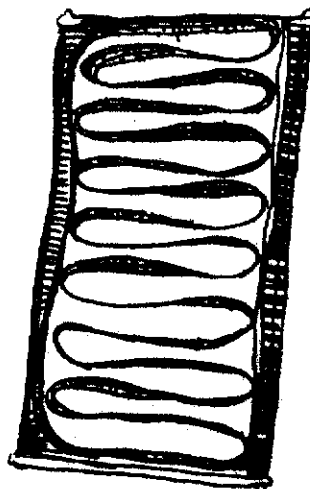
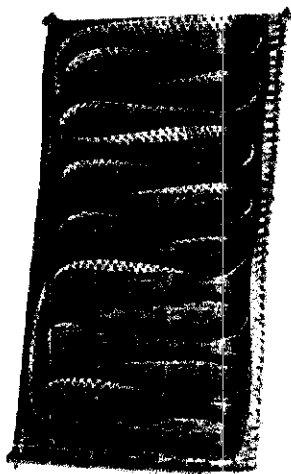
3.12 แหลม้อน

ภาพประกอบ 92 แหลม้อน จากบ้านนางสุนีย์ อ่องวงศ์

แหลม้อนเป็นภาชนะใส่ตัวไหมเวลาเลี้ยงไหมโดยใช้ไม้ไผ่สานเป็นภาชนะใส่ตัวไหมและเลี้ยง
ไหมด้วยใบหม่อน (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2548) ซึ่งไทยทรงดำเรียกว่าปานหม่อนเพื่อให้ตัว
หม่อนสร้างรังไหมได้ในคราวละหลายๆ มีคุณภาพดี ๆ (ลำยาน อินทรีราช . สัมภาษณ์ . 2548) แหลม้อน
จะไว้ใส่ตัวไหมที่มีความแก่เต็มที่ได้จากตัวหม่อนที่เป็นสีเหลืองสุก โดยนำตัวไหมใส่เข้าไปในแต่ละ
ช่อง แล้วเอาผ้าปิดตัวไหมไว้เพื่อป้องกันไม่ให้แมลงเข้าไปต้อยเพราะมันอาจตายได้และ
ไม่ชักใย (อุทัย อาจเอื้อม . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของแหลม้อน

การสานลายสอง

ภาพประกอบ 93 แสดงลักษณะโครงสร้างของแหลม้อนที่ทำจากไม้ไผ่
เทคนิคและวิธีการ

1. เตรียมไม้ไผ่เหลาให้เป็นลักษณะแบนๆ
2. สานลายสองแล้วนำสานมาไขว้เป็นทางเพื่อให้ไหมอยู่

ปัจจุบันแหลมม่อนจะใช้เก็บตัวไหมในการเลี้ยงไหมโดยมีผ้าคลุมตัวไหมหรือบางที่ใช้ตลบม่อนมาช่วยสร้างเป็นรังไหมเพื่อให้ใยไหมยาวและแน่นเหนียวสำหรับใช้ทอ

3.13 ครกกระเดื่อง

ภาพประกอบ 94 ครกกระเดื่อง จากบ้านนางแพง เกิดดี

ครกกระเดื่องเป็นการใช้ครกไม้ทรงกระบอกฝังลงในดิน สากที่ใช้กับครกนี้มีตัวยาวซึ่งวางพาดอยู่บนคานไม้ใช้เท้าเหยียบให้สากกระดกขึ้นได้ซึ่งครกตำข้าวของชาวไทยทรงดำคล้ายกับของคนไทยซึ่งครกกระเดื่องนับเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างแท้จริงที่สร้างกลไกในการผ่อนแรงในการตำข้าว (ธิดา ชมภูนิช . 2539 :116) ครกกระเดื่องเวลาใช้ครกไม้ต้องเป็นไม้แดงหรือไม้เนื้อแข็งที่สามารถรองรับน้ำหนักได้ดีและไม้ที่เหยียบให้เป็นสากกระดกก็ต้องเป็นไม้แดงหรือไม้ประดู่ที่ต้องนำครกไม้ฝังลงในดินเพื่อไม่ให้สูงสูงกว่าสากกระดกเวลาออกแรงเหยียบจะผ่อนแรงได้ดี (ลำยวน อินทรธีราช .สัมภาษณ์ . 2546) ครกกระเดื่องเอาไว้สำหรับใส่ข้าวเพื่อทุบข้าวเปลือกให้ออกจากเมล็ดข้าวโดยใช้การตำด้วยครกกระเดื่อง (อุทัย อาจเอื้อม . สัมภาษณ์ . 2547)

โครงสร้างของครกกระเดื่อง

ครกกระเดื่อง

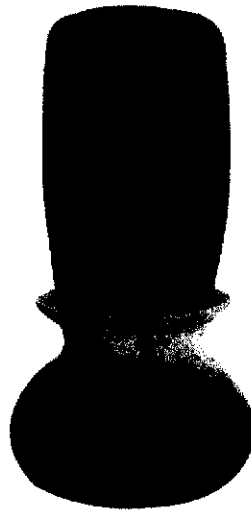
ภาพประกอบ 95 แสดงลักษณะโครงสร้างของครกกระเดื่องที่ทำจากไม้

เทคนิคและวิธีการ

1. ใช้ไม้เนื้อแข็งเช่นเดียวกัน สากสำหรับครกแบบนี้จะต้องมีตัวยาว 3 เมตร วางอยู่บนคานและสามารถเหยียบขึ้นลงได้
2. ฝังครกลงในดินกะให้โผล่พ้นออกมา 1 คืบ

ปัจจุบันครกกระเดื่องจะมีเพียงบางบ้านแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์เหมือนแต่ในอดีตเนื่องจากมีเครื่องตีข้าวใช้เพื่อความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น

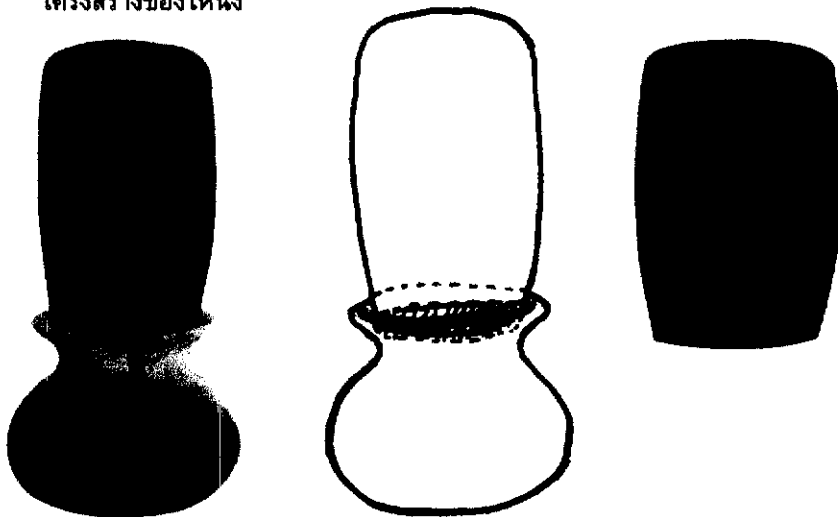
3.14 ไหหนึ่ง

ภาพประกอบ 96 ไหหนึ่ง จากบ้านนายนอบ ตำบลศิริ

ไหหนึ่งเป็นภาชนะที่ทำเป็นท่อนไม้ทั้งต้น ขุดภายในไหให้กลวง ปากกว้างมีตะแกรงไม้ไผ่รูปร่างกรูไว้สำหรับนึ่งข้าวเหนียว ปกติภาชนะสำหรับนึ่งข้าวเหนียวของไทยเชื่อกันว่าจะทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นลักษณะรูปกรวยหงายขึ้น เวลาหนึ่งก็จะนำไปตั้งบนปากหม้อข้าวดินเผาของคนไทย ปัจจุบันหม้อข้าวดินเผามีน้อยและแตกง่ายก็มีผู้ผลิตภาชนะแทนหม้อข้าวดินเป็นหม้ออลูมิเนียมซึ่งการนึ่งข้าวเหนียวของไทยทรงดำเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงความประหยัดและความคิดสร้างสรรค์ในกระบวนการต่างๆ (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 88) ไหหนึ่งส่วนมากใช้ไม้จามจรีหรือไม้มะพร้าว โดยมีไม้ไผ่สานรองอยู่ ปากหม้อดินด้านข้าง ๆ จะใช้ผ้าขาวบางยัดไว้เพื่อกันน้ำระเหยสำหรับฝาปิดใช้ผ้าหม้อที่สามารถปิดปากไหได้ข้าวเหนียวที่ได้จะนุ่มหอม (ลำยาน อินทรธีราช . สัมภาษณ์ . 2546)

โครงสร้างของไหหนึ่ง

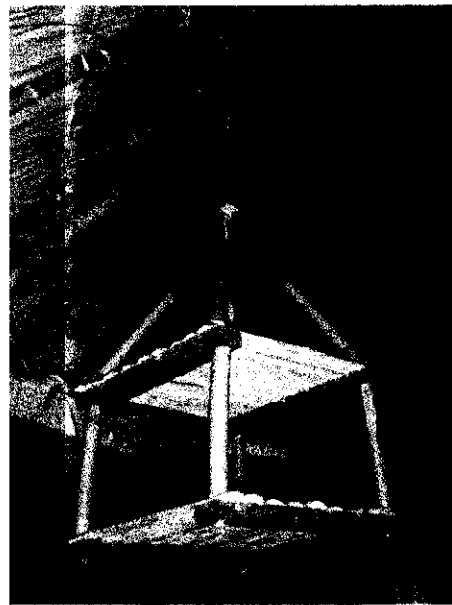
ภาพประกอบ 97 แสดงลักษณะโครงสร้างของไหหนึ่งที่ทำจากไม้

เทคนิคและวิธีการ

1. นำไม้เนื้อแข็งทั้งท่อน เจาะให้เป็นรูทวง
2. ตั้งไว้บนหม้อดินและเตาไฟ
3. ในโหนดึงให้เอาไม้ไผ่สานไว้ตรงปลายปิดฝา

ปัจจุบันชาวไทยทรงดำบางบ้านใช้ไม้ไผ่สานไว้ดึงข้าวเหนียวแทนโดยมีลักษณะการทำเหมือนการทำโหนดึง อีกทั้งในปัจจุบันหลายบ้านนิยมใช้หม้อหุงข้าวในการหุงข้าวและข้าวเหนียว

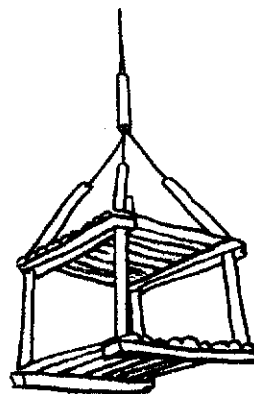
3.15 หิ้งปานข้าว

ภาพประกอบ 98 หิ้งปานข้าว จากศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาวไทยทรงดำโรงเรียนเขาย้อยวิทยาคม

ชั้นวางกับข้าวชาวไทยทรงดำมีความประหยัดและเข้าใจธรรมชาติได้ดี ชั้นวางกับข้าวที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อไม่ให้มดขึ้นและเป็นการประหยัดเนื้อที่ของชาวไทยทรงดำเพราะบ้านเรือนจะไม่มีห้องเป็นส่วนตัวจะเป็นห้องโล่งๆ (ลำยวน อินทรีราช . สัมภาษณ์ . 2546) และตรงปลายของเชือกที่ผูกจะใช้น้ำมันใส่ไว้เพื่อกันมดลงมากินกับข้าวที่วางไว้เป็นการประหยัดพื้นที่อีกทางหนึ่งด้วย (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2547)

โครงสร้างของหิ้งปานข้าว

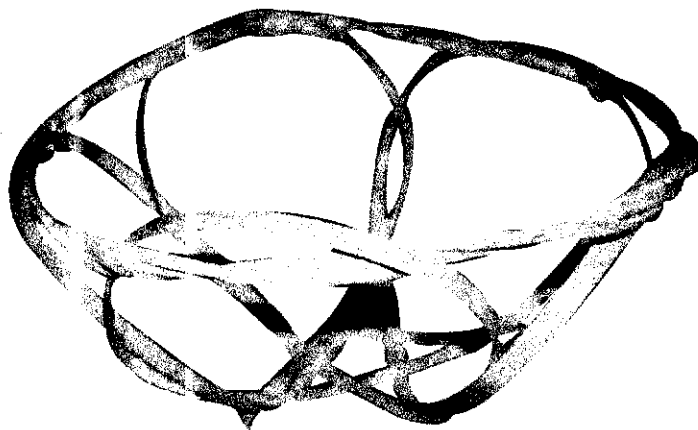

ภาพประกอบ 99 แสดงลักษณะโครงสร้างของหิ้งปานข้าว

เทคนิคและวิธีการ

1. นำไม้ไผ่สานเหมือนแค่นอน
2. เอาไม้ไผ่ทำด้านละจัดทำการแขวนด้วยเชือก
3. นำน้ำมันทาเชือกที่แขวนไว้เพื่อกันมด

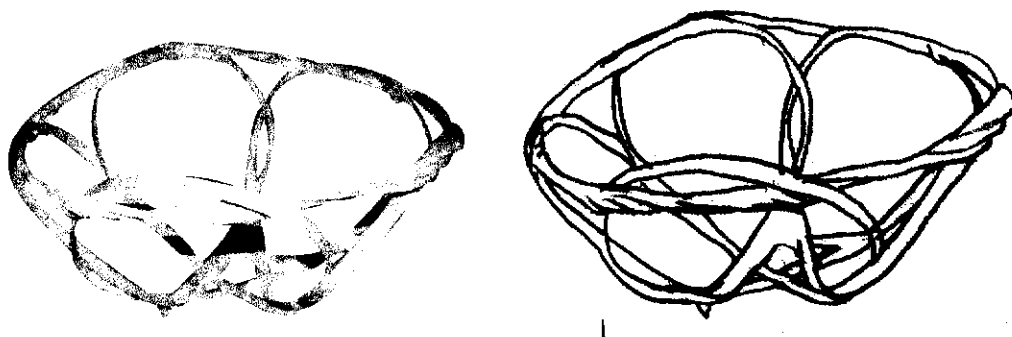
3.16 ทลบม้อน

ภาพประกอบ 100 ทลบม้อน จากบ้านนางสุนีย์ อ่องวงศ์

ทลบม้อนเป็นภาชนะใส่ตัวไหมเวลาเลี้ยงไหมโดยใช้ไม้ไผ่สานเป็นภาชนะใส่ตัวไหมและเลี้ยงไหมด้วยใบหม่อน (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2547) เพื่อให้ตัวหม่อนสร้างรังใยไหมได้ในคราวละมากๆ มีคุณสมบัติ มีเส้นใยที่ยาว (สำนวน อินทรีราช . สัมภาษณ์ . 2547) ทลบม้อนเป็นอุปกรณ์หนึ่งในการเลี้ยงตัวไหมโดยนำตัวไหมทลบม้อนแล้วใส่ในกระบุงเอาผ้าขาวปิดเพื่อให้ตัวไหมสร้างใยไหม (อุทัย อาจเอื้อม . สัมภาษณ์ . 2547)

โครงสร้างของทลบม้อน

ภาพประกอบ 101 แสดงลักษณะโครงสร้างของทลบม้อนที่ทำจากไม้ไผ่

เทคนิคและวิธีการ

1. เตรียมไม้ไผ่เหลาให้เป็นลักษณะแบนๆ
2. ลายลายสองแล้วนำสานมาไขว้เป็นทางเพื่อให้ไหมอยู่

ปัจจุบันตลบม้อนยังคงใช้ในการเลี้ยงตัวไหมโดยใส่ในกระจาดแล้วนำเอาตลบม้อนไว้ในกระจาดโดยมีตัวไหมอยู่ในตลบม้อนแล้วนำผ้าคลุมไว้เพื่อให้ไหมสร้างรังตัวใยที่ยาวและแน่นเหนียวมีคุณภาพ

4. ชิ้นงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

- 4.1 ปานเมือง
- 4.2 ไต้
- 4.3 เรือนแก้ว
- 4.4 เสาลวง
- 4.5 ปานเสน
- 4.6 ไม้กู
- 4.7 ไม้มอ
- 4.8 หมอเส้น

4.1 ปานเมือง

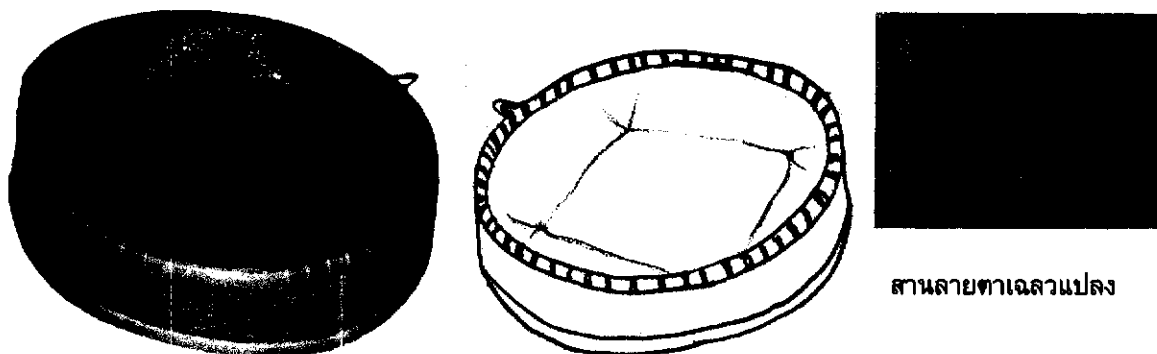

ภาพประกอบ 102 ปานเมือง จากบ้านนายฉลอย แสนสวัสดิ์

ปานเมืองหรือปานขวัญเป็นภาชนะสานใช้ไม้ไผ่ ทรงกระบอกเตี้ย ประกอบด้วยทรงกระบอกกลาง เป็นกระจาดวางไว้พอดีกับขนาดของขอบปากซึ่งเป็นตาชะลอมโปร่ง ขอบปากทรงกระบอกนี้ทั้งด้านบนและด้านล่างที่วางตั้งนั้นทำขอบปากด้วยไม้ไผ่เป็นวงกลมผูกติดด้วยหวายเช่นเดียวกับขอบปากกระจาด และกระบุงทั่วไป มีขาสูงทำให้ก้นของพานไม่ติดพื้นเป็นการชูส่วนที่บรรจุเครื่องถวายเหล่านั้นให้สูงจากพื้นใช้สำหรับใส่ของเส้นไหมที่รีดแล้ว จึงเรียกว่า ปานเมือง และถ้าใช้ใส่ของสำหรับบูชาขวัญในพิธีเสนขวัญคนป่วย เราจะเรียกว่า ปานขวัญ เป็นสิ่งของที่ไว้ให้สำหรับเช่นผีเรือน ไต้แก๊ก เมื่อกต้ม มันต้ม ข้าวต้มมัด อ้อยท่อน เครื่องในหมูย่า ข้าวเหนียว ขนมจันอับและผลไม้ต่าง ๆ ตามฤดูกาลของเช่นไหว้อย่างนี้จะมีจำนวนมาก ดังนั้นจำเป็นจะต้องทำให้ปานเมืองมีความแข็งแรงมาก ชาวโชนั้นมีประเพณีที่สำคัญคือการบูชาบรรพบุรุษ นับถือผีฟ้า โดยมีพอมดและแม่มดเป็นตัวติดต่อและทำพิธีให้ เมื่อมีพิธีเสนเรือน พิธีทำขวัญ ซึ่งการจัดอาหารและเครื่องใช้บรรจุลงในภาชนะขนาดใหญ่ 1 ใบ ตั้งไว้ในบริเวณพิธีเสนนั้นคือต้องใส่ปานเมืองหรือปานขวัญเสมอ และปานเมืองหรือปานขวัญนี้ถือว่าเป็นเครื่องใช้ประจำบ้านและจะไม่นำปานเมืองหรือปานขวัญนี้ออกไปใช้นอกเหนือจากการเช่นไหว้โดยเด็ดขาด (ธิดา ชมภูนิช 2539: 40) ปานเมืองหรือปานขวัญจะมีลักษณะกระบวนกรทำเหมือนโธ่แต่มีขนาดใหญ่กว่าเนื่องจากต้องใส่

เครื่องเช่นขนาดใหญ่ (สำนวน อินทรีราช . สัมภาษณ์ . 2546) ลายตาเฉลวแปลงเป็นลายที่ต้องใช้ความละเอียดและความอดทนในการทำส่วนมากหาปานเมืองบ้านไหนมีความใหญ่จะเป็นบ้านของผู้ตัว (ฉลุย แสนสวัสดิ์ . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของปานเมืองหรือปานขวัญ

สถานลายตาเฉลวแปลง

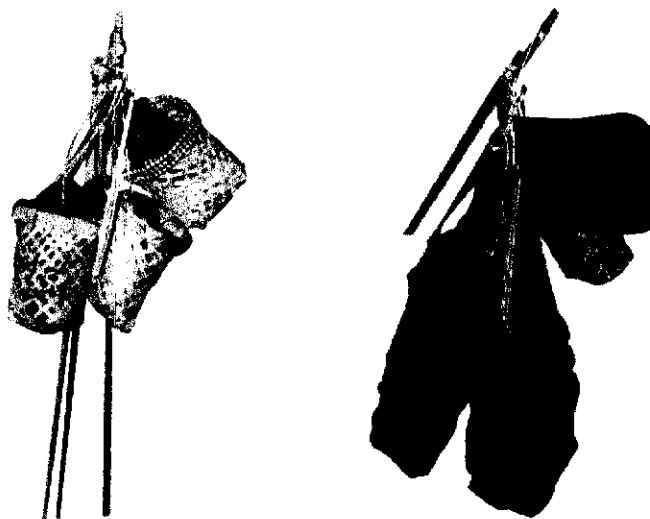
ภาพประกอบ 103 แสดงลักษณะโครงสร้างของปานเมืองหรือปานขวัญและลวดลายที่ใช้

เทคนิคและวิธีการ

1. จักตอกป็นด้วยผิวไม้ไผ่ โดยขูดผิววนออกออก แล้วสานเป็นลายตาเฉลวแปลงทั้งทรงกระบอกซึ่งทำเป็นขา และตัวปานที่บรรจุของเช่นไหว้มาก
2. สานตอกแบนลายตาหกเหลี่ยมให้สูงขึ้นโปร่งแล้วสอดไส้ให้เป็นดอกพิกุล
3. เสร็จแล้วจึงใช้ไม้ไผ่เหลาแบนมาประกบเป็นขอบปานทั้งปากบนและฐานล่าง
4. ผูกมัดด้วยหวายเพื่อความแข็งแรงสวยงาม
5. กั้นปานเมืองใช้ไม้ไผ่ขัดเพื่อให้เกิดความแข็งแรง

ปัจจุบันปานเมืองจะมีเพียงใช้กันสืบทอดต่อกันมา และมีไม่กี่คนที่สานปานเมืองซึ่งในตำบลเขาย้อยไม่มีใครสาน ส่วนมากจะเป็นการตกทอดกันมาเป็นรุ่นๆ และหากต้องการนำไปทำพิธีก็ยืมกันในหมู่บ้าน

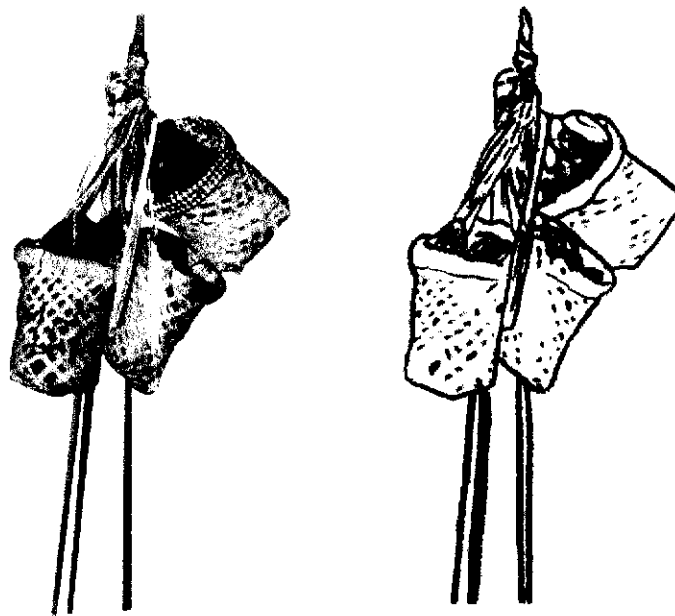
4.2 ไต้

ภาพประกอบ 104 ไต้จากศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำโรงเรียนเขาย้อยวิทยาคม ตำบลเขาย้อย

ไต้เป็นการสานด้วยไม้ไผ่เป็นตัวแทนของเด็กผู้ชายเป็นการจักสานขนาดเล็กๆ สานเป็นรูปกระท่อ ผูกเชือกห้อยเป็นพวงเดียวกันกับปลายไม้ไผ่ ยาว 1 คืบ ปักไว้ที่ข้างฝาหรือหัวซ้อบ้านไต้เป็นสัญลักษณ์แทนขวัญของเด็กชายเป็นความเชื่อว่าทุกคนที่เกิดมานั้น มีสิ่งที่เป็นสิริมงคล คอยดูแลให้มีชีวิตที่รอด คนไทยเรียกว่า "แม่ซ้อ" คนที่มีชีวิตคือคนที่มีขวัญสมบูรณ์ ขวัญจะต้องเป็นสิ่งที่ติดอยู่กับตัวตลอดไป ตั้งแต่เกิดจนตาย มีความเชื่อว่าเด็กแรกเกิดขวัญอ่อน อยากรักษาขวัญและเลี้ยงง่าย จะต้องมีการช่วยขวัญ (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 67-68) ไต้เป็นกลวิธีของคนโบราณอย่างหนึ่งที่ทำให้รู้ถึงประชากรในครอบครัวว่ามีผู้หญิง และผู้ชายกี่คน และหากใครล้มป่วยก็ให้เอาไต้เข้าร่วมพิธีเสน เรียกว่าขวัญช่วยเพื่อเรียกขวัญให้กลับมาและหายเจ็บป่วย (ลำยวน อินทรธีราช . สัมภาษณ์ . 2546) ไต้แทบทุกบ้านที่เป็นชาวไทยทรงดำจะมีไต้ไว้ในกะล้อห้องเพื่อเป็นตัวแทนและสัญลักษณ์ของสมาชิกในครอบครัว (ไพโรจน์ ศรีเนตร . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของไต้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชาย

ภาพประกอบ 105 แสดงลักษณะโครงสร้างของไต้และลวดลายที่ใช้

เทคนิคและวิธีการ

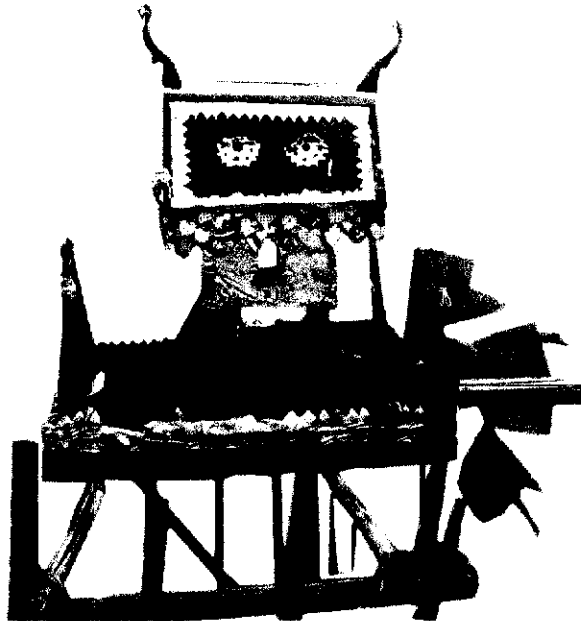
1. นำตอกมาสานเป็นวงกลม
2. เชื่อมด้วยการขัดกันกับตอก
3. นำมาสานเป็นวงผูกติดกับซีกไม้ไผ่

ตัวแทนของเด็กผู้หญิงซึ่งมีกลวิธีและความหมายเหมือนกับไต้สัญลักษณ์ของเด็กผู้ชาย

เทคนิคและวิธีการ

1. นำผ้าฝ้าย
2. เย็บเป็นถุง

4.3 เรือนแก้ว

ภาพประกอบ 106 เรือนแก้ว จากป่าช้าหมู่บ้านเขาย้อย

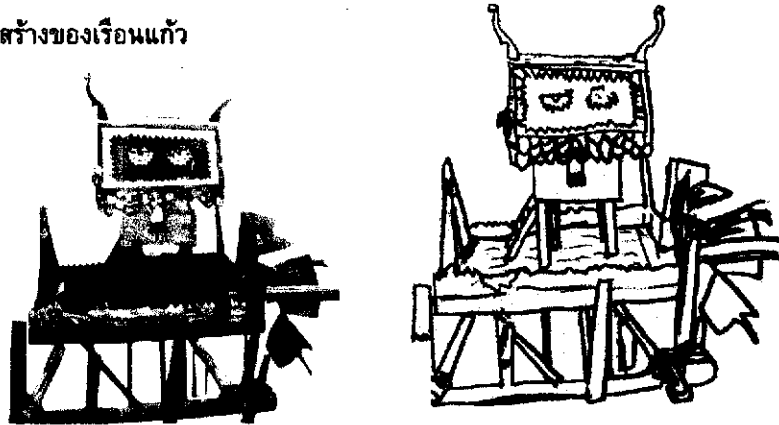

ภาพประกอบ 107 แสดงลักษณะของการทำเรือนแก้ว

เรือนแก้วเป็นบ้านจำลองหลังเล็ก ๆ ทำด้วยกระดาษสี เศษไม้ เศษผ้า ตั้งอยู่บนพื้นที่สี่เหลี่ยมมี รั้วล้อมรอบ วางอยู่บนลำไม้ไผ่สองลำเพื่อสำหรับหาม หรือแบกขึ้นป่า รูปแบบบ้านจำลองนี้ อาจจะเป็น บ้านลักษณะไทยกลางหรือแบบบ้านโชนงก็ได้ เป็นเหมือนบ้านที่คนจีนทำกงเต็กเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตาย ต่างกันตรงที่ชาวโชนงไม่ได้เผาไฟเท่านั้น ชาวโชนงเชื่อว่าคนที่ตายไปแล้วจะได้ไปอยู่ที่เมืองถาง (ถิ่นโชนงเดิม อยู่ทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม) คนที่ทำความดี จะไปอยู่กับเทวดานเมืองฟ้าและควรอยู่ใน เรือนที่สวยงามกว่าบ้านปกติ จึงใช้ผ้าสี กระดาษสี เส้นด้าย เส้นไหม มาประดับประดาติดไว้ตามที่ต่าง ๆ

บริเวณบ้าน และเรียกเรือนที่ใช้ประกอบพิธีนี้ว่า เรือนแก้ว เรือนแก้วนี้จะทำการอุทิศให้กับคนตายที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งมักเป็นคนแก่คนเฒ่าที่มีลูกหลานมากและมีคนเคารพนับถือ ตอนที่ฝังกระดูกลงในดิน อันเป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีศพ (ธิดา ชมภูนิช . 2539 : 127) เรือนแก้วเป็นความเชื่อที่ชาวไทยทรงดำในตำบลเข้าย้อยยึดถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2547) เรือนแก้วเป็นการจัดทำโดยตกแต่งด้วยผ้า และกระดาษที่สดใสสวยงามซึ่งสมัยก่อนเรือนแก้วจะทำเป็นเหมือนบ้านเรือนที่อยู่กันในอดีต เรือนแก้วจะไม่ให้ญาติของผู้ตายมาทำต้องให้คนอื่นจัดทำบ้านเรือนแก้วให้ (คำ ล้านศิริ . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของเรือนแก้ว

ภาพประกอบ 108 แสดงลักษณะโครงสร้างของเรือนแก้วและลวดลายที่ใช้เทคนิคและวิธีการ

1. เตรียมเศษผ้า กระดาษสี เศษไม้ เศษผ้าสี ตั้งอยู่บนพื้นที่สี่เหลี่ยม
2. นำอุปกรณ์มาทำเป็นบ้านหลังเล็กด้วยเศษผ้า กระดาษสี และไม้ไผ่
3. ตกแต่งงานให้สวยงาม

4.4 เสาหลวง

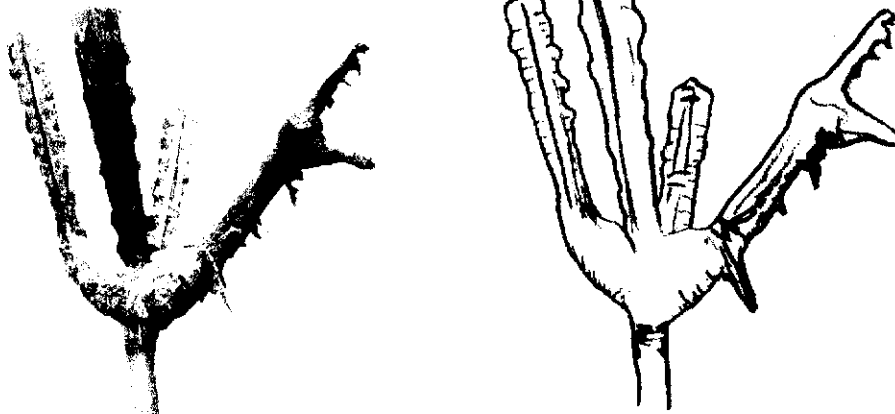
ภาพประกอบ 109 เสาหลวง จากป่าอ่าวหมู่บ้านเข้าย้อย

ภาพประกอบ 110 แสดงลักษณะของหงส์บนเสาหลวง

เสาหลวงเป็นเสาที่ทำด้วยต้นไม้ขนาดเท่าห้องคน สูงประมาณ 2 เมตร หากเปลือกออก ตกแต่งให้เรียบร้อยและตรง ที่ปลายเสาเป็นตัวหงส์ซึ่งอาจจะทำด้วยกระต๊าก ฝ้าย หรือวัสดุอื่น ๆ ก็ได้ติดไว้ ทำเพื่ออุทิศให้คนตายซึ่งเป็นผู้ชายและถ้าเป็นเสาหลวงที่อุทิศให้คนตายซึ่งเป็นหญิงที่ปลายจะทำเป็นปลีหรือดอกไม้ ดอกบัวตูม ทำด้วยฝ้ายหรือกระต๊าก รอบเสาหลวงทำเป็นบัววงกลม กว้างประมาณ 1 เมตร ไว้เป็นที่ผูกเสาชงฝ้ายและสิ่งของ เสื้อผ้าที่อุทิศให้ผู้ตาย ชาวไซ่งะเชื่อว่า คนที่ตายไปแล้วซึ่งเรียกว่าผีนั้น ที่เป็นญาติพี่น้องของเขา จะทำพิธีให้เป็นผีเรือน เมื่อคนตายในบ้านใหม่ ๆ จะต้องหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผีเดินทางไปเมืองฟ้าเมืองสวรรค์อย่างสะดวกสบาย เสาหลวงจึงถือว่าเป็นพาหนะที่ให้เดินทางไปเมืองฟ้า ส่วนขงที่ติดอยู่กับเสาหลวงนั้นเป็นผ้าที่ใช้ประจำแต่ละบ้าน บ้านใดมีผ้าหอมมากก็จะเอามาอุทิศให้มาก และจะทิ้งไว้เช่นนั้นจนขาดหรือผุไปกับเสานั้นเลย จะไม่นำมาใช้อีก เสาหลวงจะตั้งอยู่หน้าเรือนแก้วซึ่งฝังกระดูกเอาไว้ใต้ถุน ในป่าแฮ่ว (ป่าช้า) ของหมู่บ้าน (ธิดา ชมภูนิช . 2539 :126) เสาหลวงจะมีผ้าฝ้ายเป็นธงซึ่งเป็นผ้าที่ใช้ประจำแต่ละบ้านและยังคงยึดถือและทำสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (สมศรี สาตร์พันธ์ . สัมภาษณ์ . 2546) การทำเสาหลวงจะนำผ้าไหมมาผูกเป็นเส้นโดยมีไม้เสียบเป็นเสาตามจำนวนอายุของผู้หญิงที่ตายไปโดยนำเอาไม้หุ่นมาผูกมัดกันเป็นตัวหงษ์แล้วนำกระต๊ากสีมาทำตัวหงส์ให้สวยงาม (แพ่ง เกิดดี . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของหงษ์

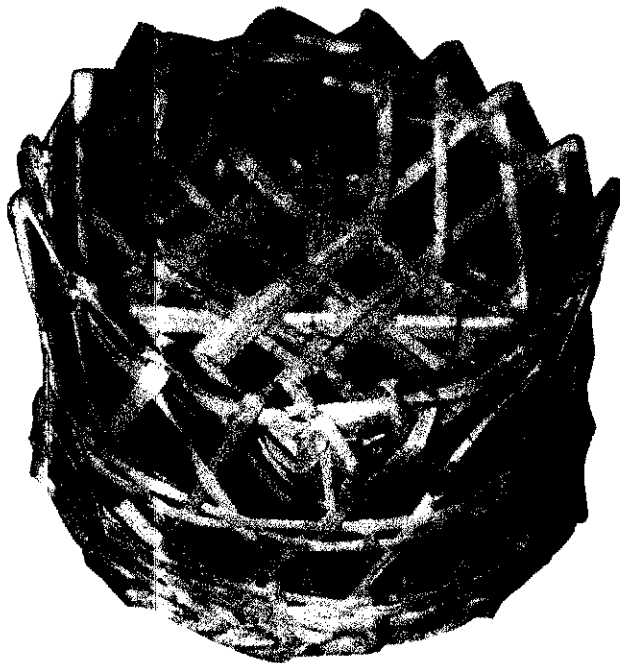
ภาพประกอบ 111 แสดงลักษณะโครงสร้างหงษ์ลวดลายที่ใช้

เทคนิคและวิธีการ

1. เตรียมไม้ไผ่ กระดาษและผ้าไหมและเชือก
2. นำไม้ไผ่มาจัดทำเป็นวงกลม
3. นำผ้ามาตัดเป็นทรงประกอบตามแบบ

ปัจจุบันเสาชิงช้ายังคงจะเป็นประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาโดยคนที่สร้างเสาชิงช้าต้องไม่ใช่นักคิดที่เสียชีวิตซึ่งส่วนมากจะจ้างคนอื่นมาทำเสาชิงช้าให้แก่ผู้ตายเพราะเชื่อกันว่าหงส์จะนำทางวิญญาณของผู้ตายไปเมืองถน

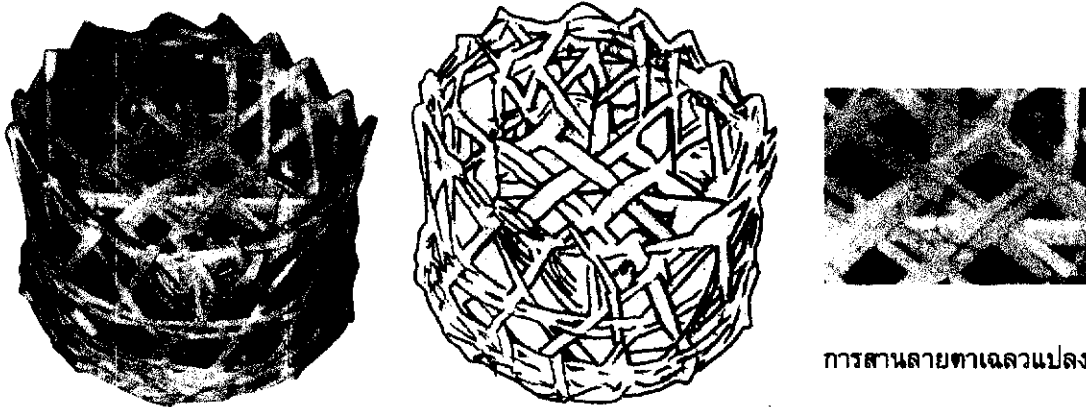
4.5 ปานเสน

ภาพประกอบ 112 ปานเสน จากบ้านนางสุนีย์ อ่องวงศ์

ปานเสนเป็นภาชนะสานใช้ไม้ไผ่ ทรงกระบอกเตี้ย ประกอบด้วยทรงกระบอกกลาง ลายขัดโปร่งเป็นตาชะลอมโปร่ง ขอบปากทรงกระบอกนี้ทั้งด้านบนและด้านล่างที่วางตั้งนั้นทำขอบปากด้วยไม้ไผ่เป็นวงกลมผูกติดด้วยหวายเช่นเดียวกับขอบปากกระจาด และตะเข็บทั่วไป มีขาสูงทำให้ก้นของพานไม่ติดพื้นเป็นการชูส่วนที่บรรจุเครื่องถ้วยเหล่านั้นให้สูงจากพื้นใช้สำหรับใส่ของเส้นไหว้ผีเรือนในพิธีเสนต่างๆ จึงเรียกว่า ปานเสน เป็นสิ่งของที่ไว้ให้สำหรับเช่นผีเรือน ได้แก่ เมื่อกต้ม มันต้ม ข้าวต้มมัด อ้อยท่อน เครื่องในหมูย่าง ข้าวเหนียว ขนมจันอับและผลไม้ต่าง ๆ ตามฤดูกาลของเช่นไหว้อย่างนี้จะมีจำนวนมาก (ธิตา ชมภูนิช . 2539 : 40) ปานเสนเป็นการสานไม้ไผ่แบบลายชะลอมพับขอบไว้สำหรับการทำพิธีเสน (สุนีย์ อ่องวงศ์ . สัมภาษณ์ . 2547) ปานเสนเป็นการสานด้วยลายตาเฉลวแปลงที่มีความละเอียดและไว้สำหรับการทำพิธีส่วนมากนิยมใช้กันในหมู่บ้าน (แพง เกิดดี . สัมภาษณ์ . 2548)

โครงสร้างของปานเสน

การสานลายตาเดลาวแปลง

ภาพประกอบ 113 แสดงลักษณะโครงสร้างปานเสนและลวดลายที่ใช้
เทคนิคและวิธีการ

1. จักตอกไม้ด้วยผิวไม้ไผ่ โดยขูดผิวจนออก แล้วสานเป็นลายตาเดลาวแปลงทั้งทรงกระบอก
ซึ่งทำเป็นขา และตัวปานที่บรรจุของเช่นข้าว ทรงเล็กกว่าปานเดือน
2. สานตอกแบนลายตาหกเหลี่ยมให้สูงขึ้นโปร่งแล้วสอดใส่ให้เป็นดอกพิกุล
3. เสร็จแล้วจึงใช้ไม้ไผ่เหลาแบนมาประกบเป็นขอบปานทั้งปากบนและฐานล่าง
4. กั้นปานเสนใช้ไม้ไผ่ขัดเพื่อให้เกิดความแข็งแรง

4.6 ไม้ถู

ภาพประกอบ 114 ไม้ถู จากบ้านนายอบ ตำบลศิริ

ไม้ถูเป็นอุปกรณ์ที่ทำจากไม้ไผ่ใช้ในพิธีเสนโดยรูปร่างคล้ายตะเกียบแต่มีลักษณะยาวให้ในพิธี
เสนต่างๆ (พัชรลณี ฤกษ์มี . สัมภาษณ์ . 2548) ไม้ถูใช้ในการรับประทานอาหารให้กับบรรพบุรุษในการปาดตง
และใช้ในการเสนเรือนรับประทานอาหารหย่อนลงในช่องกะล่อห้อง (ลำตวน คงสนิท . สัมภาษณ์ . 2548)
ในกะล่อห้องจะมีรูไว้เพื่อให้เอาไม้ถูหนีบอาหารหย่อนลงในกะล่อห้องส่วนมากทุกบ้านในตำบลจะมีไม้ถู
(คำ ตำบลศิริ . สัมภาษณ์ . 2548)

เทคนิคและวิธีการ

1. เอาไม้มาทำเป็นเหมือนตะเกียบ
2. เหลาให้และขัดไม้ให้เกิดเสี้ยนขนาดนิ้วเวลาทำพิธี

4.7 ไม้มือ

ภาพประกอบ 115 ไม้มือ จากบ้านนายตำแหน่ง กลางตัม

ไม้มือทำจากไม้ไผ่เป็นอุปกรณ์ในการทำพิธีสะเดาะเคราะห์โดยใช้เป็นในการเสี่ยงทายพิธีการสะเดาะเคราะห์ (ลำยวน อินทธีราช . สัมภาษณ์ . 2546) หากเป็นเลขคู่แปลว่าการเสี่ยงทายได้ผลในตามพิธี (สมศรี สาทรพันธุ์ . สัมภาษณ์ . 2546) ไม้มือเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการเสี่ยงทายเพราะหากมีคนป่วยเจ็บๆ ออกๆ ไม่รู้สาเหตุ พ่อหมอจะเสี่ยงทายว่าเป็นเช่นไร โดยถามจากผีบรรพบุรุษและหยิบไม้มอมามาหาเป็นคู่หรือเป็นสี่ตามที่ถามแปลว่าใช่ (ตำแหน่ง กลางตัม . สัมภาษณ์ . 2546) ในการใช้พิธีเสนกวัดกว้ายจะใช้ถามผีบรรพบุรุษหรือผีเรือนว่าได้ของเสนหรือไม่และยอมรับไหม (หยอม ยอดแก้ว . สัมภาษณ์ . 2548)

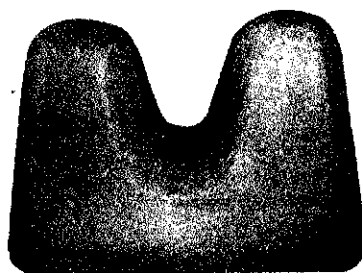
เทคนิคและวิธีการ

1. ตัดไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 เมตร
2. ตัดเป็นแฉกและเหลาให้มน

4.8 หมอเส้น

ภาพประกอบ 116 หมอเส้น จากบ้านนางแพง เกิดดี

ภาพประกอบ 117 แสดงลักษณะของหมอเส้นอีกแบบ

หมอลิ้นเป็นอุปกรณ์ที่ใช้เวลาปวดเมื่อยซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำต่อคิดโดยนำส่วนปลายกดทับบริเวณที่ปวดเมื่อยแล้วก็กดเพื่อลดการปวดเมื่อย (สมศรี สารพันธ์ . สัมภาษณ์ . 2546) และของผู้หญิงจะเป็นเหมือนเท้าไว้นวดให้หายเมื่อย (ลำยวน อินทรธีราช . สัมภาษณ์ . 2546) ทำจากไม้เนื้อแข็งใช้ด้ามปลายมนกดตรงจุดที่ปวดเมื่อยแล้วจับปลายคลึงเบาๆ ส่วนมากมีเพียงไม่กี่บ้านที่มีหมอลิ้น สำหรับหมอลิ้นที่มีลักษณะเหมือนภูเขาจะใช้กดจุดที่ปวดเมื่อยเช่นน่องขาหลังการทำงาน (อุทัย อาจเอื้อม . สัมภาษณ์ . 2547)

เทคนิคและวิธีการ

1. ทำจากไม้เนื้อแข็ง
2. เหลาให้กลมมนตามแบบ

ภาพประกอบ 118 แสดงลักษณะของเครื่องมือเครื่องใช้ในการจักสาน

วัสดุที่ใช้ในการจักสานโดยมากเป็นวัสดุธรรมชาติ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นในตำบลเขาชัย ซึ่งก็มีมากมายหลายชนิดแต่ที่สำคัญในการนำมาผลิต ได้แก่

1. ไม้ไผ่ เป็นพืชล้มลุกที่ขึ้นกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป มีหลากหลายชนิดแต่ที่นิยมนำมาใช้ผลิตภัณฑจักสาน คือ ไผ่สีสุก เพราะมีลำต้นตรง ปล้องยาว และมีขนาดค่อนข้างใหญ่ เมื่อเวลาแก่จัดจะมีสีเหลืองสุกใส มีความคงทนตามธรรมชาติ และมีความเงางาม ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ในการจักสานจะใช้ลำต้นที่อายุพอเหมาะ ไม่อ่อนหรือแก่จนเกินไป ซึ่งถ้าเอาไม้ไผ่ที่อ่อนเมื่อผ่าออกเป็นตอกจะแห้งเหี่ยวและไม่แบนเรียบ และถ้าแก่เกินไปจะจักเป็นเส้นตอกและเหลาได้ยาก

2. หวาย เป็นพืชตระกูลปาล์มชนิดเถาเลื้อย มีคุณสมบัติที่ดีของหวายคือมีความเหนียวแข็งแรง ทนทาน และยืดหยุ่นได้ดีกว่าไม้ไผ่ ลำต้นสามารถตัดโค้งได้ด้วยการผ่านความร้อนนี้เอง ทำให้นิยมนำไปใช้ในการจักสาน โดยพันธุ์หวายที่นิยมนำใช้นั้นเป็นหวายชนิดคืดแข็ง เช่น หวายแดง หวายกาหลง หวายหอม หวายชุมพร หวายโอมัต หวายชี้ขาว เป็นต้น

การนำหวายมาใช้ประโยชน์มาใช้งานต้องเลือกเพื่อให้หวายมีขนาดเท่ากันและเรียบ แล้วนำไปแช่น้ำเพื่อให้อ่อนตัวและเกิดความเหนียว จากนั้นนำไปตากให้แห้งสนิท เพื่อป้องกันการหดตัวในภายหลัง และป้องกันการมอดหรือแมลงบางชนิดที่จะชอบไชเข้าไปในเนื้อหวาย ก่อนนำไปสานเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งโดยทั่วไปหวายชนิดเส้น

ชนิดเส้นใหญ่ทั้งเส้นมักนำมาสานตะกร้าเท่านั้น ส่วนหวายที่จักเป็นเส้นเล็ก นิยมนำมาผูกมัด ตกแต่ง สานเป็นภาชนะบางอย่างได้

เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในงานจักสาน

ในการจักสานผลิตภัณฑ์ต่างๆให้สำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องมีเครื่องมือและอุปกรณ์ ดังต่อไปนี้

1. เลื่อย ใช้ในการตัดลำไม้และหวายออกเป็นท่อนๆ เพื่อทำการจัก หรือเพื่อทำชิ้นส่วนของงาน เลื่อยที่นำมาใช้ต้องมีฟันเลื่อยละเอียดเพื่อไม่ทำให้ไม้ผุและหวายฉีกขาด เช่น เลื่อยลันดา เลื่อยรอก เป็นต้น

2. มีด ใช้ในงานตัด ผ่า เหลว จักไม้ผุ หวายและวัสดุอื่นๆ ที่ใช้ในงานจักสาน มีดที่นำมาใช้งานในลักษณะนี้ ได้แก่ มีดโต้ มีดจักตอก และมีดเจียน

3. เหล็กหมาด เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเจาะไม้ผุและหวาย มีปลายเหล็กแหลม ด้ามประกอบด้วยไม้ สำหรับงานที่มีความหนาต้องนำปลายเหล็กหมาดไปเผาไฟให้แดงก่อนจึงใช้เจาะรู เพื่อไม่ให้ไม้ผุแตก แต่ถ้ายานดาไม้ผุกว้างและหนา หรือหวายเป็นท่อนให้ใช้สว่านเจาะ

4. เลียด เป็นเครื่องมือที่ใช้ลบความคมและทำให้เส้นหวาย ไม้ผุ มีขนาดเท่ากันก่อนนำมาสานเป็นชิ้นงาน

5. คีมไม้ มีลักษณะคล้ายคีมทั่วไป มีขนาดใหญ่ ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง มีวงแหวนหุ้มด้วยผ้าคีมไม้ใช้สำหรับคีบปากขอบของงานจักสานให้อยู่แน่นอนขณะที่ทำการมัดขอบ และมีวงแหวนทำหน้าที่ล็อกคีมไว้ให้แน่น

6. เครื่องมืออื่นๆ เช่น ค้อนใช้ในการประกอบงานจักสาน คีมปากนกแก้ว คีมปลายแหลม หรือคีมปากจระเข้ ใช้สำหรับคีบ ทั้ง ถอนตะปูหรือจับชิ้นส่วนงาน และไม้เมตรใช้สำหรับวัดระยะความยาวและขนาดในการตัดไม้ผุ หวาย และวัสดุชนิดอื่น

7. อุปกรณ์ตกแต่งชิ้นงาน ได้แก่ เชลล็ก แล็กเกอร์ และสีย้อม ซึ่งใช้ตกแต่งชิ้นงานที่ทำสำเร็จแล้วให้มีสีสันสวยงามและมีความมันวาว

กระบวนการในการผลิตงานจักสาน

การตัดท่อนไม้ผุและหวาย

การตัดท่อนไม้ผุ หมายถึงการแบ่งไม้ผุออกเป็นท่อนๆ โดยใช้มีดและเลื่อยในการจัดท่อนไม้ผุตามปกติโดยทั่วไปแล้วจะใช้มีดโต้ตัดท่อน วิธีนี้จะได้ท่อนไม้ผุไม่เรียบเสมอ ถ้าต้องการที่จะให้ท่อนไม้ผุเรียบเสมอจะต้องใช้เลื่อยลัดดาตัด

วิธีตัดด้วยเลื่อย

1. วัดขนาดด้วยไม้เมตร ชีตตำแหน่ง

2. ใช้เลื่อยลัดดาฟันละเอียดเลื่อย เนื่องจากไม้ผุกลมกลวง การเลื่อยจะลำบาก ซึ่งไม่เหมือนไม้แปรรูป การเลื่อยจะแตกต่างกันบ้าง คือ เมื่อเลื่อยลงไปเห็นส่วนบนขนาดแล้ว หมุนท่อนไม้ผุและเลื่อยไปรอบๆ จุดที่เดิมจนกว่าจะขาด

การตัดท่อนหวาย

การตัดท่อนหวาย ให้ตัดออกเป็นท่อนๆ นั้น การตัดท่อนขนาดโตๆ ให้ใช้เลื่อยลอกจากมีฟันละเอียดตัดจะได้ท่อนหวายที่เรียบร้อยไม่ฉีก ถ้าหวายขนาดเล็กให้ใช้มีดตัด

วิธีตัดหวายด้วยเลื่อย

1. วัดขนาดความยาวด้วยไม้เมตร ชีตตำแหน่ง
2. ใช้เลื่อยล่อ หรือเลื่อยตัดปากไม้ตัด โดยไม่ต้องหมุนหวานเหมือนไม้ไผ่
3. ถ้าหวายเส้นเล็กต้องตัดด้วยมีด การตัดด้วยมีดให้วางท่อนหวายลงบนเขียง วางมีดลงที่ตำแหน่ง ใช้ค้อนไม้ตอกมีดลงไปให้หวายขาด

การสานลายต่าง ๆ

ในการสานขึ้นรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งกระบวนการสานตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงขั้นสุดท้าย จนสำเร็จผล และทำให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามมากขึ้นนั้นขึ้นอยู่กับลายในการสานลายต่างๆ ในงานจักสานมี ลายขัดธรรมดา (ลายขัดแฉะ) ลายสอง ลายสาม ลายตาชะลอม (ลายหกเหลี่ยม) ลายขด

ลายต่างๆ ที่กล่าวมาเป็นลายหลัก นำมาลายหลักไปประยุกต์และประกอบใช้ในการสานงาน ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ไป เช่น ตะกร้า กระเชียบ ข้างลอด เป็นต้น

ลายขัดธรรมดา

เป็นลายอย่างง่าย ๆ ใช้โดยทั่วไปในการสานส่วนกันของผลิตภัณฑ์ โดยใช้วัสดุเส้นแบนกว้างทั้งเส้นตั้งและเส้นนอนจะเป็นเส้นหลักหรือเส้นโครงของผลิตภัณฑ์ด้วย

วิธีการสานลายขัด

1. วางวัสดุเส้นยืนหลักเรียงเส้นเป็นแนวตามต้องการ
2. สอดวัสดุเส้นสานโดยทับ 1 เส้น ยก 1 เส้น สลับกันไปตลอดแนว
3. สานเส้นที่ "2,3 และ 4" คล้ายเส้นที่ 1 แต่ขัดสลับกันไปเรื่อยๆ จนเสร็จตาม
4. ในการสานลายขัดจะใช้กับผลิตภัณฑ์ทรงสี่เหลี่ยม เช่น ตะกร้า กระเป๋าถือทรงสี่เหลี่ยม ฉะนั้น ปลายเส้นวัสดุที่สานกันแล้วนั้น ต่อไปก็จะใช้เป็นเส้นหลักในการสานด้านข้างต่อไป

ลายสอง

ลายสอง เป็นลายที่ใช้ในการสานงานที่มีพื้นที่กว้างๆ เพื่อต้องการให้ชิ้นงานมีลายสวยงาม เช่น เสื่อ ลำแพน พัด หรือนำไปสานส่วนที่ด้านข้างของผลิตภัณฑ์ต่างๆ

วิธีการสานลายสอง

1. วางวัสดุเส้นยืนหลัก เรียงทางตั้งตลอดแนว
2. สอดวัสดุเส้นสานโดยทับ 2 เส้น ยก 2 เส้น สลับกันไปเรื่อยๆ ตลอดแนว
3. สานวัสดุเส้นสานต่อไปโดยเริ่มยกเส้นที่ 2-3 ทับ 2 เส้น ยก 2 เส้น สลับกันไปเรื่อยๆ จนตลอดแนว และทำการสานต่อไปจะได้ลายทแยงที่สวยงาม

ลายสาม

การสานลายสามก็คล้ายๆ กับการสานลายสอง เพียงแต่การทับเป็น 3 เส้น เป็นบายที่เหมาะสมแก่การใช้สานพื้นที่กว้างๆ จะเห็นลายที่สวยงาม

วิธีการสานลายสาม

1. วางวัสดุเส้นยืนหลักเรียงตั้งตามแนวตามต้องการ
2. สอดวัสดุเส้นสานโดยยก 1 เส้น ทับ 3 เส้น ยก 3 เส้น และทับ 3 เส้น สลับไปเรื่อยๆ
3. สานวัสดุเส้นที่ 2 โดยยกเส้นที่ 1-2 แล้ว ทับ 3 เส้น ยก 3 เส้น ทับ 3 เส้น สลับกันไปเรื่อยๆ ในการสานลายสามจะได้ลายที่กว้างกว่าลายสอง

ลายตาหกเหลี่ยม (หรือลายตาชะลอม)

ลายตาหกเหลี่ยม เป็นลายที่เหมาะสมกับงานที่ต้องการโปร่งๆ เพื่อแสดงลวดลายความสวยงามขอผลิตภัณฑ์ เช่น ตะกร้า กระจาดที่ใส่ของชิ้นโตๆ โดยใช้วัสดุสานเริ่มแรก 6 เส้น

วิธีการสานลายตาหกเหลี่ยม

1. วางวัสดุเส้นยืนหลัก ไขว้ขัดกัน 3 เส้นเป็นรูปสามเหลี่ยม
2. สอดวัสดุเส้นสานตรงมุมเส้นยืน 2 เส้น ไขว้กันโดยให้ขนานกันกับเส้นหลักที่อยู่ตรงข้าม
3. สอดเส้นที่ 2 และ 3 ตรงมุมไขว้กันเหมือนกับเส้นแรก ก็จะได้เป็นรูปหกเหลี่ยม

ข้อสังเกต จะต้องใช้วัสดุ 6 เส้นจึงจะทำให้เกิดตา 6 เหลี่ยม และสานเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ จนได้ขนาดตามต้องการ ในการสานลายตาหกเหลี่ยมนำไปใช้ทำผลิตภัณฑ์ที่มีก้นกลม หรือนำไปใช้ประกอบเป็นก้นของผลิตภัณฑ์ที่มีรูปร่างอื่นๆ ก็ได้

ลายตาแปดเหลี่ยม

ลายตาแปดเหลี่ยม เป็นลายที่เหมาะสมสำหรับใช้สานตะกร้า กระจ่า กระจาด หรือผลิตภัณฑ์ อื่นๆ ที่ต้องการโปร่งๆ แสดงลวดลายเส้นหวาย ไม้ไผ่ โดยเริ่มใช้วัสดุสาน 8 เส้น

วิธีการสานลายตาแปดเหลี่ยม

1. สานเส้นหลัก 4 เส้น วางขัดกันให้เป็นตา 4 เหลี่ยม
2. สอดเส้นสานอีก 4 เส้นที่มุมแต่ละมุมของ 4 เหลี่ยมโดยสอดขัดไขว้กัน ก็จะได้เป็นรูป 8 เหลี่ยม
3. สานลายตาต่อไปเรื่อยๆ ข้อสังเกต เส้นสานเส้นใหม่จะขนานกับเส้นเดิมไปเรื่อยๆ และจะขัดไขว้เส้นเดิม

ลายขด

ลายขดเป็นลายที่ใช้สานงานผลิตภัณฑ์ที่มีก้นกลม โดยมีวัสดุเส้นยืนวางทับซ้อนกันเป็นรัศมีและสานขึ้นรูป ตั้งแต่แนวในออกไปเรื่อยๆ ใช้ในการสานผลิตภัณฑ์ที่ต้องการทึบ เช่น ตะกร้าใส่ของ เป็นต้น

วิธีการสานลายขด

1. วางวัสดุเส้นยืนหลัก (ใช้เส้นแบน) วางซ้อนกันให้เป็นรัศมี
2. เอาวัสดุเส้นสาน (ขนาดเล็กแบนหรือกลม) สานสอดไขว้ทับ 1 เส้น ยก 1 เส้น ขัดกันหมุนซ้อนวนกันไปเรื่อยๆ เป็นรูปก้นหอยจนได้ขนาดความกว้างตามต้องการ แล้วจึงหักขึ้นรูปเป็นผลิตภัณฑ์ตามต้องการ

การสานปากสุม

เป็นการสานปากให้เป็นรูโดยหมุนเส้นสานขัดกันไปเรื่อย ๆ จนรอบจะกลายเป็นวงกลม ซึ่งนำไปใช้สานผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ต้องการให้เป็นรู เช่น สุ่มปลา โครงงอบ เป็นต้น

การสานขึ้นรูป

1. เตรียมทำหุ่นแบบขึ้นรูปตามแบบของผลิตภัณฑ์ที่จะสาน หุ่นจะมีฐานตั้งตัวอย่างตามรูปแบบ ผลิตภัณฑ์ที่ทรงสี่เหลี่ยมแบบจะต้องเป็นรูปสี่เหลี่ยม ถ้าผลิตภัณฑ์ทรงกระบอก หุ่นแบบก็จะต้องเป็นรูปทรงกระบอกด้วย ขนาดแบบของหุ่นแบบที่ทำกัน จะต้องมีขนาดเล็กกว่าปากบน

2. สานส่วนที่เป็นกันของผลิตภัณฑ์ก่อน ชิ้นงานทรงสี่เหลี่ยม ใช้การสานลายขัดธรรมดา

ชิ้นงานทรงกระบอก ใช้การสานลายขัดกันหอย

3. นำเอางานที่สานส่วนกันแล้ววางทาบบนหุ่นแบบ ใช้ตะปูยึดงานให้ติดกับหุ่นแบบ

4. หักปลายเส้นวัสดุที่สานกันให้เข้ารูปตามหุ่นแบบ แล้วสานด้านข้างต่อไปเรื่อยๆ จนได้ความสูงตามต้องการ

การทำขอบและการถักสานหรือพับขอบ

ผลิตภัณฑ์ หรือภาชนะต่างๆ เมื่อทำการจักสานขึ้นรูปได้เรียบร้อยแล้ว และในจุดสุดท้ายของการจักสาน คือ ส่วนบนที่เป็นปากผลิตภัณฑ์จะต้องให้เรียบร้อยและแข็งแรง วิธีทำให้งานเรียบร้อยแข็งแรง คือ การทำขอบ การพัน หรือพับขอบ

การทำขอบ คือ การทำให้ขอบเรียบร้อยและแข็งแรงโดยวิธีเอาวัสดุที่มีความหนา แข็งแรง แบบกลม เช่น ไม้ไผ่ เส้นหวาย เอามาประกบ ผูกมัดด้วยเส้นดอก เส้นหวายให้เรียบร้อยด้วยวิธีการถัก ร้อย แล้วแต่กรณี วิธีนี้นิยมทำขอบกระบุง ตะกร้า กระด้ง ตะแกรง

วิธีการทำขอบงาน

1. พับหรือตัดปลายดอกลิ้นหลักให้เสมอนแนวที่จะทำขอบ
 2. เหลาและตัดไม้ไผ่โค้งเพื่อทำขอบ หรือใช้หวายทำขอบให้กลม แล้วใช้วัสดุเส้นผูกมัดเตรียมเอาไว้
 3. วางขอบขอบขึ้นในและนอก ให้เสมอนแนวปากบนของงาน ถ้าขอบหวายกลมใช้ 3 เส้น วางขอบข้าง 2 เส้น วางบน 1 เส้น
 4. ใช้ดอกลิ้น หวายเส้นผูกมัด ถักให้ขอบนอกและในแน่นตลอดแนวปากทั้งหมด
- การถักสานหรือพับขอบงาน การถักสานและการพับขอบงานเป็นวิธีการทำขอบผลิตภัณฑ์ต่างๆ ให้เรียบร้อยและสวยงาม ซึ่งจะใช้กับผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่งานละเอียด เช่น กระหลิบ ปานผื่อน เป็นต้น

วิธีการสานขอบ

1. ใช้วัสดุเส้นหลัก (ตามปกติจะใช้เส้นแบน) ของผลิตภัณฑ์มีวนพับกับวัสดุเส้นสานไปรอบๆ
2. ใช้วัสดุเส้นสานถักสานด้วยลวดลายต่างๆ ตามแนวริมขอบของงานไปให้รอบๆ ก็จะได้ขอบที่สวยงาม โดยปกติวัสดุเส้นสานจะมีขนาดเล็กกลม ซึ่งจะไ้ทำงานที่ละเอียดประณีตเรียบร้อย

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

การศึกษาสภาพทั่วไป

ประวัติที่มาของชาวไทยทรงดำ การเข้ามาอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทยของชาวไทยทรงดำนั้นมีสาเหตุในการเข้ามาเนื่องจากผลของสงครามและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมประกอบด้วยความโดยของพระเจ้าแผ่นดินไทยหลายพระองค์ให้ความช่วยเหลือในการตั้งถิ่นของชาวไทยทรงดำให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรีซึ่งในอดีตไม่มีการวางผังหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากการตั้งหมู่บ้านในระยะแรกมีประชากรน้อยหมู่บ้านจึงมีขนาดเล็กกลอง ต่อมาชาวไทยทรงดำได้อพยพมาจากอำเภอเมืองเพชรบุรีมากขึ้น หมู่บ้านจึงต้องขยายตัวทำให้ที่ดินทำกินไม่เพียงพอ ชาวไทยทรงดำจึงอพยพไปตามตำบลต่างๆ ของอำเภอเขาย้อย และจังหวัดใกล้เคียง เช่น ตำบลดอนคลัง อำเภอดำเนินสะดวก , อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี และจังหวัดนครปฐม โดยปัจจุบันในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย มี 7 หมู่บ้าน

สภาพสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สังคมของชาวไทยทรงดำนั้นแต่เดิมส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรมนิยมอยู่อาศัยรวมกันมีอาชีพ ทำนาเป็นหลัก บางกลุ่มก็ทำอาชีพค้าขาย อดีตชาวไทยทรงดำยังคงรักถิ่นฐานของตนเองและยังคงอยากที่จะกลับถิ่นฐานบางกลุ่มก็เดินทางเพื่อต้องการกลับบ้านเมืองตน โดยอพยพเดินทางไปทางทิศเหนือและเมื่อหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิตจึงตั้งถิ่นฐานตามจังหวัดต่างๆ ปัจจุบันชาวไทยทรงดำในอำเภอเขาย้อยจังหวัดเพชรบุรีนิยมทำอาชีพค้าขายเยาวชนรุ่นใหม่ก็ไม่ค่อยสนใจในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีเดิมมีเพียงคนเฒ่าคนแก่ที่ยังคงนับถือและปฏิบัติกันอยู่จนถึงปัจจุบัน

ภาษาที่ใช้ของชาวไทยทรงดำใช้ภาษาของตัวเองจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้การใช้ภาษาของชาวไทยทรงดำนั้นเริ่มเลือนหาย เนื่องจากเด็กรุ่นใหม่ได้เข้าเรียนตามระบบการศึกษาในปัจจุบันจึงไม่มีการเรียนการสอนภาษาไทยทรงดำ จากการที่ภาษาเขียนเหล่านี้ได้เลือนหายแต่ชาวตำบลเขาย้อยยังคงใช้ภาษาพูดกันในหมู่เครือญาติและเพื่อนพ้อง

วัฒนธรรมประเพณี ชาวไทยทรงดำในอำเภอเขาย้อยที่มีประเพณีใหญ่ประจำปีคือประเพณีอี๋นคอน ในเดือนเมษายนในงานสงกรานต์ ในประเพณีนี้ยังมีวัฒนธรรมที่แยกย่อยออกไปได้หลายรูปแบบโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสมัคสมานสามัคคี กันโดยจะมีชาวไทยทรงดำในแต่ละจังหวัดเขาร่วมการเล่นอี๋นคอนด้วยทุกปีทำให้ประเพณีนี้เป็นการสืบสานวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยทรงดำแต่ละจังหวัดที่เข้าร่วมพิธีจะยังคงยึดถือวัฒนธรรมเดิมโดยผู้หญิงจะใส่ชุดเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำและหัวกระหลับมาโชว์ขั้นตอนการเล่นลูกช่วงโดยทั่วไปจะมี 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การเจรจาขอเล่นลูกช่วงหรือการตอบ/รับ การเล่นลูกช่วง
2. การโยนลูกช่วง โഴ่งเรียกว่า "ต้อดกอน"
3. การรำแคน
4. การวานสาว

2. การศึกษาลักษณะและในพิธีเสน

เริ่มจากศึกษาความเป็นมาของการทำพิธีเสน เกิดจากการอพยพเข้ามาอาศัยในเมืองไทยก็ได้เก็บความเชื่อและค่านิยมจากถิ่นเดิม คือเชื่อในแง่ต่างๆ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องโชคลาง เชื่อเรื่องผี และการนับถือบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว เชื่อว่าบรรพบุรุษจะคอยดูแลและยังคงอยู่หากทำอะไรไม่ดีก็จะทำให้ผีไม่พอใจหรือ ผิดผีจึงต้องมีการแก้หรือเสาะเคราะห์ โดยมีพิธีที่ทำสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อปัดเป่าสิ่งไม่ดีไม่ให้มาสู่ตนได้และให้ผีคอยดูแลเป็นต้น โดยมีเครื่องเช่นสังเวทเป็นสังเวทของถวายเพื่อเป็นเครื่องบรรณาการ การบรรเลงเพลงประกอบคำสวดของหมอมดที่ทำพิธี การร่ายรำของผู้เข้าร่วมพิธี พร้อมเนื้อร้องทำนองเพลงที่ สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ การเสี่ยงทายหรือสื่อที่ทำให้สามารถติดต่อกับวิญญาณประจำกลุ่ม หรือ ประจำหมู่บ้านได้ มีการถ่ายทอดกันมาโดยหมอมดซึ่งเป็นผู้สืบสานการทำพิธีต่างๆ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างคือ ศิลปหัตถกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทดำในตำบลเขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี ทั้งหมดจำนวน 41 แม่แบบคือ

1. ชิ้นงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในการประกอบอาชีพ

1.1 เครื่องมือเกี่ยวกับการประมง จำนวน 6 แม่แบบได้แก่

1.1.1 โขเปิด

1.1.2 กระสา

1.1.3 กระหมวง

1.1.4 กะต้ำ

1.1.5 ซ้อน

1.1.6 ตุ่ม

1.2 เครื่องมือเกี่ยวกับการทำนา จำนวน 3 แม่แบบได้แก่

1.2.1 คันไถ

1.2.2 กะโตะ

1.2.3 สั่ว

2. ชิ้นงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในด้านอุปโภคบริโภค

2.1 งานทอ จำนวน 8 แม่แบบได้แก่

2.1.1 ผ้าซิ่นลายแดงโม

2.1.2 เสื้อโท

2.1.3 เสื้อก้อมหญิง

2.1.4 เสื้อฮีชาย

2.1.5 เสื้อฮีหญิง

2.1.6 กระเป๋าคาดเอว

2.1.7 หยั่น

2.1.8 หมอน

2.2 งานหัตถกรรมและเครื่องใช้ต่างๆ จำนวน 16 แม่แบบได้แก่

- 2.2.1 กระบุง
- 2.2.2 ช้ำหลอด
- 2.2.3 ขมุก
- 2.2.4 กระเหล็บ
- 2.2.5 รี
- 2.2.6 ไซ้
- 2.2.7 ตระกร้า
- 2.2.8 หาบเซ่ง
- 2.2.9 ก่องข้าวหรืออุ้งข้าว
- 2.2.10 ตะเซ่ง
- 2.2.11 ชั้นหมาก
- 2.2.12 แหลม้อน
- 2.2.13 ครกกระตือง
- 2.2.14 ไหหนึ่ง
- 2.2.15 หึ่งปานข้าว
- 2.2.16 ตลบม้อน

3. ชิ้นงานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

1.3 หัตถกรรมเกี่ยวกับพิธีกรรม / ประเพณี จำนวน 8 แม่แบบได้แก่

- 1.3.1 ปานเมื่อน
- 1.3.2 ใต้
- 1.3.3 เรือนแก้ว
- 1.3.4 เสทหลวง
- 1.3.5 ปานเสน
- 1.3.6 ไม้ตุ
- 1.3.7 ไม้มอ
- 1.3.8 หมอเส้น

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า รูปแบบ ลวดลาย และกระบวนการผลิต ผู้วิจัยใช้เครื่องมือดังนี้

1. แผนผังตำบลเขาย้อย อำเภอเพชรบุรี จังหวัดราชบุรี
2. กล้องบันทึกภาพเพื่อรวบรวมข้อมูล
3. บันทึกลายละเอียด รูปแบบ ลวดลาย การนำไปใช้
4. เอกสารเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมชาวไทยดำ
5. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบ ลวดลาย และกระบวนการผลิต
6. เอกสารเกี่ยวกับการออกแบบ
7. การสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้คือ ศิลปินหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยดำ อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี มาเทียบเกณฑ์ที่กำหนดด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนาโดยมีเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 เกณฑ์การวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซึ่งผู้วิจัยสรุปรูปแบบได้ดังนี้

1. รูปแบบงานเกี่ยวกับไม้ไผ่
 - 1.1 รูปแบบจากรูปทรงธรรมชาติ
 - 1.2 รูปแบบจากรูปทรงเรขาคณิต
 - 1.3 รูปแบบประดิษฐ์
2. รูปแบบงานเกี่ยวกับผ้า
 - 2.1 รูปแบบจากรูปทรงธรรมชาติ
 - 2.2 รูปแบบจากรูปทรงเรขาคณิต
 - 2.3 รูปแบบประดิษฐ์
3. รูปแบบงานเกี่ยวกับไม้
 - 3.1 รูปแบบจากรูปทรงธรรมชาติ
 - 3.2 รูปแบบจากรูปทรงเรขาคณิต
 - 3.3 รูปแบบประดิษฐ์

เกณฑ์ที่ 2 เกณฑ์การวิเคราะห์ลวดลายศิลปหัตถกรรมซึ่งผู้วิจัยสรุปลักษณะลวดลายได้ดังนี้

1. ลวดลายศิลปหัตถกรรมเกี่ยวกับไม้ไผ่ ได้แก่
 - 1.1 ลายตีหยาย
 - 1.2 ลายตีคว่ำ
 - 1.3 ลายสองขวาง
 - 1.4 ลายสองยี่น
 - 1.5 ลายดอก
 - 1.6 ลายตาชะลอม
 - 1.7 ลายเฉลวเกล็ดเต่า
 - 1.8 ลายเฉลวชั้นต้น
 - 1.9 ลายเฉลวแปดเหลี่ยม
 - 1.10 ลายเฉลวแปลง
 - 1.11 ลายไหล
2. ลวดลายศิลปหัตถกรรมเกี่ยวกับงานผ้า ได้แก่
 - 2.1 ลายดอกมะลิ
 - 2.2 ลายดอกเต่า
 - 2.3 ลายดอกเข็ม
 - 2.4 ลายดอกบัวขาแก้ว
 - 2.5 ลายดอกดาวกระจาย
 - 2.6 ลายดอกผักตบ

- 2.7 ลายดอกพรม
- 2.8 ลายดอกแปด
- 2.9 ลายดอกจันทร์
- 2.10 ลายดอกมะเฟือง
- 2.11 ลายหมางูา
- 2.12 ลายดอกงา
- 2.13 ลายดอกตะวัน
- 2.14 ลายมะลิซ้อน
- 2.15 ลายหัวแมงดา

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 41 ชื่น โดยการศึกษาจากชิ้นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ชาวไทยทรงดำทำขึ้นใช้เอง แบ่งตามลักษณะการใช้วัสดุในการสร้างชิ้นงาน ได้แก่ งานจักสานเครื่องใช้ต่างๆ เครื่องดักสัตว์น้ำ เครื่องใช้อื่นๆ งานทอผ้า เครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพที่ทำจากไม้จริง เครื่องมือทอผ้า งานปั้น ของเล่น งานเบ็ดเตล็ด จากการสัมภาษณ์ชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย ผู้วิจัยสรุปงานแต่ละประเภทดังนี้

1. งานจักสานเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานไม้ไผ่ จำนวน 23 ชนิด เครื่องดักสัตว์น้ำที่ทำจากไม้ไผ่ จำนวน 6 ชนิด และเครื่องใช้อื่น ๆ ที่ใช้ไม้ไผ่ จำนวน 16 ชนิด ในพื้นที่ตำบลเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ชาวบ้านได้สืบทอดภูมิปัญญาการทำจักสานมาเป็นเวลานาน รูปแบบชิ้นงานจักสานมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวไทยทรงดำโดยเป็นความประณีตที่สร้างสรรค์มีความโดดเด่นเฉพาะตัว เช่น กระเหล็บ ปานเผื่อน กระบุง ไซ้ เป็นต้น ซึ่งวิธีการจักสานจะเป็นแบบดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมา การสร้างเครื่องมือสำหรับดักสัตว์น้ำเพื่อใช้ในการหาปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยคำนึงถึงการนำมาใช้ในแต่ละพื้นที่หรือชนิดของปลาตามแหล่งธรรมชาติ เช่น น้ำในนา ห้อย หนอง คลอง บึง ต่างๆ ในชุมชนซึ่งสร้างขึ้นงานมาเพื่อใช้ประโยชน์ใช้สอยโดยตรง สำหรับการทำงานฝีมือที่ใช้ความละเอียด และความพิถีพิถันเช่น กระเหล็บ ไซ้ เป็นการสานโดยพ่อบ้านชาวไทยทรงดำ เพราะหากจะออกเรือนแต่งงานกันสาวจะต้องสานกระเหล็บไปขอเจ้าสาว ซึ่งนับได้ว่าเป็นการพิธีกรรมฝีมือของชายชาวไทยทรงดำก่อนออกเรือนให้ ว่ามีความละเอียดอ่อน ประณีต ขยันขันแข็ง และมีความมานะพยายามในการสาน

2. งานทอผ้า ผ้าทอของชาวไทยทรงดำ จังหวัดราชบุรี ได้แก่ เสื้อฮี ผ้าซิ่นลายแดงโม เสื้อก้อมหยั่น กระเป๋าคาดเอว กระเป๋าคาดเอว กระบวนการทอผ้าในสมัยอดีตทอผ้าโดยกี่แบบโบราณ ปัจจุบันใช้ที่กระตุก แต่ยังมีผู้สูงอายุบางคนยังทอผ้าโดยใช้กี่โบราณ พบว่า รูปแบบ ลักษณะรูปร่าง ลวดลาย สีสันท การปัก การปักลาย มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะโดยใช้เนื้อผ้าฝ้ายย้อมด้วยสีธรรมชาติเป็นสีสันทต่างๆ แล้วนำมาปักเป็นลวดลายตามจินตนาการ งานทอผ้าหรืองานปักลวดลายผ้าเป็นงานของผู้หญิงชาวไทยทรงดำที่จะเป็นคนทำ และการทำกระเป๋าคาดเอวที่ใช้ในงานพิธีต่างๆ ของผู้ชายชาวไทยทรงดำ แม่บ้านจะเป็นผู้จัดทำให้และนับว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวไทยทรงดำในปัจจุบัน ซึ่งในอดีตการทำลวดลายบนกระเป๋าคาดเอวเป็นลวดลายที่พ่อบ้านจะนำมาอวดฝีมือของแม่บ้านในกลุ่ม

3. งานด้านวัฒนธรรมและประเพณี ได้แก่ กระหลืบ ปานผืน ปานขวัญ ไข่ ใต้ หอยา เสาหลวง เรือนแก้ว มีประเพณีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี และรับวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลและปฏิบัติสืบต่อกันมา

4. งานไม้ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพที่ทำจากไม้ ได้แก่ ก่องข้าว ชันหมาก โห่หนึ่ง เรือนแก้ว เสาหลวง ไม้มือ หมอเส้น ซึ่งเป็นการสืบสานมาจากบรรพบุรุษเป็นผู้ทำชิ้นงาน และบางชิ้นงานไม้สามารถหาซื้อได้ตามท้องตลาด ชิ้นงานส่วนใหญ่จะนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาวิเคราะห์ศิลปหัตถกรรมทั้งด้านรูปแบบ กลวิธีและลวดลายการใช้สานตลอดจนความสัมพันธ์ของศิลปหัตถกรรมในแต่ละชนิดกับวิถีชุมชนด้านระบบแนวความคิด ความเชื่อพบว่า

ศิลปหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมสิ่งหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อมาตั้งแต่ครั้งอดีตโดยมีความเชื่อว่าจะได้รับอิทธิพลจากปู่ตายายแห่งอาณาจักรเจียนเบียนฟูในประเทศเวียดนาม และชาวไทยทรงดำยังคงมีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ หรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการปาดตงทุก 10 วัน เพื่อให้ผีบรรพบุรุษได้รับอาหารที่ส่งไปให้ โดยนับจากวันแรก คือ มือกัด มือชด มือฮ้าง มือเต่า มือกำ มือกาบ มือฮับ มือฮาย มือเมิง มือเบิก สัปดาหฺละ 10 วัน ตามการนับของชาวไทยทรงดำหากปาดตงวันไหนก็นับตั้งแต่วันนั้นและให้ถือเป็นวันแรก ซึ่งการนับวันแรกเป็นมือกัดแต่ละบ้านจะนับไม่เหมือนกันเพราะแต่ละแควหรือตระกูลจะไม่เหมือนกัน ต่างกับคนจีนหรือคนไทยที่มีวันตรุษจีน หรือวันไหว้บรรพบุรุษเหมือนกัน และหากไม่ปาดตง เมื่อครบ 10 วัน ก็อาจทำให้ครอบครัวมีแต่สิ่งเลวร้ายเกิดขึ้น วัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นโดยชาวไทยทรงดำเป็นวัฒนธรรมหรือประเพณีที่ต้องการความเข้มแข็งจากกลุ่มชาวไทยทรงดำด้วยกันเพราะแต่ละบ้านจะมีวันปาดตงไม่เหมือนกัน ทำให้การทำกิจกรรมรวมกันเป็นที่ลำบากเกิดความอ่อนแอทางวัฒนธรรมในการรวมตัว จากการศึกษาพบว่าชาวไทยทรงดำส่วนมากจะร่วมกลุ่มกันอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน และมีวิถีชีวิตในความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีเสนต่าง ๆ เช่น เสนเรียกขวัญหรือเสนใต้ เสนรับมด เสนตั้งบังหน่อ เสนฆ่าเกือก เสนเต็ง หรือเสนน้อยจ้อย เสนสะเคาะเคราะห์ เสนแผ้วเฮื่อน เสนกวัดกว้าย เสนแก้เคราะห์เรือน เสนเอาผีขึ้นเรือนและจะเห็นได้ว่าการเสนของชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับความเชื่อ วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำนับว่ามีวัฒนธรรมของตนในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นประเพณีปาดตง ประเพณีประจำบ้าน ประเพณีเผาข้าวหลาม ประเพณีเกี่ยวกับการลงขวง ประเพณีอื่นก่อน ประเพณีแต่งงาน ประเพณีเสนเรือน ประเพณีแบ่งขวัญ ซึ่งในปัจจุบันมีเพียงคนเฒ่าคนแก่ที่ยังคงมีความเชื่อที่มั่นคงและยังยึดถือกันอยู่ในอดีตหลายบ้านส่วนมากจะไม่มีการจดบันทึกไว้ให้ลูกหลานแต่จะเป็นการสอนหรือบอกเล่าให้ปฏิบัติ สำหรับศิลปหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำในอดีตผู้ชายชาวไทยทรงดำจะเป็นคนจักสานให้แก่แม่บ้าน เมื่อเสร็จจากการทำงานในช่วงเย็น เช่น ตะเชิง กระโษะ แผลม้อน ปานเสน ปานขวัญ ชิ้นงานจักสานส่วนมากเกิดจากฝีมือของผู้ชายชาวไทยทรงดำ และในอดีตชายไทยทรงดำจะต้องจักสานเป็นทุกคนก่อนออกเรือนจะต้องสานกระหลืบให้แก่ฝ่ายสาว ส่วนฝ่ายสาวก็จะนำกระหลืบติดตัวเมื่อไปทำพิธีหรือออกงานพิธีต่าง ๆ ก็จะนำกระหลืบไปอวดฝีมือของพ่อบ้านกันในกลุ่มแม่บ้าน ส่วนงานฝีมือด้านการทอผ้า ฝ่ายหญิงจะเป็นคนทอ ไม่ว่าจะเป็นผ้าซิ่น กระเป๋าคาดเอว เสื้อฮี เสื้อโท มุ้ง หมอน ฯลฯ งานเกี่ยวกับผ้าฝ่ายหญิงจะเป็นคนจัดทำให้กับสามีของตน หากใครมีกระเป๋าคาดเอวจะมีการเย็บลายต่าง ๆ อย่างปราณีตก็จะนำเอามาอวดโชว์กันเองของฝ่ายชาย แต่ในปัจจุบันชายไทยทรงดำไม่ได้สืบสานต่อบรรพบุรุษน้อยคนที่จะสานได้และสำหรับฝ่ายหญิงรุ่นใหม่การศึกษาและเทคโนโลยีเข้ามาทำให้การทอหรือการเย็บปักถักร้อยถูกละเลยไป สำหรับประเพณีการละเล่นหรือประเพณี

ต่างๆ ในปัจจุบันมีการรณรงค์ให้ผู้ร่วมกลุ่มกันในหมู่บ้านตำบลเขาย้อยเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมไว้เพื่อให้ลูกหลานสืบสานวัฒนธรรมต่อไป

ผลจากการศึกษาวิจัยศิลปหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำ กรณีศึกษางานศิลปหัตถกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำในตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ทำให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำตลอดจนผลที่เกิดขึ้นกับวิถีชุมชนทั้งในด้านระบบแนวความคิดความเชื่ออันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ อำนาจการเมืองการปกครอง ระบบธุรกิจการค้า ตลอดจนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมใหม่และปัจจัยอื่นๆ จึงมีการก่อตั้งกลุ่มในการอนุรักษ์วัฒนธรรมซึ่งหากโดยปล่อยปละละเลยก็จะหายไปมีเพียงพิพิธภัณฑ์ให้ระลึกถึงเท่านั้น

งานศิลปหัตถกรรมของชาวไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งสะท้อนให้เห็นอดีตแห่งวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ เช่น ความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ และยังบอกถึงการถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรมของชุมชน งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ผูกพันกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะงานหัตถกรรมเป็นเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ผู้วิจัยสรุปอภิปรายผลการศึกษาครั้งนี้ดังนี้คือ

1. ชาวไทยทรงดำอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ได้สืบทอดภูมิปัญญาการทำชิ้นงานหัตถกรรมพื้นบ้านมาเป็นเวลานาน และมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนคล้ายกับศิลปหัตถกรรมทั่วไปของคนไทยบางชิ้นและผู้ผลิตชาวไทยทรงดำเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์งานของตนให้มีลักษณะโดดเด่นและประณีตเป็นลักษณะเฉพาะตัว เช่น กระหลับ ไซ้ กระบุง กะสา ปานเมื่อน ปานขวัญ ก่องข้าว เป็นต้น
2. มีเอกลักษณ์ในเรื่องของประเพณี มีประเพณีชีวิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและเรื่องเกี่ยวกับ ความสามัคคี ความมีน้ำใจเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น การเสนเรื่อน ประเพณีเผาข้าวหลาม การปาดตง อื่นก่อน เป็นต้น
3. การสืบทอดวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาต่างๆ มีเครื่องมือประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ด้านการทอผ้า สามารถทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือน ซึ่งเป็นชิ้นงานที่มีความละเอียด ความปราณีต และความคิดสร้างสรรค์ โดยต้องใช้ความขยัน ความอดทน และความพยายาม ในการสร้างสรรค์ชิ้นงานแต่ละชิ้น

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานหัตถกรรมดังนี้

1. ควรส่งเสริมให้มีการสืบทอดการทำงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันให้แก่คนรุ่นใหม่ และมีการฟื้นฟูงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่เคยมีในอดีตและปัจจุบันได้หายไป เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าในมรดกทางวัฒนธรรม รู้จักวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น การสืบทอดอาจทำได้โดยการเชื่อมโยงสู่ระบบโรงเรียน สอนงานหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทต่างๆ ให้แก่นักเรียน อาจมีการตั้งกลุ่มทำงานประเภทต่างๆ ในหมู่บ้านโดยมีแกนนำกลุ่มซึ่งเป็นผู้รู้ในเรื่องวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำเป็นอย่างดี
2. ส่งเสริมการตลาด ควรได้รับการสนับสนุนจากทางราชการหรือองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อนำผลิตภัณฑ์ของชาวบ้านไปเป็นการตลาดรองรับ
3. พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณค่าและมีประโยชน์ แต่แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่า อาจมีการประยุกต์ใช้ให้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์อื่นๆ

4. การสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ปัจจุบันตำบลเขาย้อยมี “ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำ โรงเรียนเขาย้อยวิทยาคม ตำบลเขาย้อย” เป็นแหล่งเก็บสะสมวัตถุสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน อยู่ที่หมู่ที่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ควรสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในชุมชนให้เข้มแข็ง

ปัญหาและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้เป็นการศึกษาศิลปหัตถกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมทางสังคมที่ถูกผสมผสานโดยชาวไทยทรงดำซึ่งถ่ายทอดออกมาโดยอาศัยความเชื่อและพิธีกรรมซึ่งถือได้ว่าเป็นการศึกษาศิลปหัตถกรรมจากความเชื่อเรื่องโชคลาง การปลัดถิ่นฐาน และค่านิยมทางความเชื่อเรื่องผีและเทวดาทำให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีที่สืบสานต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ในการเก็บข้อมูลคือการร่วมมือจากกลุ่มที่ให้รายละเอียดเรื่องต่าง ๆ และเอกสารที่เกี่ยวข้องเพราะข้อมูลส่วนมากจะได้จากผู้สูงอายุในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งผู้ที่ได้รับการสืบสานจากคนรุ่นก่อนเรื่องการสานกระหลับหรือการจักสานแทบจะไม่มีเหลือให้ศึกษาเลย เนื่องจากการสานเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลานานและความปราณีตผู้สานก็มีอายุมากการสานจึงเป็นสิ่งที่โดนมองข้ามที่จะใช้สานเป็นภาชนะใช้ในครัวเรือน เพราะในปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามีอิทธิพลนำความสะดวกมากกว่า สำหรับการทอผ้าส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุเพราะเด็กรุ่นหลังไม่ค่อยให้ความสนใจในการทอผ้าเพราะมีความประณีตและละเอียดอ่อนในการทอ ตำบลเขาย้อยได้สืบสานการดำรงวัฒนธรรมโดยจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำอำเภอเขาย้อยขึ้นเพื่อเสริมสร้างให้ชาวไทยทรงดำที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นได้มีบทบาทในสืบสานวัฒนธรรมต่อไป โดยฝึกสอนการเรียนรู้นอกห้องเรียนให้กับนักเรียนในตำบลและให้ความรู้แก่ประชาชนที่เข้าเยี่ยมชมศูนย์ อีกทั้งยังรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีโดยอาศัยความร่วมมือแก่ประชาชนในตำบลเขาย้อยในการสืบทอดประเพณี

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาการเล่นและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี
2. การศึกษาพิธีกรรม ประเพณีทางด้านความเชื่อของชาวไทยทรงดำในจังหวัดราชบุรี

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กิมล้วน นางเยาว์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 92/1 ม.1 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- กลม ไหมละออง ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 89 ม.2 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. (2534) *จังหวัดราชบุรี*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัมรินทร์.
- กมล เวียสุวรรณ และนิตยา เวียสุวรรณ (2541) *ศิลปนิยม*. กรุงเทพฯ : เลิฟแอนด์ลิฟเพรส.
- กมล กมลตระกูล (2515) *ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หนังสือ.
- กรรณิกา จรรแสง (2522) *บทบาทของศิลปะในสังคม*. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์
- กนกกร อ่อนทอง ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 4 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- เก็ดนี่ วิลเลียม เจ (2521) *คำสำหรับทดสอบเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทย-ถิ่น*. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษา
จุฬาลงกรณ์
- คณะอักษรศาสตร์ (2535) *ไทยกะได : เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับสตรี ไทยดำ-ดั่ง - หลี :*
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ โครงการวิจัยเนื่องในโอกาสสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
เจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษา
- กึกา เอี่ยมอาษา (2539) *เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย : ศึกษา
กรณีลาวโซ่งบ้านหนองปรัง ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี*. ปรินต์งานพิมพ์
สก.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- คำ ตัวนศิริ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร ที่บ้านเลขที่
35/1 ม.5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- (2542) *งานช่างศิลปกรรมในท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- จิรัฐ เจริญราษฎร์. (2542) *ข้อมูลสิ่งสำคัญในเมืองนครปฐม*. นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- จิรัชมา วานิช (2541) *การทดลองใช้เรื่องเล่าจากโครงเรื่องวรรณกรรมตะวันตกเพื่อวัดทัศนคติ ที่มีการแก้
ปมปัญหาครอบครัวของชาวบ้านลาวโซ่ง ตำบลหนองปรัง* : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- จงจิต นิมนานรเทพ (2539) *สิ่งตีพิมพ์วิถีชีวิต ไทย-จีน* , บริษัท ซีพี เซเว่นอีเลฟเว่นจำกัด
ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ
- เฉลียว พันเยาว์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 92/1 หมู่ที่ 2 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

- ณลอย แสนสวัสดิ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2546 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- ฉัตรชัย นิ่มจรรยา ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2547 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 103 ม.6 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- ฉัตรทิพย์ นาดสุภา (2540) *ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไทย*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
- โชติมา จตุรวงศ์ (2540) *เรือนไทดำ กรณีศึกษาเพชรบุรี*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
-(2526) *ช่างจักสานไม้ไผ่* (สท.ท .511) กรุงเทพฯ : กรมการวิชาการ
- ตำแหน่ง กลางแค้น ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2546 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 5/1 หมู่ที่ 5 ต.ห้วยช้าง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- นายต่อศักดิ์ ศิริฤกษ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2546 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 118 ม.4 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- ถนอม คงยิ้มละมัย ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2546 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร
ที่โรงเรียนเขาย้อยวิทยาคม อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- เทพศิริ สุขโสภา (2518) *ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.
- (2540) *ไทยทรงดำ*. ราชบุรี : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ทุเรียน ชุ่มสว่าง ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2547 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 77/1 ม.3 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- ธิดา ชมภูนิช. (2537) *การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทยช่างในจังหวัดนครปฐม*. นครปฐม :
สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- .(2543) *แหล่งท่องเที่ยววนครปฐม*. นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- . (2538) *การศึกษาประเพณีของชาวไทยช่างหมู่บ้านเกาะแรด*. : กรมการฝึกหัดครู
กระทรวงศึกษาธิการ.
- .(2525) *เครื่องจักสานไทยชนบทภาคกลาง*. นครปฐม :
สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- นवलลอ ทินานนท์. (2543) *ศิลปะพื้นบ้านไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- น. ณ ปากน้ำ (2531) *ความเข้าใจศิลปะ*. กรุงเทพฯ : อัลฟ่า มีเดีย.

- นันทินี พันธสาร ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 92/3 ม.1 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- น้อม ฤกษ์มี ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 6 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- นอบ ต่วนศิริ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- บุญยงค์ เกศเทศ (2546) *สืบสานวัฒนธรรมชาติพันธุ์-ไท สายใยจิตวิญญาณกลุ่มน้ำดำ-แดง:*
พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : หลักทรัพย์
- ปิยะ ชำภูเรียน ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 105 หมู่ที่ 6 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- ประลองพล เกียรติไพบูลย์ผล (2540) *ความคิดเห็นของช่างจักสานไม้ไผ่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง รูปแบบ
เครื่องจักสานไม้ไผ่ ประเภทของใช้ในครัวเรือนในเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคตะวันตก .*
ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย . ถ่ายเอกสาร
- ประยงค์ หล้าอยู่ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 53 ม.2 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- พจน์ โดยดี ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 84 หมู่ที่ 2 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- พณี แห่งหน ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- พนม พงษ์ไพบูลย์. (2536) *เพชรในเพชรบุรี.* กรุงเทพฯ : กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ.
- พรพิมล ชันแสง (2541) *ประเพณีการเล่นของชาวลาวโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี .* ปริญญาานิพนธ์
กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร
- พรสวรรค์ นามวัง (2544) *วรรณยุกต์ ภาษาอีสาน (ลาว) ที่พูดโดยคนอีสาน(ลาว) ผู้ไทยและโซ่งในชุมชน
ตำบลนาเพียง อำเภอกุสุมาลย์ .* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พัชรลินี ฤกษ์มี ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 14 ม.6 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- พาดิ แห่งหน ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 18 ม.5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- (2542) *พิธีกรรมทศสถานแห่งชาติราชบุรี.* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร

เพ็ญศรี ตึก ,ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ , ปิยนาค บุนนาค ,วราภรณ์ ทินานนท์ (2536) *วัฒนธรรมพื้นบ้าน :
คติความเชื่อ* กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไพเราะ ชุ่มสว่าง ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 77/1 ม.3 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

ไพโรจน์ ศรีเมฆ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 92/4 ม.1 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

แพง เกิดดี ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 141 ม.5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

ภูมิต ย่อมศรี ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 158/2 ม.2 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

มโน พิสุทธิรัตนานนท์. (2539) *ศิลปะพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (2539) *เอกสารประกอบการสอนศิลปะพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มยุรี วัดแก้ว (2521) *การศึกษาโครงสร้างลาวโซ่ง* . ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารการศึกษา).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. (2543) *สุนทรียศาสตร์และศิลปะวิจารณ์*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มานิตา เขื่อนพันธ์ (2541) *ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นชาวลาโซ่งบ้านดอนมะเกลือ ตำบล
ดอนมะเกลือ อำเภอยี่งอ จังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ

แม้อย อจเอี่ยม ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 72 ม.5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

ยศ สันตสมบัติ (2540) *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ยุพิน ย่อมสี ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2546 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 58/2 ม.2 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

ยุวกาญจน์ เจียมจิระพร. (2542) *ไทยทรงดำดอนคลัง*. ราชบุรี : โรงพิมพ์ธรรมรักษ์.

รุ่งเพชร จันท์เปล่ง ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2546 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 105/5 ม.6 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

- เรณู เหมือนจันทร์เชย (2541) *การศึกษาอิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทยโขงที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต : กรณีศึกษาหมู่บ้านแหลมกะเจา 2 ตำบลลำลูกบัว อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม .* ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาชนบทศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล . ถ่ายเอกสาร
- ร้อยโท บุญเสริม ดินตะสุวรรณ (2545) *ศึกษาผ้าและเครื่องนุ่งห่มของชาวไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี .* ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. (ไทยศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยรามคำแหง . ถ่ายเอกสาร
- นายลอย เสียงแจ้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2548 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร ที่บ้านเลขที่ 137 ม.2 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- (2486) *ลาวโขง:รายงานการวิจัย.* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ลี้ว ศรีเมฆ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2548 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร ที่บ้านเลขที่ 92/4 ม.1 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- ลำตวน คงสนิท ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2546 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร ที่บ้านเลขที่ 31 ม.2 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- ลำยวน อินทรธีราช ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2546 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร ที่บ้านเลขที่ 50/1 หมู่ที่ 5 บ้านเขาย้อย อ.เขาย้อย ต.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- เล็ก พรรณเยาว์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2548 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร ที่บ้านเลขที่ 92/1 ม.1 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- วรณัฐ ประพิน (2539) *การศึกษาและเปรียบเทียบคำศัพท์ภาษาลาวโขง ใน นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี :* ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม . กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร . ถ่ายเอกสาร
- วรรณภา เกิดดี ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2548 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร ที่บ้านเลขที่ 141 ม.5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- วรรณภา นาวิกมูล (2545) *วิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต.* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วรรณกิจ จันทร์เปล่ง ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2546 สัมภาษณ์โดย เกษลินี โชติกเสถียร ที่บ้านเลขที่ 171/1 ม.6 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- (2542) *วัฒนธรรม ประเพณี และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านราชบุรี.* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- วาสนา อรุณกิจ (2529) *พิธีกรรมและโครงสร้างของสังคมของลาวโขง.* ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2542) *มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน.* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- . (2519) *ศิลปชาวบ้าน.* กรุงเทพฯ : สุริยบรรณ

- สง่า ยอดแก้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- สนม ครูทเมือง (2530) *สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ*. กรุงเทพฯ :
สถาบันศึกษาและวิจัยวัฒนธรรมหัวเมืองฝ่ายเหนือ มศว.พิษณุโลก
- สมทรง บุรุษพัฒน์ (2540) *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยไซ่ง* : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล
- สมพร รุ่งจรรยา ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 163 ม.6 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- สมเพียร เกษมทรัพย์. (2545) *วัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมศรี สาตร์พันธุ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2546 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 50/1 หมู่ที่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- สุนีย์ ย่องวงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2546 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 50 หมู่ที่ 5 บ้านเขาย้อย ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- สุปราณี โคตรจรัส , อารี เพชรสุด , พวงเพชร วัชรอยู่ (2520) *อิทธิพลของสถาบันการศึกษาต่อการอบรม
เลี้ยงดูเด็กไทยตัว* . มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ ภาควิชาจิตวิทยา
- สุมิตร ปิติพันธ์ ,เสมอชัย พูลสุวรรณ (2543) *"ไท" และ "จ้วง" ในมณฑลยูนนานสาธารณรัฐ
ประชาชนจีน บทวิเคราะห์จากข้อมูลภาคสนาม*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สุมิตร ปิติพัฒน์ (2540) *ลาวไซ่ง พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- เสาวนีย์ ศรีเมฆ ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 94/4 ม.1 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- หยอด คงสนิท ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 31 ม.2 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- หยอม แป้นโก ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 142/1 ม.5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- หยอม ยอดแก้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี
- อัมรินทร์ แร่งเพชร (2541) *วงปี่ไม้แมน ดนตรีในพิธีเสนของชาวลาวไซ่ง ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี :
ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา)*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล . ถ่ายเอกสาร

อุทัย อัจฉริย ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2547 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ที่บ้านเลขที่ 72 ม.5 ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

อุทัย คุ้มน้อย ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2548 สัมภาษณ์โดย เกษสินี โชติกเสถียร
ต.เขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อสกุล	นางสาวเกษลณี โชติกเสถียร
วันเดือนปีเกิด	24 กันยายน 2519
สถานที่เกิด	อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	19 พฤษภาคม 7 หมู่บ้าน ซี.เค. ค่ายหลวง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	พนักงานการเลือกตั้ง งานการมีส่วนร่วม
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดราชบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2535	มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนนารีวุฒิ
พ.ศ.2538	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนนารีวุฒิ
พ.ศ.2542	ศศ.บ. (เกียรตินิยมอันดับ 2) นิเทศศิลป์ จากสถาบันราชภัฏนครปฐม
พ.ศ.2548	กศ.ม. (ศิลปศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร